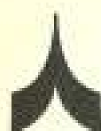
ȘTEFAN ZWEIG

MAGELLAN

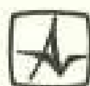

COLECŢIA OAMENI ILUŞTRI

MAGELLAN

O singură faptă a mai rămas neîmplinită, cea din urmă, cea mai dificilă; să se facă cu una şi aceeaşi corabie ocolul întregului glob pămîntesc şi astfel — împotriva tuturor cosmologilor şi teologilor care mai susţin ereziile trecutului — să se măsoare şi să se dovedească forma rotundă a planetei noastre. Aceasta e ideea care va da rost vieţii şi destinului lui Fernao de Magelhaes, pe care istoria îl numeşte Magellan.

EDITURA ALBATROS

Lei 13

ŞTEFAN ZWEIG

MAGELLAN

Ediţia a IV-a

EDITURA ALBATROS

Volumul reproduce ediţia din anul 1959,
apărută la Editura tineretului.

Numele omului care a întreprins cel dintâi ocol al pământului este transmis istoriei în nu mai puţin de patru sau cinci forme diferite. În documentele portugheze, marele navigator apare uneori ca *Fernao de Magalhais,* alteori ca *Fernao de Magelhaes;* mai târziu, după ce trecuse în serviciul Spaniei, el însuşi semna actele când *Maghallanes,* când *Maghellanes* şi cartografii au latinizat apoi această formă spaniolă în *Magellanus.* Când a trebuit să aleg pentru această carte o denumire unitară, m-am decis pentru forma latină şi internaţională devenită de mult curentă: *Magellan,* prin analogie cu Columb, pe care, de asemenea, nu-l numim *Christoforo Colombo* sau *Cristobal Colon.* Tot astfel, suveranul habsburgic, care i-a dat posibilitatea să întreprindă călătoria, e citat totdeauna sub numele său celebru: *Carol Quintul,* cu toate că în anul pornirii expediţiei el era numit *Carlos I,* rege al Spaniei, încă neîncoronat ca împărat german.

NAVIGARE NECESSE EST

LA ÎNCEPUT au fost mirodeniile! De când romanii, în călătoriile şi războaiele lor, au prins întâia oară gust pentru ingredientele iuţi sau ameţitoare, corosive sau îmbătătoare ale Orientului, ţările apusene nu mai pot şi nu vor să se lipsească de „especeria”[1] – de aromatele indiene pe care le amestecă în mâncăruri şi băuturi. Căci bucătăria nordică rămâne până târziu în Evul Mediu neînchipuit de sărăcăcioasă şi de searbădă. Multă vreme avea să mai treacă, până ce roadele câmpului: cartofii, porumbul şi pătlăgelele roşii – atât de obişnuite în zilele noastre – îşi vor găsi în Europa o patrie durabilă; lămâia e foarte puţin întrebuinţată la înăcrirea alimentelor şi zahărul la îndulcirea lor; încă nu s-a aflat cât de fine şi tonice sunt cafeaua şi ceaiul; chiar la mesele prinţilor şi nobililor mâncarea multă, îndoparea lacomă, animalică, amăgeşte întrucâtva monotonia lipsită de spirit a prânzului sau a cinei. Dar, minunat lucru: abia s-a adăugat la cele mai grosolane bucate un singur grăunte din mirodeniile indiene, puţin piper pisat, o floare uscată a arborelui tămâios, praf de scorţişoară sau de ghimber, cât se poate lua cu un vârf de cuţit – şi iată că cerul gurii, excitat de substanţe străine, simte farmecul unui gust nou şi subtil. Între vulgarul ton major şi cel minor, care alternează de la acru la dulce, de la iute la searbăd, se ivesc pe neaşteptate delicioase tonuri culinare intermediare sau mai intense; nervii gustativi, încă barbari, ai Evului Mediu, ajung foarte curând să nu se mai poată satisface îndeajuns cu aceste noi excitante. O mâncare nu e bine potrivită decât abia după ce e piperată nebuneşte şi acrită cu străşnicie; până şi în bere se aruncă

[1] Mirodenii (în limba spaniolă) (N.R.)

mari cantităţi de ghimber, şi vinul e atât de încins cu ingrediente pisate, încât fiecare înghiţitură arde gâtlejul ca iarba de puşcă. Dar nu numai pentru bucătărie are nevoie Occidentul de cantităţi atât de imense de „especeria”; şi vanitatea feminină cere tot mai multe din sucurile plăcut mirositoare ale Arabiei şi mereu altele: moscul pătrunzător, ambra moleşitoare, dulcele ulei de trandafiri. Ţesătorii şi boiangiii trebuie să pregătească femeilor mătăsuri chinezeşti şi damascuri indiene; giuvaergiii le procură, cu preţuri ridicate, perlele albe de Ceylon şi diamantele albăstrii din Narsingar. Biserica catolică încurajează şi ea, mult mai stăruitor, întrebuinţarea produselor orientale, căci pe pământul european nu creşte niciun bob din miliardele şi miliardele de boabe de tămâie pe care le ard paracliserii, legănându-şi cădelniţele în miile şi miile de biserici ale Europei; fiecare din aceste miliarde şi miliarde de boabe trebuie adus din Arabia, transportat pe uscat şi pe mare, pe toată calea aceea atât de lungă. Şi farmaciştii sunt clienţi statornici ai mult lăudatelor produse specifice din India, căci de acolo primesc opiu şi camfor şi preţioasa gumă răşinoasă; ei ştiu din bună experienţă că niciun balsam şi niciun fel de droguri nu par cu adevărat tămăduitoare bolnavilor, dacă dânşii nu citesc pe borcănaşele de porţelan magicul cuvânt scris cu litere albastre: „arabicum” sau „indicum”. Prin raritatea, prin caracterul lor exotic, prin magia depărtărilor de unde sunt aduse, poate şi prin scumpetea lor, toate produsele orientale au căpătat pentru Europa o putere de sugestie, un farmec hipnotic. Arabic, persan, industan – aceste atribute devin în Evul Mediu (cum s-a întâmplat şi în secolul al XVIII-lea cu indicaţia originei franceze) sinonime cu: rafinat, distins, aristocratic, delicios şi preţios. Niciun articol de comerţ nu este atât de jinduit ca „especeria”; aproape că s-ar putea spune că miresmele acestor plante orientale au îmbătat şi au vrăjit sufletele europene.

Dar tocmai pentru că sunt atât de dorite, pentru că sunt la modă, mirodeniile indiene rămân scumpe şi se scumpesc tot mai mult. Abia dacă mai pot fi calculate exact preţurile

lor, a căror curbă e ca o linie de temperatură, în continuă creştere – căci, precum arată experienţa, toate tabelele istorice privitoare la valorile băneşti rămân abstracte. Am putea avea mai degrabă o idee, o reprezentare optică în ce priveşte nebuneasca suprapreţuire a mirodeniilor, dacă ne amintim că la începutul celui de-al doilea mileniu, acelaşi piper – care se află astăzi la dispoziţie pe fiecare masă de birt şi e împrăştiat cu neglijenţă, de parcă ar fi nisip – era numărat bob cu bob; un săculeţ de piper se plătea cu un săculeţ de argint, în greutate aproape egală. Atât de absolută era statornicia valorii sale, încât unele state şi oraşe evaluau cu piper, cum ar evalua cu un metal preţios: se puteau dobândi cu piper pământuri şi alte proprietăţi, zestrea putea fi plătită în piper şi tot astfel putea să-şi asigure cineva drepturile cetăţeneşti; unii suverani şi unele oraşe îşi fixau taxele vamale în anumite cantităţi de piper – şi, în Evul Mediu, dacă cineva voia să spună despre un om că e putred de bogat, îl numea în batjocură „sac de piper”. Pe de altă parte, ghimberul şi scorţişoara, chinchina şi camforul erau cântărite pe cumpene de aur, pe terezii de farmacie, iar uşile şi ferestrele erau închise cu grijă, pentru ca nu cumva un curent de aer să risipească vreun dram din pulberea preţioaselor rămăşiţe. Dar oricât de absurdă ne-ar părea nouă, celor de azi, această excesivă evaluare, ea este explicabilă şi chiar firească de îndată ce sunt puse la socoteală greutăţile şi riscurile transportului. Nemăsurată era în vremea aceea depărtarea dintre Orient şi Occident. Câte primejdii şi obstacole aveau de biruit în calea lor corăbiile, caravanele şi căruţele! Ce odisee avea de înfruntat fiecare grăunte, fiecare floare uscată, înainte de-a ajunge de la arbuştii lor înverziţi din arhipelagul malaez până la limanul din urmă – pe tejgheaua mămularului european! Desigur că toate aceste condimente n-ar putea fi considerate ca nişte rarităţi prin ele însele. Dincolo, în partea cealaltă a globului pământesc, scorţişoara din Tidore, cuişoarele din Amboina, nucile tămâioase din Banda, copăceii de piper din Malabar cresc, de bună seamă, tot atât de îmbelşugat şi de liber cum cresc la noi

scaieţii – şi un chintal din asemenea produse nu preţuieşte, în insula malaeză, mai mult decât se plăteşte în Occident pentru cantitatea ce se poate lua cu un vârf de cuţit. Dar când spunem negoţ, ne gândim la mână![2] Şi prin câte mâini trebuie să treacă o marfă, transportată prin pustiuri şi pe mări, până ce ajunge la ultimul cumpărător, la consumator! Ca totdeauna, mâna dintâi este cea mai prost plătită; sclavul malaez, care culege florile proaspete şi le poartă la târg pe spinarea sa bronzată, în maldăre legate cu scoarţă, nu capătă altă plată decât propria-i sudoare. Dar stăpânul său profită îndeajuns: el vinde toată încărcătura unui neguţător mahomedan, care o transportă pe o minusculă îmbarcaţie, sub arşiţa cumplită a soarelui, de la insula cu mirodenii, cale de opt, zece şi chiar mai multe zile până la Malacca (în apropiere de portul Singapore de azi). Aci îl şi aşteaptă, pitit în plasa lui, primul păianjen: stăpânul portului, un puternic sultan, care cere neguţătorului tribut pentru transbordare. Abia după ce s-a plătit birul, roadele acelea aromate pot fi încărcate în altă joncă, mai răsărită; şi iarăşi înaintează nava cea mică, mânată încet de lopătari spătoşi sau de vântul ce suflă în pânzele cu patru colţuri, târându-se de la o coastă a Indiei la alta. Şi astfel trec lunile, în monotonă plutire sau în aşteptare nesfârşită, când nu bate vântul, sub un cer arzător, fără nori – şi apoi iar începe fuga nebunească din calea taifunului şi a corsarilor. Cumplit de istovitor şi chiar nespus de primejdios e transportul acesta succesiv, pe două, pe trei mări tropicale. Din cinci corăbii, aproape totdeauna una piere din cauza furtunilor sau cade pradă piraţilor, şi neguţătorul binecuvântează pe dumnezeu, dacă ocoleşte cu bine Cambagda şi ajunge, în sfârşit, la Ormudz sau la Aden, având astfel calea deschisă spre Arabia Felix sau spre Egipt.

Dar noul mijloc de transport care începe de acolo nu prezintă mai puţine lipsuri şi primejdii. În porturile acelea de tranzit, cămilele aşteaptă cu miile, în şiruri lungi, răbdătoare; la semnul stăpânului, ele îngenunchează as-

---

[2] Handel – negoţ; Hand – mână (joc de cuvinte în limba germană) (N.R.)

cultătoare şi legăturile cu florile arborelui tămâios şi sacii cu piper sunt încărcaţi pe spatele lor, şi corăbiile cu patru picioare pornesc apoi împovărate, legănându-se încet pe marea de nisip. Timp de luni de zile, caravanele arabe poartă mărfurile indiene şi nume din „O mie şi una de nopţi" răsună evocatoare, trecând prin Basora, Bagdad şi Damasc, ducându-le mai departe spre Beyrut şi Trebizonda, sau prin Djidda spre Cairo; străvechi sunt căile acestea lungi de pribegie prin pustiu, bine cunoscute neguţătorilor încă din vremea faraonilor. Dar, din nefericire, ele sunt bine cunoscute şi de beduini, aceşti piraţi ai deşertului; un atac nemernic le răpeşte adeseori, dintr-o singură lovitură, încărcătura şi rodul nenumăratelor luni de trudă istovitoare. Ceea ce scapă însă de primejdiile furtunilor de nisip şi ale beduinilor, trebuie să treacă apoi prin mâinile altor bandiţi: pentru fiecare cămilă cu poveri, pentru fiecare sac transportat prin ţinutul lor, emirii din Hedjas, sultanii din Egipt şi Siria cer tribut. Şi desigur că cer un tribut cât se poate de ridicat; sumele pe care le percepe de pe urma comerţului cu mirodenii numai hoţul de la drumul mare din ţara Egiptului, pentru dreptul de trecere a mărfurilor, se cifrează anual la sute de mii de ducaţi. Când neguţătorul ajunge în cele din urmă la gura Nilului, în apropierea Alexandriei, îl aşteaptă acolo încă un profitor, ultimul, care nu e mai puţin hrăpăreţ şi al cărui rol e unul din cele mai importante: flota Veneţiei. După nimicirea perfidă a oraşului concurent, a Bizanţului, mica Republică şi-a însuşit cu desăvârşire monopolul comerţului apusean de mirodenii; în loc să fie expediată mai departe pe cale directă, marfa trebuie să fie negociată la Rialto, unde agenţiile germane, flamande şi engleze o scumpesc şi mai mult. Abia după aceea, aceleaşi flori şi aceleaşi boabe care au crescut şi s-au pârguit în urmă cu doi ani, sub soarele tropical, sunt transportate în căruţe cu roţi mari prin troienele şi gheţurile trecătorilor din Alpi, pentru a ajunge la mămularul european şi, prin acesta, la consumator.

Prin cel puţin douăsprezece mâini – aşa notează, cu melancolie, Martin Behaim în celebrul său „Globus"

(„Erdapfel”) din 1492 – trebuie să treacă ingredientele indiene, speculate cămătăreşte, până să parvină la ultima mână, la consumator: *„Item ess ist zu wissen, das die Spezerey die in den Insuln in Indien in Orienten in manicherley Hendt verkaufft wirdt, ehe sie herauss kumpt, in unsere Landt”[3].* Dar chiar dacă douăsprezece mâini îşi împart câştigul, fiecare din ele stoarce totuşi destul suc de aur din produsele indiene; cu toate riscurile şi primejdiile, negoţul de coloniale e socotit ca cel mai rentabil; el e mult mai bănos decât toate afacerile din Evul Mediu, pentru că traficul unor mărfuri de volumul cel mai mic este legat de posibilitatea celor mai mari câştiguri. Din cinci corăbii – şi expediţia lui Magellan confirmă acest exemplu de simplă aritmetică – patru se pot scufunda cu toată încărcătura lor, două sute din cei două sute şaizeci şi cinci de oameni pot să nu se mai întoarcă acasă (şi chiar aşa s-a întâmplat, căci mulţi mateloţi şi căpitani şi-au pierdut viaţa în timpul expediţiei), dar neguţătorul tot câştigă până la urmă în jocul acesta. Dacă numai o corabie din cinci se mai înapoiază acasă, oricât de mică ar fi ea, însă bine încărcată cu mirodenii, atunci încărcătura compensează cu prisosinţă pierderile – atât de mare e profitul. Căci, în veacul al XV-lea, un singur sac cu piper preţuieşte mai mult decât viaţa unui om; nu e deci de mirare că, faţă de marea ofertă de vieţi omeneşti lipsite de valoare şi faţă de imensa cerere de mirodenii preţioase, socoteala se încheie totdeauna cu beneficii strălucite. Palatele Veneţiei şi acele ale familiilor Fugger şi Welser sunt clădite aproape numai din câştigurile negoţului de ingrediente indiene.

Dar, inevitabilă ca şi rugina fierului, invidia se leagă dârză de câştigul mare. Orice privilegiu este întotdeauna resimţit de ceilalţi ca o nedreptate; şi acolo unde se îmbogăţeşte peste măsură numai un mic grup de oameni, se formează în mod spontan o coaliţie a celor dezavantajaţi. De multă vreme genovezii, francezii, spaniolii privesc cu

[3] De asemenea e de ştiut că mirodeniile ce se vând în Orient, în insulele Indiei, intrând doar în mâna câtorva, sunt la mare preţ în ţara noastră. (N.R.)

ochi răi la Veneţia cea iscusită, care a ştiut să îndrepte gulfstreamul de aur spre Grande Canal; şi mai amărâţi, mai întărâtaţi, ei îşi aţintesc privirile spre Egipt şi Siria, unde Islamul a ridicat o barieră de netrecut între India şi Europa. Niciunei corăbii creştine nu-i este îngăduit să pătrundă în Marea Roşie; niciun comerciant creştin nu poate trece măcar pe acolo, ca să plece mai departe; fără cruţare, întreg traficul cu India e astfel îndrumat, încât el trece exclusiv prin mâinile neguţătorilor turci şi arabi. Prin aceasta, însă, nu numai că marfa e scumpită în mod inutil pentru consumatorii europeni, nu numai că comerţul creştin i se sustrage din capul locului o bună parte din câştig, ci e primejdie ca întreg prisosul de metal preţios să se scurgă spre Orient, deoarece mărfurile europene nu ating nici pe departe valoarea de schimb a preţioaselor produse indiene. Numai din cauza acestui simţitor deficit comercial, nerăbdarea Occidentului trebuia să sporească mereu şi să caute, cu toată pasiunea, un mijloc de a se sustrage ruinătorului şi umilitorului control. În cele din urmă, energiile se adună laolaltă. Cruciadele nu erau nicidecum (aşa cum sunt deseori descrise în chip romantic) o simplă încercare mistică, religioasă, de a smulge necredincioşilor locurile Sfântului Mormânt; această primă coaliţie europeană creştină reprezenta totodată cea dintâi străduinţă logică şi conştientă de a răzbi prin bariera ce închide calea spre Marea Roşie şi de a da putinţă Europei, creştinătăţii, să facă, în toată libertatea, comerţ cu Răsăritul. Deoarece iureşul cruciaţilor n-a izbutit, deoarece Egiptul n-a putut fi smuls dominaţiei mahomedanilor şi Islamul continua să încurce calea spre India, e firesc că trebuia să se trezească dorinţa de a se găsi neapărat o altă cale spre India – o cale cu totul liberă. Îndrăzneala care a determinat pe Columb să pornească hotărât spre apus, pe Bartolomeo Diaz şi Vasco de Gama spre sud, pe Cabot spre nord, spre Labrador, îşi are în primul rând izvorul în voinţa deplin conştientă de ţelul ei: de a se descoperi în cele din urmă, pentru lumea occidentală, o cale maritimă spre India, o cale liberă, fără piedici, fără vămi – şi să se înfrângă astfel

ruşinoasa dominaţie a Islamului. Întotdeauna, în descoperirile şi invenţiile hotărâtoare, forţa care însufleţeşte, care dă aripi, este de fapt un elan de natură morală, spirituală; însă realizarea pe pământ, pornirea decisivă spre acţiune este dată, de obicei, de impulsurile materiale. Desigur că regii şi sfetnicii lor s-ar fi entuziasmat faţă de propunerile lui Columb şi Magellan, chiar numai de dragul ideii îndrăzneţe ce reprezentau aceste propuneri; dar niciodată n-ar fi riscat banii necesari pentru proiectul lor, niciodată prinţii şi speculanţii nu le-ar fi pregătit în realitate o flotă, dacă nu aveau în acelaşi timp perspectiva că, de pe urma acestor expediţii, ei îşi vor scoate de o mie de ori dobânzile capitalurilor investite. Îndărătul eroilor din acea epocă de descoperiri, se aflau comercianţii – ca puteri care pun în mişcare o idee; şi chiar acest dintâi impuls eroic pentru cucerirea lumii s-a ivit din motive cât se poate de materiale. La început au fost mirodeniile!

Minunat lucru e totdeauna când, în cursul istoriei, geniul unui om se uneşte cu geniul momentului, când un singur om are viziunea clară a profundei năzuinţi creatoare a epocii sale şi o înţelege cu adevărat. Una dintre ţările Europei nu şi-a putut împlini până acum partea sa la misiunea europeană: e Portugalia care s-a străduit în lupte eroice îndelungate să se sustragă stăpânirii maurilor. Acum, însă, după ce şi-a cucerit definitiv victoria şi independenţa, energia unui popor tânăr şi pasionat stagnează cu desăvârşire, ca un câmp lăsat în părăginire. Prin hotarele ei de pe uscat, Portugalia se învecinează în întregime cu Spania, sprijinindu-se parcă de ea – o naţiune prietenă, soră; astfel, mica şi săraca ţară se putea întinde numai prin negoţ înspre mare. Dar situaţia geografică a Portugaliei este în mod fatal – sau aşa pare la început – mai defavorabilă decât a tuturor naţiunilor europene care îşi susţin existenţa prin navigaţie. Căci Oceanul Atlantic, care îşi aruncă dinspre apus valurile asupra coastelor portugheze,

este considerat, după geografia ptolomeică (unica autoritate a Evului Mediu), ca o nesfârşită pustietate de apă, cu neputinţă de străbătut. După hărţile planetare ptolomeice, calea spre sud de-a lungul coastelor africane nu părea nici ea mai accesibilă; se credea că nu se poate ocoli cu corabia deşertul acesta nisipos, căci această ţară inospitalieră şi chiar de nelocuit s-ar întinde până la pol şi că ar fi unită cu *terra australis*[4], nelăsând astfel nicio trecătoare spre Orient. După cele susţinute de vechea geografie, Portugalia ar avea, dintre toate naţiunile maritime ale Europei, poziţia cea mai rea ce se poate închipui, pentru că e situată în afara Mediteranei, singura mare navigabilă în acele vremuri.

Gândul statornic, de o viaţă întreagă, al fiului unui prinţ portughez, va fi de acum înainte acela de a face posibilă această pretinsă imposibilitate şi de a cuteza să încerce dacă nu cumva – potrivit cuvântului biblic – cei din urmă ar putea să devină totuşi cei dintâi. Ce-ar fi dacă s-ar dovedi că Ptolomeus, acest *geographus maximus,* acest papă al geografiei, s-a înşelat? Ce-ar fi dacă oceanul acesta, ale cărui valuri uriaşe aruncă uneori pe ţărmurile Portugaliei lemne străine, ciudate prin aspectul şi însuşirile lor (şi care trebuie să fi crescut totuşi pe undeva), nu e nicidecum nemărginit, ci duce spre pământuri noi şi necunoscute? Ce-ar fi dacă s-ar dovedi că Africa poate fi locuită şi dincolo de tropice, şi că grecul acela prea-înţelept ar fi spus doar o minciună grosolană, afirmând că acest continent necercetat nu poate fi ocolit pe mare şi că niciun drum nu duce dincolo, spre Oceanul Indian? Atunci Portugalia, tocmai pentru că e situată la extrema limită apuseană a Europei, ar fi adevărata trambulină spre toate descoperirile: ea ar avea calea cea mai scurtă din toate, spre India. Ea n-ar fi respinsă de ocean, ci, mai mult ca orice altă ţară a Europei, ar fi chemată să se consacre navigaţiei. Visul acesta, dorinţa aceasta de a ridica mica şi slaba Portugalie la rangul de primă putere maritimă şi de a schimba Oceanul Atlantic – considerat până acum o barieră de netrecut – într-

[4]Ţinuturile sudice (în limba latină) (N.R.)

o cale deschisă tuturora fusese *„in nuce”*[5] gândul care l-a obsedat toată viaţa pe *„iffante”*-le Don Enrique pe care istoria îl numeşte pe drept şi pe nedrept Don Enrique Navigatorul. Pe nedrept: căci, cu excepţia unei scurte expediţii războinice la Ceuta, Enrique nu s-a urcat niciodată pe o corabie; nu există nicio carte, niciun tratat nautic, nicio hartă făcută de mâna lui. Dar istoria trebuie să-i recunoască totuşi pe bună dreptate numele acesta, căci el şi-a consacrat viaţa şi averea numai navigaţiei şi navigatorilor. Remarcându-se de la timpuriu în războiul cu maurii, la asediul Ceutei (1412), fiind totodată unul din cei mai bogaţi oameni ai ţării, acest vlăstar al unui suveran portughez şi nepot al unui rege englez putea să-şi exercite ambiţia în cele mai strălucite situaţii; toate curţile îl invită, Anglia îi oferă o comandă supremă. Însă acest ciudat visător îşi alege, ca formă a vieţii sale, singurătatea creatoare. El se retrage la Capul Sagres, sacrul timp de aproape cincizeci de ani navigaţia spre India şi, promontoriu al celor din vechime. De acolo pregăteşte prin aceasta, marea ofensivă contra fascinantei *„mare incognitum”*[6].

Ce-a dat oare acestui singuratic şi temerar visător curajul de a-şi susţine (împotriva celor mai înalte autorităţi cosmografice, împotriva lui Ptolomeu şi a imitatorilor care se foloseau de cuvintele şi hărţile sale) convingerea că Africa nu este un continent contopit la sud cu polul îngheţat, ci poate fi ocolită cu corăbiile şi că ea este adevărata cale maritimă spre India? Această ultimă taină cu greu va putea fi dezvăluită. Dar niciodată n-a amuţit cu desăvârşire zvonul înregistrat de Herodot şi de Strabon, că în zilele întunecate ale faraonilor, o flotă feniciană ar fi pornit odată de-a lungul Mării Roşii spre sud şi că după doi ani s-ar fi înapoiat pe neaşteptate acasă, venind dinspre apus, după ce a trecut printre coloanele lui Hercule (strâmtoarea Gibraltar). Poate că *iffantele* ar fi aflat prin maurii care făceau negoţ de sclavi că dincolo de *Libya*

[5]În sâmbure (în limba latină) (N.R.)
[6] Mare necunoscută (în limba latină) (N.R.)

deserta[7], de Sahara nisipoasă, se întinde o „Ţară a bogăţiei”, o *„bilat ghana”.* Şi într-adevăr, pe o hartă pe care un cosmograf arab a executat-o pe la 1150 pentru Roger II, regele normanzilor, Guineea de azi e indicată cât se poate de exact sub numele acesta: *„bilat ghana”.* Se poate deci presupune că Enrique, folosindu-se cu dibăcie de un serviciu de emisari şi cercetători, era mai bine informat asupra formei reale a Africii, decât geografii de catedră care jurau numai pe codicele lui Ptolomeu şi care au respins pe urmă şi rapoartele lui Marco Polo şi ale lui Ibn Battuta, ca fiind pline de minciuni gogonate. Dar adevărata însemnătate morală a lui Enrique rezidă în faptul că, o dată cu măreţia ţelului, el a recunoscut şi marile dificultăţi ale realizării, şi că a înţeles, cu o nobilă resemnare, că el nu-şi va vedea niciodată visul împlinit, deoarece pentru pregătirea unei întreprinderi atât de uriaşe era nevoie chiar mai mult decât o întreagă viaţă de om. Căci, cum putea îndrăzni cineva să călătorească atunci pe mare, din Portugalia spre India, fără cunoştinţe maritime şi fără corăbii care să înfrunte valurile? În vremea aceea, când Enrique se punea pe lucru, cunoştinţele geografice şi nautice ale Europei erau neînchipuit de primitive. În secolele de cumplită pustiire, care au urmat prăbuşirii imperiului roman, Evul Mediu a uitat aproape tot ce-au aflat grecii, fenicienii, romanii în călătoriile lor cutezătoare. Pentru secolele acelea de constrângere de sine şi de limitare a spaţiului, era de necrezut povestirea fantastică că Alexandru ar fi răzbit de mult la hotarele Afganistanului şi a înaintat adânc, spre sud, până în India. Pierdute sunt hărţile excelente, atlasurile romanilor; ruinate sunt şoselele lor militare, ale căror pietre de hotar erau înfipte până departe, în Britania şi Bitinia; nici urmă n-a mai rămas din serviciul lor de informaţie, politic şi geografic, care servea de model tuturora; oamenii s-au dezvăţat să călătorească. Plăcerea de a întreprinde expediţii, de a descoperi colţuri noi ale lumii, a scăzut cu totul – şi jalnică a devenit la urmă arta navigaţiei. Fără niciun ţel depărtat şi îndrăzneţ, fără

[7] Deşertul Libiei (în limba latină) (N.R.)

compasuri potrivite şi fără hărţi precise, micile nave se furişează fricoase de-a lungul coastelor, din port în port, având mereu grija furtunilor sau a piraţilor deopotrivă de primejdioşi. Cu o cosmografie atât de înapoiată şi cu nişte corăbii atât de jalnice, era încă prea devreme să se ajungă la stăpânirea oceanelor şi la cucerirea împărăţiilor îndepărtate. Trebuiau mai întâi truda şi sacrificiul unei întregi generaţii, pentru a se recâştiga ceea ce s-a pierdut în secole de indiferenţă. Şi Enrique – în aceasta constă măreţia sa – era hotărât să-şi jertfească viaţa pentru fapta viitoare.

Din castelul străvechi, clădit de prinţul Enrique la Capul Sagres, n-au mai rămas în picioare decât câteva ziduri ruinate; Francis Drake, unul din cei mai ingraţi moştenitori ai ştiinţei pe care a îmbogăţit-o prinţul solitar, a jefuit şi a distrus castelul. Printre umbrele şi vălul legendei, abia dacă se mai poate recunoaşte astăzi, în toate amănuntele, felul în care prinţul Enrique a pregătit planurile de cucerire ale Portugaliei. După relatările (probabil romantice) ale cronicarilor din ţara sa, el şi-a procurat, din toate părţile lumii, o mulţime de cărţi şi de mape cu hărţi, a chemat la dânsul învăţaţi arabi şi evrei şi le-a poruncit să înjghebeze planşe, tabele şi instrumente mai bune. Fiecare corăbier, fiecare căpitan, reîntors dintr-o călătorie, era chestionat cu de-amănuntul; toate aceste comunicări şi cunoştinţe erau adunate cu grijă într-o arhivă secretă şi, în acelaşi timp, alte corăbii erau echipate pentru o serie de expediţii. Arta navală era necontenit încurajată; construcţia vaselor era din ce în ce mai desăvârşită şi astfel, în scurtă vreme, după micile bărci de pescari, deschise, cu un echipaj de optsprezece oameni, după primitivele *„barcas”*[8] s-au ivit adevărate corăbii cu pânze, încăpătoare, de optzeci, de o sută de tone – acele *„naos”* care puteau porni spre largul mării chiar pe vreme rea. Pe de altă parte, acest nou tip de corăbii, mai rezistente la riscurile navigaţiei, impuneau un tip nou de corăbier. Cârmaciul se întovărăşeşte cu un „maestru astrolog”, cu un specialist nautic care ştie să citească

[8] Vase (în limba spaniolă) (N.R.)

portolanul, să determine declinaţiunile cereşti şi să însemneze meridianele. Teoria şi practica merg mână în mână, se stimulează reciproc în noi îmbunătăţiri şi născociri. Cu încetul, în urma acestor prime expediţii, se iveşte din simpli pescari şi corăbieri un soi de navigatori şi descoperitori, formaţi sistematic la şcoala aspră a mării, şi ale căror fapte sunt rezervate viitorului. Ca şi Filip al Macedoniei, care a lăsat fiului său Alexandru acea irezistibilă falangă pentru cucerirea lumii, Enrique lasă moştenire Portugaliei sale corăbiile cele mai moderne din vremea sa şi marinarii cei mai destoinici pentru cucerirea oceanului.

Dar tragică e soarta premergătorilor: lor le este scris să moară în ajunul victoriei, fără să vadă ei înşişi Ţara Făgăduinţei. Enrique n-a trăit niciuna din marile descoperiri care au făcut patria sa nemuritoare în istoria descoperirii lumii; în anul morţii sale (1460) nu s-a ajuns la vreo realizare cu adevărat însemnată pe tărâmul mondial al geografiei. Mult glorificata descoperire a Azorelor şi a Madeirei era în realitate numai o redescoperire (pe care portolanul lui Laurentino o înregistrează încă din anul 1351). Corăbiile portugheze, coborând de-a lungul coastelor apusene ale Africii, n-au ajuns nici măcar până la ecuator; s-a înjghebat pe atunci un mic negoţ, nu prea glorios, cu „fildeş alb” şi mai cu seamă cu „fildeş negru”: adică, negrii de pe coastele Senegalului erau prinşi cu miile şi îngrămădiţi în corăbii pentru a fi vânduţi la târgul de sclavi din Lisabona; cei întorşi din expediţie mai aduceau şi câteva săculeţe cu praf de aur ce se găsea pe acolo. Acest mic şi insuficient început e tot ce văzuse Enrique din marea operă pe care o visase o viaţă întreagă. În realitate, biruinţa a fost câştigată încă din vremea lui, ajungându-se la rezultate hotărâtoare. Căci primul triumf al navigaţiei portugheze nu rezida pe atunci în distanţa parcursă, ci în sfera morală: în sporirea spiritului de întreprindere, a pasiunii pentru acţiuni cutezătoare şi în distrugerea unei legende periculoase. Timp de secole, marinarii îşi şopteau cu teamă că nu se poate naviga dincolo de Capul Non (în

traducere, numele acestui cap ar fi: Nu mai departe), căci îndărătul lui începe imediat „marea cea verde, a întunecimii” – şi e vai de corabia care ar cuteza să se aventureze în această zonă ucigătoare. Acolo, la tropice, marea fierbe, clocoteşte sub dogoarea soarelui. Scândurile şi pânzele se încing îndată şi iau foc; orice creştin care ar încerca să pună piciorul în „Ţara Diavolului” – care e stearpă şi pustie, aidoma unei regiuni de cratere vulcanice – s-ar preschimba imediat într-un negru. Frica aceasta de a călători pe mările Sudului devenise atât de nestăpânită, prin asemenea închipuiri fantastice, încât papa – numai pentru a înlesni lui Enrique să-şi procure neapărat marinari pentru primele sale expediţii – trebuia să asigure fiecărui participant deplină iertare a păcatelor. Abia atunci s-a izbutit să se recruteze câţiva oameni cu adevărat cutezători, pentru aceste prime expediţii. Cea mai mare bucurie a stârnit deci faptul că Gil Eannes a ocolit în 1434 Capul Non, despre care se pretindea că e cu neputinţă să fie depăşit! Din Guineea, acest navigator poate vesti tuturor că l-a demascat pe celebrul şi slăvitul Ptolomeu ca pe un flecar care a vrut să sperie lumea – „căci pe-aici e tot aşa de uşor de navigat ca şi la noi acasă, şi ţara e extrem de bogată şi de frumoasă”. Prin aceasta, vraja s-a risipit: punctul mort al inerţiei şi fricii a fost înfrânt. Acum Portugalia nu mai e nevoită să prindă cu arcanul oamenii necesari echipajelor sale; aventurieri de meserie şi cei dornici de aventură vin singuri din toate ţările. Fiecare nouă călătorie izbutită dă tot mai mult curaj corăbierilor, şi deodată se iveşte o întreagă generaţie de tineri temerari, care iubesc aventura mai mult decât viaţa. *„Navigare necesse est, vivere non est necesse”*[9] – această veche zicală marinărească a căpătat iarăşi putere asupra sufletelor. Şi totdeauna, când o nouă generaţie se pune pe lucru, hotărâtă şi strâns unită, lumea se transformă.

De aceea moartea lui Enrique nu înseamnă decât momentul acelei respiraţii adânci care precede saltul cel mare. Abia s-a urcat pe tron energicul rege Joao II, şi

---

[9] E musai să pluteşti, nu-i musai să trăieşti (N.R.)

evenimentele iau un avânt care întrece toate aşteptările. Ceea ce fusese până acum doar o biată înaintare de melc, devine dintr-o dată goană vijelioasă şi săritură de leu. Nu mai departe decât ieri se considera ca o ispravă măreaţă faptul că navele cu pânze au străbătut în răstimp de doisprezece ani cele câteva mile până la Capul Bojador şi, după alţi doisprezece ani de lentă înaintare, ele au ajuns cu bine la Capul Verde. Pe când acum, o înaintare rapidă de o sută, de cinci sute de mile, nu mai e ceva neobişnuit. Poate că numai generaţia noastră, căreia i-a fost dat să vadă realizată cucerirea aerului, noi, care am jubilat tot astfel la început, când un aeroplan se putea menţine în aer străbătând numai trei, numai cinci, numai zece kilometri de la Câmpul lui Marte din preajma Parisului – ca să vedem apoi, după un deceniu, escadrile întregi de avioane zburând deasupra continentelor – poate că numai noi putem înţelege, pe deplin, entuziasmul febril, adânca, fremătătoarea bucurie cu care toată Europa urmărea iureşul neaşteptat al Portugaliei spre tărâmurile necunoscutului. În 1471 ecuatorul e atins, în 1484 Diego Cam a şi debarcat la gura Congo-ului, iar în 1486 se împlineşte, în sfârşit, visul profetic al lui Enrique: navigatorul portughez Bartolomeo Diaz ajunge la extremitatea sudică a Africii, la Capul Bunei Speranţe, pe care, desigur, din cauza furtunilor ce l-au întâmpinat acolo, îl botează la început cu numele de *Cabo tormentoso* – promontoriul furtunilor. Dar chiar când uraganul îi sfâşie pânzele şi îi frânge catargul, îndrăzneţul conquistador nu părăseşte cârma şi, hotărât, îşi continuă calea. A şi ajuns la calea răsăriteană a Africii şi piloţii mahomedani puteau să-l îndrumeze de acolo cu uşurinţă, mai departe, spre India – dar iată că echipajul se răzvrăteşte: e de ajuns cât au străbătut de astă dată! Cu inima rănită, Bartolomeo Diaz e nevoit să se înapoieze, pierzând, din vina altora, gloria de a fi primul european care a cucerit calea maritimă spre India. Un alt portughez, Vasco de Gama, avea să fie slăvit pentru această faptă eroică, în nepieritoarea poezie a lui Camoëns; ca totdeauna acel care a început expediţia, tragicul iniţiator, rămâne uitat – spre

gloria aceluia care are norocul s-o ducă până la sfârşit. Oricum: fapta hotărâtoare s-a împlinit. Pentru întâia oară s-a precizat definitiv figura geografică a Africii; pentru întâia oară s-a dovedit şi s-a evidenţiat, împotriva afirmaţiei lui Ptolomeu, că drumul maritim spre India este liber. Visul de o viaţă întreagă al lui Enrique e realizat de elevii şi moştenitorii săi, în răstimp de o generaţie după maestrul lor.

Cu uimire şi invidie, lumea îşi îndreaptă privirea spre acest mic popor de marinari, neluat până acum în seamă, din colţul cel mai depărtat al Europei. În timp ce marile puteri: Franţa, Germania, Italia se măcelăreau între ele în războaie fără rost, Portugalia, această cenuşăreasă a Europei, şi-a înfăptuit visul vieţii sale, sporindu-l totodată de o mie, de zece mii de ori; nicio altă străduinţă nu mai poate întrece saltul ei, avântul ei nemăsurat. Peste noapte, Portugalia a devenit prima naţiune maritimă a lumii; prin realizările sale, ea şi-a asigurat nu numai provincii noi, ci ţări întregi din celelalte continente. Încă un deceniu şi cea mai mică dintre naţiunile Europei va ridica pretenţia de-a poseda şi administra întinderi mai vaste chiar decât ale imperiului roman în epoca expansiunii sale celei mai mari.

Bineînţeles că o asemenea pretenţie, excesiv imperialistă, trebuia să istovească foarte repede puterile Portugaliei, când ea va încerca să-şi impună tuturor voinţa. Orice copil ar putea face socoteala că o ţară atât de mică, care nu numără în total mai mult de un milion şi jumătate de locuitori, nu poate să ocupe singură, să colonizeze, să administreze sau măcar să monopolizeze comerţul în întreaga Africă, Indie şi Brazilie; şi cu atât mai puţin, ea nu poate stăpâni pentru vecie aceste imense regiuni ale globului. Din punct de vedere raţional, expansiunea nelimitată a Portugaliei apare deci ca o absurditate, ca un donquijotism de cea mai primejdioasă specie. Poate că niciodată o naţiune nu şi-a concentrat, cu mai multă măreţie, într-un singur moment victorios, toate energiile sale – ca Portugalia, pe la sfârşitul secolului al XV-lea. Ţara aceasta îşi creează singură, deodată, nu numai un

Alexandru al ei, nu numai argonauţii ei în acei care se numesc Albuquerque, Vasco de Gama şi Magellan – ci ea îşi găseşte un Homer în Camoëns, un Titus Livius în Barros. Învăţaţi, constructori, mari neguţători se ivesc peste noapte, fiecare la locul său. Timp de o oră – o oră de neuitat în istoria mondială – Portugalia a fost în fruntea naţiunilor europene, conducătoarea întregii omeniri.

Dar fiecare faptă mare, săvârşită de un singur popor, e făcută întotdeauna pentru toate popoarele. Ele simt laolaltă că această primă răzbire în tărâmurile necunoscutului a răsturnat toate măsurile, toate sentimentele şi noţiunile de distanţă, valabile până acum – şi, de aceea, la toate curţile şi universităţile sunt urmărite, cu inima zvâcnind de nerăbdare, ştirile cele mai noi din Lisabona. Graţie unei minunate intuiţii, Europa îşi dă limpede seama de elementul creator ce rezidă în această acţiune portugheză care lărgeşte, cu adevărat, orizontul lumii pământene; Europa înţelege că navigaţia şi descoperirile geografice vor transforma în curând lumea, în mod mai hotărâtor decât toate tunurile de mare calibru, decât toate războaiele dintre state – şi că o epocă de sute de ani, o epocă milenară – Evul Mediu – s-a încheiat definitiv şi începe acuma o nouă perioadă: „Epoca Modernă”, care va cugeta şi îşi va dezvolta activitatea-i creatoare într-un spaţiu de dimensiuni mult mai mari. Simţind din plin solemnitatea unor asemenea momente istorice, umanistul florentin Poliziano, ca exponent al raţiunii dornice de pace, îşi înalţă glasul spre a slăvi Portugalia, şi gratitudinea întregii Europe culte vibrează în cuvintele lui însufleţite: „Nu numai că au fost lăsate în urmă coloanele lui Hercule şi s-a pus, în sfârşit, frâu unui ocean spumegând de furie, dar s-a restabilit unitatea îndelung paralizată a lumii locuibile. Ce noi posibilităţi şi avantaje economice, ce sporiri ale cunoştinţelor, ce confirmări ale adevărurilor vechii ştiinţe care fuseseră respinse până acum, ca fiind nedemne de crezare, mai putem aştepta de aici înainte! Ţări noi, mări noi, lumi noi *(alti mundi*[10]*)* sunt scoase la iveală din

[10] Alte lumi (în limba latină) (N.R.)

întunecimea în care au zăcut timp de secole! Portugalia este azi straja, păzitoarea veşnic trează a celei de-a doua lumi.”

Un episod uluitor întrerupe această măreaţă înaintare a Portugaliei spre răsărit. „A doua lume” pare acum ocupată de îndrăzneţii navigatori, coroana şi toate comorile Indiei par dinainte asigurate regelui Joao, căci nimeni n-o mai poate lua înaintea Portugaliei după ce corăbiile ei au ocolit Capul Bunei Speranţe, şi niciuna dintre puterile Europei încă nu poate măcar s-o urmeze pe această cale ce şi-a pregătit-o vreme îndelungată. Căci Enrique Navigatorul a fost destul de prevăzător să-şi procure un *breve* al papei, prin care toate ţările, mările şi insulele care vor fi descoperite dincolo de Capul Bojador urmează să aparţină, în mod exclusiv, portughezilor; şi alţi trei papi au confirmat şi întărit această ciudată „donaţie”, care acordă dintr-o dată casei Viseu, printr-o simplă trăsătură de condei, deplină şi dreaptă posesiune asupra întregului Orient, încă necunoscut, cu milioanele sale de locuitori. Portugaliei şi numai Portugaliei îi sunt deci riguros rezervate toate pământurile noi. Cine are în mână asemenea garanţii indiscutabile se simte în general prea puţin înclinat spre afaceri nesigure; şi de aceea nu era nicidecum atât de ciudat şi de uimitor (cum afirmă *a posteriori,* cei mai mulţi istoriografi) faptul că acel *beatus possidens*[11]*,* acel rege Joao II a arătat prea puţin interes pentru proiectul cam confuz al unui necunoscut genovez care cerea, cu emfază, o flotă întreagă *„para buscar el levante por el ponente”*[12] – pentru a putea ajunge pe la apus la ţărmurile Indiilor. E adevărat că messer Cristoforo a fost ascultat cu toată amabilitatea acolo, la palatul din Lisabona, şi că nu i s-a opus nicidecum un refuz brutal. Dar regele îşi aminteşte prea bine că până acum

[11] Fericit posesor (în limba latină) (N.R.)
[12] Pentru a încerca să ajungă în răsărit pe la apus (în limba spaniolă) (N.R.)

toate expediţiile spre fabuloasele insule Antilha şi Brazilia, de care se crede că ar fi situate către apus, între Europa şi Indii, au pierit în jalnice naufragii. Şi afară de aceasta, de ce să se rişte ducaţii portughezi, bani buni şi siguri, pentru o cale extrem de nesigură spre Indii, când tocmai s-a găsit după osteneli de ani de zile drumul cel drept, iar la şantierele de pe malurile fluviului Tajo se şi lucrează zi şi noapte la flota cea mare ce urmează să pornească direct spre Indii, ocolind Capul Bunei Speranţe.

De aceea, ca o piatră zvârlită în fereastră şi care cade în odaie în zornăit de geamuri sparte, răzbeşte în palatul din Lisabona vestea neaşteptată că genovezul, aventurierul acela grandilocvent, ar fi traversat într-adevăr, sub pavilion spaniol, *Oceano tenebroso*[13] şi că ar fi dat de pământ, la apus, întocmai după cinci săptămâni de navigaţie. S-a întâmplat o minune! Peste noapte s-a împlinit mistica profeţie din „Medeea” lui Seneca, care a impresionat adânc, încă cu ani şi ani în urmă, spiritele marilor navigatori ai lumii:

„... venient annis
saecula series, quibus Oceanus
vincula rerum laxet et ingens
pateat tellus. Typhisque novos
detegat orbes, nec sit terris
Ultima Thula.”

Se pare că au sosit, cu adevărat, „zilele când oceanul îşi dezvăluie, după secole, secretul său şi o ţară necunoscută iese la iveală, când pilotul argonaut descoperă lumi noi şi Thula nu mai este cea mai depărtată ţară de pe pământul nostru”. E drept însă că Columb, noul „pilot argonaut”, nici nu bănuieşte că a descoperit un continent nou. Până la sfârşitul vieţii sale, omul acesta ciudat şi încăpăţânat a stăruit în credinţa că a pus piciorul pe pământul Asiei; n-a vrut să renunţe, nici în ruptul capului, la această închipuire a sa şi era sigur că dacă s-ar continua drumul spre apus, el

[13] Ocean întunecat (în limba spaniolă) (N.R.)

ar ajunge în puţine zile, cu „Hispaniola” sa, la îmbucătura Gangelui. Dar tocmai de aceasta îi este frică Portugaliei: o frică cumplită, ucigătoare. Căci la ce serveşte Portugaliei enciclica papală, ce-i conferă stăpânirea tuturor ţărilor pe care le va descoperi pe calea dinspre răsărit, de vreme ce tocmai în ajunul elanului final, Spania i-o ia înainte pe calea mai scurtă dinspre apus şi îi sustrage Indiile în ultimul moment? Prin aceasta ar fi cu totul zădărnicită munca de cincizeci de ani a lui Enrique, precum şi truda de patruzeci de ani ce-a urmat după moartea sa; Portugalia ar pierde pentru totdeauna Indiile prin lovitura temerară nebunească a funestului aventurier genovez. Dacă Portugalia vrea să-şi menţină privilegiile asupra Indiilor, nu-i rămâne atunci altă alegere decât să îndrepte armele împotriva neaşteptatei imixtiuni a rivalei sale.

Din fericire, papa înlătură primejdia ameninţătoare. Portugalia şi Spania sunt copiii favoriţi ai inimii sale, fiind singurele naţiuni ai căror regi nu s-au opus niciodată, cu îndârjire, autorităţii sale spirituale. Ele au combătut pe mauri şi au izgonit pe necredincioşi; prin foc şi sabie au stârpit orice erezie în ţara lor; nicăieri nu găseşte inchiziţia papală ajutoare mai sigure, gata să se năpustească asupra maurilor, maranilor şi evreilor. Nu, copiii săi favoriţi nu trebuie să fie dezbinaţi! aşa hotărăşte papa. Şi, de aceea, problema ce se pune este aceea de a se împărţi, pur şi simplu, între Spania şi Portugalia, regiunile încă necunoscute ale lumii. Şi anume, ele să nu fie împărţite „în sfere de influenţă”, precum se spune în limbajul făţarnic al diplomaţiei moderne, ci date în deplină stăpânire. Pe temeiul autorităţii sale de vicar al lui Hristos, papa dăruieşte acestor două popoare – cinstit, fără putinţă de îndoială – toate populaţiile, ţările, insulele şi mările. Ca pe un măr, pe care l-ar tăia în două cuţitul, el ia globul pământesc şi, prin bula de la 4 mai 1493, îl împarte în două jumătăţi. Linia despărţitoare trece la vreo sută de leghe de

insulele Capului Verde. Ţările nedescoperite ale globului, care se află la apus de linia aceasta, să aparţină iubitului său copil Spania, iar cele situate la răsărit, iubitului său copil Portugalia. La început, ambii copii sunt de acord cu această împărţire şi mulţumesc cu toată recunoştinţa pentru frumosul dar. Curând, însă, Portugalia se simte totuşi neliniştită şi solicită papei să mute linia despărţitoare puţin mai spre apus. Cererea aceasta e satisfăcută prin tratatul de la Tordesillas din 7 iunie 1494: linia de demarcaţie e trasată cu două sute şaptezeci de leghe mai spre apus (şi, prin aceasta, Portugalia avea să se aleagă mai târziu cu o vastă posesiune: cu Brazilia, care nici nu fusese încă descoperită pe vremea aceea).

Oricât de grotesc ar părea la prima vedere un gest atât de generos, care, cu o singură trăsătură de condei, dăru-ieşte aproape întreaga lume numai celor două naţiuni fără să ţină seama de celelalte – soluţia aceasta pacifică trebuie să fie totuşi admirată, ca una din rarele acte raţionale ale istoriei, prin care un conflict este aplanat prin bună înţelegere reciprocă, în loc să fie rezolvat prin violenţă. Şi, de fapt, orice război colonial între Spania şi Portugalia a fost evitat de decenii prin tratatul de la Tordesillas, cu toate că aranjamentul acesta era dinainte condamnat să aibă un caracter provizoriu. Căci dacă tai cu cuţitul un măr, în întregime, atunci tăietura trebuie să răzbată şi dincolo, de la un cap la altul; linia de demarcaţie stabilită prin tratatul de la Tordesillas trebuie să iasă odată la iveală şi de partea cealaltă a globului, pe suprafeţele încă invizibile. Dar, în cuprinsul cărei jumătăţi se află acum mult căutatele şi preţioasele mirodenii? La răsărit sau la apus de linia despărţitoare a celor două emisfere? De partea Portugaliei sau de partea Spaniei? Aceasta n-o pot prevedea în momentul acesta nici papa, nici regii şi nici învăţaţii, deoarece nimeni n-a măsurat încă circumferinţa pământului – şi biserica, la rândul ei, nu vrea, cu niciun preţ, să recunoască oficial forma sferică a cosmosului. Dar până la hotărârea definitivă, ambele naţiuni au destule de făcut şi, mai ales, să înghită, pe nemestecate, enormele îmbucături

din prada ce le-o aruncase destinul: uneia, micii Spania, întinderile imense ale Americii, iar celeilalte, Portugaliei mititele, toate Indiile şi Africa întreagă.

Norocoasa ispravă a lui Columb trezeşte la început o nemărginită uimire în ţările Europei. Pe urmă, însă, se dezlănţuie o goană frenetică după aventuri şi descoperiri, pe care n-o cunoscuse niciodată lumea noastră veche: întotdeauna succesul oamenilor cutezători stârneşte energiile, stimulând zelul şi bravura unei întregi generaţii. Toţi nemulţumiţii din Europa, care nu se împacă cu situaţia lor socială, fiecare om care se simte desconsiderat, şi care nu are răbdare să mai aştepte, fiii mai tineri, mezinii familiei, ofiţerii în rezervă, bastarzii marilor seniori şi indivizii obscuri căutaţi de Justiţie – toţi vor să plece spre Lumea Nouă. Prinţii, neguţătorii, speculanţii, care îşi echipează fiecare atâtea corăbii câte pot găsi, trebuie să se apere cu forţa de năvala aventurierilor şi golanilor flămânzi, care se bat cu cuţitele ca să fie expediaţi cei dintâi spre ţara de aur; pe când Enrique mai trebuia să solicite papei iertarea păcatelor pentru toţi cei care vor lua parte la expediţie, ca să-şi recruteze astfel marinarii strict necesari pe bord, sate întregi se golesc acum, căci toţi bărbaţii se îndreaptă spre porturi, şi căpitanii, proprietarii corăbiilor de comerţ, nu mai ştiu cum să scape de mulţimea ce se înghesuie în jurul lor. Expediţiile nu mai contenesc: pornesc una după alta. Într-adevăr, de parcă s-ar fi risipit deodată o negură deasă, se ivesc acum pretutindeni – la nord, la sud, la răsărit, la apus – insule noi, ţări noi, unele încercuite de gheţuri, altele împodobite de palmieri. Într-un răstimp de douăzeci, treizeci de ani, cele câteva sute de nave mici plecate din Cadix, din Palos, din Lisabona descoperă mai multe pământuri mai multe lumi necunoscute, decât descoperise înaintea lor întreaga omenire în cursul miilor şi miilor de ani ale existenţei sale. Incomparabil şi de neuitat e calendarul din epoca aceea de descoperiri: în 1498 Vasco de Gama –

„în slujba lui dumnezeu şi spre folosul coroanei portugheze”, precum relatează cu mândrie regele Manoel – ajunge la ţărmurile Indiilor şi debarcă la Calcutta; în acelaşi an, Cabot, căpitan în serviciul Angliei, acostează la Ţara Nouă şi, prin aceasta, la coasta nordică a Americii. După un an (1499), Pinzon, care servea sub pavilionul spaniol, şi Cabrál, sub acel portughez, descoperă Brazilia în acelaşi timp şi independent unul de altul, pe când Cortereál, urmând calea străbătută de Wikingi înainte cu cinci sute de ani, redescoperă Labradorul.

Şi evenimentele se succed vertiginos. În primii ani ai noului secol, două expediţii portugheze (la una din ele a luat parte şi Amerigo Vespucci) coboară de-a lungul coastelor sud-americane până în apropierea lui Rio de la Plata; în 1506, portughezii descoperă insula Madagascar, în 1507 – insula Mauricius, în 1509 ajung la Malacca, pe care o şi iau cu asalt în 1511, ţinând astfel în mâinile lor cheia arhipelagului malaez. În 1512, Ponce de León pătrunde în Florida, iar în 1513, Nunez de Balboa e cel dintâi european care zăreşte, de pe înălţimile de la Darien, oceanul Pacific. Din momentul acesta nu mai există nicio mare necunoscută omenirii. În scurtul răstimp de o sută de ani, marina europeană şi-a însutit activitatea, ba chiar şi-a înmiit posibilitatea de-a face faţă noilor împrejurări. Pe când în 1418, sub Enrique, lumea a tresărit de uimire la vestea că primele barcas au străbătut calea până la Madeira, echipajul corăbiilor portugheze debarcă încă din 1518 la Canton şi chiar în Japonia (să se compare pe hartă aceste două distanţe); curând, o călătorie spre India, va fi socotită mai puţin riscantă, decât era înainte navigaţia până la Capul Bojador. Cutreierată cu un avânt atât de înaripat, faţa lumii trebuia să se transforme şi să se amplifice din an în an şi chiar din lună în lună. În atelierele din Augsburg, cartografii şi cosmografii stau aplecaţi zi şi noapte asupra lucrului lor, dar ei nu pot prididi, atât de numeroase sunt comenzile. Li se smulg din mâini stampele încă umede, încă neacuarelate. Şi nici tipografii nu pot furniza vânzătorilor de cărţi destule „globuri” şi descrieri de călătorii: toţi vor să fie

informaţi, despre *„mundus novus”*[14]. Dar abia au terminat cartografii hărţile lor mondiale, punându-le la punct după ultimele comunicări, şi iată că sosesc veşti noi, rapoarte noi, care răstoarnă datele vechi – şi totul trebuie corectat, refăcut din nou: căci ceea ce trecea drept o insulă, s-a dovedit că e o peninsulă; ceea ce părea să fie India, e un continent, necunoscut. Trebuiesc indicate noile fluvii, coastele şi munţii noi – şi iată: abia au terminat cartografii harta cea nouă, şi sunt nevoiţi să înceapă alta mai documentată, mai amplă şi mai precisă. Geografia, cosmografia şi cartografia n-au cunoscut nici înainte şi nici mai târziu o asemenea dezvoltare, într-un tempo atât de frenetic, atât de îmbătător, atât de victorios ca în acest răstimp de cincizeci de ani, când – pentru întâia oară de când oamenii trăiesc, se agită şi cugetă pe planeta aceasta – s-a determinat definitiv forma şi configuraţia pământului, şi omenirea a învăţat să cunoască astrul rotund, care o poartă din vremuri incalculabile prin spaţiul infinit. Dar toată această înfăptuire formidabilă este a unei singure generaţii; corăbierii, ei au înfruntat toate primejdiile pentru cei care vor călători după dânşii; conquistadorii – ei au deschis toate căile lumii, eroii – ei au rezolvat toate sau aproape toate problemele ce s-au pus pe atunci. O singură faptă a mai rămas neîmplinită, cea din urmă, cea mai dificilă; să se facă cu una şi aceeaşi corabie ocolul întregului glob pământesc şi astfel – împotriva tuturor cosmologilor şi teologilor care mai susţin ereziile trecutului – să se măsoare şi să se dovedească forma rotundă a planetei noastre. Aceasta e ideea care va da rost vieţii şi destinului lui Fernao de Magelhaes, pe care istoria îl numeşte Magellan.

[14] Lumea nouă (în limba latină) (N.R.)

MAGELLAN ÎN INDIA

Martie 1505 – iunie 1512

PRIMELE CORĂBII portugheze care au coborât pe estuarul fluviului Tajo, pornind spre depărtări necunoscute, au servit la descoperirea teritoriilor; corăbiile următoare mai căutau să întreţină paşnice relaţii comerciale cu ţările cele noi, iar a treia flotă a şi fost echipată pentru expediţii războinice. Data aceasta: 25 martie 1505 marchează începutul unei epoci de colonizare, care se va desfăşura, invariabil, în ritmul acesta alcătuit din trei timpi, din trei faze consecutive. Acelaşi proces de expansiune se va repeta timp de secole: se înjghebează mai întâi o agenţie de comerţ, apoi se construieşte o fortăreaţă, sub pretextul de a ocroti agenţia. Se întreţin la început paşnice relaţii comerciale cu suveranii indigeni, pe urmă – de îndată ce s-au adus destui soldaţi – li se răpeşte prinţilor stăpânirea în propria lor ţară şi, prin aceasta, se confiscă, pur şi simplu, toate produsele locale. Abia au trecut zece ani şi Portugalia a şi uitat, după primele-i succese, că ea nu dorise altceva, la început, decât o modestă participare la comerţul de mirodenii cu ţările răsăritene. Dar bunele intenţii dispar repede în beţia succesului: din ziua când Vasco de Gama debarcă în India, Portugalia se pune imediat pe lucru, pentru a înlătura din calea ei toate celelalte naţiuni. Fără niciun scrupul, ea consideră toată Africa, India şi Brazilia ca proprietatea sa exclusivă. De acum înainte nicio altă corabie nu are dreptul să străbată mările, de la Gibraltar până la Singapore şi China; nimeni nu poate face comerţ în cuprinsul unei jumătăţi a globului, dacă nu aparţine celei mai mici naţiuni a micii Europe.

Un măreţ spectacol se desfăşoară, deci, în ziua aceea de 25 martie 1505, când prima flotă de război a Portugaliei

părăseşte portul Lisabonei pentru a cuceri acest nou imperiu, cel mai mare de pe glob. Un spectacol comparabil în istorie numai cu acela când Alexandru cel Mare străbătuse Hellespontul: şi aci e vorba de o misiune deopotrivă de covârşitoare, căci şi flota aceasta nu porneşte să subjuge o singură ţară, un singur popor, ci o lume întreagă. Douăzeci de corăbii aşteaptă, cu pânzele întinse, ordinul regelui de a ridica ancora; şi nu mai sunt acolo, ca pe vremea lui Enrique, nişte bărci mici, deschise, ci galioane largi şi grele, cu turnuri înalte la prova şi la pupa, puternice nave cu trei şi patru catarge, şi cu echipaj numeros. Pe lângă sutele de matrozi pregătiţi pentru război, se află pe bord nu mai puţin de o mie cinci sute de soldaţi, înarmaţi din cap până-n picioare, precum şi două sute de tunari. Afară de aceştia au mai fost îmbarcaţi dulgheri şi tot felul de meşteşugari, cu toate cele trebuitoare pentru a construi pe loc corăbii noi, de îndată ce vor sosi în India.

E clar pentru oricine că o flotă atât de uriaşă are un scop deopotrivă de grandios: definitiva luare în posesiune a întregului Orient. Nu degeaba i s-a conferit amiralului Francisco d'Almeida titlul de vicerege al Indiei – şi nu e o simplă întâmplare că tocmai Vasco de Gama „amiralul Mării Indiene", primul erou şi navigator al Portugaliei, a ales şi a verificat el însuşi echipamentul. Misiunea militară a lui Almeida e cât se poate de evidentă: el are însărcinarea precisă de a ataca şi distruge oraşele comerciale mohamedane din Africa şi India, de a le rade pe toate din temelie, de a ridica fortăreţe în toate punctele strategice şi a lăsa acolo câte o garnizoană. Şi – pentru întâia oară e anticipată aci ideea politică a Angliei – el are să se stabilească la toate punctele de ieşire şi de trecere, să-şi asigure toate strâmtorile de la Gibraltar până la Singapore, ca să le poată închide oricând şi să taie astfel calea oricărui comerţ străin. I s-a mai dat viceregelui ordinul să nimicească puterea maritimă a sultanului din Egipt, precum şi a rajahilor indieni, şi să controleze cu atâta străşnicie toate porturile, încât, din acest an, 1505, să nu se mai poată transporta cu vreo corabie niciun bob de piper sau

alte mirodenii, fără viza portugheză. Mână în mână cu această misiune militară merge cealaltă misiune, spirituală, religioasă; răspândirea creştinismului în toate ţările cucerite; de aceea plecarea acestei expediţii războinice e încadrată totodată în ceremonialul unei cruciade. Cu propria-i mână, regele predă în catedrală lui Francisco d'Almeida flamura cea nouă din damasc alb, având brodată pe ea crucea lui Isus Hristos, şi care trebuie să fâlfâie victorioasă deasupra ţărilor mauritane şi păgâne. În-genunchind, amiralul preia flamura şi, îndărătul său, cei o mie cinci sute de ostaşi (care s-au spovedit şi au primit sfânta împărtăşanie) depun şi ei, în genunchi, jurământul de credinţă către stăpânul lor pământesc, regelui Portu-galiei, precum şi stăpânului ceresc, a cărui împărăţie aveau s-o înalţe peste împărăţiile acelea străine. Solemn ca o procesiune, cortegiul străbate oraşul până la port; apoi bubuitul tunurilor vesteşte momentul plecării şi corăbiile lunecă măreţe pe Tajo în jos, spre largul oceanului, pe care amiralul lor trebuie să-l cucerească pentru Portugalia, până la capătul celălalt al pământului.

Printre cei o mie cinci sute de soldaţi care, cu mâna ridicată înaintea altarului, au depus jurământul de credinţă, îngenunchease şi un tânăr de douăzeci şi cinci de ani, al cărui nume era încă necunoscut pe atunci: Fernao de Magelhaes. Despre originea sa se ştie doar că s-a născut pe la 1480. Însuşi locul naşterii sale este contestat. Locul indicat de către cronicarii de mai târziu: Sabrosa, din provincia Tras os Montes, s-a dovedit inexact în urma cercetărilor mai noi, deoarece un pretins testament în care s-a găsit această indicaţie a fost definitiv recunoscut ca fals; după toate probabilităţile, se poate susţine că Magellan s-a născut la Porto. Nici despre familia sa nu se ştie altceva, decât că era de neam nobil, însă aparţinând desigur doar celui de-al patrulea rang de nobleţe, printre

acei *„hidalgos de cota de armes”*[15]. Oricum, originea aceasta conferă lui Magellan dreptul de a avea un blazon propriu şi de a-l transmite moştenitorilor, precum şi dreptul de a fi primit la curtea regală. Se crede că el ar fi servit, încă din anii copilăriei, ca paj al reginei Leonora, ceea ce nu dovedeşte însă nicidecum că situaţia ce-ar fi avut-o la curte în anii aceia obscuri era deosebit de strălucită. Căci atunci când acest *„hidalgo”* de douăzeci şi cinci de ani intră în serviciul flotei, el nu e decât un simplu *„sobresaliente”*[16], unul din cei o mie cinci sute de soldaţi subalterni care mănâncă, se agită şi dorm în aceleaşi încăperi ale corăbiei, împreună cu echipajul şi elevii-marinari. Atunci el nu era într-adevăr decât unul din „soldaţii necunoscuţi”, care au pornit cu miile în acest război pentru cucerirea lumii, care au pierit apoi cu miile şi dintre care o duzină a mai supravieţuit aventurii; iar dintre aceştia, ca întotdeauna, unul singur smulge la urmă, pentru sine, gloria nepieritoare a isprăvilor săvârşite de toţi laolaltă.

În această expediţie, Magellan e unul din cei o mie cinci sute de soldaţi – şi nimic mai mult. Zadarnic căutăm numele său în cronicile războiului indian şi, cu toată sinceritatea, nu se poate spune altceva despre anii aceştia, decât că ei trebuie să fi fost nişte ani de incomparabilă ucenicie pentru viitorul navigator mondial. Un simplu *sobresaliente* nu prea e menajat: el e întrebuinţat la toate; trebuie să strângă pânzele în toiul uraganului şi să lucreze de zor la pompă; trebuie să alerge azi la asalt împotriva unui oraş şi mâine să care, sub arşiţa soarelui, nisip pentru construirea unui fort. Trebuie să poarte în spate mărfurile de schimb şi să stea de strajă la agenţiile de comerţ, să lupte pe uscat şi pe navă, să ştie să mânuiască sonda şi sabia, să asculte şi să comande. Dar pus să facă de toate, el învaţă totodată, se interesează de toate şi devine în

[15] hidalgos – militari (în limba spaniolă) (N.R.)
[16] subaltern (în limba spaniolă) (N.R.)

acelaşi timp soldat şi marinar, neguţător, cunoscător al oamenilor, al ţărilor, al mărilor şi al stelelor. În cele din urmă, destinul îl face încă de timpuriu pe tânărul acesta, părtaş la marile evenimente care aveau să schimbe faţa lumii şi să statornicească pentru decenii şi veacuri supremaţia naţiunii sale; căci după câteva mici încăierări care sunt mai mult nişte incursiuni de pradă decât acţiuni leale de război, Magellan primeşte adevăratul botez al focului în bătălia navală de la Cannanore (16 martie 1506).

Această bătălie de la Cannanore reprezintă un moment hotărâtor în istoria cuceririlor coloniale ale Portugaliei. Zamorinul de la Calicut (Calcutta de azi) a primit prieteneşte pe Vasco de Gama, când a debarcat întâia oară în 1498, şi s-a arătat dispus să intre în relaţii comerciale cu acest popor necunoscut. Curând însă, când portughezii s-au reîntors după câţiva ani cu corăbii mai mari şi mai bine echipate, el a fost nevoit să recunoască ţelul lor real, şi anume că ei râvneau la suveranitatea făţişă asupra tuturor Indiilor. Neguţătorii indieni şi mahomedani văd acum cu groază ce ştiucă lacomă s-a năpustit în liniştitul lor eleşteu de crapi, căci străinii aceia au pus dintr-o dată stăpânire pe toate mările. Nicio corabie nu mai îndrăzneşte să iasă din porturi, de frica acelor piraţi brutali; comerţul de mirodenii stagnează, caravanele nu mai au ce transporta spre Egipt; până la Rialto din Veneţia se simte că o mână tare trebuie să fi curmat pe undeva mersul normal al afacerilor. Sultanul Egiptului, căruia i-au secat veniturile vamale, încearcă mai întâi cu ameninţări insistente. El scrie papei că, dacă portughezii continuă să-şi facă de cap pe Oceanul Indian, prădând tot ce întâlnesc în cale, atunci el va trece la represalii şi va distruge Sfântul Mormânt din Ierusalim. Dar nici papa, nici vreun alt împărat sau rege nu mai au putere asupra tendinţei imperialiste a Portugaliei. Astfel, păgubiţilor nu le rămâne altceva de făcut decât să se înţeleagă între ei, să-şi adune forţele şi să oprească la timp invazia portughezilor în India, înainte ca ei să se stabilească definitiv acolo. Atacul e pregătit de zamorinul din Calcutta, susţinut în taină de sultanul Egiptului şi poate chiar de

veneţieni, care trimit pe sub mână turnători de tunuri şi artilerişti pricepuţi, căci aurul atârnă doar întotdeauna mai greu decât sângele. Flota creştină avea să fie atacată pe neaşteptate şi nimicită dintr-o dată.

Dar o întâmplare norocoasă salvează pe portughezi. Pe vremea aceea hoinărea prin lume un temerar aventurier italian, cu numele de Ludovic Varthema, deopotrivă de simpatic prin curajul şi prin isteţimea sa. Ceea ce-l împinge pe tânărul acesta spre ţări depărtate nu e ambiţia sau setea de câştig, ci plăcerea cu totul elementară, irezistibilă, de a cutreiera lumea. Vagabondul acesta înnăscut recunoaşte fără falsă sfiiciune că deoarece îi era prea greu să înţeleagă totul din cărţi şi nici nu era înclinat să studieze, el s-a hotărât să încerce, să cerceteze personal, să vadă cu propriii săi ochi diferitele locuri ale lumii, deoarece relatările unui singur martor ocular sunt mai preţioase decât toate zvonurile, decât tot ce povestesc alţii din auzite. Cutezătorul Varthema e cel dintâi necredincios care se strecoară în Mecca, oraş interzis creştinilor (relatarea sa a rămas şi azi vrednică de interes, mai ales în ce priveşte descrierea Kaabei[17]). După multe peripeţii şi primejdii, el ajunge nu numai în India, nu numai în Sumatra şi Borneo, unde Marco Polo pusese piciorul înaintea lui, ci el e primul european care răzbate până la mult căutatele *islas de la especeria*[18] (şi aceasta va contribui, în mod hotărâtor, la expediţia ce avea s-o întreprindă Magellan). Pe drumul de întoarcere, deghizat în călugăr mahomedan, el află la Calcutta, prin doi creştini renegaţi, despre atacul pe care zamorinul îl pregătise împotriva portughezilor. Din solidaritate creştină, el aleargă să-i prevină neapărat pe portughezi, chiar cu riscul vieţii sale; din fericire, avertismentul său parvine amiralului încă la timp. La 16 martie 1506, când zamorinul nădăjduieşte să se năpustească, pe neaşteptate, cu cele două sute de nave ale sale asupra celor unsprezece corăbii ale portughezilor,

[17] Kaaba – mic edificiu de formă cubică, sanctuarul principalei moschei din Mecca. (N.R.)

[18] Insulele cu mirodenii (în limba spaniolă) (N.R.)

aceştia sunt gata de luptă. E cea mai grea bătălie pe care a susţinut-o până acum viceregele. Portughezii îşi plătesc victoria cu nu mai puţin de optzeci de morţi şi două sute de răniţi (o cifră enormă pentru primele războaie coloniale), dar această victorie le asigură definitiv supremaţia asupra coastelor indiene.

Printre cei două sute de răniţi se află şi Magellan; precum se întâmplă întotdeauna, destinul său vrea ca el să se aleagă numai cu răni în aceşti ani întunecaţi. Nicio distincţie nu-l scoate la lumină. E expediat mai întâi spre Africa, împreună cu ceilalţi răniţi; aci i se pierde urma, căci cine avea să înregistreze faptele sau moartea unui simplu *sobresaliente?* Se pare că a rămas câtva timp la Sofala; pe urmă a fost trimis înapoi, în ţara sa, ca însoţitor al unui transport; după toate probabilităţile – în această privinţă cronicarii se contrazic – el s-a reîntors la Lisabona în vara anului 1507, cu acelaşi vapor pe care se afla şi Varthema. Dar chemarea depărtărilor pusese stăpânire pe sufletul navigatorului. Portugalia începe să-i fie străină, şi scurtul său concediu petrecut aici nu e decât o veşnică aşteptare. Aşteaptă noua flotă care va porni spre India şi care îl va readuce în adevărata lui patrie: Aventura.

Această nouă flotă cu care Magellan se reîntoarce în India are o deosebită misiune. Fără îndoială, ilustrul său tovarăş de călătorie, Ludovico Varthema, a înştiinţat curtea despre bogăţiile oraşului Malacca şi i-a dat indicaţii precise despre mult căutatele insule cu mirodenii – el fiind primul european şi creştin care le-a văzut *ipsis oculis*[19]. Graţie informaţiilor sale, Curtea portugheză îşi dă acum seama că simpla cucerire a Indiei nu e suficientă şi că bogăţiile ei nu pot fi pe deplin câştigate, câtă vreme ea n-a pus stăpânire şi pe tezaurul de mirodenii, pe toate acele *„islas de la especeria”.* Aceasta impune însă portughezilor ca, mai întâi de toate, ei să aibă în mână cheia acestui tezaur: strâmtoarea şi oraşul Malacca (Singapore de azi, a cărui însemnătate strategică n-a scăpat vigilenţei englezilor). Dar, potrivit sistemului făţarnic care s-a dovedit atât de

---

[19] Cu ochii lui (în limba latină) (N.R.)

eficace, nu s-a trimis îndată o flotă de război; ci, la început, Lopez de Sequeira a fost însărcinat să plece numai cu patru corăbii şi să se apropie cu toată prudenţa de Malacca, să iscodească terenul, şi să nu se prezinte decât sub masca unui paşnic comerciant.

În aprilie 1509, mica flotă ajunge la coastele Indiei fără niciun incident vrednic de menţionat. Orice căpitan al unei nave portugheze de comerţ poate realiza acum o călătorie la Calcutta, pe când, abia cu zece ani în urmă, aceeaşi călătorie făcută de Vasco de Gama fusese slăvită în versuri ca o faptă eroică fără seamăn în istoria omenirii. De la Lisabona până la Mombassa, de la Mombassa până la ţărmurile Indiei, navigatorii cunosc acum fiece stâncă, fiece port; nu le mai trebuie nici pilot, nici „maestru astronom”. Numai când Sequeira porneşte la 19 august mai departe, de la portul Cochin spre răsărit, corăbiile portugheze străbat iarăşi nişte zone necunoscute.

La 11 septembrie 1509, după o călătorie de trei săptămâni, cele dintâi nave ale Portugaliei se apropie de Malacca. Încă din depărtare, oamenii de pe bord văd că bravul şi isteţul Varthema n-a scornit nişte poveşti şi nici n-a exagerat când a raportat la Curte că în portul acesta sosesc „mai multe corăbii decât în orice alt loc din lume”. În rada imensă se adună bărci, şi jonci, şi prauri mari şi mici, albe şi colorate, de origină malaeză, chinezească, siameză, îngrămădindu-se toate catarg lângă catarg. Căci, prin situaţia sa geografică, strâmtoarea de la Singapore – *aurea chersonesus* – s-a impus, în mod aproape forţat, ca marele centru de trafic al Răsăritului. Orice corabie care vrea să plece de la răsărit la apus, de la nord la sud, din India spre China, de la insulele Moluce spre Persia, trebuie să treacă prin acest Gibraltar oriental. Toate mărfurile sunt negociate în acest antrepozit, toate sunt schimbate între ele: cuişoarele din Moluce şi rubinele Ceylonului, porţelanul chinezesc şi fildeşul din Siam, caşmirul bengalez şi lemnul de santal din Timor, săbiile damaschinate din Arabia şi piperul din Malabar şi sclavii din Borneo. Toate rasele, toate culorile şi limbile se amestecă într-un vălmăşag babilonic, în

acest centru comercial al Orientului, în mijlocul căruia se înalţă, deasupra caselor de lemn, scunde, îngrămădite laolaltă, silueta unui palat strălucitor şi a unei moschei de piatră.

De pe corăbiile lor, portughezii contemplă uimiţi puternica cetate; privirile lor jinduiesc spre această albă bijuterie a Orientului, care scânteiază în lumina orbitoare a soarelui, şi care e piatra cea mai preţioasă ce va împodobi coroana regelui portughez, stăpân al tuturor Indiilor. Pe de altă parte, din palatul său, suveranul malaez priveşte plin de uimire şi nelinişte corăbiile acelea străine şi primejdioase. Aşadar, ei sunt acolo, bandiţii aceia necircumcişi! Blestemaţii aceia au găsit, în sfârşit, şi calea ce duce la Malacca! Vestea despre bătăliile şi măcelurile lui Almeida şi Albuquerque s-a răspândit de mult la depărtări de mii şi mii de leghe; la Malacca se ştie că aceşti temuţi lusitani[20] nu cutreieră mările numai pentru paşnice schimburi comerciale, ca patronii de jonci siameze şi japoneze, ci ei aşteaptă cu perfidie momentul de a se instala cu forţa, ca să prade totul. Cel mai înţelept lucru ar fi ca aceste patru corăbii să nu fie lăsate nicidecum să intre în port; dacă năvălitorii aceştia ajung până aici, atunci e prea târziu. Dar sultanul e bine informat şi în privinţa acelor tunuri grele, care ameninţă cu gurile lor negre şi tăcute de pe bordul corăbiilor portugheze; el ştie că piraţii aceştia albi luptă ca nişte diavoli şi că nu li se poate rezista. De aceea e mai bine să se răspundă minciunii cu minciună, falsei prietenii cu ospitalitate prefăcută, vicleniei cu viclenie, şi mai bine să lovească ei înainte ca aceştia să ridice laba pentru a da lovitura ucigătoare.

Iată de ce sultanul din Malacca primeşte cu deosebită politeţe pe trimişii lui Sequeira şi acceptă cu mulţumiri exagerate darurile lor. „Din toată inima, fie bineveniţi portughezii, le spune el prin tălmaciul său. Ei pot face negoţ după placul lor.” În câteva zile le va procura piper şi alte mirodenii, atât cât pot lua cu dânşii. Cu toată amabilitatea, el pofteşte pe căpitani la un ospăţ în palatul său; dacă

[20] Lusitania – vechea denumire a Portugaliei (N.R.)

invitaţia aceasta n-a fost acceptată, sub tot felul de pretexte – căci ofiţerii au fost preveniţi să se păzească – marinarii sunt însă bucuroşi că pot să cutreiere liberi oraşul acesta străin şi atât de ospitalier. Ce plăcere că pot să simtă iarăşi pământul ferm sub picioarele lor, să petreacă cu femei binevoitoare, să scape odată de cabinele puturoase unde erau nevoiţi să doarmă sau de acele sate murdare, în ale căror colibe porcii şi găinile sălăşluiesc laolaltă cu oamenii goi şi sălbatici. Marinarii flecăresc prin ceainării, cumpără în pieţe tot felul de lucruri, savurează fructele proaspete şi nu se mai satură de băuturile malaeze, foarte fermentate. Nicăieri, de când au părăsit Lisabona, ei n-au găsit o primire atât de cordială, atât de prietenoasă. Cu sutele, malaezii vâslesc în bărcile lor mici şi repezi încărcate cu alimente, îndreptându-se spre corăbiile portugheze; se caţără pe odgoane, îndemânatici ca nişte maimuţe, şi se minunează în faţa atâtor lucruri străine, pe care nu le-au văzut vreodată. Astfel se înjghebează un schimb intens de mărfuri. Curând însă echipajul află cu neplăcere că sultanul a şi depozitat încărcătura făgăduită şi l-a rugat pe Sequeira să trimită a doua zi dimineaţa toate bărcile la ţărm, pentru ca uriaşele cantităţi de mirodenii să fie încărcate în corăbii încă înainte de apusul soarelui.

Sequeira, încântat că şi-a procurat atât de repede preţioasele mărfuri, trimite într-adevăr la ţărm toate bărcile celor patru corăbii cu o bună parte din echipaj. El însuşi, considerând că nu e de demnitatea sa de nobil portughez să se amestece într-o afacere negustorească, rămâne pe bord şi joacă şah cu un camarad; e cel mai înţelept lucru ce se poate face pe o corabie într-o lungă şi plictisitoare zi tropicală. Şi celelalte trei nave se leagănă pe loc, liniştite şi somnoroase. Dar Garcia de Susa, căpitanul micii caravele care însoţea escadra, e din ce în ce mai nedumerit şi mai indispus de cele ce observă în preajma sa, şi anume: un număr tot mai mare de bărci malaeze se apropie şi mişună în jurul celor patru corăbii pe jumătate părăsite şi, sub pretextul de a urca mărfurile pe bord, o mulţime de vlăjgani aproape goi se caţără sus, pe funii. În cele din urmă, îl

cuprinde bănuiala că prea binevoitorul sultan le-a întins portughezilor o cursă şi vrea să-i atace în acelaşi timp pe mare şi pe uscat.

Din fericire, caravela cea mică nu şi-a trimis barca la ţărm împreună cu celelalte. Astfel, Susa poate trimite în grabă un om al său de încredere spre vasul-amiral, pentru a preveni pe căpitan. Omul acesta, cel mai demn de încredere, nu este altul decât *sobresalient*-ul Magellan. Cu repezi şi energice lovituri de vâslă, el se strecoară prin mulţimea bărcilor până la nava cea mare, unde îl mai găseşte pe căpitanul Sequeira instalat comod la jocul său de şah. Dar Magellan e foarte stânjenit în misiunea sa de faptul că mai mulţi malaezi, prefăcându-se că urmăresc partida, stau la spatele celor doi jucători cu *cris*[21]-ul pe care-l poartă totdeauna cu ei, în cutele brâului. Cu aerul cel mai natural, el murmură avertismentul său la urechea lui Sequeira. Acesta, ca să nu trezească vreo bănuială, are prezenţa de spirit să nu întrerupă jocul. Dar el porunceşte unui marinar să stea de veghe sus, la gabia catargului, şi cu o mână îşi continuă partida, iar cu cealaltă ţine mânerul sabiei.

Avertismentul lui Magellan sosise în ultima clipă, când nu mai era chip să fie luate şi alte măsuri. Tocmai în minutul acesta o coloană de fum se înălţa de la palatul sultanului: semnalul convenit pentru atacul simultan pe uscat şi pe mare. Din fericire, pe vasul-amiral, marinarul de la cafasul catargului dă alarma încă la timp. Într-un salt, Sequeira e în picioare şi loveşte cu sabia pe malaezi, înainte ca ei să-l fi putut străpunge cu pumnalul. Trâmbiţa sună, echipajul se adună pe bord; malaezii, care au pătruns în toate corăbiile, sunt aruncaţi peste bord, şi zadarnic se reped acum din toate părţile praurile pline cu băştinaşi înarmaţi, ca să prindă corăbiile cu cangea: Sequeira a avut timp să ridice ancora, şi salvele puternice ale tunurilor sale îi deschid calea spre larg. Atacul asupra corăbiilor n-a izbutit, graţie vigilenţei lui Susa şi promptitudinii lui Magellan.

Mai gravă e situaţia nenorociţilor care au coborât în-

[21] Pumnal malaez. (N.R.)

crezători pe uscat: o mână de oameni risipiţi pe străzi, cu totul nepregătiţi, să se apere împotriva miilor de duşmani perfizi. Cei mai mulţi dintre aceşti portughezi sunt măcelăriţi pe loc; numai câţiva reuşesc să se strecoare până la plajă. E totuşi prea târziu: malaezii au şi pus stăpânire pe bărcile lor, tăindu-le astfel întoarcerea la corăbii; unul după altul portughezii sunt răpuşi. Unul singur, cel mai viteaz dintre toţi, se mai apără cu înverşunare: Francisco Serrao, prietenul cel mai scump, fratele de arme al lui Magellan. El e împresurat şi rănit, pare pierdut. Dar iată că Magellan, însoţit de un soldat, s-a şi apropiat cu mica sa barcă, vâslind voiniceşte, neînfricoşat, riscându-şi viaţa pentru prietenul său. Cu câteva zdravene lovituri de sabie, el îl smulge din mâinile duşmanilor, de zece ori mai numeroşi, îl duce până la luntrea sa şi îi salvează astfel viaţa. În atacul acesta neaşteptat flota portugheză şi-a pierdut bărcile şi mai mult de o treime din echipaj; Magellan a câştigat însă un frate de sânge, a cărui încredere şi prietenie vor avea o influenţă hotărâtoare asupra faptelor sale de mai târziu.

Pentru întâia oară se dezvăluie, cu acest prilej o trăsătură personală a lui Magellan, căci caracterul şi fizionomia sa au rămas până acum cu totul ascunse în umbră. Şi anume: voinţa lui fermă, curajul său. Nimic patetic în firea sa, nimic izbitor în toată fiinţa sa – şi e lesne de înţeles de ce toţi cronicarii războiului indian l-au trecut cu vederea vreme atât de îndelungată, căci Magellan a fost toată viaţa sa un om modest şi retras. El nu se pricepe să se facă remarcat, să câştige simpatia superiorilor. Dar totdeauna când i se încredinţează o misiune, şi mai mult: când el însuşi îşi impune una, omul acesta ascuns, închis în sine, procedează cu o uluitoare hotărâre, în care inteligenţa se îmbină cu curajul. Dar niciodată el nu ştie să tragă foloase de pe urma faptei sale sau să se fălească cu dânsa; calm şi răbdător, se retrage iar în umbră. Ştie să tacă, ştie

să aştepte, parcă ar presimţi că soarta i-a rezervat încă mulţi ani de învăţătură şi de încercare, înainte de a realiza pe deplin marea acţiune care îi este dat să o îndeplinească. Curând, după ce a trăit la Cannanore una din cele mai mari victorii ale flotei portugheze şi a luptat atât de curajos la Malacca, unde flota s-a ales totuşi cu una din cele mai grele înfrângeri ale sale, el are să dea o nouă dovadă de curaj în aspra sa carieră de marinar: un naufragiu.

Magellan a fost trecut printre acei care aveau să însoţească unul din transporturile de mirodenii ce se întorceau în ţară, în cursă regulată, în perioada musonului. Dar nu apucase să plece, şi iată că galionul e târât de uragan spre aşa-numitele „bancuri de Padua”. Niciun marinar nu piere în valuri; numai corabia e sfărâmată în sute de bucăţi de stâncile de corali – şi deoarece nu se putea îngrămădi tot echipajul în cele câteva bărci, o parte din naufragiaţi trebuie să rămână pe loc. Bineînţeles că ofiţerii, nobilii şi chiar căpitanul pretind ca întâi ei să fie duşi înapoi cu bărcile, şi această cinică prioritate îndârjeşte pe *grumetes,* pe marinarii de rând. Conflictul se agravează – şi atunci, dintre toţi nobilii, Magellan declară că vrea să rămână cu marinarii, dacă ofiţerii – *„capitanes y hidalgos”*[22] – îşi dau cuvântul de onoare că-i vor lua cu o altă corabie, de îndată ce vor ajunge la uscat.

Această bravă atitudine a sa pare să fi atras pentru întâia oară atenţia comandantului suprem asupra „soldatului necunoscut”. Căci nu mult după aceea, în octombrie 1510, când Albuquerque, noul vicerege, întreabă pe *căpitanii regelui – „capitanos del Rey”* – ce părere au în privinţa asediului proiectat împotriva oraşului Goa, Magellan e pomenit şi el între alţii. Astfel, se pare că după cinci ani de serviciu ca *sobresaliente,* ca simplu soldat şi matelot, el a fost înălţat, în sfârşit, la rangul de ofiţer – şi, în această calitate, e repartizat chiar la flota lui Albuquerque, care avea să răzbune ruşinoasa înfrângere a lui Sequeira la Malacca.

Astfel, după doi ani, Magellan porneşte din nou spre

---

[22] Căpitani şi hidalgi (în limba spaniolă) (N.R.)

Orientul îndepărtat, spre *aurea chersonesus.* Nouăsprezece corăbii, o întreagă flotă de război cu echipajul cel mai ales, se postează ameninţătoare, în iulie 1511, în faţa portului Malacca, şi lupta cea mai înverşunată se dezlănţuie contra gazdei trădătoare. Şase săptămâni durează această luptă, până ce Albuquerque poate înfrânge rezistenţa sultanului. Pe urmă, însă, jefuitorilor le cade în mâini o pradă mai bogată decât toate câte le-au câştigat până atunci în Indiile binecuvântate. O dată cu cucerirea oraşului Malacca, Portugalia ţine sub stăpânirea ei întreaga lume răsăriteană. În sfârşit, comerţului mahomedan i s-a tăiat pentru totdeauna artera vitală şi, în puţine săptămâni, el îşi pierde cu desăvârşire puterile. Toate mările de la Gibraltar până la Singapore, de la „Coloanele lui Hercule" până la *aurea chersonesus* sunt cuprinse definitiv în oceanul portughez. Răsunetul puternic al acestei lovituri hotărâtoare contra Islamului, care din vremuri străvechi n-a mai cunoscut o asemenea înfrângere, răzbate departe, până în China şi Japonia şi se răsfrânge apoi spre Europa. În faţa credincioşilor adunaţi, papa înalţă rugăciuni de mulţumire şi gratitudine pentru măreaţa faptă a portughezilor, care au pus în mâinile creştinătăţii jumătate din întinderile pământului. Romei i se oferă atunci spectacolul unui triumf pe care ea – *Caput mundi*[23] – nu l-a mai văzut din vremea Cezarilor. O ambasadă condusă de Tristao de Cunha aduce trofee şi pradă din Indiile cucerite, cai cu harnaşament de mare preţ, leoparzi şi pantere; dar piesa rară, surpriza cea mai mare, e un elefant, pe care corăbiile portugheze l-au adus viu de pe meleagurile acelea depărtate şi care îngenunchează de trei ori înaintea sfântului părinte, în aclamaţiile frenetice ale mulţimii.

Dar nici triumful acesta nu satisface pe deplin neînfrânta voinţă de expansiune a Portugaliei. Nu s-a întâmplat vreodată în cursul istoriei ca o mare victorie să sature pe un cuceritor; Malacca e numai cheia care deschide calea la tezaurul de mirodenii: acum, când o au în mână, portughezii vor să răzbată mai departe, la sursa reală a

[23] Capătul lumii (în limba latină) (N.R.)

comorilor, şi să pună stăpânire pe insulele acelea de o bogăţie fabuloasă: arhipelagul Sondei, insulele Amboina, Banda, Ternate şi Tidore. Trei corăbii sunt echipate şi puse sub comanda lui Antonio d'Abreu unii dintre cronicarii contemporani pomenesc şi numele lui Magellan printre participanţii la acea expediţie în regiunile cele mai depărtate ale Extremului Orient. În realitate, însă, perioada indiană a lui Magellan a şi ajuns atunci la sfârşit. Destul! îi spune destinul său. A văzut şi a trăit destule în Orient. Să pornească acum pe căi noi, pe propria sa cale! Tocmai aceste legendare insule cu mirodenii, la care va visa toată viaţa, spre care îşi aţinteşte de acum înainte privirea lăuntrică, de parcă ar fi vrăjit – tocmai insulele acestea nu avea să le vadă niciodată Magellan cu proprii săi ochi pământeşti, *por vista de ojos*[24]*.* Niciodată nu i-a fost dat să pună piciorul pe aceste insule paradisiace: ele vor rămâne numai un vis pentru el, visul său creator. Însă graţie prieteniei sale cu Francisco Serrao, insulele acestea niciodată văzute îi sunt familiare, de parcă ar fi trăit acolo: şi astfel, ciudata robinsonadă a prietenului îl îmboldeşte, îi dă curajul de a întreprinde cea mai mare şi mai temerară aventură a epocii sale.

Această curioasă odisee personală a lui Francisco Serrao, care va fi atât de hotărâtoare pentru Magellan şi pentru călătoria ce-avea s-o facă el în jurul lumii, constituie un episod reconfortant, o binefăcătoare destindere în mijlocul cronicii sângeroase a bătăliilor şi masacrelor portugheze. Printre toţi căpitanii aceia ridicaţi în slavă, se cuvine să aruncăm o privire mai atentă asupra acestei figuri, pe care nu s-au răsfrânt razele gloriei. După ce s-a despărţit la Malacca de fratele său de arme care se întorcea acasă – şi trebuie să fi fost mişcătoare această despărţire – Francisco Serrao porneşte cu căpitanii celorlalte două corăbii spre insulele bogate. Ei ajung fără mare osteneală şi fără niciun accident la ţărmul înverzit, şi găsesc acolo o primire surprinzător de prietenoasă. Căci mahomedanii n-au pătruns încă nici cu cultura lor şi nici cu avânturile lor

[24] Cu ochii lui (în limba spaniolă) (N.R.)

războinice până la meleagurile acestea izolate, de la marginea lumii. Populaţia trăieşte într-adevăr în sânul naturii, primitivă, goală, dar paşnică; ea nu cunoaşte încă banii şi nu prea îşi bate capul cum ar putea câştiga mai mult. Pentru câţiva clopoţei, pentru câteva brăţări, aceşti naivi insulari cară pe spinarea lor cantităţi imense de cuişoare; şi deoarece portughezii şi-au umplut repede corăbiile, numai în popasurile făcute la primele două insule: Banda şi Amboina, nemaiavând unde să îngrămădească atâta belşug de roade, amiralul d'Abreu hotărăşte să nu se mai abată degeaba pe la celelalte insule, bogate şi ele în mirodenii, ci să se înapoieze cât mai grabnic cu toate comorile sale la Malacca.

Poate că lăcomia a împovărat prea mult corăbiile; oricum, una din ele, tocmai aceea pe care o conduce Francisco Serrao, se izbeşte de o stâncă şi se sfarmă; naufragiaţii de-abia îşi mai pot salva viaţa şi nimic altceva. Părăsiţi, ei rătăcesc pe ţărmul străin şi sunt ameninţaţi să piară cu toţii, în chip jalnic, când Serrao izbuteşte, printr-o vicleană lovitură, să captureze o corabie mare, de piraţi, cu care naufragiaţii se reîntorc la Amboina. Căpetenia insulei primeşte pe naufragiaţi tot atât de prietenos ca şi înainte, când veniseră ca nişte mari seniori, şi le oferă cu atâta mărinimie adăpost şi toate cele trebuitoare *(fueron recibidos y hospedados con amor, veneracion y magnificencia*[25]*),* încât oamenii nu ştiu cum să-şi arate recunoştinţa. Şi acum, după ce echipajul său s-a odihnit şi s-a întremat, datoria ostăşească a căpitanului Francisco Serrao ar fi, bineînţeles, aceea de a se îmbarca neîntârziat într-una din numeroasele jonci care vin şi pleacă necontenit spre Malacca, şi să se pună iarăşi în serviciul militar al regelui portughez, faţă de care e legat prin jurământ.

Dar priveliştile acelea paradisiace şi clima caldă, balsamică, au o adâncă influenţă asupra lui Francisco Serrao, slăbind sentimentul disciplinei militare. Şi, dintr-o dată, îi este cu totul indiferent dacă undeva, la mii de leghe

[25] Fură primiţi şi găzduiţi cu dragoste, respect şi generozitate (în limba spaniolă). (N.R.)

depărtare, în palatul din Lisabona, un rege mârâie sau scrâşneşte din dinţi împotriva lui şi îl şterge de pe lista căpitanilor sau pensionarilor săi. El ştie că a făcut destul pentru Portugalia, că şi-a riscat deseori viaţa pentru ea. Acum el, Francisco Serrao, ar dori să-şi trăiască odată viaţa sa proprie, să se bucure tot atât de comod şi nestânjenit de plăcerile existenţei, ca toţi ceilalţi oameni lipsiţi de veşminte, dar şi de griji, de pe insulele acestea binecuvântate. Ceilalţi mateloţi şi căpitani n-au decât să cutreiere mai departe mările, să câştige, cu preţul sudoarei şi sângelui lor, piper şi scorţişoară, spre folosul misiţilor străini, să se trudească în tot felul de primejdii şi să se războiască neîncetat, ca nişte smintiţi loiali ce sunt, numai pentru ca *alfanda* din Lisabona să îngrămădească tot mai mult aur de pe urma taxelor vamale – el însă, Francisco Serrao, *ci devant* căpitan al flotei portugheze, e sătul de războaie, de aventuri şi de afaceri cu mirodenii. Fără mare solemnitate, viteazul căpitan se retrage dintr-o lume eroică într-una idilică şi se hotărăşte să-şi ducă de aci înainte viaţa fără funcţii publice, într-o splendidă trândăvie, în felul cu desăvârşire primitiv al acestei mici populaţii atât de prietenoase. Înalta demnitate de mare vizir, cu care îl gratifică regele din Ternate, nu prea îl împovărează cu multe treburi; are să figureze numai o dată în calitate de consilier militar, într-un mic război al suveranului său. Pentru aceasta, el capătă însă drept răsplată o casă proprie, cu sclavi şi servitori, pe lângă o frumoasă soţie, oacheşă, tuciurie, cu care zămisleşte doi sau trei copii ceva mai albi la faţă.

Ca un nou Ulysse care şi-a uitat Ithaca, Francisco Serrao petrece ani şi ani de zile în braţele oacheşei sale Calypso, şi niciun înger al ambiţiei nu mai e în stare să-l izgonească din acest paradis al lui *dolce far niente.* Nouă ani, până la moartea sa, acest Robinson de bună voie, omul acesta care a fugit cel dintâi de civilizaţie, n-a mai părăsit insulele Sonde; el n-a fost chiar cel mai viteaz dintre toţi conquistadorii şi căpitanii eroicei epoci portugheze: dar a fost probabil cel mai inteligent şi chiar cel mai fericit dintre

ei.

Această romantică evadare a lui Francisco Serrao din lumea civilizată pare la început fără nicio legătură cu viaţa şi acţiunea lui Magellan. În realitate tocmai această renunţare epicuriană din partea acestui mic şi prea obscur căpitan a exercitat însă influenţa cea mai hotărâtoare asupra desfăşurării vieţii lui Magellan şi, prin aceasta, asupra istoriei descoperirii lumii întregi. Căci cei doi prieteni de arme (şi de sânge) rămân în statornică legătură, cu toată imensa depărtare dintre dânşii. De câte ori are prilejul să trimită veşti din insula sa la Malacca şi de acolo spre Portugalia, Serrao îi scrie lui Magellan scrisori amănunţite, în care laudă, cu entuziasm, bogăţiile, frumuseţile şi plăcerile din noua sa patrie. El scrie textual: „Am găsit aici o lume nouă, mai bogată şi mai mare decât a lui Vasco de Gama” şi, cu totul prins în mrejele tropicelor, el stăruie pe lângă prietenul său să părăsească, în sfârşit, ingrata Europă şi slujba sa prea puţin bănoasă şi să vie cât mai curând la dânsul. Nu încape îndoială că Francisco Serrao e omul care a sugerat cel dintâi lui Magellan ideea că ar fi poate mai bine să pornească în căutarea acestor insule pe calea lui Columb (dinspre apus), în loc pe aceea a lui Vasco de Gama (dinspre răsărit), tocmai pentru motivul că insulele acestea sunt situate atât de departe spre răsărit.

Nu ştim până unde au avansat tratativele dintre cei doi fraţi de sânge. În orice caz, amândoi trebuie să fi cumpănit bine chestiunea în vederea unei hotărâri; căci după moartea lui Serrao s-a găsit printre hârtiile sale o scrisoare a lui Magellan, în care acesta făgăduieşte prietenului, în toată taina, să vie cât mai curând la Ternate şi anume: „dacă nu pe drumurile Portugaliei, atunci pe o altă cale”. Şi a găsi această cale nouă a devenit gândul statornic al vieţii lui Magellan.

Gândul acesta stăruitor, câteva cicatrice pe trupul bronzat de soarele tropical şi un sclav malaez pe care-l cumpărase la Malacca – iată toată averea pe care o aduce Magellan când se întoarce în patria sa după şapte ani de serviciu pe frontul indian. O adâncă uimire, ciudată şi poate chiar penibilă, trebuie să-l fi cuprins pe soldatul mult încercat în lupte, când, debarcând în sfârşit iarăşi, în 1512, el vede în juru-i o altă Lisabonă, o Portugalie cu totul alta decât aceea pe care o părăsise înainte cu şapte ani. Încă de la intrarea corăbiei în Belem, el tresare uimit. În locul bătrânei şi scundei bisericuţe, unde fusese binecuvântată pe vremuri expediţia lui Vasco de Gama, se înalţă masiva şi fastuoasa catedrală – primul semn vizibil al imensei bogăţii hărăzite patriei sale de pe urma negoţului cu mirodenii indiene. Fiece privire îi vădeşte câte o nouă schimbare. Pe fluviul străbătut înainte de puţine nave se înghesuie acum, una lângă alta, corăbii cu pânze; pe şantiere, de-a lungul malului, răsună ciocanele meşteşugarilor, care se trudesc să înjghebeze repede, cât mai repede, flote mai mari. În port, catarg lângă catarg, aşteaptă corăbii portugheze şi străine; cheiurile sunt prea pline de mărfuri, antrepozitele debordează, mii de oameni aleargă gălăgioşi pe străzi, într-o forfotă necontenită, printre măreţe palate construite de curând. În agenţii, în casele de schimb şi în odăile ticsite ale misiţilor se învălmăşesc toate limbile lui Babel. Prin exploatarea Indiei, micul oraş Lisabona a ajuns în decursul acestui deceniu o metropolă, un oraş al luxului. În carose deschise, doamnele din nobilime îşi arată perlele indiene; o imensă mulţime de curteni în splendide veşminte mişună prin curţile şi încăperile palatului. Şi acel care s-a întors acasă îşi dă seama că sângele pe care l-au vărsat în India, el şi camarazii săi, s-a schimbat – printr-o misterioasă chimie – în aur. În timp ce ei au luptat, au pătimit, au sângerat şi au îndurat atâtea lipsuri sub soarele necruţător al Sudului, Lisabona a devenit prin faptele lor eroice moştenitoarea Alexandriei şi a Veneţiei, iar Manoel *„el*

fortunado"[26] cel mai bogat monarh al Europei. Totul s-a schimbat aci, acasă: totul e însufleţit de-o viaţă nouă în lumea aceasta veche; o viaţă mai bogată, mai fastuoasă, mai voluptuoasă, mai risipitoare, de parcă atâtea mirodenii cucerite cu ajutorul flotei de război şi aurul dobândit prin negoţ au exaltat simţurile şi au zăpăcit minţile tuturora. Numai el se reîntorcea la fel cum a plecat; e acelaşi „soldat necunoscut", pe care nimeni nu-l aşteaptă, pe care nimeni nu-l răsplăteşte, pe care nimeni nu-l salută măcar. Ca într-o ţară străină, aşa se înapoiază în patria sa, după şapte ani de rătăcire pe mările indiene, soldatul portughez Fernao de Magelhaes.

[26] Norocosul (în limba spaniolă) (N.R.)

MAGELLAN SE LIBEREAZĂ
Iunie 1512 – octombrie 1517

EPOCILE EROICE n-au fost vreodată sentimentale; şi îndrăzneţii conquistadori, care au cucerit lumi întregi pentru regii Spaniei sau ai Portugaliei, s-au ales la urmă cu prea puţină recunoştinţă din partea lor. Columb se înapoiază în lanţuri la Sevilla, Cortez cade în dizgraţie, Pizarro e asasinat, Nunez de Balboa, descoperitorul Mării Sudului, e decapitat; Camoëns, luptătorul şi poetul Portugaliei, calomniat de mizerabilii funcţionari din provincie, zace luni şi ani întregi – ca şi marele său tovarăş Cervantes – într-o carceră ce nu se deosebeşte prea mult de o groapă de gunoaie. Imensă e ingratitudinea acelei epoci de descoperiri: la Sevilla şi Cadix rătăcesc prin uliţele portului, ca nişte cerşetori şi schilozi, plini de păduchi, bolnavi de friguri, lipsiţi de îngrijire şi de adăpost, mateloţi şi soldaţi reîntorşi acasă – aceiaşi care au prădat pentru tezaurul regal al Spaniei giuvaerele şi odoarele lui Montezuma şi tainiţele doldora de aur ale incaşilor; puţinii luptători pe care moartea i-a cruţat în colonii sunt transportaţi în patrie, fără glorie, îngrămădiţi în fundul corăbiilor ca nişte câini râioşi. Căci ce contează isprăvile acestor eroi fără nume, pentru curtenii care nu părăsesc niciodată ei înşişi palatul unde se află în siguranţă şi unde îşi însuşesc cu dexteritatea unor cartofori bogăţiile pe care ceilalţi le-au cucerit în luptă? Ei, trântorii palatului, sunt *adelantados,* guvernatori ai noilor provincii; ei îşi umplu sacii cu aur şi înlătură, ca pe nişte intruşi supărători, pe acei care se apropie de ieslea prebendelor lor – pe luptătorii coloniali, pe ofiţerii de pe front, care, după ani de sacrificii şi de trudă istovitoare, fac prostia de a se înapoia în ţară. Magellan luptase la Cannanore, la Malacca şi în multe alte bătălii, îşi

riscase de zeci de ori viaţa şi sănătatea pentru onoarea Portugaliei, dar toate acestea nu dau soldatului repatriat nici cel mai mic drept la vreo ocupaţie demnă de el sau la vreo funcţie care să-i asigure existenţa zilnică. Numai împrejurării cu totul întâmplătoare, că face parte din nobilime şi că aparţine încă mai de mult personalului de la Curtea regelui *criaçao de el Rey*[27]), datorează el faptul că e trecut iarăşi, din înalta bunăvoinţă a suveranului, în lista celor care primesc o pensie, sau mai bine-spus, o pomană. La început el se află chiar în rândul celor din urmă, de rangul cel mai modest, ca *mozo hidalgo*[28], cu un fleac de o mie de *reis*[29] lunar. După o lună, şi probabil după ce îndrăznise să protesteze cu destulă vehemenţă, el urcă o mică treaptă: ajunge *hidalgo escudeiro*[30] cu *1850 reis* (sau, după o altă relatare, *cavalleiro hidalgo*[31] cu *1250 reis*). Dar oricare ar fi fost adevăratul său titlu de beneficiar al prebendei regale, niciunul din aceste titluri pompoase nu-l îndreptăţeşte sau îl obligă pe Magellan la altceva decât să se învârtească într-o leneşă aşteptare prin anticamerele palatului. Un om de onoare, îmboldit de ambiţie, nu va accepta mult timp să fie plătit, pentru a nu face nimic, chiar cu o asemenea leafă, cu o bagatelă vrednică de dispreţ. Şi de aceea nu e nicidecum surprinzător că Magellan se va folosi de cel dintâi prilej, care nu e desigur şi cel mai bun, pentru a intra din nou în serviciul armatei şi a se distinge prin calităţile sale.

Magellan trebuie să aştepte aproape un an. Dar în vara anului 1513, când regele Manoel pregăteşte o mare expediţie militară contra Marocului, pentru a curma, în sfârşit, cerbicia piraţilor mauri, fostul luptător din India se grăbeşte să ofere armatei serviciile sale; hotărârea aceasta nu are altă explicaţie, decât în nemulţumirea faţă de inactivitatea ce i s-a impus. Căci Magellan, care servise

---

[27] Servitorimea regelui (în limba portugheză) (N.R.)
[28] Paj hidalgo (în limba portugheză) (N.R.)
[29] Reis – monedă pe atunci curentă în Portugalia. (N.R.)
[30] Hidalgo scutier (în limba portugheză) (N.R.)
[31] Cavaler hidalgo (în limba portugheză) (N.R.)

aproape totdeauna pe bordul corăbiilor şi devenise în cei şapte ani unul din cei mai experimentaţi navigatori ai timpului său, nu-şi poate evidenţia deloc adevăratele sale calităţi într-un război pe uscat. Şi de astă dată, în mijlocul marii armate trimise la Azamor, el nu este decât un subordonat, un ofiţer fără rang şi fără comandă independentă. Ca şi în India, numele său nu se află nici acum în primele rânduri ale rapoartelor; dar persoana sa se află totuşi, exact ca în India, în primele rânduri ale primejdiei. Şi pentru a treia oară până acum, Magellan e rănit în lupta corp la corp. O lovitură de lance la genunchi îi răneşte nervul, şi piciorul stâng rămâne pentru totdeauna infirm, pe jumătate paralizat.

Un şchiop care nu poate merge repede şi nici să călărească nu mai e bun de serviciu pe front. Magellan ar putea să se întoarcă acum în toată tihna din Africa şi, ca rănit, să ceară o pensie mai mare. Dar el stăruie să rămână în armată – în adevăratul său element; astfel, rănitului i se încredinţează sarcina de a administra, împreună cu un alt ofiţer, marea pradă luată de la mauri, în calitate de *quadileiro das preses*[32], el e răspunzător de caii şi vitele capturate. Aici intervine o întâmplare oarecum obscură. Câteva duzini de oi dispar într-o noapte din uriaşele ocoluri unde erau păzite turmele; şi răuvoitorii răspândesc peste tot zvonul că Magellan şi camaradul său ar fi revândut în taină maurilor o parte din pradă, sau că le-ar fi înlesnit, prin neglijenţa lor, să-şi scoată vitele din ţarcuri în toiul nopţii. E curios că această mizerabilă acuzaţie de a fi săvârşit o vulgară delapidare în dauna statului este exact aceeaşi prin care nişte funcţionari coloniali portughezi aveau să calomnieze şi să înjosească mai târziu cu câteva decenii pe un alt fiu al Portugaliei, pe unul dintre cei mai glorioşi oameni ai ei: poetul Camoëns. Amândoi au avut în anii petrecuţi în Indii sute de posibilităţi de a se îmbogăţi prin prădăciuni, şi amândoi au fost murdăriţi în cinstea şi onoarea lor de aceeaşi insultătoare bănuială, când s-au înapoiat acasă, săraci ca nişte cerşetori, din ţările acelea

---

[32] Vătaf al prăzilor (în limba spaniolă) (N.R.)

paradisiace.

Din fericire însă Magellan e croit dintr-un lemn mai tare decât blândul Camoëns. Nici prin gând nu-i trece că ar putea fi interogat de asemenea creaturi, lăsându-se târât luni de zile prin închisori ca poetul Camoëns. El nu-şi pleacă cu molatică resemnare spinarea înaintea duşmanilor săi, cum făcuse autorul „Lusiadelor”; ci, de îndată ce se răspândise zvonul, şi încă înainte de a fi îndrăznit cineva să-l acuze în mod public, el părăseşte armata şi pleacă spre Portugalia, pentru a cere satisfacţie.

Că Magellan nu se simte câtuşi de puţin vinovat în această tenebroasă afacere, ne-o dovedeşte faptul că, abia reîntors la Lisabona, el solicită regelui o audienţă, dar nicidecum pentru a se apăra, ci dimpotrivă – în deplină conştiinţă a meritelor dobândite în serviciul armatei – pentru a cere o ocupaţie mai demnă de el şi o mai bună remuneraţie. A pierdut iarăşi doi ani şi s-a ales în lupte corp la corp cu o nouă rană de pe urma căreia a rămas aproape schilod. Dar n-a nimerit-o bine: regele Manoel nici nu lasă pe energicul creditor să-şi exprime pretenţiile. Înştiinţat dinainte, de către comandantul suprem din Africa de Nord, că acest recalcitrant căpitan a părăsit din propria-i putere armata din Maroc, fără să ceară concediu, regele tratează pe merituosul ofiţer, rănit în lupte, ca pe un vulgar dezertor. Fără să-i îngăduie un cuvânt de lămurire, el porunceşte lui Magellan cu toată asprimea să se înapoieze imediat la garnizoana sa din Africa şi, înainte de toate, să se pună iarăşi la dispoziţia comandantului său suprem. Magellan e nevoit să asculte porunca, de dragul disciplinei. Cu corabia următoare, el se întoarce la Azamor. Acolo, bineînţeles că nici vorbă nu mai e de o cercetare publică a acestei afaceri; nimeni nu îndrăzneşte să acuze pe un soldat atât de vrednic. Şi cu împuternicirea expresă a comandantului de a părăsi în mod onorabil armata, având în mână toate documentele care dovedesc nevinovăţia şi meritele sale, Magellan se înapoiază pentru a doua oară la Lisabona – ne putem închipui cu ce sentiment de amărăciune! În loc de distincţii s-a ales cu bănuieli, în loc de răsplată nu s-a ales

decât cu cicatricele rănilor. Multă vreme a tăcut, rămânând liniştit şi rezervat în culise. Acum, însă, la vârsta de treizeci şi cinci de ani, el a obosit să se milogească pentru dreptul său.

Într-un caz atât de dificil, înţelepciunea ar fi trebuit să-l îndemne pe Magellan să nu se ducă chiar imediat după înapoierea sa la regele Manoel şi să-l sâcâie din nou cu aceeaşi cerere. Ar fi fost desigur mai recomandabil să rămână un răstimp în liniştită aşteptare, să caute legături şi prieteni în cercurile curtenilor, să se strecoare prin linguşiri pe lângă cei influenţi şi să se pună bine cu ei. Dar Magellan n-a fost niciodată dibaci şi mlădios de felul său. Oricât de puţin ştim despre dânsul, un lucru e însă sigur: că omul acesta întunecat, retras şi tăcut, n-a posedat niciodată măcar un dram din darul acela de a se face iubit. Regele, nu se ştie de ce, „i-a fost toată viaţa ostil” *(„sempre tuve hum antejo”)* şi chiar Pigafetta, credinciosul său însoţitor, trebuie să mărturisească la urmă că *„ofiţerii săi îl urau”* pe faţă *(„li capitani sui lo odiavano”).* Cum spune Rahel, o eroină a lui Kleist „totul era sobru şi sever în juru-i”. El nu ştia să zâmbească, nu ştia să fie amabil, să câştige simpatiile şi nici să-şi susţină cu iscusinţă ideile sale, gândurile ce-l frământau. Taciturn, închis în sine, mereu învăluit în norii singurătăţii sale, omul acesta, ce-şi purta paşii într-o veşnică izolare, trebuie să fi răspândit în juru-i o atmosferă glacială, de indispoziţie şi neîncredere; căci puţini au izbutit să se împrietenească cu el şi nimeni nu l-a cunoscut în intimitate. În atitudinea sa rezervată, în tăcuta sa retragere în umbră, camarazii săi simţeau instinctiv o ambiţie de altă natură, mai întunecată, mai suspectă decât a acelor vânători de situaţii care se îmbulzeau făţiş, fără nicio ruşine şi cu toată înverşunarea la sacul cu grăunţe. Ceva rămânea mereu ascuns îndărătul ochilor săi mici şi rotunzi, duri, adânciţi în orbite; ceva stăruia, inaccesibil, îndărătul gurii sale ascunse de mustăţi şi de barba-i stufoasă: un secret în care nu lăsa pe nimeni să arunce o privire. Însă totdeauna omul care adăposteşte un secret şi are tăria să-l ţină ani îndelungaţi într-însul, fără să-şi

descleşteze gura, devine de nesuferit celui încrezător din fire, e temut de acel care nu are secrete. Din întunecimile fiinţei sale, Magellan şi-a creat de la început împotriviri şi ostilităţi. Nu era uşor să fie cineva cu el şi pentru el; şi poate că cel mai greu era, pentru acest solitar tragic, să fie atât de singur cu el însuşi.

Şi de astă dată el merge singur în audienţă la rege, absolut singur, fără nicio recomandaţie, fără niciun protector. Acest *hidalgo escudeiro,* Fernao de Magelhaes, alege pentru a doua oară calea cea mai rea ce există la curţile regale: aceea dreaptă şi cinstită. Regele Manoel îl primeşte în aceeaşi sală, privindu-l poate de pe înălţimea aceluiaşi tron pe care şezuse predecesorul său Joao II când îl expediase pe vremuri, fără multă vorbă, pe Columb. În acelaşi loc se repetă acum o scenă deopotrivă de istorică. Portughezul acesta scund şi îndesat, spătos şi dârz, cu înfăţişare de ţăran, cu barbă neagră şi cu privirea adâncă, oarecum acoperită – omul acesta care se înclină acum înaintea suveranului său (care avea să-l concedieze la urmă tot atât de dispreţuitor ca şi predecesorul său) – este purtătorul unor gânduri ce nu sunt mai prejos decât ale acelui genovez străin de ţara sa; poate că Magellan este chiar superior celebrului său premergător în cutezanţă, fermitate şi experienţă. Nimeni nu fusese martor în acele momente hotărâtoare ale destinului acestui om; totuşi, după descrierile cronicarilor contemporani, care sunt în această privinţă de acord, putem vedea prin depărtarea timpului până în sala tronului: cu piciorul său paralizat, Magellan se apropie de rege şchiopătând şi, cu o plecăciune, îi predă documentele, care vădesc în mod indiscutabil cât de nedreaptă şi răuvoitoare e acuzaţia răspândită pe seama sa. Apoi el îşi exprimă întâia rugăminte: regele, luând în consideraţie faptul că fusese rănit din nou în ultima bătălie, devenind astfel inapt să mai lupte pe front, să binevoiască a-i spori cu o jumătate de *crusado* (cam un şiling englez din zilele noastre) suma ce-o primeşte lunar, *moradia* sa. Sporul pe care-l cere e cu totul neînsemnat şi chiar ridicol; şi pare că se potriveşte prea

puţin cu omul acesta mândru, aspru şi ambiţios, ca el să-şi îndoaie genunchiul pentru a solicita o asemenea bagatelă. Dar, fireşte, Magellan nu urmăreşte prin această cerere să dobândească doar o piesă de argint, o jumătate de *crusado:* aci e vorba de rangul său, de onoarea sa. La curtea aceasta, unde fiecare îşi apără cu gelozie interesele, împingând în lături cu cotul pe ceilalţi, mărimea pensiei, a *moradiei,* reprezintă în mod simbolic, treapta pe care o ocupă un gentilom în serviciul casei regale. Magellan, în vârstă de treizeci şi cinci de ani, veteran al războiului indian şi al celui marocan, nu mai vrea să rămâie în urma tinereilor, cărora abia le mijeşte barba şi care întind regelui farfuriile cu bucate sau deschid portiera cupeului său. Din mândrie, el nu s-a înghesuit niciodată ca să-şi facă loc înaintea altora, dar tot mândria îi interzice să se lase pus sub ordinele unora mai tineri şi cu merite mai mici decât ale sale. El nu vrea să fie desconsiderat, nu se lasă preţuit mai prejos decât se preţuieşte el însuşi pe temeiul faptelor sale.

Întunecat la faţă, cu sprâncenele încruntate, regele Manoel priveşte la petiţionarul acela nerăbdător. Fireşte că pentru el, pentru cel mai bogat dintre toţi monarhii, nu contează o biată monedă de argint. Îl supără numai atitudinea acestui om, care, în loc să-l roage cu umilinţă, cere cu atâta impetuozitate; acesta nu vrea nicidecum să aştepte până ce el, regele, îi va acorda ca o înaltă favoare o sumă mai mare, ci, ţeapăn şi încăpăţânat, el stăruie în pretenţia de a fi înălţat în rang, de parcă s-ar bizui pe un drept al său. Bine, are să-l înveţe el pe băiatul acesta îndărătnic ce înseamnă aşteptarea şi rugămintea! Din nefericire, prost sfătuit de supărarea sa, Manoel, supranumit de altfel *„el fortunado”,* „norocosul”, respinge cererea lui Magellan de a-i spori pensia, nebănuind câte mii de ducaţi de aur va avea să plătească în curând pentru această jumătate de crusado economisită.

De fapt, Magellan ar fi trebuit să se retragă acum, căci fruntea regelui e prea înnourată pentru ca el să se mai aştepte la o rază de soare, la un gest de înaltă favoare din

partea augustului suveran. Dar, în loc să se plece cu toată supunerea şi să părăsească sala, Magellan, împietrit în mândria sa, rămâne liniştit în faţa monarhului şi îşi exprimă a doua rugăminte, care, în fond, este adevărata sa dorinţă. El întreabă dacă regele nu are cumva vreun post disponibil, o ocupaţie vrednică de dânsul, pentru a lucra în serviciul lui, căci el se simte prea tânăr şi prea energic ca să poată rămâne toată viaţa un simplu pomanagiu. Din porturile Portugaliei, corăbiile pornesc acum în fiecare lună şi chiar în fiecare săptămână spre India, spre Africa şi Brazilia; nimic n-ar fi deci mai firesc decât să se încredinţeze comanda uneia din aceste numeroase nave unui bărbat care cunoaşte mai bine ca oricare altul mările orientale. Cu excepţia bătrânului veteran Vasco de Gama, nu e nimeni în oraşul acesta şi în tot regatul care s-ar putea făli că-l întrece pe Magellan în tot felul de cunoştinţe. Dar regelui Manoel îi este tot mai nesuferită privirea dură, hotărâtă, a acestui solicitant antipatic. El respinge cu răceală şi această cerere, fără să-i acorde lui Magellan măcar consolarea unei făgăduieli pentru mai târziu: nu, el nu are niciun post pentru dânsul.

S-a terminat. E concediat. Însă Magellan mai are o rugăminte, a treia, şi aceasta nu mai este propriu-zis o rugăminte, ci doar o întrebare. El întreabă dacă regele ar avea ceva de obiectat în cazul când şi-ar căuta un serviciu într-o altă ţară, unde ar putea nădăjdui să găsească mai multă încurajare. Şi, cu o ofensatoare răceală, regele îi dă a înţelege că aceasta îi este cu totul indiferent. Se poate duce oriunde pofteşte. Prin aceasta i s-a spus lui Magellan, cât se poate de lămurit, că nu e nevoie de el la Curtea portugheză, că ea renunţă la orice fel de activitate din partea lui, şi anume: că i se mai recunoaşte de aci înainte, din înaltă bunăvoinţă, pomana ce o primea, dar că nu i s-ar face absolut nicio obiecţiune dacă el ar întoarce Curţii spatele şi ar părăsi ţara.

Nimeni nu fusese de faţă la această audienţă. Nu se ştie dacă, cu această ocazie, Magellan dezvăluise regelui şi adevăratul său plan, sau dacă i-a vorbit despre el mai

înainte sau mai târziu. Poate că nici nu i se dăduse vreun prilej să-şi exprime pe larg ideile, poate că ele au fost respinse cu răceală; în orice caz, Magellan şi-a dovedit încă o dată, în audienţa aceasta, voinţa de a servi mai departe Portugalia cu sângele său, cu viaţa sa, precum făcuse şi până acum. Abia în faţa refuzului brutal al regelui i se impune acea hotărâre profundă, hotărâre care se iveşte o singură dată în viaţa unui om, cu adevărat creator, şi pe care n-o mai poate ocoli sau înlătura din calea sa.

Din clipa când părăseşte ca un cerşetor izgonit palatul regelui său, Magellan ştie că nu mai poate aştepta şi şovăi multă vreme. La treizeci şi cinci de ani, el a trăit şi a aflat tot ce putea învăţa din proprie experienţă un soldat pe câmpul de luptă, un marinar pe întinsul apelor. De patru ori a ocolit Capul Bunei Speranţe, de două ori dinspre apus, de două ori dinspre răsărit. De nenumărate ori a fost în primejdie de moarte, de trei ori a simţit fierul rece al armelor duşmane în trupul său cald şi sângerând. Văzuse lumi întregi, nemăsurat de vaste; ştie despre părţile răsăritene ale pământului mai mult decât toţi cartografii şi geografii celebri ai timpului său. În aproape zece ani de grea încercare, el a fost iniţiat în toată tehnica războiului; a învăţat să mânuiască cu iscusinţă spada şi archebuza, sapa şi lancea, vâsla şi compasul, să ţie cârma, să întindă pânzele şi să tragă cu tunul. Ştie să citească portolanele, să măsoare cu sonda adâncimea mării şi să se folosească cu precizie de instrumente nautice, tot atât de bine ca şi un „maestru astronom”. Ceea ce alţii citesc cu curiozitate în cărţi: despre mări calme, fără nicio adiere, sau despre ciclonuri care bântuie zile în şir, despre bătălii navale şi lupte pe uscat, despre asedii şi prădăciuni, despre atacuri neaşteptate şi naufragii – toate astea le cunoaşte din proprie experienţă. În răstimp de un deceniu, în mii de zile şi nopţi, el s-a învăţat cu aşteptarea pe mări nesfârşite şi, pe de altă parte, să dea bine lovitura în clipele fulgerătoare

ale hotărârii. S-a familiarizat cu toate rasele, cu oameni albi şi galbeni, negri şi roşii, cu indieni şi negri, cu malaezi şi chinezi, cu arabi şi turci. A servit pe regele său, şi-a servit ţara în toate felurile şi în toate împrejurările: pe apă şi uscat, în orice anotimp şi în toate zonele marine, sub cerul arzător şi în suflarea glacială a vântului. Tinereţea ştie să servească cu tot devotamentul: acum, însă, în pragul celui de-al treizeci şi şaselea an al vieţii sale, Magellan şi-a luat hotărârea: a servit destulă vreme, s-a sacrificat destul pentru interese străine, pentru gloria altora. Ca orice om cu puteri creatoare, el simte *media in vita*[33] adânca năzuinţă spre realizare de sine, spre înfăptuiri în care să-şi asume singur toată răspunderea. Patria l-a părăsit; a fost dezlegat de datoriile sale, de funcţia sa. Cu atât mai bine: acum e liber! Ca de atâtea ori, pumnul care vrea să respingă pe un om îl aruncă însă îndărăt spre el însuşi, în propria sa realitate.

Când Magellan se decide să înfăptuiască ceva, hotărârea sa nu se manifestă niciodată într-o formă vădită şi impulsivă. Oricât de puţină lumină se răsfrânge din descrierile contemporane asupra caracterului său, aceasta e virtutea esenţială care marchează, în mod frapant, toate fazele vieţii sale: aceea că Magellan se pricepe de minune să tacă. Nefiind nerăbdător şi nici vorbăreţ din fire, ferindu-se să atragă asupră-şi atenţia, izolat chiar în mijlocul tumultului armatei, Magellan şi-a cercetat, şi-a adâncit singur gândurile, numai cu el însuşi. Privind departe, în perspective vaste de timp şi de spaţiu, cumpănind în linişte, calculând fiece posibilitate, Magellan nu s-a înfăţişat niciodată înaintea oamenilor cu un plan sau cu o hotărâre, mai înainte de a fi convins că ideea sa e, în sfârşit, coaptă, bine chibzuită şi cu neputinţă de combătut.

Şi de astă dată Magellan îşi exercită minunat arta de a

[33] La mijlocul vieţii (în limba latină) (N.R.)

tăcea. După acea jignitoare respingere, suferită din partea regelui Manoel, probabil că altul ar fi părăsit ţara imediat, oferindu-şi serviciile unui alt suveran. Magellan rămâne însă liniştit încă un an întreg în Portugalia şi nimeni nu bănuieşte cu ce se îndeletniceşte dânsul. Cel mult se observă – întrucât faptul acesta ar putea atrage, cu deosebire, atenţia asupra unui vechi navigator pe mările Indiilor – că Magellan stă mult de vorbă cu piloţi şi căpitani, şi mai cu seamă cu aceia care au străbătut înainte Mările Sudice. Despre ce vorbesc însă vânătorii cu mai multă plăcere, decât despre vânătoare – şi despre ce altceva preferă navigatorii să vorbească între ei, decât despre mare şi noile ţări descoperite? Şi chiar faptul că el cercetează la *Tesoraria,* la arhiva secretă a regelui Manoel, toate hărţile de coastă, portolanele şi registrele de loguri privitoare la ultimele expediţii spre Brazilia (păstrate acolo printre documentele cele mai secrete), nu poate trezi totuşi nicio bănuială; căci ce putea să studieze în atâtea şi atâtea ore libere un căpitan de corabie rămas fără slujbă, decât hărţile şi rapoartele despre ţările şi mările descoperite de curând?

Mai bătătoare la ochi ar fi, mai degrabă, noua prietenie înjghebată între Magellan şi Ruy Faleiro. Căci omul acesta, cu care se afla în relaţii din ce în ce mai strânse, un intelectual nervos, iute şi supărăcios, stăpânit de o vehementă *suada,* de o excesivă conştiinţă de sine, arţăgos din fire, pare că se potriveşte mai puţin decât oricine cu navigatorul şi soldatul acela taciturn, calm, rezervat şi de nepătruns. Dar însuşirile acestor doi bărbaţi, care sunt văzuţi mereu nedespărţiţi unul de altul, alcătuiesc – tocmai prin contrastul lor desăvârşit – o anumită armonie, care, evident, nu putea fi decât de scurtă durată. Aşa cum pentru Magellan pasiunea cea mai profundă e aventura pe mare şi cercetarea practică a lumii pământene, pentru Faleiro, pasiunea cea mai mare e ştiinţa abstractă a geografiei şi astronomiei. Ca pur teoretician, ca un adevărat savant de cabinet care nu s-a îmbarcat vreodată pe o corabie, care n-a părăsit niciodată Portugalia, Ruy Faleiro cunoaşte căile depărtate ale cerului şi pământului numai prin calcule şi

hărţi, numai din cărţi şi tabele; în aceste sfere abstracte, ca astronom şi cartograf, el e considerat fără îndoială ca autoritatea cea mai înaltă. Nu ştie să întindă o pânză de corabie, dar a născocit un sistem propriu pentru calculul longitudinilor care cuprind, ca o plasă, întreg globul terestru; sistemul acesta, chiar defectuos, avea să aducă mai târziu mari şi hotărâtoare servicii lui Magellan. El nu ştie să ţie cârma, dar hărţile sale marine, portolanele, astrolabele şi alte instrumente înjghebate de dânsul par să fi fost cele mai bune mijloace de orientare nautică din epoca sa. Magellan, om cu desăvârşire practic – a cărui universitate au fost numai aventurile şi războiul, şi care ştie din astronomie şi geografie numai ceea ce a aflat cu adevărat din propria-i experienţă, adică ceea ce a învăţat în călătoriile sale şi prin aceste călătorii – poate trage imense foloase de la un asemenea specialist. Tocmai pentru că sunt cu totul opuşi în însuşirile şi înclinările lor, aceşti doi oameni se întregesc într-un mod atât de fericit, cum se întâmplă întotdeauna când darul de a combina se armonizează cu cel experimental, ideea cu acţiunea, spiritul cu materia.

În cazul acesta deosebit se adaugă însă şi destinul comun al celor doi oameni. Aceşti doi portughezi extraordinari – fiecare în felul lui – conştienţi de valoarea lor, au fost adânc jigniţi în demnitatea lor de către stăpânul ţării şi împiedicaţi să-şi realizeze pe deplin ţelurile vieţii lor. De ani îndelungaţi, Ruy Faleiro râvneşte să ocupe postul de astronom regal şi fără îndoială că nimeni nu putea avea pe atunci în Portugalia o pretenţie mai îndreptăţită. Totuşi, după cum Magellan a indispus curtea prin tăcuta sa mândrie, se pare că şi Ruy Faleiro ar fi supărat-o prin felul său impulsiv, nervos, foarte sensibil la orice ofensă şi iute la mânie. Un smintit – aşa îl numeau prietenii săi care, ca să scape de el dându-l pe mâna Inchiziţiei, au răspândit chiar bănuiala că el ar fi în legătură cu diavolul, că se serveşte în lucrările sale de duhuri şi forţe supranaturale. Amândoi, Magellan şi Ruy Faleiro, se văd împresuraţi şi respinşi în propria lor ţară de ură şi neîncredere; şi această apăsare a neîncrederii şi urii din jurul lor îi apropie pe Magellan şi

Faleiro într-o strânsă conlucrare. Faleiro studiază comunicările şi planurile lui Magellan. El le dă o armătură ştiinţifică şi, prin tabelele şi calculele sale precise, confirmă presupunerile pur intuitive ale lui Magellan. Şi cu cât teoreticianul şi empiricul compară observaţiile şi constatările lor, cu atât mai pasionată e la urmă hotărârea lor de a realiza împreună un anumit proiect, într-o tovărăşie tot atât de strânsă ca şi aceea în care l-au chibzuit şi i-au dat forma definitivă. Şi astfel cei doi oameni, al teoriei şi al practicii, se obligă reciproc, prin jurământ solemn, să păzească, faţă de oricine secretul planului lor până în clipa hotărâtoare a realizării şi, la nevoie, să ducă la bun sfârşit, chiar fără ajutorul patriei lor, chiar împotriva propriei lor patrii, o acţiune care nu poate aparţine numai unei singure ţări, ci întregii omeniri.

Acum însă a sosit momentul să punem întrebarea: care este de fapt planul acela misterios, pe care Magellan şi Faleiro îl dezbăteau în toată taina, ca nişte conspiratori, în umbra palatului regal din Lisabona? Ce elemente noi, nemaipomenite până atunci, cuprinde planul acesta? Ce-l face atât de preţios, încât ei se leagă prin jurământ să păstreze, cu toată străşnicia, secretul său? Şi ce este atât de primejdios în proiectul acesta, încât ei îl ţin ascuns ca pe o armă otrăvită? Răspunsul poate dezamăgi la început; căci planul acesta nou nu este altul decât chiar acela pe care Magellan îl dibuise când s-a reîntors din India şi pentru care îl încurajase Serrao prin scrisorile lui; e ideea de a ajunge la insulele cu mirodenii, nu pe calea dinspre răsărit, ocolind Africa, aşa cum fac portughezii, ci pornind dinspre apus în jurul Americii. În aparenţă planul acesta nu înfăţişează nimic nou în sine. Se ştie că nici Columb nu pornise pentru a descoperi America (a cărei existenţă nu era încă bănuită pe-atunci), ci pentru a ajunge în India; el însuşi nu-şi recunoscuse niciodată greşeala şi stăruise până la moarte în credinţa că a debarcat într-o provincie a Marelui Chan din

China. Şi pe urmă, când lumea se convinse în sfârşit de greşeala lui, Spania nu se gândi nicidecum să renunţe la calea spre India, numai din cauza acestei descoperiri întâmplătoare. Căci prima bucurie fu în curând urmată de o cumplită dezamăgire. Vestea pe care exaltatul Columb se grăbise s-o răspândească – şi anume, că în San Domingo şi Hispaniola aurul se găseşte în zăcăminte bogate aproape de suprafaţa pământului, s-a dovedit o simplă gogoriţă. Nu s-a găsit aur, nici mirodenii şi nici măcar „fildeş negru”, căci slăbănogii de indios nu puteau fi întrebuinţaţi ca sclavi. Câtă vreme tezaurele incaşilor n-au fost încă prădate de Pizarro şi minele de argint de la Potosi n-au fost puse în exploatare, descoperirea Americii însemnase, din punct de vedere comercial, un eşec; şi de aceea Castilianul, care venise acolo însetat de mirajul aurului, se sinchisea mai puţin să colonizeze şi să administreze America, decât să pornească în jurul continentului american, cât se poate mai repede, spre paradisul giuvaerelor şi al mirodeniilor. Din ordinul guvernului spaniol s-au făcut necontenite încercări de a se ocoli cu corăbiile această *„terra firma”*[34], de curând descoperită pentru a răzbi înaintea portughezilor la adevăratul tezaur al Orientului, la insulele cu mirodenii. Expediţiile urmau una după alta, dar, în străduinţa lor de a găsi o cale maritimă spre mult doritele Indii, spaniolii au avut de suferit curând aceeaşi dezamăgire pe care au îndurat-o înainte şi portughezii cu Africa. Căci şi acest nou continent, America, li s-a dovedit cu mult mai vast decât presupuneau ei la început. La sud şi la nord, peste tot unde voiau să răzbată cu corăbiile spre Oceanul Indian, ei se loveau de bariera neîntreruptă şi de netrecut a uscatului. Peste tot le sta în cale, ca o grindă lată, continentul acesta lung şi întins, „obstacolul” acesta numit America. Unul după altul, marii conquistadori îşi încearcă zadarnic norocul: să găsească undeva o trecătoare, o strâmtoare între două mări, un *„paso”,* un *„estrecho”.* Columb se abate spre apus în cea de-a patra sa călătorie, pentru a se întoarce acasă prin India, dar se izbeşte de barieră. Expediţia la care ia

---

[34] Pământ sigur (în limba latină) (N.R.)

parte Vespucci dibuie şi ea în zadar de-a lungul întregii coaste sud-americane, *con proposito di andare e scoprire un'isola verso Oriente che si dice Melacha"*[35] – pentru a ajunge la Moluce, insulele cu mirodenii. Cortez, în cea de-a patra sa *„relacion"*[36], făgăduieşte în mod expres împăratului Carlos să caute o strâmtoare la istmul Panama. Cortereál şi Cabot înaintează în sus, până la Oceanul îngheţat pentru a descoperi la nord o cale de trecere, pe când Juan de Solis încearcă acelaşi lucru pe la sud, pătrunzând prin gura fluviului La Plata în adâncul continentului! Dar în zadar! Pretutindeni, la nord, la sud, în zonele îngheţate ca şi în latitudinile tropicale, stăruie acelaşi dig, nezdruncinat, de pământ şi de piatră! Şi iată că începe să dispară nădejdea că s-ar putea trece Oceanul Atlantic în celălalt ocean, pe care Nunez de Balboa l-a zărit, pentru întâia oară, de pe înălţimile istmului Panama. Cartografii îşi rectifică hărţile, precizând că America de Sud se întinde până la polul antarctic. Nenumărate corăbii au naufragiat până acum în această căutare zadarnică – şi spaniolii au şi început să se împace cu gândul de a rămâne definitiv despărţiţi de ţările şi mările bogatului Ocean Indian, pentru că nicăieri nu e de găsit mult râvnitul *„paso",* trecătoarea căutată cu atâta îndârjită pasiune.

Şi iată că, pe neaşteptate, acest obscur căpitan Magellan se ridică din anonimatul existenţei sale şi declară cu patosul siguranţei absolute: „Există o strâmtoare între Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific. O ştiu. Cunosc locul unde se află. Daţi-mi o flotă şi vă voi arăta calea de trecere, pornind de la răsărit spre apus, pentru a ocoli întreg pământul".

Ne aflăm acum în faţa adevăratului secret al lui Magellan, care preocupă de veacuri pe savanţi şi psihologi.

---

[35] Cu gândul de a merge să descopere, spre Orient, o insulă numită Melacha (în limba italiană) (N.R.)
[36] Relatare (în limba spaniolă (N.R.)

Precum am arătat mai sus, proiectul lui Magellan nu era nicidecum original; în fond el urmărea exact acelaşi ţel ca şi Columb, Vespucci, Cortereál, Cortez şi Cabot. Noutatea uluitoare a propunerii sale nu constă deci în propunerea în sine, ci în siguranţa hotărâtă cu care Magellan îşi susţine afirmaţia că poate găsi o cale maritimă pe la apus. Căci el nu spune de la început, cu modestie, ca şi ceilalţi: „Nădăjduiesc să găsesc undeva un *paso,* o strâmtoare”, ci spune cu tonul siguranţei nezdruncinate: „Voi găsi strâmtoarea! Căci ştiu, numai eu ştiu că există o cale de trecere din Atlantic în Pacific – şi ştiu în care loc am s-o găsesc”.

Cum poate însă Magellan să ştie dinainte – aceasta e enigma – unde se află această trecătoare, zadarnic căutată de toţi ceilalţi navigatori? Niciodată în călătoriile sale nu s-a apropiat măcar de coasta americană nici el însuşi şi nici tovarăşul său Faleiro. Deci, dacă el susţine cu atâta fermitate existenţa acestei trecători, atunci trebuie să fi aflat de existenţa şi situaţia ei geografică numai de la vreun premergător care văzuse *ipsis oculis* această trecătoare. Dar dacă un alt navigator o văzuse înainte de Magellan, atunci – ce situaţie încurcată! – Magellan n-ar fi nicidecum gloriosul descoperitor pe care îl slăveşte istoria, ci numai plagiatorul unei alte realizări, uzurpatorul unor alte merite străine. Atunci strâmtoarea Magellan ar purta pe nedrept numele său, tot atât de nedrept ca şi America, numită astfel după Amerigo Vespucci, care nu este adevăratul ei descoperitor.

În această întrebare e cuprinsă deci toată taina vieţii şi acţiunii lui Magellan. Prin cine sau pe ce cale acest obscur căpitan portughez a dobândit o convingere atât de sigură de existenţa unei trecători de la un ocean la celălalt, încât el a putut promite că va îndeplini ceea ce se credea până acum cu neputinţă de realizat, şi anume, că va înconjura pământul într-o singură călătorie? Pe temeiul căror informaţii Magellan se credea cu desăvârşire sigur de izbânda cauzei sale? Prima indicaţie în această privinţă o datorăm lui Antonio Pigafetta, cel mai credincios însoţitor şi

biograf al lui, care relatează că chiar atunci când intrarea ce duce în strâmtoarea aceea a şi apărut înaintea ochilor lor, niciun om din toată flota nu crezuse în posibilitatea unei asemenea căi de legătură între cele două oceane. Numai convingerea lui Magellan n-a putut fi zdruncinată în momentul acela, căci el se pare că ar fi ştiut dinainte, cu precizie, de existenţa unei asemenea căi ascunse – şi anume: graţie unei hărţi a celebrului cosmograf Martin Behaim, găsită în arhiva secretă a regelui Portugaliei, pe care el o scotocise pe vremuri. Această comunicare a lui Pigaffeta ar fi cu totul demnă de crezare, căci, pe de o parte, Martin Behaim fusese într-adevăr cartograf al Curţii, servind în această calitate până la moartea sa (1507) pe regele Portugaliei; pe de altă parte, ştim că taciturnul cercetător Magellan a înţeles ce avea de făcut şi a ştiut să-şi procure la timp permisul de intrare la această arhivă secretă. Dar – jocul devine tot mai pasionant – acest Martin Behaim nu participase personal la niciuna din expediţiile transatlantice; la rândul său, şi el trebuie să fi căpătat negreşit de la alţi navigatori ştirea uimitoare despre existenţa unei trecători. Şi el trebuie să fi avut premergători. Astfel, întrebarea merge mai departe: cine erau aceşti premergători, aceşti necunoscuţi marinari? Cine erau deci adevăraţii descoperitori? Oare să fi înaintat într-adevăr alte corăbii portugheze până la această misterioasă trecătoare din Atlantic în Pacific înainte de a fi fost executate hărţile şi globurile acelea? Şi iată că nişte documente incontestabile confirmă faptul că, pe la începutul secolului, mai multe expediţii (una din ele era însoţită de Vespucci) au cercetat coastele Braziliei şi poate chiar ale Argentinei; numai ele trebuie să fi văzut strâmtoarea.

Totuşi, o nouă întrebare scormoneşte şi mai adânc enigma: cât de departe au răzbit acele expediţii misterioase? Au coborât, de fapt, până la adevărata strâmtoare, până la aceea care poartă azi numele lui Magellan? Pentru a concepe ideea că alţi marinari ar fi ştiut de acel *„paso”* încă înainte de Magellan, multă vreme nu exista alt punct

de sprijin, decât comunicarea lui Pigafetta, precum şi un „globus” păstrat până în zilele noastre, al lui Johann Schöner, care arată lămurit – şi, ceea ce-i uimitor, încă din anul 1515, deci cu mult înainte de expediţia lui Magellan – o cale de trecere pe la sud (de bună seamă într-un loc cu totul inexact). Dar prin aceasta nu s-a rezolvat nicidecum chestiunea: de la cine au căpătat Behaim şi profesorul german informaţia lor? Căci în epoca aceea de descoperiri, fiecare naţiune îşi avea interesele ei comerciale şi veghea cu invidie, ca rezultatele fiecărei expediţii să rămână riguros tăinuite. Registrele de loguri ale piloţilor, însemnările căpitanilor, hărţile şi portolanele erau păstrate cu străşnicie în *Tesoraria* Lisabonei; şi, prin edictul de la 13 noiembrie 1504, regele Manoel a interzis, sub pedeapsă cu moartea, să se dea lămuriri asupra „navigaţiei dincolo de fluviul Congo, pentru ca străinii să nu poată trage foloase de pe urma descoperirilor Portugaliei”. Chestiunea autorităţii părea că a şi devenit cu totul de prisos; şi iată că un document găsit pe neaşteptate cu mult mai târziu, în alt secol, a limpezit sau părea să limpezească situaţia: cui datorau Behaim şi Schöner şi, în cele din urmă, Magellan, cunoştinţele lor geografice? Ceea ce s-a descoperit nu era decât o foaie volantă în limba germană, tipărită pe hârtia cea mai proastă şi intitulată *„Copia der Newe Zeytung aus Presillg Landt”* (fiind de altfel cea dintâi gazetă, „Zeytung”, care poartă această denumire); dar foaia aceasta se prezintă, în mod vădit, ca un raport pe care un oarecare agent de comerţ maritim l-a adresat din Portugalia, pe la începutul secolului al XVI-lea, welsenilor, marilor angrosişti din Augsburg. Într-o nemţească îngrozitoare, se relatează că o corabie portugheză ar fi întâlnit, cam pe la al patruzecilea grad de latitudine, un *„cabo”,* aşadar un cap corespunzător Capului Bunei Speranţe; corabia ar fi ocolit capul acesta, îndărătul căruia se adânceşte de la răsărit la apus o strâmtoare largă, asemenea aceleia de la Gibraltar, şi care ar duce spre marea cealaltă, astfel că ar fi uşor lucru să se ajungă pe această cale la insulele Moluce. Deci, raportul acesta afirmă lămurit că cele două oceane,

Atlanticul şi Pacificul, ar comunica între ele printr-o strâmtoare *„quod erat demonstrandum”*[37].

Prin aceasta, enigma pare în sfârşit dezlegată şi Magellan e definitiv dovedit ca plagiator, ca uzurpator al unei descoperiri anterioare. Căci se înţelege de la sine că Magellan trebuie să fi cunoscut, cel puţin, tot atât de bine ca şi acest anonim agent de comerţ şi ca geograful din Augsburg, rezultatele acelei expediţii portugheze precedente; şi tot meritul său istoric ar fi atunci limitat la faptul că a ştiut să scoată la lumină un secret bine păzit, făcându-l cunoscut tuturora şi transformându-l prin energia sa într-adevăr valabil pentru întreaga omenire. Iscusinţă, promptitudine, hotărâre de a se folosi fără şovăială de succesul altora – acestea par să fie, aşadar, tot secretul lui Magellan.

Dar chestiunea nu se prezintă chiar aşa. Să cercetăm mai adânc, să ridicăm încă un văl, ultimul, şi taina se lămureşte surprinzător. Căci astăzi ştim cu precizie ceea ce nu ştia Magellan: marinarii care au luat parte la acea necunoscută expediţie portugheză n-au ajuns niciodată, în realitate, până la strâmtoarea Magellan; şi cele relatate de dânşii, pe care Magellan (cu aceeaşi bună credinţă ca şi Martin Behaim şi Johann Schöner) le-a acceptat ca nişte informaţii neîndoielnice, au fost întemeiate în realitate pe o confuzie, pe o neînţelegere. Era la mijloc o gravă greşeală, însă lesne explicabilă. Căci ce-au văzut piloţii aceia acolo, cam pe la al patruzecilea grad de latitudine? Aci e miezul întregii probleme! Ce relatează, de fapt, martorii aceia oculari, în raportul din *„Newen Zeytung”?* Nimic altceva decât că navigatorii aceia ar fi descoperit în apropierea celui de-al patruzecilea grad de latitudine un sân de mare, un golf în care au pătruns plutind timp de două zile fără să ajungă la capătul său, şi că, fără să fi găsit înainte o ieşire, ei au fost împinşi îndărăt, spre mare, de o furtună. Prin urmare, ceea ce au văzut ei înaintea lor nu era decât intrarea unei căi navigabile despre care au crezut – dar au crezut numai – că ar fi mult căutatul canal de legătură cu Oceanul Pacific. Dar

[37] Ceea ce era de demonstrat (în limba latină) (N.R.)

adevărata strâmtoare – aceasta o ştim după expediţia lui Magellan – se află aproape de al cincizeci şi doilea grad de latitudine. Ce puteau deci să vadă navigatorii aceia necunoscuţi, în apropierea celui de-al patruzecilea grad de latitudine? În această privinţă, presupunerea noastră e întemeiată. Căci cine a privit pentru întâia oară cu propriii săi ochi imensele revărsări de ape, cine a contemplat cu uimire întinderea aceea vastă ca o mare, din locul unde fluviul La Plata se varsă în ocean, numai acela înţelege că nu era o confuzie întâmplătoare, ci era chiar inevitabil să se confunde cu un golf această gigantică gură a unui fluviu: estuarul a fost luat drept o mare adevărată. Navigatorii aceia necunoscuţi n-au văzut niciodată în Europa un fluviu de dimensiuni atât de uriaşe; nimic nu era mai firesc la priveliştea acestei întinderi de ape, pe care ochiul n-o putea cuprinde toată, ca ei să triumfe prea pripit şi să-şi spună că aceasta trebuie să fie mult căutata cale navigabilă, care leagă un ocean de celălalt. Că piloţii la care se referă *„Newen Zeytung”* au confundat într-adevăr uriaşul fluviu cu o strâmtoare, în această privinţă hărţile executate după declaraţiile lor ne dau cea mai bună dovadă. Căci dacă dânşii, piloţii aceia necunoscuţi, ar fi găsit afară de fluviul La Plata (navigând mult mai departe, spere sud) şi adevăratul *„paso”,* adevărata strâmtoare care poartă azi numele lui Magellan, atunci ei ar fi trebuit să însemneze în portolanul lor şi La Plata, iar Schöner ar fi indicat şi el pe globul său fluviul acesta, cel mai gigantic dintre toate fluviile pământului. Iată însă că atât pe globul Schöner, cât şi pe celelalte hărţi care sunt cunoscute, nu este indicat fluviul La Plata! Ci, în locul său e indicat un *„paso”,* strâmtoarea aceea legendară – exact la acelaşi grad de latitudine. Astfel, chestiunea este pe deplin lămurită. Giranţii de la *„Newen Zeytung”* s-au înşelat, fiind absolut de bună credinţă. Ei au căzut victime unei confuzii frapante şi explicabile. Magellan a procedat şi el cu aceeaşi bunăcredinţă: el n-a fost nicidecum necinstit când susţinuse că are informaţii autentice despre existenţa unui *„paso”.* Fusese numai înşelat şi el prin autoamăgirea altora, când –

pe temeiul acestor hărţi şi rapoarte – el concepu măreţul său plan de-a ocoli întreg pământul. O greşeală, crezută cu toată onestitatea – o greşeală, preluată şi acceptată cu bună credinţă – acesta era, la urma urmelor, secretul lui Magellan.

Să nu dispreţuim însă greşeala! Întotdeauna, chiar din greşeala cea mai nebunească, din eroarea cea mai gravă se poate ivi adevărul cel mai înalt. Columb n-ar fi cutezat niciodată să se avânte pe valurile imensului ocean, fără acea hartă a lui Toscanelli, care a calculat absolut greşit circumferinţa pământului, dându-i astfel iluzia că ar putea debarca într-un timp destul de scurt pe coasta răsăriteană a Indiei. Magellan n-ar fi putut convinge niciodată un monarh să-i încredinţeze o flotă, dacă n-ar fi crezut cu o siguranţă atât de neclintită în harta aceea inexactă a lui Behaim şi în relatările fanteziste ale piloţilor portughezi. Numai pentru că a crezut că cunoaşte un secret, Magellan a putut să dezlege cea mai mare enigmă geografică a timpului său. Numai pentru că s-a devotat cu tot sufletul unei iluzii, trecătoare, el a descoperit un adevăr nepieritor.

REALIZAREA UNEI IDEI

20 octombrie 1517 – 22 martie 1518

MAGELLAN SE AFLĂ ACUM în faţa unei hotărâri de o răspundere mare. El are un plan: niciun alt marinar din vremea aceea nu poartă în inima sa un plan atât de îndrăzneţ ca al lui; şi el mai are (sau crede că posedă) siguranţa că, graţie informaţiilor sale deosebite, planul acesta trebuie să-l ducă neapărat la îndeplinire. Dar cum să realizeze o întreprindere atât de costisitoare şi riscantă? A fost respins de propriul său rege şi nici nu poate nădăjdui vreun sprijin din partea armatorilor portughezi cu care se află în relaţii amicale: căci aceştia nu vor cuteza să încredinţeze comanda unui om căzut în dizgraţia Curţii. Astfel, nu-i rămâne decât o cale: să se adreseze Spaniei. Acolo şi numai acolo, Magellan poate nădăjdui să fie sprijinit; numai la Curtea aceasta persoana sa poate fi preţuită, căci el aduce cu dânsul nu numai informaţii culese de *Tesoraria* din Lisabona, ci mai oferă Spaniei ceva care nu e mai puţin important pentru întreprinderea plănuită: justificarea morală a unei cauze. Tovarăşul său Faleiro a calculat – tot atât de fals pe cât de greşit era informat Magellan – că insulele cu mirodenii trebuie să fie situate dincolo de zona de stăpânire acordată Portugaliei de către papă, prin cunoscutul tratat de împărţire; ele se află în zona cuvenită Spaniei, şi sunt, prin urmare, proprietatea Coroanei spaniole, nu a celei portugheze. Acest mic căpitan portughez oferă lui Carlos I, ca zestre, cu adevărat împărătească, insulele cele mai bogate din lume şi calea cea mai scurtă până la ele. Numai la Curtea spaniolă poate el nădăjdui să fie ocrotit şi încurajat. Numai acolo îşi poate realiza ideea sa, ţelul suprem al vieţii sale, însă cu preţul celor mai cumplite suferinţi. Căci dacă Magellan se

îndreaptă acum spre Spania, el ştie că va trebui să se despoaie de numele său cavaleresc, de numele său portughez – Magelhaes – aşa cum şi-ar jupui propria-i piele; ştie că va fi proscris de regele său şi că pentru concetăţenii săi va trece timp de veacuri drept un trădător, un transfug dezonorat – un *„traidor”,* un *„transfuga”.* De fapt e cu totul nepotrivit să se compare exilul voluntar al lui Magellan – lepădarea lui de cetăţenia portugheză şi trecerea lui deznădăjduită în serviciul unei ţări străine – cu felul cum a procedat un Columb, Cabot, un Cadamosto sau un Vespucci. Căci Magellan nu numai că-şi părăseşte patria, ci – aceasta nu trebuie trecut sub tăcere – el o păgubeşte prin aceea că oferă celui mai gelos rival al regelui său insulele Moluce, pe care le ştie în posesia compatrioţilor săi; şi ceea ce face el e mai mult decât temerar: acţiunea sa e cu desăvârşire antipatriotică, prin aceea că trece peste graniţă secrete nautice, pe care le-a putut dobândi numai graţie împrejurării că i s-a permis accesul la *Tesoraria* din Lisabona. Ca să ne exprimăm în limbaj contemporan, Magellan – în calitatea sa de gentilom portughez şi de fost căpitan în marina portugheză – n-a săvârşit un delict mai mic decât acela de care s-ar face azi vinovat un ofiţer care ar procura unui stat vecin şi rival hărţi secrete ale statului-major şi planuri de mobilizare. Şi ceea ce mai dă o oarecare măreţie purtării sale condamnabile e numai faptul că dânsul nu s-a furişat peste graniţă, fricos şi laş ca un contrabandist, ci a trecut făţiş de partea inamicului, cu viziera ridicată, conştient de hula şi de toate defăimările ce-l aşteptau.

Deoarece patria i-a refuzat ajutorul pentru a-şi realiza misiunea, el a fost nevoit să se refugieze în ideea sa – să facă dintr-însa noua sa patrie. El îşi distruge temporar numele şi onoarea sa cetăţenească, pentru a renaşte în propria sa idee, contopindu-se şi înălţându-se cu ea în aureola unei fapte nepieritoare.

Pentru Magellan vremea aşteptării, a răbdării şi a plănuirii a trecut. În toamna anului 1517, hotărârea sa temerară se schimbă în acţiune. Lăsând deocamdată în Portugalia pe tovarăşul său mai puţin curajos, pe Faleiro, Magellan trece Rubiconul vieţii sale: graniţa spaniolă. La 20 octombrie 1517, el ajunge la Sevilla împreună cu sclavul său Enrique, care-l însoţeşte de ani de zile ca o umbră. În acest moment, Sevilla nu este de fapt reşedinţa noului rege al Spaniei, Carlos I, pe care îl numim Carol Quintul, stăpânul celor două luni. Acest monarh în vârstă de optsprezece ani, abia sosise din Flandra la Santander şi se află în drum spre Valladolid, unde se va instala la Curte pe la mijlocul lui noiembrie. Magellan trebuie să aştepte; şi nicăieri nu-şi poate petrece mai bine timpul decât la Sevilla. Căci portul acesta este pragul spre India cea nouă; de la malurile Guadalquivirului se desprind cele mai multe corăbii, care se îndreaptă spre apus, şi atât de mare e afluenţa neguţătorilor, a căpitanilor, a misiţilor şi agenţilor, încât regele a fondat acolo propria sa casă de comerţ, celebra *Casă de Depuneri,* numită şi Casa indiană, *Domus indica* sau *Casa oceanului.* În această casă sunt adunate şi păstrate toate dosarele, toate actele, informaţiile şi rapoartele tuturor navigatorilor şi comercianţilor. *(Habet rex in ea urbea ad oceana tantum negotia domum erectam ad quam euntes, redeuntesque visitores confluunt.*[38]*)* Casa indiană este totodată o bursă de mărfuri şi o agenţie de navigaţie; ar putea fi numită mult mai bine *Camera maritimă de comerţ,* un oficiu, de informaţie şi de consfătuire, unde oamenii de afaceri care finanţează expediţiile şi, pe de altă parte, căpitanii care vor să le conducă se înţeleg între ei, fiind controlaţi de autorităţi. În orice caz, acel care intenţionează să lanseze o întreprindere sub pavilionul spaniol trebuie să se prezinte mai întâi la *Casa de Depuneri;* pentru a căpăta acolo încuviinţarea sau sprijinul necesar.

Nimic nu dovedeşte mai bine extraordinara rezervă a lui

---

[38]În acel oraş, lângă ocean, regele are atâtea case de negoţ, în care mişună vizitatorii ce vin şi ce pleacă (în limba latină) (N.R.)

Magellan, geniul deosebit cu care era înzestrat – acela de a putea să tacă şi să aştepte – decât faptul că Magellan nu se pripeşte să întreprindă acum demersul acesta necesar. El nu se pierde niciodată în norii închipuirii: nu e un optimist confuz, nu se amăgeşte singur din simplă vanitate. Magellan şi-a cântărit totdeauna dinainte şansele sale; calculator exact, psiholog şi realist, el nu s-a decis niciodată cu uşurinţă. Ştie că poate intra în *Casa de Depuneri* abia după ce alte mâini îi vor fi înlesnit intrarea. Căci cine-l cunoaşte aici? Faptul că a cutreierat timp de şapte ani Orientul, că a luptat sub ordinele lui Almeida şi Albuquerque nu înseamnă mare lucru într-un oraş în ale cărui cârciumi şi taverne mişună atâţia *„aventurados”* şi *„desperados”* abia debarcaţi de pe navele lor, şi unde mai trăiesc căpitanii care au navigat pe vremea lui Columb, a lui Cortereál şi Cabot. De asemenea, e prea puţin recomandabil pentru el faptul că vine din Portugalia şi că regele nu i-a dat posibilitatea să întreprindă nimic, că e un emigrant şi chiar un dezertor în sensul cel mai riguros al cuvântului. Nu, *Casa de Depuneri* nu-i va acorda nicio încredere; pentru că Magellan e un necunoscut, un anonim, un *fuoruscito*[39]*.* De aceea nici nu se gândeşte la început să treacă pragul ei. Are destulă experienţă pentru a şti ce trebuie să facă într-un asemenea caz. Ca orice om plin de proiecte şi propuneri, el trebuie să-şi creeze „legături”, să-şi procure „recomandaţii”; trebuie să aibă mai întâi proptele: bani sau putere, înainte de a începe să trateze cu magnaţii banului şi ai puterii.

Se pare că mult chibzuitul Magellan a avut grijă să-şi pregătească încă din Portugalia una din aceste legături indispensabile. În orice caz, el e primit îndată cu toată cordialitatea în casa lui Diego Barbosa, care şi el a renunţat le cetăţenia portugheză, de multă vreme – căci e de paisprezece ani în serviciul statului spaniol, ocupând funcţia importantă de *„alcade”*[40] al Arsenalului. Foarte stimat în tot oraşul, cavaler al ordinului Santiago, el este pentru

[39] Exclus de societate (în limba italiană) (N.R.)
[40] Comandant (în limba spaniolă) (N.R.)

proaspătul expatriat omul cel mai potrivit care ar putea garanta pentru el. După anumite indicaţii, unii membri ai familiilor Barbosa şi Magellan ar fi fost rude de sânge; dar ceea ce-i leagă din primele momente pe aceşti doi bărbaţi, mult mai strâns decât o oarecare înrudire depărtată, e faptul că însuşi Diego Barbosa călătorise spre India cu mulţi ani înainte de Magellan. De la dânsul a moştenit fiul său, Duarte Barbosa, pasiunea aventurilor. Şi acesta a străbătut în lung şi lat Marea Indiană, cea persană şi cea malaeză şi a scris chiar o carte de călătorii, foarte apreciată pe vremea aceea: *„O livro de Duarte Barbosa”*[41]*.* Aceşti trei oameni se împrietenesc repede. Căci dacă şi astăzi ofiţerii sau soldaţii care au luptat în timpul războiului în acelaşi sector al frontului alcătuiesc, pentru toată viaţa, un fel de corporaţie închisă – cât de strâns legaţi trebuie să se fi simţit în vremea aceea cele câteva zeci de veterani ai mării care s-au înapoiat ca prin minune acasă, trecând prin atâtea primejdii! Barbosa invită cu toată ospitalitatea pe Magellan să locuiască în casa sa; nu trece mult, şi fiicei sale Barbara îi place bărbatul acesta energic, de treizeci şi şapte de ani, care prin meritele sale impune respect. Încă înainte de sfârşitul anului, Magellan se poate numi „ginere al alcadelui” şi, în această calitate, el dobândeşte în Sevilla o situaţie din cele mai bune. Expatriatul din Portugalia s-a încetăţenit în Spania. De acum înainte el nu mai e considerat ca un simplu transfug, ci ca *„vecino de Sevilla”,* ca localnic al Sevillei: se simte acolo ca la el acasă. Pe deplin acreditat prin prietenia şi prin apropiata sa înrudire cu Barbosa, acoperit şi de zestrea soţiei sale – care se urcă la 600 000 de maravedis – el poate trece acum fără şovăire pragul celebrei *„Case de Depuneri”.*

Despre convorbirile pe care le-a avut acolo şi despre ospitalitatea ce-a găsit-o lipsesc orice relatări demne de crezare. Nu ştim cât a destăinuit Magellan din proiectul său înaintea acelei comisii; ştim că el se legase prin jurământ, faţă de Ruy Faleiro, să păstreze secretul; şi probabil că numai printr-o grosolană analogie cu Columb s-a născocit

[41] Cartea lui Duarte Barbosa (în limba portugheză) (N.R.)

povestea că comisia ar fi respins cu bruscheţe propunerile sale, sau chiar că le-ar fi luat în râs. Ceea ce este însă sigur, e numai aceasta: *„Casa de Depuneri”* nu voia sau nu putea să angajeze pe riscul şi răspunderea ei proprie întreprinderea acestui necunoscut. Specialiştii trebuie să fie neîncrezători, prin însuşi caracterul lor profesional, faţă de orice iniţiativă extraordinară; astfel, şi de astă dată una din cele mai hotărâtoare realizări din istoria omenirii nu s-a împlinit graţie sprijinului funcţionarilor competenţi, ci fără ei şi împotriva lor.

Casa indiană, instanţa cea mai importantă, n-a acordat niciun ajutor lui Magellan. Nu i s-a deschis nicio uşă, din nenumăratele uşi care duc la camera de audienţă a regelui. Trebuie să fi fost o zi foarte rea pentru Magellan. Zadarnică e călătoria, zadarnice sunt recomandaţiile, toate calculele şi combinaţiile pe care le-a expus, zadarnică e elocvenţa şi pasiunea care-l domină, probabil, cu toată adânca sa voinţă de a-şi stăpâni sentimentele: toate argumentele sale n-au putut convinge pe cei trei bărbaţi, pe cei trei specialişti ai comisiei să cerceteze cu deplină încredere proiectul său.

În război se întâmplă adeseori ca un general să se creadă învins: el se hotărăşte să se retragă, se pregăteşte să părăsească mai repede câmpul de bătălie – şi iată că soseşte un curier; trimis parcă din cer, care vesteşte serafic că inamicul s-a retras, lăsându-l stăpân pe câmpul de luptă şi cedându-i astfel victoria! E de ajuns un minut, un singur minut mai mult – şi cumpăna se ridică din adâncul întunecat spre înălţimile fericirii. Un asemenea minut îl trăieşte pentru întâia oară Magellan, acum, când primeşte pe neaşteptate înştiinţarea că unul din cei trei membri ai comisiei (care, precum credea el, l-a ascultat morocănos respingându-i proiectul) ar fi fost impresionat în mod deosebit de planul său. Juan de Aranda, „factorul”, girantul *Casei de Depuneri,* ar dori foarte mult să fie informat mai de aproape, în particular, despre acest plan extrem de

interesant şi care, precum crede el, deschide chiar bogate perspective: Magellan s-ar putea pune în legătură cu dânsul.

Ceea ce apare fericitului Magellan ca o voinţă cerească este, în realitate, o chestiune legată de interesele cât se poate de pământeşti. Ca şi tuturor împăraţilor şi regilor, căpitanilor şi negustorilor din vremea sa, lui Juan de Aranda nu-i stă la inimă problema descoperirii noilor continente numai pentru a ferici întreaga omenire (precum ne-o înfăţişează atât de mişcător cărţile de istorie din tinereţea noastră). Aranda nu devine ocrotitorul acestui plan dintr-un nobil sentiment sau dintr-un entuziasm curat, dezinteresat; dimpotrivă: girantul *Casei de Depuneri,* ca om de afaceri priceput, adulmecă o bună afacere în propunerea lui Magellan. Ceva trebuie să-i fi impus acestui cunoscător rutinat: fie expunerea clară, documentată, fie atitudinea sigură, bărbătească a acestui căpitan răsfrângea în mod vădit pe chipul acestui om. În orice caz, el simte – poate cu judecata sa, poate numai instinctiv – că îndărătul acestui plan măreţ există posibilitatea unei afaceri grandioase. Faptul că în calitatea sa oficială, ca funcţionar împuternicit de rege, el a respins propunerea lui Magellan pe motivul că n-ar fi rentabilă, nu-l împiedică deci pe Aranda să se intereseze ca simplu particular, de afacerea „în sine” – cum se spune în jargonul negustoresc – s-o finanţeze sau să-şi asigure cel puţin un comision, ca mijlocitor la finanţarea afacerii. Fără îndoială, acest mod de a proceda: să respingi un proiect, ca slujbaş al Curţii, ca sfetnic al Coroanei, şi să urmăreşti pe sub mână acelaşi proiect în calitate de simplu particular – nu poate fi prea onorabil, prea corect. De fapt şi *Casa de Depuneri* a intentat mai târziu proces lui Juan de Aranda din cauza participării sale financiare.

Magellan, însă, ar proceda ca un nerod dacă ar ţine seama de vreun scrupul moral în ce priveşte persoana acestuia. Trebuie să facă acum totul pentru cauza sa; în această situaţie critică, probabil că el încredinţează lui Juan de Aranda mai mult decât putea destăinui despre „secretul” comun, potrivit cuvântului dat tovarăşului său

Ruy Faleiro. Spre bucuria sa, Aranda se arată pe deplin câştigat de ideea întreprinderii. Desigur că, înainte de a pune în joc influenţa sa şi a-şi învesti banii în această afacere riscantă cu un om care-i este cu desăvârşire necunoscut, el face ceea ce orice financiar cu experienţă ar face şi astăzi în aceeaşi situaţie: el cere mai întâi informaţii din Portugalia despre Magellan şi Faleiro. În ce măsură le poate acorda încredere. Iar persoana de încredere căreia i se adresează în taină nu este altul decât Christofor de Haro, care finanţase pe vremuri primele expediţii spre sudul Braziliei şi posedă cele mai multe cunoştinţe asupra stărilor de lucruri şi a oamenilor din ţara sa. Norocul îl ajută şi de astă dată, căci informaţiile sosite sunt excelente: Magellan e un marinar încercat, cu multă experienţă; Faleiro e apreciat ca un cartograf de seamă.

Astfel, şi ultima stâncă primejdioasă a fost ocolită. Din acest moment, girantul *Casei indiene,* al cărui cuvânt are la Curte o însemnătate decisivă în chestiunile nautice, este hotărât să conducă afacerile lui Magellan şi, prin aceasta, să-şi aranjeze bine propriile sale interese. Tovărăşia iniţială dintre Magellan şi Faleiro a sporit acum cu un al treilea participant; în acest „trifolium”, Magellan aduce experienţa sa practică, Faleiro cunoştinţele sale teoretice şi Juan de Aranda relaţiile sale: toate acestea drept capital de bază. Din momentul când ideea lui Magellan se împacă cu propria sa idee, adică: de când ea a devenit o „afacere”, Aranda nu mai lasă să-i scape nicio posibilitate. Fără zăbavă, el adresează o scrisoare mai lungă către Cancelarul de stat al Castiliei, în care scoate în evidenţă importanţa întreprinderii şi recomandă pe Magellan ca pe un om „care ar putea aduce mari servicii Înălţimii sale”. El înştiinţează apoi pe ceilalţi consilieri de stat, asigurând astfel lui Magellan audienţa la palat. Mai mult încă: zelosul misit se declară gata nu numai să-l însoţească personal pe Magellan la Valladolid, dar îi şi avansează din propriii săi bani cheltuielile călătoriei. Peste noapte, vântul neprielnic al soartei s-a abătut din calea sa. Magellan îşi vede întrecute cele mai îndrăzneţe speranţe. În răstimp de o lună, el a

dobândit în Spania mai mult decât în zece ani de serviciu devotat în propria-i patrie. Şi acum, când uşile palatului regal îi stau deschise înainte-i, el scrie lui Faleiro să vină cât mai repede şi fără nicio grijă la Sevilla: totul merge de minune.

S-ar putea crede că vrednicul astrolog va saluta cu entuziasm surprinzătorul progres al negocierilor şi va îmbrăţişa cu recunoştinţă pe tovarăşul său. Dar în viaţa lui Magellan – viitorul va menţine necurmat ritmul acesta într-o succesiune plină de tâlc – nu există nicio zi senină fără furtună. Numai prin faptul că Ruy Faleiro s-a pomenit pus pe al doilea plan în urma iniţiativei reuşite a lui Magellan pare să fi îndârjit un caracter atât de dificil, coleric şi susceptibil. Dar indignarea acestui cititor în stele, extrem de neştiutor în ce priveşte lucrurile pământeşti, izbucneşte puternică, când el află că Aranda n-a preluat din pură dragoste faţă de oameni sarcina de a-i introduce la rege, ci pretinde o participare reală la beneficiul viitor.

S-a ajuns astfel la scene violente. Faleiro acuză pe Magellan că şi-a călcat cuvântul şi a trădat unui al treilea tovarăş „secretul”, fără consimţământul său. În isterica-i mânie, el refuză să plece împreună cu Aranda la Curtea de la Valladolid, cu toate că Aranda le-a şi avansat cheltuielile de călătorie. Prin încăpăţânarea prostească a lui Faleiro, întreprinderea pare de pe acum serios ameninţată – şi iată că Aranda primeşte pe neaşteptate de la Curte vestea fericită că s-a încuviinţat audienţa la rege. Acum încep nişte tratative agitate, care durează două zile – mai bine-spus: o harţă negustorească în jurul „comisionului” – şi abia în ultimul moment, puţin înainte de a ajunge în faţa porţilor de la Valladolid, cei trei tovarăşi cad în sfârşit la învoială. Înainte de a se fi început cu adevărat vânătoarea, pielea ursului e împărţită cinstit între cei trei. Pentru serviciile de misit i se asigură lui Aranda o optime; şi cu această optime din viitorul câştig (din care nici Aranda şi nici Magellan şi

Faleiro nu aveau să vadă vreodată măcar o leţcaie), serviciile acestui bărbat inteligent şi energic nu sunt într-adevăr răsplătite cu generozitate. El cunoaşte situaţia şi se pricepe cum s-o stăpânească: înainte de a câştiga pe regele însuşi (care e încă lipsit de experienţă, căci s-a pomenit la o vârstă foarte fragedă în faţa imensei sale puteri), trebuie câştigat consiliul de coroană al regelui.

Acest consiliu de coroană pare să fie la început ostil faţă de planul lui Magellan. Căci trei din cei patru membri ai săi sunt olandezi: cardinalul Adrien din Utrecht, prietenul lui Erasmus şi viitorul papă, apoi bătrânul educator al monarhului, Guillaume de Croix şi cancelarul de stat Sauvage. Privirea lor e îndreptată mai mult spre Germania, unde regele spaniol Carlos avea să primească în curând coroana împărătească, şi Casa de Habsburg avea să devină astfel stăpâna lumii. Pentru aceşti aristocraţi feudali sau umanişti bibliofili, proiectul unei expediţii peste ocean, ale cărei avantaje posibile ar putea fi dobândite exclusiv în favoarea Spaniei, e departe de ţelul urmărit de dânşii. Pe de altă parte, singurul spaniol din consiliul de coroană şi totodată singurul om care, în calitate de protector al *Casei de Depuneri,* posedă în chestiunile de navigaţie cunoştinţe de specialitate neapărat necesare, este printr-o funestă întâmplare celebrul cardinal Fonseca, episcopul de Burgos. Faima acestuia e mai mult rea decât bună, şi de bună seamă că Magellan trebuie să fi tresărit de spaimă când Aranda i-a pomenit pentru întâia oară de cardinalul Fonseca: fiecare navigator ştie că Columb n-avusese, cât timp a trăit, un potrivnic mai înverşunat decât acest cardinal realist şi mercantil, care se opune cu cea mai aprigă neîncredere oricărui plan „fantastic”. Însă Magellan nu are nimic de pierdut, el are numai de câştigat: cu inima fermă şi cu fruntea sus, el se înfăţişează înaintea consiliului de coroană, pentru a-şi apăra ideea şi a-şi impune misiunea pe care se simte chemat s-o înfăptuiască.

Ce s-a întâmplat în acea şedinţă hotărâtoare? În această privinţă avem diferite rapoarte care, tocmai prin diversitatea lor, nu sunt demne de crezare. Numai un lucru e sigur: că ceva din atitudinea şi din expunerea acestui bărbat vânjos şi ars de soare trebuie să fi făcut impresie chiar din primul moment. Sfetnicii regelui văd imediat că acest căpitan portughez nu e unul dintre acei numeroşi oameni închipuiţi şi fanfaroni care, de când cu succesul lui Columb, dau buzna la Curtea spaniolă cu tot felul de planuri. Căpitanul acesta a navigat într-adevăr pe mările Răsăritului, ajungând mai departe decât oricare altul; şi când povesteşte despre insulele cu mirodenii, despre situaţia lor geografică, despre condiţiile lor climaterice şi nemăsurata lor bogăţie, informaţiile sale se dovedesc – graţie cunoştinţei cu Varthema şi prieteniei cu Serrao – mai vrednice de crezare decât toate arhivele Spaniei. Dar Magellan n-a jucat încă atu-ul decisiv. Printr-un semn, porunceşte sclavului său, Enrique, pe care şi-l adusese din Malacca, să se apropie. Cu vădită uimire, sfetnicii regelui privesc la malaezul acela zvelt, armonios, cu trăsături fine: n-au văzut niciodată până atunci un bărbat de rasa aceasta. Se spune că Magellan ar fi introdus acolo şi o sclavă din Sumatra – şi ea vorbeşte şi ciripeşte într-o limbă neînţeleasă, de parcă un colibri cu pene împestriţate s-ar fi zburătăcit pe neaşteptate în sala de audienţă a regelui, bătând voios din aripi. Şi, la sfârşit, ca mărturie mai convingătoare decât toate celelalte, Magellan citeşte din scrisorile prietenului său Francisco Serrao, noul mare vizir al insulei Ternate, şi care susţine că acolo se află „o ţară mai mare şi mai bogată decât lumea descoperită de Vasco de Gama”.

Abia acum, după ce a trezit interesul marilor seniori, Magellan începe cu deducţiile şi cererile sale. Precum a dovedit el însuşi, preţioasele insule cu mirodenii, a căror bogăţie nici nu poate fi calculată, sunt situate la răsărit de India, atât de departe, încât ar fi de prisos să se străduiască să ajungă până la ele pe calea cea lungă dinspre răsărit, cum fac portughezii, ale căror corăbii trebuie să ocolească

mai întâi Africa pe la sud şi să înainteze apoi prin Oceanul Indian şi pe urmă prin Marea Sondei. Călătoria ar fi mult mai sigură pe la apus, şi aceasta ar fi chiar direcţia indicată spaniolilor de prea sfântul părinte. E adevărat că de-a curmezişul acestui drum se află, ca o barieră, continentul de curând descoperit, America – dar e cu totul fals să se susţină că ea nu poate fi ocolită cu corăbiile pe la sud. El însă, Magellan, are informaţii sigure că există pe acolo o trecătoare, un *paso,* un *estrecho,* şi se obligă să pună acest „secret” al său şi al lui Ruy Faleiro în serviciul coroanei spaniole, în cazul când i se pune la dispoziţie o flotă. Numai pe calea aceasta Spania ar putea s-o ia înaintea portughezilor, care îşi şi întind nerăbdători mâinile spre acest tezaur al lumii, şi – aci Magellan face o plecăciune în faţa tânărului subţirel, cu faţa palidă şi cu buza de jos proeminentă, caracteristică Habsburgilor – majestatea sa regele, care e de pe acum unul din cei mai puternici monarhi ai timpului, ar deveni, totodată, prin posesiunea acestui tezaur, şi unul din cei mai bogaţi suverani ai lumii.

Dar, adăugă Magellan cu iscusinţă, poate că majestatea sa şi-ar face oarecare scrupule că, prin expediţia aceasta spre insulele Moluce, ar interveni în zona de stăpânire acordată portughezilor de sanctitatea sa papa, când a împărţit pământul între cele două ţări. Grija aceasta poate fi lăsată la o parte. Graţie cunoştinţelor sale exacte, precum şi calculelor lui Ruy Faleiro, el, Magellan, ar putea să arate şi să dovedească, fără urmă de îndoială, că insulele acelea pline de comori se află situate în cuprinsul zonei acordate Spaniei de sanctitatea sa papa. Ar fi deci o greşeală din partea Spaniei dacă – cu tot privilegiul ei incontestabil – ar aştepta până ce portughezii s-au statornici în regiunea aceea, care se află sub suveranitatea spaniolă.

Magellan se opreşte. Acum, când expunerea trece de la partea practică la cea teoretică şi trebuie să se aducă, cu ajutorul hărţilor şi meridianelor, dovada că acele *islas de la especeria* sunt proprietatea coroanei spaniole, Magellan se dă la o parte şi lasă tovarăşului său Ruy Faleiro sarcina argumentării cosmografice. Ruy Faleiro aduce în sală un

mare glob terestru. Pe temeiul demonstraţiei sale se poate constata lămurit că insulele cu mirodenii se află pe cealaltă emisferă, dincolo de linia despărţitoare indicată de papa şi prin urmare în zona suveranităţii spaniole. În acelaşi timp, Faleiro trasează cu degetul calea pe care intenţionează s-o urmeze împreună cu Magellan. Ce-i drept, toate aceste calcule de longitudini şi latitudini ale lui Ruy Faleiro s-au dovedit mai târziu cu desăvârşire fanteziste, căci acest geograf de cabinet nu bănuieşte nici pe departe imensitatea Oceanului Pacific, care n-a fost încă descoperit şi străbătut până atunci. Douăzeci de ani mai târziu se va constata de asemenea că şi toate deducţiile sale erau false, că insulele Moluce nu erau situate în zona de stăpânire spaniolă, ci în acea portugheză. Tot ce-a expus atunci, cu multe gesticulări, nervosul astronom, nu avea altă bază decât calculele sale, cu desăvârşire greşite. Dar toţi oamenii, de orice rang ar fi ei, cred totdeauna bucuros în ceea ce le-ar putea aduce vreun avantaj. Şi deoarece acest prea învăţat cosmograf declară că insulele cu mirodenii aparţin Spaniei, sfetnicii regelui spaniol nu au niciun interes să contrazică expunerea lui atât de îmbucurătoare. Desigur că atunci când câţiva dintre ei au devenit mai curioşi şi au vrut să vadă locul unde s-ar afla mult căutata trecătoare prin America, strâmtoarea care avea să poarte mai târziu numele lui Magellan, ei n-au găsit nicio indicaţie pe globul lui Faleiro. Acesta declară însă că într-adins n-a însemnat locul unde se află trecătoarea, pentru ca acest mare secret să nu poată fi trădat de nimeni până în ultima oră a realizării.

Regele şi sfetnicii săi au ascultat, poate cu indiferenţă, sau poate chiar cu interes. Acum însă se întâmplă ceva cu totul neaşteptat. Nu umaniştii, nu învăţaţii se arată entuziasmaţi pentru această călătorie în jurul lumii, prin care se va stabili definitiv circumferinţa pământului şi care avea să dea de ruşine pe toţi geografii de până acum, ci acel care se declară pentru Magellan este tocmai scepticul Fonseca, episcopul de Burgos, atât de temut de toţi navigatorii! Poate că, în sinea sa, el e conştient de vina

istorică de a fi persecutat pe un Columb, şi nu vrea să fie defăimat pentru a doua oară ca duşman al oricărei idei mari; poate că-l conving până la urmă şi lungile convorbiri particulare pe care le acordă lui Magellan; în orice caz, decizia ce s-a luat a fost determinată de aprobarea şi îndemnul lui. Proiectul e acceptat în principiu, şi Magellan şi Faleiro sunt invitaţi oficial să prezinte în scris pretenţiile şi propunerile lor consiliului majestăţii sale.

De fapt cu audienţa aceasta ei au câştigat totul. Dar cine are, aceluia i se dă; şi dacă cineva a izbutit să atragă odată norocul spre dânsul, atunci norocul îl urmează cu supunere. Aceste scurte săptămâni i-au şi dăruit lui Magellan mai mult decât ani şi ani de trudă. A găsit o soţie care îl iubeşte, prieteni care îl ajută, protectori care îşi însuşesc ideea lui, un rege care se încrede într-însul: acum, în jocul acesta excitant, îi cade în mână încă un atu hotărâtor. Pe neaşteptate, soseşte în zilele acestea la Sevilla celebrul armator Christofor de Haro, bogătaşul flamand, care lucrează mână în mână cu toţi marii bogătaşi internaţionali ai timpului, cu welsen-fuggerii, cu veneţienii, şi care a organizat pe cheltuiala sa o serie întreagă de expediţii. Până acum, sediul principal al afacerilor sale era la Lisabona. Dar şi pe el l-a amărât regele Manoel prin zgârcenia şi ingratitudinea lui; de aceea, îi este cât se poate de binevenit orice prilej care ar pricinui supărări regelui Manoel. El îl cunoaşte pe Magellan, are încredere într-însul şi deoarece, pe lângă toate acestea, consideră întreprinderea promiţătoare din punct de vedere comercial, îl asigură de tot sprijinul său şi chiar se obligă ca, în cazul când Curtea spaniolă şi *Casa de Depuneri* n-ar vrea să investească banii necesari, să finanţeze împreună cu prietenii săi de afaceri flota cerută de Magellan.

Mulţumită acestei oferte neaşteptate, Magellan are dintr-o dată două posibilităţi la îndemână. Când bătuse la uşa *Casei indiene,* el venise ca un solicitant care se roagă să i

se încredinţeze o flotă, şi acum încă, după audienţă, nobilii patroni caută să mai stea la tocmeală şi să reducă ceva din pretenţiile lui. Dar acum, cu oferta lui Christofor de Haro în buzunar, Magellan se poate înfăţişa ca unul care îşi poate impune condiţiile. În cazul când Curtea n-ar vrea să ia asupră-i riscul, el poate declara cu mândrie, că aceasta n-ar mai primejdui nicidecum planurile sale, căci nu mai are nevoie de bani, şi că nu solicită altceva decât onoarea de a putea naviga sub pavilionul spaniol; pentru această onoare el vrea să cedeze cu mărinimie coroanei spaniole a cincea parte din câştig.

Această nouă propunere care scuteşte Curtea de orice risc este atât de favorabilă ei, încât – ceea ce pare paradoxal sau, mai degrabă, rezultatul unui raţionament judicios – consiliul de coroană decide să n-o accepte. Căci, aşa socoteşte consiliul de coroană al Spaniei, dacă un om de afaceri atât de rutinat ca Christofor de Haro vrea să-şi plaseze banii într-o întreprindere, atunci ea trebuie să fie deosebit de rentabilă. De aceea e mai bine să se finanţeze proiectul de către tezaurul regal, asigurându-i-se astfel câştigul principal şi, pe deasupra, gloria expediţiei. După o scurtă tocmeală, toate pretenţiile lui Magellan şi ale lui Ruy Faleiro sunt acceptate; într-un tempo se contrastează cu ritmul obişnuit în care lucrează cancelariile oficiale spaniole, chestiunea aceasta trece acum repede prin toate instanţele. Şi, la 22 martie 1512, Carol Quintul semnează în numele mamei sale, Juana (care era dementă), adăugând cu propria-i mână şi solemnul *„Jo el Rey”*[42], acea *Capitulacion*[43] prin care înţelegerea încheiată cu Magellan şi Ruy Faleiro devine valabilă şi obligatorie pentru ambele părţi.

Deoarece „Domniile-Voastre” – aşa începe documentul acesta pompos şi prolix – „Hernando de Magellanes, cavaler

[42] Eu regele (în limba spaniolă) (N!.R.)
[43] Convenţie (în limba spaniolă) (N.R.)

originar din regatul Portugaliei, şi învăţatul Ruy Faleiro, de asemeni din acel regat, aveţi buna intenţiune de a Ne face un mare serviciu în cuprinsul graniţelor care Ne aparţin în acea parte a oceanului atribuită Nouă, ordonăm ca următoarea învoială cu Domniile-Voastre să fie adusă la îndeplinire în scopul acesta.”

Urmează acum o serie de clauze precise. Prima clauză acordă lui Magellan şi lui Faleiro privilegiul şi dreptul exclusiv în acele mări necunoscute. „Aveţi” – aşa citim în actul acesta scris în stilul înflorit al cancelariei regale – „să porniţi norocoşi pe calea voastră, pentru a descoperi acea parte a oceanului din cuprinsul graniţelor atribuite Nouă, şi deoarece n-ar fi drept ca, pe când voi mergeţi într-acolo, alţii să vă păgubească făcând acelaşi lucru în acelaşi timp, şi deoarece Domniile-Voastre sunteţi aceia care aţi luat asupra voastră osteneala acestei întreprinderi, aceasta este favoarea Mea şi voinţa Mea şi vă făgăduiesc că nu vom da nimănui în următorii zece ani încuviinţarea de a merge pe acelaşi drum şi aceeaşi rută pentru a face descoperirile pe care le-aţi plănuit Domniile-Voastre. Dar în cazul când ar dori cineva să întreprindă asemenea călătorii şi ar solicita pentru aceasta încuviinţarea Noastră, atunci Noi vrem, înainte de a da această încuviinţare, să vă înştiinţăm despre aceasta, pentru a putea întreprinde înşişi Domniile-Voastre aceeaşi călătorie, în acelaşi timp, cu acelaşi echipaj şi cu tot atâtea corăbii ca şi ceilalţi care intenţionează să facă o asemenea descoperire”.

În articolele următoare cu privire la finanţe, se adjudecă lui Magellan şi lui Faleiro – „considerând buna lor voinţă şi serviciile prestate” – a douăzecea parte din toate veniturile ce vor fi adunate din ţările descoperite de dânşii, acordându-li-se şi un drept special asupra a două insule în cazul când ar izbuti să găsească prin meleagurile acelea necunoscute. Afară de aceasta, la fel ca şi în contractul încheiat cu Columb, li se acordă lor înşişi, precum şi fiilor şi moştenitorilor lor, titlul de *adelantados*[44] sau guvernatori ai tuturor acelor ţări. Faptul că se ataşează pe lângă ei, pe

[44] Fruntaşi (în limba spaniolă) (N.R.)

bordul corăbiilor, un comisar regal *(veedor),* un vistiernic *(tesorero),* un şef-casier *(contador)* pentru a controla decontările, nu va stânjeni nicidecum libertatea de acţiune a căpitanilor. Pe lângă toate acestea, regele se obligă în mod expres să pregătească cinci corăbii de un anumit tonaj, înzestrându-le cu echipajul necesar, cu artilerie şi cu alimente pentru doi ani. Şi documentul acesta de însemnătate istorică se încheie cu următoarele cuvinte solemne: „Cu privire la toate acestea, făgăduiesc şi chezăşuiesc cu onoarea Mea şi cuvântul Meu regesc, că voi dispune să se împlinească întocmai, în totul şi în toate, aşa cum s-a expus mai sus, şi în care scop am poruncit ca prezenta *Capitulacion* să fie adusă la cunoştinţă şi am semnat-o cu numele Meu".

Dar nu e de ajuns atâta. S-a mai stabilit, în mod neîndoielnic, ca toate instituţiile şi toţi funcţionarii Spaniei, de la cel mai mare până la cel mai mic, să fie înştiinţaţi de această înţelegere, pentru ca ei să facă toate înlesnirile lui Magellan şi lui Faleiro, să le dea concursul în totul şi în toate *(en todo é por todo, par agora é para siempre*[45]*).* Şi anume, ordinul acesta e transmis *„al Ilustrissimo Infante D. Fernando, é á los Infantes Prelados, Dukues, Condes, Marqueses, Ricos-homes, Maestres de las Ordenes, Comendadores é Subcomendadores... Alcades, Alguaciles de la nuestra Casa é corte é Chancillerias é á todes les concejos, é Gobernado res. Corregidores é Asistentes, Alcades, Alguaciles, Meriones, Prebostes, Rigidores é otras cualesquier justicias é oficiales de todas las ciudades, villas e logares de los nuestros Reinos é Senorios"*[46]*,* – aşadar tuturor autorităţilor, funcţionarilor şi persoanelor de orice rang, de la prinţul moştenitor până la ultimul soldat. Clar şi

[45]În tot şi pentru toate, şi acum şi pururea (în limba spaniolă) (N.R.)
[46] Ilustrului infante Don Fernando, şi capilor bisericii, ducilor, conţilor, marchizilor, seniorilor, maeştrilor de ordine cavalereşti, comandorilor şi locotenenţilor comandori, alcazilor, alguazilor Casei şi Curţii noastre şi cancelariilor noastre, şi tuturor consiliilor, guvernatorilor, coregidorilor şi asistenţilor, alcazi, alguarzi, merioni, prevoţi, regidari şi altor ofiţeri de justiţie, de orice fel, ai tuturor oraşelor, târgurilor şi satelor regatelor şi domeniilor noastre (în limba spaniolă) (N.R.)

precis s-a dat de ştire că, din momentul acesta, întreaga împărăţie spaniolă este pusă, de fapt, în serviciul a doi emigranţi portughezi necunoscuţi.

Mai mult nu putea nădăjdui Magellan nici în visurile sale cele mai îndrăzneţe. Dar se întâmplă încă ceva, mai uimitor şi mai important decât toate: Carol Quintul, al cărui temperament era mai degrabă reţinut şi şovăitor tocmai în aceşti ani ai tinereţii sale, se dovedeşte a fi, el personal, cel mai nerăbdător şi mai pasionat ocrotitor al acestei călătorii a noilor argonauţi. Ceva din firea fermă, bărbătească a lui Magellan sau îndrăzneala întreprinderii sale trebuie să fi făcut o impresie deosebită asupra tânărului monarh. Căci el însuşi stăruie mai mult decât toţi să se facă toate pregătirile de plecare. Cere să i se raporteze în fiecare săptămână asupra progreselor realizate, şi totdeauna, când se iveşte undeva vreun obstacol, Magellan nu are decât să i se adreseze lui şi imediat o scrisoare a regelui frânge orice voinţă potrivnică. E poate singura dată în cursul lungii sale domnii, când împăratul acesta, de obicei nestatornic şi influenţabil, a servit cu credinţă de neînfrânt o mare idee. Cu un asemenea împărat şi rege ca sprijinitor, cu o ţară întreagă pusă la dispoziţia sa, desigur că lui Magellan însuşi trebuie să-i fi părut miraculoasă această ascensiune abia visată, care-l face peste noapte (pe el, omul fără patrie şi fără situaţie, pe el, defăimatul şi dispreţuitul transfug) comandant suprem al unei flote, cavaler al Ordinului Santiago, viitor guvernator al tuturor noilor insule şi ţări descoperite, stăpân pe viaţă şi pe moarte, stăpân al unei întregi *armada* şi, mai presus de toate – în sfârşit, pentru întâia oară – stăpân pe propria sa cale.

O VOINŢĂ – ŞI MII DE OBSTACOLE

22 martie 1518 – 10 august 1519

DIN MARILE ÎNFĂPTUIRI, lumea reţine de preferinţă, pentru motive de simplificare optică, momentele dramatice, pitoreşti, ale eroilor lor: Cezar când trece Rubiconul, Napoleon pe puntea de la Arcole. Rămân însă în umbră anii de pregătire, nu mai puţin creatori, lenta ascensiune spirituală, gradaţia răbdătoare, constructivă, organizarea faptului istoric. Şi în ce-l priveşte pe Magellan, pictorul sau poetul poate fi tentat să-l reprezinte în momentul triumfului, când străbate strâmtoarea pe care a descoperit-o. În realitate însă, incomparabila sa energie s-a vădit poate într-un mod mai grandios în timpul când a trebuit să lupte pentru a căpăta flota şi să ducă până la capăt, contra miilor de obstacole, opera migăloasă dar decisivă de înzestrare a corăbiilor şi a echipajului subordonat cu toate cele necesare. Fostul *sobresaliente,* soldatul anonim, se pomeneşte pe neaşteptate în faţa unei misiuni uriaşe. Căci omul acesta, încă novice, în chestiuni de organizare, are de realizat ceva cu desăvârşire nou, nemaipomenit înaintea sa: să echipeze o flotă de cinci corăbii pentru o călătorie fără precedent, căreia nu i se potrivesc niciuna din măsurile de timp şi de spaţiu cunoscute până acum. Nimeni nu-l poate sfătui pe Magellan în întreprinderea sa, căci nimeni nu cunoaşte zonele virgine, mările nestrăbătute spre care el cutează să pornească cel dintâi. Nimeni nu-i poate spune măcar cu aproximaţie cât va dura călătoria în jurul globului pământesc, a cărui circumferinţă nu e încă măsurată, spre ce ţări, spre ce climă, printre ce fel de popoare îl va duce drumul acela încă nestrăbătut. Flota trebuie să fie deci echipată în plină taină. Flota trebuie să fie deci echipată în acelaşi timp pentru toate eventualităţile imaginabile:

pentru ger polar şi arşiţă tropicală, pentru furtună şi zile cu desăvârşire liniştite, pentru război şi negoţ, pentru o navigaţie de un an, poate de doi, poate de trei. Şi el trebuie să prevadă singur toate aceste posibilităţi de neprevăzut, să lupte necurmat, să-şi impună voinţa, împresurat de cele mai neaşteptate primejdii şi obstacole. Şi abia acum, când dificultăţile ascunse sub planul său grandios ies la iveală una după alta, se vădeşte măreţia sufletească a acestui om care a stat atâta vreme în umbră. Pe când rivalul său în ceea ce priveşte gloria, Columb, acest „Don Quijote al mării”, acest visător naiv şi idealist, a preferat să lase lui Pinzon şi celorlalţi piloţi grijile pregătirii practice, Magellan se dovedeşte tot atât de temerar în ansamblul concepţiei, pe cât de meticulos şi pedant era în cumpănirea, în verificarea şi alegerea fiecărui amănunt. Şi la el, imaginaţia genială se îmbină cu o genială exactitate în lucrurile cele mai mici. El s-a văzut nevoit să îngrijească dinainte, pentru doi, pentru trei ani, de toate cele trebuitoare, echipându-şi astfel flota, încât să prevină orice lipsuri şi orice dificultăţi imaginabile. Ce imensă sarcină pentru un singur om, într-o întreprindere atât de vastă şi de complicată, când trebuie să înlăture sutele de piedici care se ivesc inevitabil la orice transpunere a unei idei în faptă! Numai ca să-şi procure corăbiile, el trebuie să ducă o luptă de luni de zile. E adevărat că împăratul Carol şi-a dat cuvântul că expediţia va fi înzestrată cu toate cele necesare, ordonând tuturor funcţionarilor săi să dea cel mai larg concurs pentru pregătirea ei. Dar între un ordin, fie chiar împărătesc, şi executarea lui rămâne loc destul pentru tot felul de tărăgăneli şi piedici. Întotdeauna, înfăptuirile cu adevărat creatoare rămân exclusiv în grija omului creator, care trebuie să le ducă până la capăt. Şi într-adevăr, Magellan nu lasă nimic în grija altuia, nici chiar lucrul cel mai mărunt: îşi pregăteşte singur opera cea mare a vieţii sale. În timp ce tratează, ferm şi neînduplecat, cu *Casa de Depuneri,* cu funcţionarii, cu negustorii, cu furnizorii, cu meşteşugarii, el supraveghează fiece lucru, fiece amănunt, conştient de răspunderea sa faţă de oamenii care îi încredinţează viaţa

lor. El controlează personal orice marfă, verifică facturile, cercetează fiecare odgon, fiece scândură, fiece armă adusă pe bord; cunoaşte fiecare din cele cinci corăbii, din vârful catargului până la călcâi, cum îşi cunoaşte fiecare unghie de la mână. Şi aşa cum lucrau oamenii la reclădirea templului din Ierusalim, cu mistria într-o mână şi cu sabia în cealaltă, Magellan e nevoit, în timp ce-şi echipa flota pentru o călătorie spre necunoscut, să se apere totodată contra invidiei şi ostilităţii tuturor acelora care vor să împiedice cu orice preţ plecarea. Eroică luptă a unui singur om pe trei fronturi: contra adversarilor de afară, contra adversarilor din propria-i ţară şi contra rezistenţei pe care materia pământească o opune, prin ea însăşi, oricărei întreprinderi care se înalţă deasupra măsurii obişnuite. Întotdeauna însă, numai suma tuturor obstacolelor biruite de un om dă adevărata şi justa măsură a unei fapte, precum şi a aceluia care a împlinit-o.

Primul atac împotriva lui Magellan porneşte din Portugalia. Bineînţeles, regele Manoel a aflat imediat de contractul încheiat; nici nu se putea să i se aducă la cunoştinţă o ştire mai rea ca aceasta. Monopolul mirodeniilor aduce tezaurului regal un venit anual de două sute de mii de ducaţi – şi, afară de aceasta, abia acum au început corăbiile portugheze să se apropie de adevărata mină de aur, de insulele Moluce. Ce cumplit dezastru pentru tezaurul regal, dacă spaniolii ar ajunge pe calea cealaltă, măcar în ceasul al unsprezecelea, la insulele acelea şi le-ar ocupa înaintea portughezilor! Prea mare e primejdia, pentru ca regele Manoel să nu încerce să împiedice prin toate mijloacele această expediţie. De aceea, el însărcinează în mod oficial pe Alvaro da Costa, ambasadorul său la Curtea spaniolă, să înăbuşe în germen tentativa transfugului.

Alvaro da Costa procedează energic, pornind la atac pe ambele fronturi. Se duce mai întâi la Magellan şi încearcă, cu zăhărelul şi cu biciul, să-l ademenească şi să-l

intimideze. Oare nu-şi dă el seama ce păcat săvârşeşte faţă de dumnezeu şi faţă de regele său, dacă se pune în slujba unui suveran străin? Oare nu ştie că regele său, Don Manoel, e pe cale să se însoare chiar cu Leonora, sora lui Carol Quintul, şi că această căsătorie va trebui ruptă dacă regele Manoel s-ar simţi acum nedreptăţit şi ofensat? N-ar fi mai înţelept, n-ar fi mai curat şi mai cinstit dacă s-ar pune iarăşi în slujba adevăratului său suveran, al celui din Lisabona, care-l va răsplăti desigur în chipul cel mai mărinimos? Dar Magellan, ştiind prea bine cât de puţin îl iubeşte propriul său stăpân şi domn, şi bănuind pe bună dreptate că ceea ce-l aşteaptă acolo, dacă s-ar întoarce acasă, nu e un sac plin cu aur, ci o perfidă lovitură de pumnal, declară că regretă – dar e prea târziu! Şi-a şi dat cuvântul regelui Spaniei: trebuie să se ţină de cuvânt!

Omul acesta cu înfăţişare de ţăran, acest mic Magellan, pion neînsemnat şi totuşi redutabil în jocul de şah al diplomaţiei, nu putea fi bătut; de aceea Alvaro da Costa riscă acum un îndrăzneţ „şah la rege”. Cu câtă dârzenie a înfruntat el pe tânărul monarh, ne-o dovedeşte propria-i scrisoare către regele Manoel: „În ce priveşte chestiunea Ferdinand Magellan, dumnezeu ştie câte am făcut şi cum m-am străduit. Am vorbit foarte energic regelui în această chestiune... i-am arătat apoi cât de urât şi contrar uzanţelor ar fi dacă un rege ar lua în serviciul său supuşi ai unui suveran aliat, împotriva dorinţei formale a acestuia... L-am rugat să ia în consideraţie faptul că nu e acum momentul să jignească pe Înălţimea Voastră, mai cu seamă dintr-o cauză atât de neînsemnată şi nesigură ... El dispune doar de oameni destui, prea destui, printre propriii săi supuşi, pentru a putea face oricând descoperiri fără să se folosească de aceia care erau nemulţumiţi de Înălţimea Voastră... I-am arătat cât de mâhnită ar fi Înălţimea Voastră să se afle că aceşti doi oameni ar fi rugat să li se dea voie să se înapoieze în ţară şi că n-au căpătat din partea Spaniei această încuviinţare. În sfârşit l-am rugat să accepte, în propriul său interes şi în acel al Înălţimii Voastre, una din aceste două soluţii: sau să îngăduie celor doi oameni să se

întoarcă în ţară, sau să amâne expediţia cu un an”.

Monarhul acesta de optsprezece ani, care abia de curând s-a urcat pe tron, nu e încă prea experimentat în treburile diplomatice. De aceea, el nu-şi poate ascunde cu totul mirarea faţă de minciuna sfruntată a lui Alvaro, că Magellan şi Faleiro ar dori neapărat să se reîntoarcă în Portugalia şi că numai Curtea spaniolă ar fi aceea care îi împiedică să plece. „El fu atât de surprins – relatează da Costa – încât eu însumi am rămas stupefiat.” Cât priveşte cealaltă propunere a ambasadorului portughez: să aibă bunăvoinţa de a amâna călătoria cu un an, regele îşi dă imediat seama că i se întinde o cursă. Căci tocmai atât îi trebuie Portugaliei – un an de pregătire – pentru ca flota ei să ajungă înaintea Spaniei la insulele mult râvnite. De aceea, tânărul rege respinge cu răceală propunerea: ambasadorul ar face mai bine să se adreseze cardinalului Adrien din Utrecht. La rândul său, cardinalul trimite afacerea în cercetarea consiliului de coroană, iar acesta crede că episcopul de Burgos e mai competent în asemenea chestiuni. În felul acesta dilatoriu, cu necurmate asigurări curtenitoare că vărul său Carlos nici nu se gândeşte să pricinuiască o cât de mică dificultate regelui Manoel – *„muy caro é muy amado tio é ermano”*[47] – protestul diplomatic al Portugaliei e înăbuşit pe nesimţite şi îngropat în arhiva statului. Alvaro da Costa n-a obţinut nimic. Mai mult încă: intervenţia prea zeloasă a Portugaliei a favorizat pe Magellan într-un chip şi mai neaşteptat. În destinul acestui *hidalgo,* până mai ieri necunoscut, se încrucişează deodată capriciile şi ambiţiile marilor stăpâni ai lumii. Abia din momentul când regele Carlos încredinţează lui Magellan o flotă, fostul ofiţeraş al regelui Manoel a devenit pentru acesta din urmă o persoană importantă. Şi, pe de altă parte, de când regele Manoel vrea să-l răscumpere cu orice preţ, regele Carlos nu mai e dispus să-l vândă. Cu cât Spania caută să grăbească acum plecarea, cu atât mai multă înverşunare încearcă Portugalia s-o împiedice.

---

[47] Prea preţuit şi prea iubit unchi şi frate (în limba portugheză) (N.R.)

Lisabona încredinţează lui Sebastian Alvarez, consulul portughez din Sevilla, misiunea de a continua şi intensifica acest sabotaj secret al expediţiei. Spionul acesta învestit cu o funcţie oficială dă mereu târcoale corăbiilor, se strecoară printre grămezile de mărfuri, controlând şi numărând fiece încărcătură adusă pe bord; în port, el se împrieteneşte de aproape cu căpitanii spanioli ai flotei şi, cu prefăcută indignare, se informează pe lângă ei dacă e adevărat că nişte vrednici gentilomi castiliani ca dânşii s-ar fi pus sub comanda celor doi transfugi, a unor aventurieri portughezi, de care vor trebui să asculte fără să crâcnească? Curând, toţi marinarii sevillani nu au decât cuvinte de ocară şi revoltă împotriva celor doi străini. Cum? Fără să fi făcut măcar o singură călătorie în serviciul marinei spaniole, li s-a încredinţat o flotă întreagă acestor fugari fanfaroni? Pentru nişte minciuni gogonate, dezertorii aceştia au fost înălţaţi imediat la rangul de amirali şi cavaleri ai Ordinului de Santiago! Dar lui Alvarez îi trebuie ceva mai mult decât mârâitul acesta confuz de prin taverne, ceva mai mult decât discretele scrâşniri de la masa căpitanilor. El are nevoie de o adevărată răscoală populară, de una serioasă, de pe urma căreia Magellan să-şi piardă comanda şi – cu atât mai bine! – poate chiar viaţa. Şi iscusitul agent provocator, trebuie s-o recunoaştem, înscenează cu măiestrie o asemenea răzvrătire.

În toate porturile lumii mişună nenumărate haimanale, o mulţime de oameni indolenţi şi fără treabă, care nu ştiu cum să-şi omoare timpul. Astfel, într-o însorită zi de octombrie, o ceată de gură-cascā se adună în jurul *„Trinidad”*-ului, vasul amiral al lui Magellan, care tocmai fusese tras la ţărm pentru călăfătuire şi înnoirea carenei. Căci ce e mai frumos şi mai plăcut pentru un trântor, decât să stea şi să se uite cum muncesc ceilalţi? Cu mâinile în buzunare, mestecând poate iarba aceea numită „tabac”, adusă de curând din Indiile occidentale, sevillanii privesc cu câtă îndemânare lucrează bravii marinari cu ciocanul şi cu

dalta, astupând fiece crăpătură cu câlţi şi smoală. Deodată însă cineva din mijlocul mulţimii arată spre catargul cel mare al vasului: „Ce insolenţă – strigă el indignat – ca acest Magellan, venit cine ştie de unde, să înalţe pavilionul portughez pe o navă spaniolă, chiar aci, în Sevilla, într-un port spaniol! Ce neobrăzare! Un adevărat andaluz nu poate îngădui o asemenea provocare!” În primul moment, toţi acei gură-cască nici nu-şi dau seama că instigatorul acela violent, arhipatriotul emfatic, care se arată atât de revoltat de ultragiul adus onoarei naţionale, nu este nicidecum un spaniol, ci e chiar consulul regelui portughez, señor Sebastian Alvarez, care îşi joacă acolo rolul de agent provocator. Oricum, ei se solidarizează cu dânsul şi strigătele lor puternice atrag imediat alţi curioşi, care aleargă din toate părţile, bucuroşi de larmă şi învălmăşeală. În cele din urmă, e de ajuns ca unul să propună să nu mai stea şi să întrebe degeaba – ci să smulgă pur şi simplu flamura străină, pentru ca toată ceata să dea năvală pe corabie.

Magellan, care supraveghease de la ora trei dimineaţa lucrul marinarilor, se grăbeşte să explice alcadelui, venit şi el cu cei care alergaseră într-acolo, că e la mijloc o greşeală. Numai printr-o simplă întâmplare, flamura regală n-a fost arborată pe catargul cel mare: tocmai astăzi a fost trimisă pentru a fi vopsită din nou. Dar cealaltă flamură de pe catarg nu e nicidecum a casei regale portugheze, ci e pavilionul său personal, pe care e obligat să-l înalţe pe vasul amiral. După ce a lămurit în forma cea mai curtenitoare cu putinţă această confuzie involuntară, Magellan invită pe alcade să-şi exercite autoritatea, silind pe manifestanţii aceia gălăgioşi să evacueze puntea.

Oamenii cer satisfacţie şi alcadele este de partea lor. Mai întâi, ei cer să se dea jos flamura aceea străină, altfel îşi vor lua singuri dreptul! Zadarnic intervine doctorul Matienzo, cel mai înalt funcţionar al *Casei indiene,* pentru a pune capăt discuţiilor pe bord. Alcadele, cuprins şi el de febra patriotică, şi-a adus între timp întărituri; căpitanul portului,

teniente del amirante,[48] soseşte cu brigada sa de poliţie şi declară că Magellan a ultragiat Spania prin actul său abuziv: el dă alguazilului său ordinul să-l aresteze pe căpitanul portughez, pentru că arborase într-un port spaniol steagul regelui Portugaliei.

Acum Matienzo intervine iarăşi, cu toată energia. El previne pe căpitanul portului: e o chestiune într-adevăr gravă pentru un slujbaş al regelui, dacă ar aresta pe un căpitan, pe care propriul său suveran l-a învestit în mod oficial în funcţia cea mai înaltă. Ar face mai bine să nu se amestece în această afacere spinoasă, căci s-ar putea s-o păţească. Dar e prea târziu! Echipajul lui Magellan s-a şi încăierat cu haimanalele portului. Săbiile sunt trase din teacă, şi numai prezenţa de spirit şi calmul nezdruncinat al lui Magellan înfrânează răscoala stârnită cu atâta dibăcie de agentul provocator, care stă deoparte şi priveşte mulţumit.

— Bine – declară Magellan – sunt gata să dau jos steagul şi chiar să părăsesc corabia. Oamenii îşi pot face de cap şi să pună mâna pe bunurile regelui; dar răspunderea pentru orice pagube va cădea negreşit asupra funcţionarilor portului, care sunt doar în slujba regelui…

Înfierbântatul alcade nu se mai simte acum în largul său. Autorităţile, care se credeau jignite în demnitatea şi onoarea lor naţională, se retrag mârâind, şi, după câteva zile, au să simtă pe propria lor piele arsura biciului. Căci Magellan a scris imediat regelui, pentru a se plânge că majestatea regală a fost ofensată în persoana sa. Carol Quintul nu şovăie un moment şi ia apărarea amiralului său: funcţionarii şi ofiţerii portului sunt pedepsiţi. Alvarez se cam pripise cu bucuria lui, şi lucrul continua acum nestânjenit.

Prin calmul nezdruncinat al lui Magellan, perfida lovitură a eşuat în chip lamentabil. Dar întreprinderea e vastă şi

[48] Locotenentul amiralului (în limba spaniolă) (N.R.)

complicată; abia s-a cârpit într-un loc, că ea se rupe iarăşi în altă parte. Fiecare zi aduce alte necazuri. Mai întâi *Casa de Depuneri* exercită o rezistenţă pasivă, şi numai un rescript semnat de mâna împăratului mai poate trezi pe funcţionarii ei din surzenia îndărătnică de care au fost cuprinşi. Pe urmă însă, în mijlocul pregătirilor, vistiernicul declară, la rândul său, că nu sunt bani în casă – şi iarăşi se pare că întreaga întreprindere va fi amânată la infinit din cauza lipsei de bani. Totuşi, neîmblânzita voinţă a lui Magellan ştie să înlăture şi acest obstacol; el convinge Curtea regală să intereseze în afacere un număr de burghezi bogaţi. Din cele opt milioane de maravedis, cât trebuie să coste *armada,* două milioane sunt repede adunate de un consorţiu improvizat de Christofor de Haro, care obţine în schimb privilegiul de a participa cu o cotă egală la viitoarele expediţii.

Abia acum, când chestiunea financiară e aranjată, pot începe pregătirile, pentru ca navele să fie înzestrate cu toate cele necesare, să poată înfrunta valurile oceanului. Cele cinci galioane prescrise de rege nu prea aveau o înfăţişare într-adevăr regească, atunci când au apărut pentru întâia oară în portul Sevillei. „Ele sunt foarte vechi şi cârpite peste tot, raportase, într-un ton de triumf, spionul Alvarez stăpânului său din Portugalia. Mi-ar fi tare frică, dacă ar trebui să călătoresc cu ele chiar numai până la insulele Canare, căci flancurile lor sunt moi ca untul”. Dar Magellan, navigator încercat pe mările Indiilor, ştie că o mârţoagă bătrână e uneori mai sigură la drum lung decât un cal tânăr şi că prin munca meşteşugarilor destoinici pot fi aduse iarăşi pe linia de plutire şi corăbiile cele mai vechi, scoase din uz. El nu-şi pierde timpul; pe când lucrătorii se trudesc zi şi noapte, transformând şi înnoind după indicaţiile lui navele acelea învechite, el ia toate măsurile pentru înrolarea echipajului care trebuie să fie alcătuit din corăbieri deprinşi cu marea.

Însă noi dificultăţi îl pândesc din umbră! Cu toate că vestitorii au bătut toba prin străzile Sevillei şi recrutorii au fost trimişi chiar până la Cadix şi Palos, nu s-au putut aduna

cei două sute cincizeci de oameni neapărat necesari. Trebuie să se fi răspândit peste tot zvonul că această călătorie nu e lipsită de tot felul de primejdii, căci recrutorii nu pot da toate lămuririle ce li se cer şi nici să precizeze care e ţinta adevărată a expediţiei; şi faptul că urmează să se încarce provizii pentru doi ani întregi – ceea ce nu s-a întâmplat niciodată până acum – le pare oamenilor extrem de suspect. Aşa că banda aceea de zdrenţăroşi, care s-au putut aduna în cele din urmă, nu are chiar înfăţişarea unei gărzi de onoare; ea aminteşte mai degrabă de recruţii lui Falstaff; o adunătură pestriţă, de toate rasele şi naţionalităţile: spanioli şi negri, basci şi portughezi, germani, englezi şi italieni, băştinaşi din Cipru şi Corfu; însă toţi sunt nişte adevăraţi *desperados,* care şi-ar vinde sufletul până şi diavolului, fiind gata să plece, cu voie sau fără, la nord şi la sud, la răsărit şi la apus, numai să capete arvuna şi nădejdea că se vor alege la urmă cu un mare câştig.

Abia au fost adunaţi mateloţii, şi iată că s-a ivit o nouă încurcătură. *Casa de Depuneri* protestează contra recrutărilor lui Magellan; ea pretinde că dânsul ar fi înrolat prea mulţi portughezi în *armada* regală spaniolă şi declară că nu va plăti niciun maravedi pentru solda acestor străini. Totuşi, Magellan are deplină libertate să-şi aleagă oamenii care-i convin *(que la gente de mar que se tomase fuese a su contento como persona que de ella tenia mucha experiencia*[49]*)* şi el persistă în susţinerea sa: deci o nouă scrisoare către rege, încă o chemare în ajutor! De astă dată însă, Magellan a atins un punct delicat. Sub pretextul de a nu jigni pe regele Manoel, dar în realitate din neîncredere – din teamă că Magellan ar dobândi prea multă independenţă dacă ar avea cu dânsul atâţia portughezi – Carol Quintul ordonă ca în toată escadra să nu poată rămâne decât cinci portughezi. Între timp se ivesc şi alte dificultăţi: mărfurile comandate din motive de economie în celelalte provincii şi chiar în Germania n-au sosit la timp; pe urmă, unul din

[49] Ca marinarii pe care şi i-ar lua să fie pe placul său, fiind o persoană care are o bogată experienţă a navigaţiei (în limba spaniolă) (N.R.)

căpitanii spanioli se revoltă contra amiralului şi îl insultă în prezenţa echipajului. Magellan se vede nevoit să apeleze din nou la Curte; trebuie iarăşi ulei regal, pentru a potoli frecăturile. Fiecare zi aduce alte conflicte şi tot felul de sâcâieli; schimbul de scrisori cu regele şi cu administraţiile oficiale sporeşte mereu, pentru orice fleac. Rescriptele se succed; mereu e nevoie de altă ordine: de zeci de ori se pare că întreaga *armada* e gata să naufragieze, fără să fi părăsit măcar portul Sevillei.

Dar Magellan biruieşte toate obstacolele, graţie vigilenţei şi energiei sale neclintite. Zelosul consul al regelui Manoel e nevoit să recunoască, cu îngrijorare, că toate micile sale uneltiri pentru zădărnicirea expediţiei au eşuat în faţa rezistenţei răbdătoare, dar plină de dârzenie, a adversarului său. Cele cinci corăbii înnoite, cu echipajul înrolat şi cu aproape toate încărcăturile pe bord, aşteaptă de pe acum ordinul de plecare; pare cu neputinţă să i se mai facă vreun rău lui Magellan. Însă Alvarez mai are o săgeată ascunsă în tolba sa: o săgeată otrăvită. Cu perfidie, el îşi încordează bine arcul, pentru a-l atinge pe Magellan în locul cel mai vulnerabil. Agentul secret scrie stăpânului său, regelui Manoel: „Deoarece am socotit că a venit momentul să-i comunic lui Magellan ceea ce majestatea voastră m-a însărcinat să-i spun, l-am căutat acasă la dânsul. L-am găsit ocupat cu ambalarea proviziilor şi diferitelor lucruri în coşuri şi lăzi. Am dedus de aci că el e cu desăvârşire hotărât să-şi realizeze planul său odios şi, dându-mi seama că aceasta va fi ultima mea convorbire cu dânsul, l-am avertizat încă o dată, ca bun compatriot şi ca prieten, cum am mai încercat adeseori, cerându-i să se abţină de la grava greşeală ce e pe cale s-o săvârşească. I-am arătat că drumul său îi ascunde tot atâtea primejdii ca şi roata sfintei Caterina şi că ar face mult mai bine să se înapoieze în patria sa şi să recâştige favoarea majestăţii voastre, pe a cărei mărinimie poate conta... Ar trebui să-şi dea seama în cele din urmă că toţi castilianii de bună condiţie, din oraşul acesta, nu vorbesc de dânsul decât ca de un om de rând, lipsit de nobleţe şi de educaţie... şi că, de când s-a pus într-o situaţie

potrivnică ţării majestăţii voastre, e dispreţuit de toată lumea ca un trădător”.

Dar toate aceste ameninţări nu-l impresionează câtuşi de puţin pe Magellan. Ceea ce-i comunică acum Alvarez, sub masca prieteniei, nu e nicidecum nou pentru dânsul. Nimeni nu ştie mai bine decât el că Sevilla, că Spania îi este ostilă, că nobilii castiliani nu-i dau ascultare lui, Comandantul suprem al flotei, decât scrâşnind din dinţi. Însă pot să-l urască domnii alcazi din Sevilla, invidioşii pot să mârâie şi toţi cei cu sânge albastru să murmure împotriva-i; acum, când flota e gata de plecare, niciun împărat, niciun rege nu-l mai poate stânjeni şi împiedica. Odată pornit spre largul mării, el va fi în siguranţă. Va fi atunci stăpân pe viaţă şi pe moarte, stăpân pe calea sa, stăpân pe ţelul său, şi nu va avea să servească nimănui, decât marii sale misiuni.

Totuşi, Alvarez nu şi-a jucat încă ultima carte, pe care-a ţinut-o multă vreme de rezervă. Acum o scoate la iveală. Pentru cea din urmă oară, spune el cu ipocrizie, ar vrea să dea lui Magellan un sfat „prietenesc”. Îl previne „cinstit” să nu se încreadă prea mult în „cuvintele mieroase” ale cardinalului şi chiar în asigurările regelui spaniol. E adevărat că regele Spaniei l-a numit, ca şi pe Faleiro, amiral al flotei, încredinţându-i astfel în mod formal comanda supremă. Dar Magellan e oare sigur că, în acelaşi timp, nu s-au dat şi altora instrucţiuni secrete pentru a se îngrădi autoritatea sa de comandant suprem, instrucţiuni pe care, de bună seamă, nimeni nu s-a grăbit să i le comunice? Ar fi preferabil să nu-şi facă iluzii şi, mai presus de toate, să nu se lase amăgit de alţii; cu toate actele investite cu sigiliul oficialităţii, să nu creadă că-şi va păstra singur comanda supremă. Mai mult nu-i poate spune lui Magellan, dar să ştie că există tot felul de clauze şi instrucţiuni cunoscute numai de funcţionarii şi ofiţerii regelui, care îl vor însoţi şi supraveghea – „şi despre care va afla abia atunci când va fi prea târziu pentru onoarea sa”.

„Prea târziu pentru onoarea sa!” Magellan a tresărit fără să vrea. Omul acesta de neclintit, care ştie să-şi

stăpânească de obicei orice emoţie, s-a trădat prin gestul său; arcaşul a văzut că săgeata sa l-a atins în locul cel mai vulnerabil şi, cu mândrie, el poate raporta: „Era extrem de surprins că sunt atât de bine informat.” Dar creatorul cunoaşte mai bine decât alţii defectul invizibil al operei sale şi primejdiile cele mai tăinuite; ceea ce-i dă Alvarez să înţeleagă îi este de mult cunoscut lui Magellan. De mult nu se poate reţine el să nu observe o anumită duplicitate în atitudinea Curţii spaniole, şi multiple indicii îl fac să se teamă că partenerii săi nu sunt sinceri cu el. Oare împăratul n-a procedat o dată contrar textului precis al Convenţiei, când i-a interzis să ia pe bord mai mult decât cinci portughezi? Oare cei de la curte cred, într-adevăr, că el ar fi un agent secret al Portugaliei? Şi aceşti *veedors,* aceşti *contadors* şi *tesoreros,* care i-au fost puşi în cârcă, să fie într-adevăr numai nişte simpli funcţionari însărcinaţi cu socotelile? Nu i-au fost daţi mai degrabă pentru a-l supraveghea în taină şi, poate, pentru a-i smulge din mână comanda supremă? De mult simte Magellan la spatele său curentul acesta rece al urii şi trădării – şi nu poate nega că există oarecare urmă de adevăr în perfidele insinuări ale acestui spion bine informat. Şi acel care a pregătit atât de minuţios şi exact această expediţie se află acum dezarmat în faţa unei primejdii, care este incalculabilă, ca tot ce este nesigur şi imprevizibil. El e cuprins de acel sentiment penibil al omului care s-a aşezat la masa de joc cu nişte necunoscuţi, şi înainte de a fi pus mâna pe o carte, e pătruns de bănuiala că toţi sunt nişte trişori care s-au aliat împotriva lui.

Magellan retrăieşte în ora aceasta tragedia lui Coriolan – a transfugului din amor propriu, jignit în onoarea şi demnitatea sa – aşa cum a înfăţişat-o Shakespeare într-o operă nepieritoare. Ca şi Coriolan, Magellan este un bărbat, un patriot care şi-a servit patria cu devotament, ani îndelungaţi, şi care, respins pe nedrept de dânsa, şi-a pus în serviciul adversarului talentul şi energia neglijată de ai săi, pentru a se răzbuna pe nedreptatea suferită. Dar oricât de curată i-ar fi conştiinţa, aceasta nu ajută deloc unui

transfug, nici la Roma şi nici la Sevilla. Bănuiala că acel care a părăsit un drapel ar putea trăda şi pe al doilea, că acel care a părăsit pe un rege ar putea deveni necredincios şi faţă de celălalt, urmăreşte pe transfug ca propria-i umbră. El e pierdut când biruieşte, pierdut şi atunci când e învins, urât de unii, urât şi de ceilalţi: pretutindeni el va fi singur – şi singur va trebui să lupte împotriva tuturora. Însă o tragedie începe cu adevărat abia în momentul când eroul îşi dă seama de tragicul situaţiei sale; poate că în această clipă Magellan a şi presimţit pentru întâia oară toate nenorocirile ce aveau să se abată asupra sa.

Dar, a fi erou înseamnă a lupta chiar împotriva unui destin covârşitor. Magellan respinge cu hotărâre propunerile ispititoare ale consulului. Nu, el nu va pactiza în niciun caz cu regele Manoel, chiar dacă Spania îl va răsplăti cu ingratitudine pentru serviciile sale. Ca om de onoare, îşi ţine jurământul de credinţă faţă de regele Carlos, în funcţia în care l-a învestit. Descurajat, Alvarez e nevoit să se retragă; îşi dă seama că numai moartea poate frânge voinţa de fier a acestui om, şi de aceea îşi încheie raportul pentru Lisabona cu această pioasă urare: „Să dea domnul atotputernic ca ei să aibă parte de o călătorie la fel cu a fraţilor Cortereal”, ceea ce însemna ca Magellan să dispară, fără urmă, împreună cu flota sa în oceanul necunoscut, ca şi îndrăzneţii Cortereal, a căror pieire şi al căror mormânt a rămas o taină pentru toţi. Dar dacă se împlineşte această pioasă dorinţă, dacă Magellan dispare de-a binelea în această expediţie, atunci „majestatea voastră va scăpa de orice grijă şi va fi invidiată, ca şi până acum, de toţi prinţii din lumea întreagă”.

Săgeata perfidă a consulului nu l-a doborât pe Magellan şi nici nu l-a făcut să se dea îndărăt în faţa misiunii sale. Dar otrava ei, arzătoarea otravă a neîncrederii, va creşte în sufletul lui Magellan. Din acest moment, singuraticul Magellan se ştie sau se crede înconjurat necontenit de

duşmani pe propria sa corabie. Totuşi, acest sentiment de nesiguranţă nu-l face nicidecum slab şi abătut, ci mai degrabă îi înăspreşte voinţa, îl stimulează pentru noi hotărâri. Cine vede apropiindu-se o furtună ştie că un singur lucru poate salva nava şi echipajul: voinţa neclintită a căpitanului de a sta el însuşi la cârmă şi, mai presus de toate, de a o ţine el singur în mâinile sale.

Aşadar, în lături cu tot ce mai stânjeneşte voinţa liberă! Cu pumnii şi cu coatele va da la o parte pe oricine îi stă în cale! De când simte că-l pândesc la spate aceşti *veedors* şi *contadors,* Magellan e decis să-şi apere fără niciun scrupul libertatea de acţiune. Trebuie să fie cu totul independent, căci ştie că o singură voinţă trebuie să conducă şi să decidă în ora hotărâtoare: comanda flotei nu mai poate rămâne multă vreme împărţită între doi *capitan-generales,* între doi amirali. Unul singur trebuie să stea în fruntea tuturora şi, la nevoie, chiar împotriva tuturora. De aceea, într-o expediţie atât de primejdioasă el nu mai vrea să se încurce cu un coamiral atât de arţăgos şi de isteric ca Ruy Faleiro: înainte ca flota să părăsească portul, lestul acesta trebuie aruncat peste bord! Astronomul i-a devenit de mult o povară inutilă. În toate aceste luni de trudă istovitoare, teoreticianul n-a contribuit cu nimic la pregătirile practice. Căci nu e treaba unui astrolog să recruteze marinari, să pună oameni la călăfătuitul corăbiilor, să aleagă provizii, să verifice muschete şi să redacteze regulamente. A-l lua cu dânsul, înseamnă să-şi lege o piatră de gât, şi lui Magellan îi trebuie mână liberă, la dreapta şi la stânga, contra primejdiilor din faţa lui şi a conjuraţiei ce se urzeşte la spatele său.

Nu se ştie cum a realizat Magellan acest diplomatic tur de forţă, descotorosindu-se de Faleiro; se pare că Faleiro şi-a cercetat singur horoscopul şi a constatat că nu se va reîntoarce din această călătorie: el s-ar fi retras deci de bunăvoie. Desigur că, pentru a salva aparenţele, această renunţare dobândită prin blândă presiune a fost prezentată chiar ca un fel de înălţare în grad: un edict împărătesc conferă lui Faleiro comandamentul unic al unei alte flote (ale cărei pânze şi punţi nu există decât pe hârtie); în

schimb, Faleiro înmânează lui Magellan hărţile şi tabelele astronomice. Astfel, cea din urmă din sutele de piedici e înlăturată – şi întreprinderea lui Magellan devine iarăşi ceea ce fusese la început: ideea sa proprie şi acţiunea sa cu desăvârşire personală. Asupra lui cade acum totul: sarcini şi osteneli, răspunderi şi primejdii, dar şi suprema fericire spirituală şi morală a unei naturi cu adevărat creatoare: aceea de a nu-şi datora decât sieşi împlinirea marii acţiuni a vieţii sale, şi pe care singur şi-a ales-o.

PLECAREA
20 septembrie 1519

LA 10 AUGUST 1519, un an şi cinci luni după ce Carlos, viitorul stăpân al celor două lumi, a semnat *Convenţia,* cele cinci corăbii părăsesc în sfârşit rada Sevillei, îndreptându-se în josul fluviului spre San Lucar de Barrameda, unde Guadalquivirul se varsă în plină mare; acolo urmează să se facă ultima revizie a flotei şi aprovizionarea ei completă. Însă adevărata solemnitate a plecării a şi avut loc în biserica Santa Maria de la Victoria, unde Magellan, după ce a prestat în genunchi jurământul de credinţă, a primit de la *corregidorul* Sancho Martinez de Leyva stindardul regal, în faţa ofiţerilor, a marinarilor şi a unei mulţimi respectuoase. Poate că în momentul acesta el îşi aminteşte că a mai îngenuncheat odată într-o catedrală, când plecase întâia oară spre India, şi prestase jurământul de credinţă sub alt steag: acel portughez, unui alt rege: Manoel al Portugaliei, nu lui Carlos al Spaniei. Dar cu acelaşi respect cu care tânărul *sobresaliente* privise atunci la amiralul Almeida, care desfăşurase baniera de mătase şi o înălţase deasupra capetelor celor îngenuncheaţi în catedrală, cei două sute şaizeci şi cinci de marinari privesc acum spre dânsul, conducătorul şi stăpânul destinului lor.

În portul acesta de la San Lucar, în faţa castelului ducelui de Medina-Sidonia, Magellan face acum ultima inspecţie înainte de a porni spre necunoscut. Cu acea temătoare şi grijulie dragoste, cu care un artist îşi verifică instrumentul, el trece încă o dată în revistă flota sa înainte de plecare. E adevărat că el cunoaşte în toate amănuntele aceste corăbii, cum îşi cunoaşte propriul său trup. Cât de înspăimântat şi necăjit fusese el atunci când zărise pentru întâia oară navele acelea vechi, cumpărate în toată graba, atât de

lamentabile, neîngrijite şi uzate de nenumărate călătorii! Însă de atunci s-a lucrat cu râvnă şi cu spor. Fiecare din vechile galioane a fost transformat în întregime; coastele putrede au fost înlocuite cu altele noi; din cală până în vârful catargului, toate au fost gudronate şi ceruite, călăfătuite, curăţate şi lustruite. Magellan a ciocănit cu mâna sa fiecare grindă, fiecare scândură, ca să se convingă dacă lemnul nu e putred sau ros de carii, a cercetat fiecare funie, fiecare şurub, fiecare cui. Pânzele însemnate cu crucea patronului spaniol San Jago sunt rezistente şi proaspăt vopsite, arborada este nouă şi ea, alămurile strălucesc, fiecare lucru e curat şi rânduit la locul său. Niciun spion şi niciun invidios n-ar mai îndrăzni acum să-şi bată joc de aceste nave cu totul renovate şi întinerite. Desigur că navele acestea rotunde şi pântecoase nu se pot lua totuşi la întrecere cu corăbiile rapide; ele sunt prea puţin potrivite pentru o cursă, dar, late şi adânci cum sunt, ele oferă mult loc pentru încărcătură şi o anumită siguranţă pe vreme rea: tocmai prin greutatea, prin masivitatea lor, ele sunt în stare, după toate prevederile omeneşti, să înfrunte furtunile cele mai cumplite. Cea mai mare din navele acestea înfrăţite, alcătuind parcă o familie, este *San Antonio,* de o sută douăzeci de tone. Dar, din motive pe care nu le cunoaştem, Magellan predă lui Juan de Cartagena comanda acestei corăbii, păstrând pentru el corabia *Trinidad,* ca vas-amiral – *capitana* – deşi are mai puţin cu zece tone. În ordinea mărimii urmează *Concepción,* de nouăzeci de tone, al cărei comandant e Gáspar Quesáda; *Victoria* (care va face cinste numelui ei) sub comanda lui Luís de Mendóza, de optzeci şi cinci de tone şi *Santiago,* de şaptezeci şi cinci de tone, sub comanda lui Joao Serrao. Magellan a vrut neapărat să aibă mai multe feluri de corăbii, de tonaj diferit, pentru a putea trimite în recunoaştere pe cele mai mici, folosindu-se de ele ca de nişte avanposturi. Dar, pe de altă parte, va trebui să dea dovadă de deosebită dibăcie nautică, pentru a ţine necontenit laolaltă, în largul mării, o escadră alcătuită din unităţi atât de inegale.

Magellan trece de la o corabie la alta, pentru a controla înainte de toate încărcătura şi mărfurile. Ca de atâtea ori, el urcă şi coboară iarăşi scările, verificând cât se poate de exact inventarul pe care l-a mai făcut de nenumărate ori înainte. Astăzi încă, mulţumită documentelor păstrate în arhivă, ne putem convinge de minuţiozitatea şi precizia cu care a fost calculată, evaluată şi verificată până în cele mai infime detalii una din cele mai fantastice aventuri din istoria lumii. În dosarele acelea voluminoase sunt indicate toate cheltuielile, fără să se omită măcar o jumătate maravedi: ştim cât a costat fiecare ciocan, fiecare frânghie, fiecare săculeţ de sare, fiecare top de hârtie. Şi aceste reci şi corecte coloane de cifre, cu toate fracţiunile şi specificaţiile lor, scrise de mâna indiferentă a unui contabil oarecare, vădesc poate într-un mod şi mai convingător decât orice cuvinte patetice geniul şi răbdarea acestui om. Ca navigator încercat, Magellan era conştient de imensa răspundere a unei expediţii prin regiuni cu desăvârşire necunoscute. Ştia că până şi cel mai mărunt obiect uitat la plecare din neglijenţă sau nechibzuinţă rămâne iremediabil uitat pentru toată durata călătoriei; în această deosebită împrejurare, nu există nicio îndreptare, nicio compensaţie, nicio ispăşire pentru o greşeală sau omisiune săvârşită înainte de plecare. Căci zonele acelea necunoscute spre care năzuieşte dânsul, fiece cui, fiece balot de câlţi, fiece bucată de plumb, fiece picătură de ulei, fiece foaie de hârtie reprezintă o valoare ce nu poate fi acoperită nici chiar cu saci întregi de aur; lucrurile acestea nu mai pot fi dobândite acolo nici măcar cu propriul său sânge. Din cauza unei singure piese de schimb uitate, o corabie poate deveni inutilizabilă; un singur calcul greşit poate pricinui dezastrul întregii acţiuni.

De aceea cea mai atentă, cea mai grijulie privire în această ultimă trecere în revistă e rezervată proviziilor. Ce consumă două sute şaizeci şi cinci de oameni într-o

călătorie a cărei durată nu poate fi prevăzută nici măcar cu aproximaţie? Socoteala aceasta e din cele mai grele, pentru că unul din numitori – durata călătoriei – este necunoscut. Numai Magellan, şi numai el singur, presimte că vor trece multe luni (şi aceasta n-are s-o spună, din prudenţă, echipajului său), că vor trece probabil chiar ani întregi până ce se vor putea procura din nou merinde suficiente; de aceea e preferabil să ia cu dânsul mai mult decât ar trebui – şi cantităţile sunt într-adevăr impunătoare, dacă ţinem seama de spaţiul restrâns al corăbiilor. Alfa şi omega alimentaţiei e pâinea, care nu poate fi păstrată altfel în timpul lungii navigaţii decât sub formă de pesmeţi: Magellan a pus să se încarce pe bord 120 380 livre de pesmeţi, care, împreună cu sacii, au costat 372 510 maravedis; după cât se poate omeneşte prevedea, tainul acesta uriaş ar trebui să ajungă chiar pentru doi ani. Lista de provizii a lui Magellan ne face să ne gândim mai degrabă la un vapor transatlantic modern de 20 000 de tone, decât la cinci corăbii pescăreşti, care au laolaltă cinci până la şase sute de tone (zece tone de atunci corespund cu unsprezece de azi). Şi câte nu s-au îngrămădit în încăperile strâmte şi înăbuşitoare ale navelor! Lângă sacii cu făină, fasole, linte, orez şi toate soiurile de legume, sunt depozitate 5 700 livre de pastramă de porc, 200 butoaie de sardele, 984 burdufuri de brânză, 450 funii de usturoi şi ceapă; la acestea se adaugă tot felul de lucruri apetisante: 1 512 livre de miere, 3 200 livre de struguri de Malaga, stafide şi migdale, precum şi zahăr, oţet şi muştar din belşug. În ultimele ore sunt împinse spre bord şi şapte vaci vii (dar bietele patrupede nu aveau să trăiască mult pe mare); astfel s-a asigurat pentru primele luni lapte şi, la urmă, carne proaspătă. Cu timpul însă, ceea ce le trebuia mai mult acelor matrozi robuşti era totuşi vinul. Pentru a întreţine buna dispoziţie a echipajului, Magellan a trimis să se cumpere vin şi anume: nu mai puţin de 417 burdufuri, precum şi 253 butoaie pline cu cel mai bun vin de Xeres ce se putea găsi; şi în această privinţă s-a asigurat teoretic fiecărui marinar băutura de la prânz şi seara, pe timp de

doi ani.

Cu lista în mână, Magellan trece de la un articol la altul, de pe o corabie pe alta. Câtă trudă – îşi aminteşte el – până ce a adunat toate acestea! Câtă osteneală a trebuit să-şi mai dea ca să le controleze, să le evalueze şi să le plătească! Câte lupte în fiece zi cu funcţionarii şi negustorii, iar în nopţile nedormite cum îşi frământa mintea, de teamă să nu fi uitat ceva, să nu fi făcut vreo greşeală în repartizarea alimentelor! Acum, însă, totul pare în sfârşit pregătit – tot ce le va trebui în cursul acestei expediţii celor două sute şaizeci şi cinci de stomacuri. Magellan a avut grijă de oamenii săi, de marinari. Dar corăbiile sunt şi ele fiinţe vii, deci muritoare, şi fiecare din ele se uzează în lupta cu elementele naturii, pierzând mult din puterea lor de rezistenţă. Furtuna sfâşie pânzele, roade şi destramă frânghiile, apa mării vatămă lemnul şi rugineşte fierul, soarele încinge şi decolorează, iar noaptea trebuie să se aprindă lumânări şi opaiţe. Din fiecare piesă trebuie să fie pe bord încă două şi chiar mai multe de rezervă: ancore şi funii, lemne, fier şi plumb, trunchiuri pentru catarge noi, pânze groase pentru a înlocui pânzele rupte. Corăbiile transportă lemnăria adusă în nu mai puţin de patruzeci de care mari, pentru a se putea repara imediat orice stricăciune şi a se monta la nevoie alte bordaje şi punţi; pe lângă aceasta s-au depozitat tone întregi de gudron şi smoală, de ceară şi câlţi pentru astuparea crăpăturilor; bineînţeles că nu lipseşte arsenalul necesar de cleşti şi fierăstraie, sfredele şi şuruburi, lopeţi şi ciocane, piroane şi scoabe. Mai sunt îngrămădite mii de undiţe, duzini de harpoane şi o bogată rezervă de năvoade pentru pescuit; căci, împreună cu pâinea luată cu dânşii, peştele trebuie să alcătuiască hrana principală a marinarilor. Pentru luminat, 89 de lanterne mici şi 14 000 livre de lumânări sunt mai mult decât suficiente, fără a se socoti aci marile şi grelele lumânări de ceară pentru liturghii. De asemenea, în ce priveşte serviciul nautic s-a prevăzut totul pentru o lungă perioadă: busole şi ace de busole, ceasornice de nisip, astrolabe, quadranţi şi planisfere; pierderea vreuneia din

aceste piese ar fi ireparabilă. Iar pentru contabili s-au rezervat cincisprezece registre noi-nouţe (căci, afară de China, de unde s-ar putea procura o singură foaie de hârtie în cursul acestei călătorii?). Nu s-a uitat nici de cele necesare în cazuri nu prea îmbucurătoare: cătuşe şi lanţuri pentru cei nedisciplinaţi; farmacia era de asemenea plină cu leacuri pentru eventualii bolnavi, iar felcerii aveau tot ce le trebuia pentru luare de sânge şi alte operaţii. Dar s-a avut grijă şi pentru orele de distracţie: cinci tobe mari şi douăzeci de tamburine, printre care trebuie să se fi rătăcit şi câteva scripci, fluiere şi cimpoaie.

Acestea sunt numai un mic extras din „catalogul" într-adevăr homeric al flotei lui Magellan, numai câteva articole principale dintre miile de lucruri necesare echipajului şi corăbiilor într-o călătorie atât de riscantă. Dar viitorul stăpân al celor două lumi n-a trimis doar din simplă curiozitate, spre meleaguri absolut necunoscute, o flotă care costă cu toate înzestrările şi proviziile ei opt milioane de maravedis. Aceste cinci corăbii trebuie să aducă la reîntoarcerea lor nu numai rezultate cosmografice, ci şi bani, cât mai mulţi bani, consorţiului care a finanţat întreprinderea. Trebuie deci să se ia din belşug şi mărfuri de schimb, alese cu pricepere, pentru articolele de comerţ pe care nădăjduiesc să le aducă la înapoiere. Şi Magellan cunoaşte cât se poate de bine, din călătoriile sale spre India, gustul naiv al acelor copii ai naturii. Ştie că două lucruri au pretutindeni efect: întâi oglinda, în care băştinaşul negru, brun sau galben, îşi poate contempla cu uimire, pentru întâia oară, propriul său chip, apoi clopotele şi clopoţeii, această veşnică încântare a copiilor. De aceea corăbiile transportă nu mai puţin de 20 000 bucăţi din aceste mici instrumente de făcut gălăgie, precum şi 900 oglinzi mici şi 10 mari (cele mai multe dintre acestea vor ajunge însă sfărâmate la destinaţie), 400 duzini de cuţite *made in Germany* (lista menţionează aceasta în mod precis: *400 docenas de cuchillos de Alemania de los peores*[50], cuţite din Germania de calitatea cea mai proastă),

[50] 400 duzini de cuţite nemţeşti din cele mai proaste (în limba spaniolă.)

50 duzini de foarfece şi, fireşte, nelipsitele batiste colorate şi bonete roşii, brăţări de alamă, pietre false şi sticlărie de tot felul. Câteva costume turceşti sunt puse deoparte pentru ţinuta de paradă, precum şi grămezi de cârpe şi haine vechi, de catifea şi lână – bulendre adunate cu toptanul, care valorează în Spania tot atât de puţin ca şi mirodeniile în insulele Moluce, fiind însă ideale din punct de vedere al rentabilităţii în asemenea afaceri comerciale, căci schimbând între ei mărfurile, atât cumpărătorul cât şi vânzătorul acoperă de zeci de ori valoarea lor în ţara de origină, realizând amândoi câştiguri însemnate.

Pieptenii şi bonetele, oglinzile şi jucăriile acestea contează desigur numai în cazul prielnic, când băştinaşii sunt dispuşi să întreţină cu noii-veniţi relaţii paşnice. Totuşi, Magellan s-a îngrijit cu prisosinţă şi pentru cealaltă eventualitate, a războiului. Cincizeci şi opt de tunuri, şapte falconete lungi, trei mortiere masive rânjesc prin deschizături cu gurile lor negre; ghiulele de fier şi piatră îngreunează din plin pântecele corăbiilor, alături de tone întregi de plumb pentru turnatul altor proiectile. O mie de lănci, două sute de suliţe şi două sute de scuturi vădesc o voinţă hotărâtă de luptă; afară de aceasta, pentru mai mult de jumătate din echipaj sunt pregătite coifuri şi platoşe. Iar pentru amiralul însuşi s-au comandat la Bilbao două armuri, care-l îmbracă în fier din cap până-n picioare: el se poate înfăţişa astfel popoarelor străine ca o fiinţă supranaturală, invulnerabilă. Cu toate că potrivit planului şi caracterului său, Magellan e predispus să evite orice luptă, expediţia aceasta nu este mai slab echipată milităreşte, decât aceea a lui Hernando Cortez, care, în aceeaşi vară a anului 1519, cucereşte la celălalt capăt al lumii, cu mica sa ceată de oameni, o ţară imensă cu milioane de locuitori.

Energic, cu acea răbdare trează şi neobişnuită ce-l

(N.R.)

deosebeşte de toţi ceilalţi, Magellan a verificat încă o dată, pentru ultima oară, fiecare din cele cinci corăbii în ce priveşte rezistenţa, încărcătura şi echiparea lor. Acum, o privire asupra echipajului. Nu i-a fost uşor să recruteze oamenii aceştia. A durat săptămâni şi săptămâni până ce au fost adunaţi cu toţii de prin uliţele portului şi din taverne; au venit mai mult în silă, zdrenţăroşi, murdari, nedisciplinaţi, şi vorbesc între ei un talmeş-balmeş de limbi, în cel mai împestriţat „volapük”: unul spaniola, altul italiana, al treilea franceza, ceilalţi portugheza sau catalana, greceşte sau nemţeşte. Da, va trece încă multă vreme până ce această *olla podrida* – această adunătură – va alcătui un adevărat echipaj, ferm şi camaradesc, vrednic de toată încrederea. Dar, după câteva săptămâni pe bord, are să-i aibă el pe toţi în mâna sa puternică! Cine a fost el însuşi timp de şapte ani un simplu *sobresaliente,* soldat şi marinar, ştie ce le trebuie marinarilor, cât li se poate cere şi cum să se poarte cu dânşii. Echipajul nu prea îl îngrijorează pe amiral.

Dar când priveşte la cei trei căpitani spanioli, ataşaţi pe lângă el în calitate de comandanţi ai celorlalte corăbii, Magellan resimte o senzaţie penibilă undeva, la ficat. Fără vrere, muşchii săi se încordează ca ai unui atlet în clipa când începe lupta. Căci, cu ce înfăţişare rece şi plină de trufie, cu ce dispreţ abia învăluit, sau poate chiar într-adins ascuns atât de puţin, se uită la el, în treacăt, acest *veedor,* acest inspector-general al regelui, Juan de Cartagena, căruia a fost nevoit să-i predea comanda vasului *San Antonio* în locul lui Faleiro! Desigur, Juan de Cartagena e un navigator distins, cu multă experienţă, şi onorabilitatea sa personală poate fi pusă tot atât de puţin la îndoială ca şi ambiţia sa. Dar acest nobil castilian va putea oare să-şi înfrângă ambiţia? Vărul acesta al episcopului de Burgos, căruia regele i-a conferit titlul de *conjuncta persona*[51] ce fusese destinat întâi lui Faleiro se va supune într-adevăr ordinelor lui, aşa cum a jurat? Când îl zăreşte, Magellan îşi reaminteşte totdeauna de cuvintele pe care Alvarez i le

[51] Persoană acreditată pe lângă cineva (în limba latină). (N.R.)

şoptise la ureche: că, afară de el, mai sunt şi alţii care au în buzunar împuterniciri speciale, de care va afla abia atunci când va fi prea târziu „pentru onoarea sa”. Nu mai puţin ostil îl priveşte Luis de Mendoza, comandantul *Victoriei.* Încă la Sevilla, el a refuzat o dată, cu aroganţă, să-i dea ascultare; totuşi, Magellan n-a putut concedia pe acest duşman secret, pe care împăratul îl numise pe lângă dânsul ca *tesorero.* Nu, faptul că toţi aceşti ofiţeri i-au jurat credinţă şi supunere în catedrala Santa Maria de la Victoria, în umbra drapelului larg desfăşurat, nu înseamnă mare lucru; în adâncul inimii, ei îl invidiază şi-l duşmănesc. Va trebui să fie cu multă băgare de seamă faţă de aceşti gentilomi spanioli.

E deci un noroc pentru dânsul că a izbutit cel puţin să ocolească în oarecare măsură rescriptul regal şi protestele mânioase ale celor de la *Casa de Depuneri,* şi să strecoare în echipajul său treizeci de portughezi, printre care se aflau câţiva prieteni de încredere şi rude de sânge. Îl are mai ales pe cumnatul său Duarte Barbosa, care, cu toată tinereţea sa, e un navigator încercat; şi pe Alvaro de Mesquita, care-i este şi el rudă de aproape, precum şi pe Estevao Gomez, cel mai bun pilot al Portugaliei. Printre ei se află şi Joao Serrao, care, ce-i drept, e trecut în liste ca spaniol şi fusese cu Pizarro şi Pedro d’Arias în expediţiile spaniole spre Castilia del Oro; dar ca rudă a lui Francisco Serrao, prietenul de arme al lui Magellan, el poate fi considerat oarecum ca un compatriot al amiralului. Un mare avantaj reprezintă şi prezenţa pe bord a lui Joao Corvalho, care mai fusese cu mulţi ani în urmă în Brazilia şi ia acum cu dânsul pe un fiu, pe care-l zămislise acolo cu o braziliană oacheşă. Graţie limbii lor şi cunoştinţelor ce le au despre ţara aceea, amândoi pot fi cele mai bune călăuze. Pe de altă parte, dacă izbuteşte să ocolească Brazilia şi să pătrundă în meleagurile unde se vorbeşte limba malaeză ajungând la insulele cu mirodenii şi la Malacca, atunci Enrique, sclavul lui Magellan, va servi de minune ca tălmaci. Aşadar, printre cei două sute şaizeci şi cinci de membri ai echipajului, el are în total o jumătate duzină sau chiar o duzină întreagă

de bărbaţi în a căror fidelitate se poate încrede pe deplin. Aceasta nu e mult. Dar cine nu are alt drum de ales trebuie să înainteze curajos, chiar dacă împrejurările îi sunt de la început potrivnice.

Magellan a trecut în revistă echipajul; a cercetat pe fiecare în parte cu cea mai mare atenţie, cumpănind şi calculând neîncetat în sinea lui să afle cine va sta de partea lui în momentul hotărâtor şi cine-i va sta împotrivă. Fără să-şi dea seama, efortul făcut i-a încruntat fruntea. Dar, deodată, faţa i se destinde: fără să vrea el zâmbeşte. Doamne! Aproape că l-a uitat pe omul acesta supranumerar şi de prisos, care se strecurase acolo în ultima oră! Într-adevăr, numai printr-o curată întâmplare tinerelul acesta liniştit şi modest, italianul Antonio Pigafetta, aparţinând unei vechi familii nobile din Vicenza, s-a pomenit în această societate pestriţă de aventurieri şi *desperados,* de ambiţioşi şi căutători de aur. Sosise la Barcelona cu suita protonotarului papal la Curtea lui Carol Quintul; acolo, acest cavaler de Rhodos, încă imberb, auzise vorbindu-se de o misterioasă expediţie, care avea să pornească pe căi cu totul necunoscute spre meleaguri şi ţeluri neajunse până acum. Pigafetta citise de bună seamă cartea lui Vespucci despre *Paesi novamente ritrovati*[52]*,* tipărită în 1507 în oraşul său natal, Vicenza, şi în care autorul îşi povesteşte cu plăcere călătoriile *(andare e vedere parte del mondo e le sue meraviglie*[53]*).* Poate că şi mult cititul „Itinerario” al compatriotului său Ludovico Varthema l-a entuziasmat pe tânărul italian; şi gândul de a putea privi şi el, cu propriii săi ochi, ceva din „măreţele şi înfiorătoarele privelişti ale oceanului” trebuie să fi pus stăpânire pe dânsul. Carol Quintul, căruia i se adresează cu rugămintea de a-i îngădui să ia parte la această misterioasă expediţie, îl recomandă

[52]Ţări redescoperite de curând (în limba italiană). (N.R.)

[53] Să călătoreşti şi să vezi o parte a lumii şi minunăţiile sale (în limba italiană). (N.R.)

lui Magellan – şi astfel, printre toţi aceşti navigatori şi aventurieri de profesie, care caută să se îmbogăţească, se iveşte pe neaşteptate şi un ciudat idealist, care nu se expune atâtor primejdii de dragul gloriei şi nici de dragul banilor, ci din pasiunea cinstită de a cutreiera lumea ca diletant, în înţelesul cel mai frumos al cuvântului. Aşadar, numai pentru propria sa desfătare, pentru plăcerea aventurii, pentru bucuria de a vedea, de a afla, de a admira, de a se minuna, el îşi pune viaţa în joc.

În realitate, însă, tocmai omul acesta neînsemnat şi de prisos va deveni pentru Magellan părtaşul cel mai de seamă al expediţiei sale. Căci ce valoare are o faptă, dacă ea nu e relatată, dacă nu e expusă apoi în faţa lumii? Şi despre Magellan am fi ştiut prea puţin, dacă am fi avut numai acea „decadă” a lui Peter Martyr, scurta scrisoare a lui Maximilian Transsylvanus şi cele câteva însemnări seci ale diferiţilor piloţi, precum şi jurnalele lor de bord. Numai acest mic cavaler de Rhodos, tânărul acesta supranumerar, ce părea cu totul de prisos pe bord, a prezentat posterităţii fapta lui Magellan, proiectând-o în lumina istoriei.

E evident că bravul nostru Pigafetta n-a fost chiar un Tacit sau un Tit Liviu. Şi în arta scrisului, ca şi în aceea a aventurii, el n-a rămas decât un foarte simpatic diletant. Nu putem spune că a fost înzestrat cu darul deosebit de a cunoaşte oamenii; cele mai adânci frământări sufleteşti ale lui Magellan, conflictele lui cu căpitanii, pe bord, el pare să le fi trecut cu totul cu vederea. Dar tocmai pentru că lui Pigafetta îi pasă puţin de corelaţiile şi de înţelesul mai adânc al lucrurilor, el observă cu cea mai mare atenţie amănuntele izolate şi le notează cu acea acurateţe a unui licean silitor, căruia i s-a dat ca temă descrierea excursiei sale duminicale. Nu tot ce scrie el e vrednic de crezare; uneori se lasă dus de nas de bătrânii piloţi, care, dându-şi imediat seama că au de-a face cu un ageamiu, îi spuneau la gogoşi care de care mai năstruşnice. Dar toate aceste mici exagerări şi născociri sunt compensate cu prisosinţă de curiozitatea cu care el priveşte realităţile din juru-i, de grija cu care descrie fiece amănunt. Şi faptul că şi-a dat

chiar osteneala să chestioneze pe patagonezi după „metoda Berliz”, a adus tânărului cavaler de Rhodos – care nici nu se gândise la aşa ceva – gloria istorică de a fi alcătuit cel dintâi dicţionar de vocabule americane. Dar el a avut parte de o cinste şi mai mare. Căci acel care s-a folosit de o scenă din cartea de călătorie a lui Pigafetta nu e altul decât Shakespeare însuşi – în piesa *The Tempest*[54]. Şi ce poate fi mai măreţ pentru un scriitor mediocru, decât să i se întâmple ca un geniu să ia pentru opera sa nepieritoare ceva din opera lui trecătoare, şi în felul acesta să atragă în sfera lui eternă un nume lipsit de importanţă!

Magellan a trecut în revistă echipajul; a inspectat totul: corăbiile şi oamenii săi. Cu conştiinţa liniştită, el îşi poate spune că a chibzuit şi a cumpănit tot ce poate prevedea şi calcula mintea unui muritor. Dar o călătorie de descoperiri şi aventuri pretinde puteri mai mari decât cele care pot fi măsurate şi cântărite. Un om care încearcă să determine dinainte, în modul cel mai precis, toate posibilităţile de reuşită, trebuie să aibă în vedere şi sfârşitul cel mai probabil al unei asemenea călătorii, adică: eventualitatea de a nu se mai înapoia. De aceea, după ce şi-a vădit voinţa şi energia, transpunându-le într-o operă pământească, Magellan îşi aşterne pe hârtie, cu două zile înainte de plecare, ultima sa dorinţă.

Acest testament al lui Magellan nu poate fi citit fără adâncă emoţie. Căci, în general, acel care îşi exprimă şi îşi subscrie ultima dorinţă cunoaşte cel puţin cu aproximaţie cuprinsul averii sale. Dar cum putea să aprecieze Magellan, fie chiar pe departe, ce şi cât avea să lase moştenire? Cine ştie dacă într-un an, el va deveni un cerşetor sau omul cel mai bogat de pe pământ? Căci toată averea sa constă numai într-un contract încheiat cu coroana. Dacă expediţia reuşeşte, dacă Magellan găseşte legendarul *paso,* ajunge

---

[54] Furtuna (în limba engleză). (N.R.)

apoi la insulele cu mirodenii şi se întoarce cu încărcătură bogată, atunci el, care pornise ca un aventurier sărac, se va înapoia la Sevilla ca un Cresus. Dacă, afară de aceasta, el descoperă în drumul său insule noi, atunci fiilor şi nepoţilor li se cuvine pe lângă toată această bogăţie şi titlul ereditar de guvernatori şi *adelantados.* Dacă se rătăceşte însă în nemărginirea apelor, dacă furtunile îi scufundă corăbiile, atunci soţia şi copiii săi vor trebui să implore cu mâinile ridicate, la uşa bisericilor, mila credincioşilor, pentru a nu muri de foame. Numai în puterea celui de sus, a aceleiaşi puteri care mână vântul şi valurile, stă hotărârea din urmă. Şi Magellan, ca un catolic plin de cucernicie, se pleacă dinainte, cu toată umilinţa, în faţa voinţei lui dumnezeu.

Dar şi în pioasele sale dispoziţii, un Magellan nu va exprima niciodată dorinţe vagi, nedesluşite; şi aceeaşi uimitoare prevedere, aceeaşi chibzuinţă care îl călăuzeşte în timpul vieţii sale pământeşti, el o aplică şi în ce priveşte viaţa sa de apoi. Toate posibilităţile sunt cumpănite dinainte, orânduite şi gradate cu toată grija. „Când va fi să se sfârşească această viaţă pământească a mea şi să înceapă cea veşnică”, el ar dori „să fie îngropat într-un mormânt propriu, de preferinţă la Sevilla, în mănăstirea Santa Maria de la Victoria”. Dacă, dimpotrivă, moartea l-ar surprinde în cursul călătoriei şi n-ar exista nicio posibilitate de a se aduce în patrie rămăşiţele sale, „atunci să fie înmormântat spre veşnică odihnă în cea mai apropiată biserică, închinată Maicii Domnului”. Cu pietate şi totodată cu precizie, el împarte apoi legatele religioase. A zecea parte din fiecare cincime cuvenită prin contract să fie împărţită egal mănăstirilor Santa Maria de la Victoria, Santa Maria Monserrat şi San Domingo din Oporto; o mie de maravedis să se dea capelei din Sevilla, unde primise sfânta împărtăşanie (înainte de plecare) şi unde, cu voia domnului, nădăjduieşte s-o primească din nou (după ce se va reîntoarce cu bine acasă). Lasă un real de argint sfintei Cruciade, un alt real de argint pentru răscumpărarea prizonierilor creştini căzuţi în mâinile păgânilor, un alt real pentru casa infirmilor de la San Lazaro, un al patrulea şi al

cincilea real pentru Hospital de las Bubas şi Casa de San Sebastian, pentru ca acei care vor primi pomenile „să se roage acolo domnului dumnezeului nostru pentru sufletul meu”. Să se slujească treizeci de liturghii la mormântul său, şi treizeci de zile după înmormântarea sa să se slujească tot atâtea liturghii la capela de la Santa Maria de la Victoria. Afară de aceasta, el hotărăşte ca „în ziua înmormântării mele să fie îmbrăcaţi trei săraci, fiecare să capete o haină din stofă cenuşie, o bonetă, o cămaşă şi o pereche de ghete, pentru ca ei să se roage lui dumnezeu pentru sufletul meu. Şi doresc ca în ziua aceasta să fie ospătaţi nu numai cei trei săraci, ci încă alţi doisprezece, ca să implore şi ei pe dumnezeu pentru sufletul meu, şi să se împartă un ducat de aur pentru sufletele din purgatoriu”.

După ce biserica a căpătat astfel de la acest drept-credincios partea sa de moştenire, ar fi de aşteptat ca ultima lui voinţă să se îndrepte în sfârşit asupra soţiei şi copilului. E însă mişcător că bărbatul acesta religios e preocupat mai mult de grija pentru soarta sclavului său Enrique. Poate că, încă mai de mult, el se întrebase în adâncul conştiinţei sale dacă îi este îngăduit să considere ca proprietate a sa – ca o bucată de pământ sau ca o haină – pe un sclav, mai ales pe unul care primise botezul creştinesc, devenind astfel un frate întru credinţă, în niciun caz însă, Magellan nu vrea să se înfăţişeze înaintea domnului cu sufletul frământat de o asemenea întrebare: de aceea el dispune ca „începând din ziua morţii mele, prizonierul şi sclavul meu Enrique, născut în oraşul Malacca şi în vârstă de douăzeci şi şase de ani, să fie eliberat de orice îndatorire de a sluji, să nu mai fie sclav, ca să facă ce vrea şi să fie lăsat în voia lui. Mai doresc ca, din succesiunea mea, să i se dea pentru sprijinul şi întreţinerea lui zece mii maravedis în bani peşin. Îi asigur această moştenire pentru că el a devenit creştin şi să se roage astfel lui dumnezeu pentru mântuirea sufletului meu”.

Abia acum, după ce şi-a închinat cu pietate ultimele gânduri vieţii viitoare şi a îngrijit de faptele şi „operele bune care ar putea influenţa la judecata de apoi chiar pentru

omul cel mai păcătos”, Magellan se adresează familiei în testamentul său. Dar şi aci grija de bani şi bunuri e precedată de o dispoziţie privitoare la ceva imaterial: păstrarea blazonului şi a titlului de nobleţe. Până într-a doua şi a treia generaţie, Magellan dispune cine poate purta blazonul său, „armele” sale, în cazul când fiul său – întunecată presimţire! – nu i-ar supravieţui.

Pe urmă abia, Magellan împarte soţiei şi copilului averea, care pluteşte deocamdată pe valuri, în bătaia vântului! Cu scriere fermă şi ţeapănă, dreaptă ca şi el însuşi, amiralul semnează foaia: „Hernando de Magellanes”. Însă niciuna din toate acele hotărâri luate de Magellan nu s-a realizat: din ultima dorinţă a lui Magellan nu avea să rămână decât mărturia aşternută pe o foaie de hârtie. Acei indicaţi de el ca moştenitori nu vor moşteni nimic; săracii pe care a vrut să-i miluiască nu vor fi consolaţi; trupul său nu va fi înmormântat în locul cerut de dânsul, şi blazonul său va fi pierdut pentru totdeauna. Numai fapta pe care a împlinit-o el însuşi va supravieţui navigatorului care a înconjurat pământul, şi numai omenirea întreagă va avea să-i mulţumească pentru adevărata moştenire lăsată de el.

Şi-a făcut datoria din urmă ce-o mai avea acolo, în patrie. Acum e momentul despărţirii. Tremurând, stă înaintea lui soţia cu care, pentru întâia oară în viaţa sa, numai timp de un an şi jumătate, fusese într-adevăr fericit. Ea ţine în braţe fiul pe care i-l născuse; a rămas iarăşi grea şi fiinţa ei e zguduită toată de plâns. El o îmbrăţişează încă o dată, pentru ultima oară, apoi strânge mâna lui Barbosa, pe al cărui fiu – unicul – îl ia cu dânsul pe căile aventurii! Pe urmă, ca să nu-l cuprindă vreo slăbiciune în faţa lacrimilor pe care le varsă soţia părăsită, el sare în barcă, pornind în josul fluviului spre San Lucar, unde îl aştepta flota. În mica biserică de la San Lucar, după ce se spovedise, Magellan primeşte încă o dată sfânta împărtăşanie, împreună cu întreg echipajul. În zori – e ziua de marţi 20 septembrie

1519, şi aceasta va fi o dată însemnată în istoria universală – ancorele sunt ridicate, pânzele flutură în vânt, tunurile bubuie – ultimul salut ţării care dispare încet, încet în zare: cea mai mare expediţie pentru descoperirea noilor pământuri, aventura cea mai cutezătoare din istoria omenirii a început ...

CĂUTARE ZADARNICĂ

20 septembrie 1519 – 1 aprilie 1520

LA 20 SEPTEMBRIE 1519, flota lui Magellan s-a desprins de ţărm. Încă din anul acesta, Spania începe să se întindă departe, dincolo de limitele Europei. După şase zile, când cele cinci corăbii ajung la insulele Canare şi poposesc la Teneriffa, pentru a-şi completa proviziile de alimente şi apă de băut, ele se mai află încă într-o regiune de sub suveranitatea lui Carol Quintul. Navigatorilor le este îngăduit să debarce, ca să mai simtă o dată sub picioarele lor pământul ferm şi bun al patriei, să mai respire o dată pe pământul unde răsună propria lor limbă, înainte de a porni mai departe, spre necunoscut.

Însă şi acest ultim răgaz se sfârşeşte repede. Magellan vrea să întindă iarăşi pânzele – şi iată că se iveşte o caravelă pornită în urma lui din Spania şi care îi face semn din depărtare; ea aduce lui Magellan un mesaj secret din partea socrului său, Diego Barbosa. Ca în cele mai multe cazuri, un mesaj secret înseamnă totdeauna o veste rea. Barbosa previne pe ginerele său că are informaţii sigure despre un pact secret al căpitanilor spanioli de pe bord, hotărâţi să nu se supună ordinelor lui Magellan în cursul expediţiei; căpetenia conjuraţiei ar fi Juan de Cartagena, vărul episcopului de Burgos. Magellan nu are niciun motiv să se îndoiască de onestitatea şi temeinicia acestui avertisment; el confirmă într-un mod prea precis obscura ameninţare a spionului Alvarez că „ar fi trimişi cu dânsul şi alţii, cu ordine contrare, dar despre care va afla abia atunci când va fi prea târziu pentru onoarea sa”. Oricum zarurile sunt aruncate – şi Magellan, aspru şi dârz cum e, devine şi mai dârz în faţa primejdiei vădite. Cu mândrie, el trimite răspuns la Sevilla că, orice s-ar întâmpla, va rămâne

neclintit în serviciul împăratului şi că-şi pune chezăşie viaţa sa. Niciun om de pe bord nu trebuie să bănuiască măcar ce avertisment grav şi totuşi prea adevărat i-a adus scrisoarea aceea, ultima pe care a primit-o în viaţa sa. El dă poruncă să se ridice ancorele şi, după câteva ore, piscul de pe Teneriffa se mistuie în negura depărtării. Cei mai mulţi dintr-înşii au văzut atunci pentru ultima oară pământul ţării lor.

În această călătorie, sarcina cea mai grea a lui Magellan în mijlocul tuturor dificultăţilor constă în aceea de a ţine necontenit laolaltă, într-un grup unitar, cele cinci corăbii cu pânze, de tonaj diferit, şi având fiecare altă viteză. Dacă se rătăceşte una din ele, atunci ea e pierdută pentru flotă în imensa pustietate a oceanului. De aceea, încă înainte de plecare, Magellan a elaborat împreună cu *Casa de Depuneri* un sistem special pentru a menţine necurmat contactul între vasul-amiral şi celelalte patru nave. E adevărat că li s-a comunicat nostromilor, căpitanilor şi timonierilor *derota,* adică direcţia spre care aveau să cârmuiască navele; dar, în plină mare, aceasta nu înseamnă altceva decât ordinul de a urma pur şi simplu dâra de apă lăsată de *Trinidad,* de vasul-amiral, care pluteşte totdeauna înaintea celorlalte nave. În timpul zilei, această simplă urmărire nu impune timonierilor vreo sforţare deosebită; chiar în toiul marilor furtuni, corăbiile se pot orienta mereu, fără să se piardă din vedere una pe alta. Mai greu e însă pentru cele cinci nave să rămână în timpul nopţii în necontenită legătură; un sistem special de înţelegere reciprocă prin semnale luminoase trebuie să menţină această legătură. Când se lasă noaptea, o torţă mare de lemn fixată într-un felinar *(foral)* e aprinsă la pupa *Trinidad*-ului, pentru ca navele din urmă să nu piardă din vedere pe *capitana,* care le indică direcţia. Dar dacă pe lângă torţa aceea se aprind pe *Trinidad* încă două lumini, prin aceasta se dă celorlalte corăbii ordinul de a naviga mai încet sau, dacă vântul nu e prielnic, să plutească în zig-zag. Trei lumini înseamnă că e de aşteptat o mare vijelie şi sfătuiesc să se strângă pânzele de jos; patru lumini înseamnă să se coboare toate pânzele. O lumină

mare, agitată, ce arde ca o vâlvătaie pe vasul-amiral, sau lovituri de tun previn navele din urmă să fie cu băgare de seamă, căci prin apropiere se află bancuri de nisip sau vârtejuri primejdioase. În felul acesta s-a înjghebat un ingenios sistem de semnalizare luminoasă în timpul nopţii, pentru toate întâmplările sau accidentele imaginabile.

Dar fiecare semn al acestui primitiv telegraf luminos trebuie repetat imediat, de fiecare dată, de către fiecare corabie, exact în acelaşi mod, pentru ca amiralul să ştie dacă ordinele sale au fost înţelese şi îndeplinite. Afară de aceasta, în fiecare seară, cu puţin înainte de a se întuneca, fiecare din cele patru corăbii trebuie să se apropie de vasul-amiral, defilând una după alta, pentru a saluta pe „căpitanul-general” cu aceste cuvinte: *Dios vos salve señor capitan-general y maestre é buena compania*[55] şi a prelua ordinele privitoare la schimbul celor trei străji de noapte. Prin acest raport zilnic al celor patru căpitani dat amiralului, disciplina pare asigurată din primele zile; vasul-amiral conduce şi celelalte corăbii îl urmează; amiralul hotărăşte cursul şi ceilalţi căpitani trebuie să fie de acord cu el, fără să întrebe sau să se plângă de ceva.

Dar tocmai pentru că conducerea e concentrată atât de sever, atât de autoritar în mâna unui singur om; tocmai pentru că acest portughez taciturn, care-şi păzeşte cu înverşunare secretul, îi pune să se înfăţişeze în fiecare zi ca nişte recruţi şi, după ce au primit ordinul, îi expediază de parcă ar fi nişte simpli muncitori cu palmele, tocmai aceasta indispune pe căpitanii celorlalte patru corăbii. Fără îndoială că ei au crezut – şi trebuie să spunem: nu pe nedrept – că Magellan s-a arătat în Spania atât de zgârcit când era vorba să dea vreo informaţie, atât de rezervat în privinţa adevăratului ţel al călătoriei, pentru că nu voia ca secretul „strâmtorii” să cadă pradă spionilor şi palavrei publice; dar ei au mai crezut că dânsul nu va mai avea vreun motiv să fie atât de prudent o dată ce au pornit spre larg, că-i va chema pe bordul vasului amiral şi, desfăşurând

[55] Dumnezeu să te blagoslovească, domnule amiral şi maestre, noapte-bună (în limba spaniolă). (N.R.)

înaintea lor hărţile sale, le va explica, în sfârşit, planul tăinuit cu atâta străşnicie. În loc de aceasta, ei văd că Magellan devine şi mai tăcut, mai rece, mai distant. Nu-i cheamă la dânsul, nu-i întreabă ce părere au, nu cere măcar o singură dată sfatul vreunuia din căpitanii aceia încercaţi. Ei nu au altceva de făcut decât să urmeze cu supunere steagul în timpul zilei şi *faro*-ul în toiul nopţii, fără să crâcnească, aşa cum îşi urmează câinele stăpânul. Câteva zile ofiţerii spanioli păstrează calmul în faţa atitudinii taciturne a lui Magellan, care-i desconsideră astfel, navigând înaintea lor fără să le adreseze un cuvânt. Dar, când amiralul, în loc să ţină calea spre sud-vest, care duce direct spre Brazilia, se abate de la cursul stabilit, îndreptându-se mult mai spre sud şi rămânând până la Sierra Leone aproape de coastele Africii, Juan de Cartagena îi pune la apelul de seară întrebarea făţişă: de ce s-a schimbat cursul, contrar instrucţiunilor date la început.

Această întrebare făţişă nu înseamnă nicidecum o obrăznicie sau o provocare din partea lui Juan de Cartagena (şi e necesar să accentuăm în mod expres aceasta, pentru că în cele mai multe expuneri – pentru a uşura situaţia lui Magellan – Juan de Cartagena e înfăţişat de la început ca un infam trădător). Faptul că acela pe care regele l-a numit *conjuncta persona,* căpitanul celei mai mari corăbii şi *veedor*-ul coroanei regale, întreabă politicos pe comandantul suprem de ce anume s-a schimbat cursul stabilit dinainte, nu poate fi considerat decât ca fiind logic şi perfect îndreptăţit. Afară de aceasta, Juan de Cartagena are dreptate în sens pur nautic, căci noul curs ordonat de amiral se va dovedi cu desăvârşire inutil, fără niciun rost, impunând flotei un ocol care a făcut-o să piardă într-adevăr paisprezece zile. Nu se ştie ce motive l-au determinat pe Magellan să schimbe ruta. Poate că el a coborât atât de mult spre sud, de-a lungul coastelor Africii până la Guineea, pentru „a prinde vântul cel bun” – *tomar barlavento* – alizeul care suflă de la răsărit spre apus între două tropice: acesta era un secret tainic al navigaţiei portugheze, pe care nu-l cunoşteau spaniolii; sau poate că s-a abătut de la

cursul obişnuit pentru că preferase să evite corăbiile pe care regele Manoel al Portugaliei le-ar fi trimis spre Brazilia, având în realitate ordinul să atace şi să captureze flota lui. În orice caz ar fi fost uşor lucru pentru Magellan să explice celorlalţi căpitani, în mod cu totul cinstit şi colegial, motivele pentru care a schimbat cursul. Dar pentru Magellan nu este aci vorba de un caz izolat, ci de un principiu. Nu e vorba de câteva mile mai mult spre sud-vest sau spre sud-sud-vest, ci de o constatare, care avea să-l asigure de la început în ce priveşte disciplina flotei. Dacă sunt într-adevăr conspiratori pe bord, precum l-a înştiinţat socrul său, atunci el preferă să-i cunoască şi să-i înfrunte făţiş. Dacă există în realitate şi alte instrucţiuni care i-au fost tăinuite, atunci ele trebuiesc scoase la iveală, lămurite fără cruţare – şi anume, în favoarea autorităţii sale. De aceea momentul i se pare cât se poate de nimerit, mai ales că tocmai Juan de Cartagena îi cere socoteală; căci acum trebuie să se stabilească definitiv dacă acest *hidalgo* spaniol este egalul sau subordonatul său. În raporturile lor de rang a intervenit de fapt o schimbare, care trebuie neapărat precizată. La început, Juan de Cartagena a fost trimis de împărat ca *veedor-general* şi, în această calitate, precum şi în aceea de căpitan al corăbiei *San Antonio*, el era subordonat amiralului fără dreptul de a-l chestiona sau de a-l sfătui într-un fel oarecare. Situaţia s-a schimbat însă când Magellan a înlăturat pe tovarăşul său Faleiro şi, în locul acestuia, Juan de Cartagena a fost numit *conjuncta persona* – căci „conjuncta” înseamnă doar ataşată, alăturată. Amândoi se pot bizui deci pe câte un document regal: Magellan pe actul care-i conferă comanda unică şi supremă a flotei, Juan de Cartagena pe *cedula,* care-i prescrie „să vegheze în cazul când ar observa vreo neglijenţă şi când perspicacitatea sau prevederea celorlalţi ar da greş”. Dar această *conjuncta persona* are oare dreptul să ceară socoteală şi amiralului? Magellan nu vrea să lase niciun moment nelămurită această chestiune: aci nu trebuie să existe nicio îndoială. De aceea el replică imediat la prima întrebare a lui Juan de Cartagena, dându-i acest răspuns grosolan: „Nimeni nu are

să-i ceară lămuriri şi toţi au să-l urmeze pur şi simplu” *(que le siguissen y no le pidiessen mas cuenta).*

Aceasta e într-adevăr o grosolănie; dar Magellan preferă să fie mojic şi drastic, decât să ameninţe şi să pactizeze, tărăgănând lucrurile. Prin aceasta, el le-a spus lămurit, pe faţă, căpitanilor (şi poate conspiratorilor) spanioli: „Să nu vă faceţi iluzii! Eu ţin cârma, eu singur, şi o voi ţine cu mână de fier!” Dar dacă Magellan avea într-adevăr un pumn tare, ştiind să apuce şi să izbească cu îndârjire, lipseau totuşi mâinii sale unele bune însuşiri şi mai cu seamă aceea de a potoli, de a aplana cu iscusinţă după ce lovise prea brutal. Magellan n-a învăţat niciodată arta de a spune vorbe aspre într-o formă amabilă, prietenească şi de a se înţelege în mod cordial, în deplină sinceritate, cu superiorii sau cu subalternii săi. Astfel, în jurul acestui om care era un centru de energie de primul rang, trebuia să se formeze de la început o atmosferă încordată, ostilă, iritată; şi acest lent dezacord, această rea dispoziţie s-a accentuat şi mai mult când s-a dovedit că schimbarea rutei, împotriva căreia reclamase Juan de Cartagena, era o greşeală notorie din partea lui Magellan. El n-a izbutit „să prindă vântul alizeu”. Două săptămâni corăbiile stau pe loc, neputând înainta pe marea liniştită, fără nicio adiere. Pe urmă, însă, navele sunt prinse de nişte furtuni atât de cumplite, încât, după relatarea romantică a lui Pigafetta, nu sunt salvate decât prin apariţia luminoasă a lui Corpo Santo, a sfintelor întrupări ale celor trei patroni ai navigatorilor: St. Anselm, St. Nicolaus şi Santa Clara. Paisprezece zile s-au pierdut astfel din vina lui Magellan, care se încăpăţânase să schimbe cursul şi, în cele din urmă, Juan de Cartagena nu mai poate şi nu mai vrea să se reţină. Deoarece Magellan dispreţuieşte orice sfat şi nu tolerează nicio critică, toată flota trebuie să vadă atunci cât de puţină consideraţie are el, Juan de Cartagena, faţă de acest mizerabil navigator. E adevărat că şi în seara aceea corabia sa *San Antonio* se apropie ca de obicei de *Trinidad,* pentru a da raportul şi a primi ordinele lui Magellan. Dar, pentru întâia oară, Juan de Cartagena nu se arată personal pe puntea corăbiei sale,

pentru salutul prescris. El trimite în locul său pe unul din subofiţeri şi acesta salută pe amiral cu cuvintele: *Dios vos salve, senor capitan y maestre.*

Magellan nu-şi face nicio clipă iluzia că salutul acesta e o greşeală involuntară, făcută fără nicio intenţie anumită, din simplă nebăgare de seamă. Dacă tocmai Juan de Cartagena pune pe cineva să i se adreseze numai în calitate de căpitan *(capitan)* şi nu de amiral *(capitan-general),* prin aceasta s-a spus în faţa întregului echipaj al flotei că el, Juan de Cartagena – *conjuncta persona* – nu recunoaşte pe Magellan ca superior al său. Amiralul trimite imediat vorbă lui Juan de Cartagena că speră să fie numit în viitor aşa cum i se cuvine de drept. Dar şi Juan de Cartagena îl înfruntă acum făţiş. Trimite răspuns că regretă, dar nu-l poate satisface. De data aceasta, el a pus să fie salutat de cel mai bun ofiţer de pe corabia sa; s-ar putea ca data viitoare treaba aceasta s-o facă un elev-marinar. Timp de trei zile, *San Antonio,* care putea fi văzut de departe de întreaga flotă, suspendă orice alt salut, pentru a dovedi tuturora hotărârea căpitanului său de a nu recunoaşte dictatura nelimitată a comandantului. Absolut făţiş – şi aceasta face cinste lui Juan de Cartagena, care n-a fost niciodată un trădător ascuns, plin de perfidie, cum l-au înfăţişat prea deseori cronicarii – acest *hidalgo* spaniol aruncă la picioarele portughezului mănuşa de fier.

Caracterul unui om nu se cunoaşte niciodată mai bine decât după felul cum se poartă el în momentele hotărâtoare. Numai primejdia scoate întotdeauna la iveală puterile şi calităţile cele mai ascunse ale unui om; toate acele însuşiri umbrite, care nu pot fi controlate şi măsurate la temperatură moderată, se vădesc în mod cu adevărat plastic numai în asemenea momente critice. Reacţiunea lui Magellan în faţa unei primejdii rămâne tot timpul aceeaşi. De fiecare dată când e pe cale să ia o mare hotărâre, Magellan devine neliniştitor de tăcut şi de rece. S-ar părea

că el îngheaţă de-a binelea. Nici cea mai grosolană insultă nu poate aprinde vreo scânteie în pupilele sale adumbrite de sprâncenele stufoase, niciun nerv nu tresare în jurul gurii sale crispate. El îşi înfrânează cu desăvârşire temperamentul, dar această răceală de gheaţă face ca toate lucrurile să fie pentru el străvezii ca cristalul; în timp ce se izolează astfel în turnul tăcerii sale glaciale, el chibzuieşte şi îşi calculează cât se poate de bine planurile. Magellan nu s-a pripit niciodată în viaţa sa; niciodată n-a dat vreo lovitură în focul mâniei – totdeauna se îngrămădeşte în el o tăcere întunecată, îndelung înăbuşită, ca nişte nori de furtună înainte de a cădea trăsnetul.

Magellan tace şi de astă dată; cine nu-l cunoaşte – şi spaniolii nu-l cunosc încă – ar putea crede că nici n-a luat în seamă provocarea lui Juan de Cartagena. În realitate, Magellan se şi pregăteşte pentru a lovi la rândul său. Ştie că nu poate scoate cu forţa din postul său, în plină mare, pe căpitanul unei corăbii mai mari şi mai bine înarmate. Răbdare deci, răbdare! Mai bine să se arate apatic, nepăsător de jignirea ce i s-a adus! De aceea Magellan tace, cum numai el ştie să tacă, cu ardoarea unui fanatic, cu tenacitatea unui ţăran şi cu pasiunea unui jucător. El e văzut mergând încolo şi-ncoace pe *Trinidad,* liniştit, părând cu totul absorbit de întâmplările cele mai mărunte, de toate zilele, de pe corabie. Faptul că *San Antonio* se abţine acum cu desăvârşire de la salutul şi urarea de seară, pare că nu-l supără de loc. Şi, cu oarecare surprindere, căpitanii observă deodată la omul acesta enigmatic o tendinţă de împăcare; cu prilejul unui grav delict contra bunelor moravuri săvârşit de un soldat, amiralul convoacă pentru întâia oară pe cei patru căpitani la o consfătuire pe corabia sa. Şi-a dat deci seama – aşa gândesc ei în primul moment – că nu e prea plăcut să se afle în duşmănie cu toţi camarazii săi. S-a convins la urmă, de când s-a dovedit cât de falsă a fost ruta sa, că tot mai bine e să se consulte cu vechii căpitani cu experienţă, decât să-i trateze ca o cantitate neglijabilă. Juan de Cartagena vine şi el pe bordul vasului-amiral, şi deoarece are acum prilejul unei explicaţii obiective, care i-a

fost refuzată atâta vreme, el repetă întrebarea sa: ce l-a determinat pe Magellan să schimbe cursul? Potrivit firii sale şi chiar unei anumite intenţii la care chibzuise îndelung, Magellan rămâne cu totul rece; şi chiar îi convine de minune că Juan de Cartagena e din ce în ce mai enervat de refuzul său, de atitudinea sa dispreţuitoare. Ca slujbaş al regelui, investit cu gradul cel mai înalt, Cartagena crede că are dreptul de critică liberă şi se pare că a făcut cu prisosinţă uz de aceasta; în cele din urmă, trebuie să fi ajuns chiar la o aprigă izbucnire, la un fel de refuz făţiş de a se supune ordinelor amiralului. Dar tocmai de o asemenea izbucnire, de o făţişă insubordonare, avea nevoie Magellan pentru scopul său: bunul psiholog contase dinainte pe aşa ceva. Şi acum poate da lovitura. El se foloseşte imediat de dreptul absolut de judecată, pe care i-l acordase Carol Quintul. Îl apucă de piept pe Juan de Cartagena, rostind aceste cuvinte: *„Sed preso”* („sunteţi prizonierul meu”) şi ordonă alguazilului său (ofiţerului de poliţie însărcinat cu chestiunile milităreşti) să aresteze pe răzvrătit.

Consternaţi, ceilalţi căpitani spanioli privesc fără să facă vreo mişcare. Cu câteva minute înainte, ei mai erau cu totul de partea lui Juan de Cartagena; şi chiar acum ei sunt, în adâncul lor, solidari cu compatriotul lor şi potrivnici străinului care-şi exercită astfel puterea absolută. Dar repeziciunea loviturii, demonica energie cu care Magellan l-a înşfăcat ca pe un criminal pe adversarul său şi a poruncit să fie arestat a paralizat şi voinţa ofiţerilor. Zadarnic îi somează Juan de Cartagena să-i vină în ajutor. Niciunul nu cutează să facă un pas, niciunul nu îndrăzneşte să-şi ridice măcar ochii spre omul acela scund şi îndesat, care pentru întâia oară a lăsat să răzbată ceva din înfricoşătoarea energie îndelung reţinută între zidurile tăcerii sale. Abia când alguazilul vrea să-l ducă pe Juan de Cartagena la cazemate, unul dintre ofiţeri se adresează lui Magellan, rugându-l cu umilă supunere să nu pună în lanţuri pe un nobil spaniol. E de ajuns ca el să fie predat ca prizonier unuia dintre ei, pe cuvânt de onoare. Magellan acceptă această propunere, însă numai cu condiţia ca Luis de

Mendoza, căruia îi este dat în pază Juan de Cartagena, să se oblige prin jurământ să-l ţină oricând la dispoziţia amiralului. Cu aceasta s-a terminat totul. După o oră, *San Antonio* se află sub comanda unui alt ofiţer spaniol, Antonio de Coca; seara, de pe corabia sa, acesta salută fără greş, aşa cum se cuvine, pe *căpitanul general.* Călătoria continuă fără alte incidente. La 29 noiembrie, matelotul care veghează sus, la cafasul catargului, dă de ştire că se zăreşte coasta Braziliei. Ei sunt aproape de Pernambuco, dar nu debarcă. În cele din urmă, la 13 decembrie, după unsprezece săptămâni de neîntreruptă navigaţie, cele cinci corăbii pătrund în golful Rio de Janeiro.

Golful acesta – a cărui privelişte nu era desigur mai puţin măreaţă în vremurile acelea de mult dispărute decât în zilele noastre, care i-au adăugat şi fastul metropolei – trebuie să fi apărut ca un adevărat paradis echipajului istovit de atâta trudă. Rio de Janeiro, botezat după sfântul Ianuarie pentru că fusese descoperit în acea zi a calendarului, şi numit greşit „Rio”, pentru că se presupunea că îndărătul acelui învălmăşag de insule se află gura unui fluviu uriaş, e cuprins încă de pe atunci în sfera posesiunilor portugheze. Potrivit instrucţiunilor sale, Magellan ar fi trebuit să renunţe de a debarca acolo. Dar portughezii n-au înjghebat încă vreo colonie: niciun fort nu ameninţă de acolo cu gurile negre ale tunurilor; golful acela pitoresc, multicolor, mai este încă de fapt o „ţară a nimănui”. Corăbiile spaniole pot pluti fără nicio grijă pe lângă insulele fermecătoare, ocrotite doar de plajele lor înflorite, şi să ancoreze unde vor, nestânjenite de nimeni. Dar abia se apropie bărcile de uscat, că băştinaşii se ivesc din păduri şi din colibele lor, alergând spre ţărm pentru a primi, curioşi şi nebănuitori, pe soldaţii în armură. Ei se arată cu desăvârşire prietenoşi, plini de încredere, cu toate că Pigafetta e nevoit să afle, spre marea sa supărare, că oamenii aceia cumsecade sunt şi canibali când au prilejul,

căci pun în frigare pe duşmanii ucişi şi îşi taie dintr-înşii bucăţile cele mai gustoase, ca dintr-un bou fript cu mare alai de Rusalii. Dar faţă de străinii aceia albi, care le par ca nişte fiinţe supranaturale, guaranii nu-şi manifestă asemenea pofte. De aceea soldaţii sunt scutiţi de astă dată să se folosească de archebuzele complicate şi de lăncile grele.

După câteva ore începe un schimb foarte animat dintr-o parte şi alta. Şi bravul Pigafetta e acum în elementul său. În cele unsprezece săptămâni de navigaţie, ambiţiosul cronicar nu găsise multe de descris; doar câteva mici poveşti cu rechini şi păsări ciudate i-au dat prilej să mai flecărească. Despre arestarea lui Juan de Cartagena parcă nici n-a văzut şi n-a auzit. Acum însă nu are destule pene în tolba sa de scriitor, ca să noteze toate minunăţiile din jur. Nu pomeneşte de cadrul minunat în care se desfăşoară întâmplările relatate; lui nu i se poate pretinde nicio imagine, niciun tablou, căci bazele descrierii naturii au fost puse abia cu trei veacuri mai târziu de Jean-Jacques Rousseau. Îl interesează însă cu deosebire fructele: cele de ananas, „care seamănă cu nişte gogoşi mari şi rotunde de brad, dar sunt extraordinar de dulci şi au o aromă minunată”, apoi, „batatele”, pe care le găseşte asemenea castanelor, şi „trestia dulce”, trestia de zahăr. Cinstitul tânăr e buimăcit de ieftinătatea cu care poporul acela nerod le vinde alimentele. Pentru o undiţă mică, smintiţii aceia bruni dau cinci sau şase găini, pentru un pieptene, două gâşte, pentru o mică oglindă, zece papagali minunat împestriţaţi, iar pentru o foarfecă dau atâta peşte, că o duzină de oameni se poate sătura de-a binelea. Pentru un singur clopoţel (şi să ne amintim că navele transportă nu mai puţin de 20 000 de clopote şi clopoţei) ei târăsc un coş greu, plin cu batate. Chiar pentru o simplă carte de joc, pentru un rigă soios, el se alege cu cinci găini, şi guaranii mai cred că l-au înşelat pe nepriceputul cavaler de Rhodos! Spre bucuria marinarilor, sunt cât se poate de ieftine şi fetele tinere, care – precum scrie Pigafetta cu delicateţe – „nu poartă altă îmbrăcăminte decât părul lor”; pentru un

cuţit sau o secure, ei capătă imediat două sau trei, pentru toată viaţa.

În timp ce Pigafetta se ocupă sârguitor cu reportajele sale, notând totul în jurnalul său, iar mateloţii îşi petrec vremea adunând merinde, pescuind cu undiţa şi amuzându-se cu drăguţele fete oacheşe, Magellan nu se gândeşte decât să-şi continue călătoria. Îi convine desigur că echipajul se distrează şi că e iarăşi bine dispus, dar are totodată grijă să menţină riguros disciplina. Neuitând obligaţia ce şi-a luat faţă de regele Spaniei, el interzice de-a lungul întregii coaste braziliene traficul de sclavi, precum şi orice act de violenţă, pentru ca portughezii să nu aibă niciun pretext de a se plânge împotriva expediţiei spaniole.

Această purtare prilejuieşte lui Magellan încă un succes remarcabil. Deoarece nu li se face nici cel mai mic rău, indigenii pierd orice sfială faţă de noii sosiţi. De câte ori se slujeşte liturghia pe plajă, populaţia aceasta naivă şi blajină se îngrămădeşte şi ea în jurul altarului, urmărind cu multă curiozitate ciudatele ceremonii. Şi pentru că văd că străinii aceia albi (despre care cred că ei le-au adus ploaia îndelung jinduită) îngenunchează înaintea unei cruci înălţate, băştinaşii se închină şi ei în genunchi, cu mâinile împreunate, şi pioşii spanioli se grăbesc să considere gestul lor ca un semn sigur că harul divin a pogorât şi asupra lor şi că ei au devenit astfel drept-credincioşi întru Hristos. După o şedere de treisprezece zile, flota părăseşte pe la sfârşitul lunii decembrie golful acela imens şi cu atâtea frumuseţi de neuitat, şi Magellan poate naviga mai departe cu conştiinţa împăcată, mult mai curată de altfel decât a conquistadorilor din epoca aceea. Nimănui nu i s-a întâmplat vreun rău în zilele acelea, nimeni n-a fost câtuşi de puţin jignit, niciunul dintre localnicii aceia încrezători n-a fost smuls cu forţa de pe pământul unde s-a născut. În pace a venit Magellan, în pace s-a despărţit de ei.

*

*   *

Cu părere de rău au părăsit marinarii paradisul Rio de Janeiro şi privesc cum se desfăşoară sub ochii lor coastele ispititoare ale Braziliei, fără să poată debarca. Căci Magellan nu le mai îngăduie un alt popas. Omul acesta, atât de neclintit şi de calm în aparenţă, e împins de o nestăpânită nerăbdare, tăinuită şi arzătoare, spre acel *paso* pe care, după harta lui Martin Behaim şi raportul din *„Newe Zeytung”,* trebuie să-l găsească într-un anumit loc. Dacă povestirile piloţilor portughezi şi latitudinile trasate pe harta lui Martin Behaim sunt exacte, strâmtoarea aceasta trebuie să se ivească neapărat îndărătul capului Santa-Maria – şi de aceea Magellan îşi îndreaptă, înainte de toate, navele spre punctul acesta, fără să se oprească undeva. În sfârşit, la 10 ianuarie, ei văd înălţându-se din necuprinsa întindere a uscatului, neted ca un şes, o mică colină pe care o numesc Montevidi (astăzi Montevideo). Şi, în toiul uneia din cele mai cumplite furtuni, ei se salvează în uriaşul golf, ce pare că se adânceşte la nesfârşit, spre apus.

În realitate, acest uriaş golf nu este altceva decât gura fluviului La Plata. Dar Magellan nici nu bănuieşte aceasta. Cu adâncă satisfacţie, abia reţinută, el vede acolo, exact în locul ce-i fusese indicat de rapoartele acelea secrete, o vastă întindere de ape ale căror valuri se rostogolesc spre apus; aceasta trebuie să fie calea căutată, calea făgăduită, pe care o văzuse însemnată pe harta lui Martin Behaim. Locul şi situaţia pare să corespundă exact descrierilor pe care le căpătase la Lisabona de la oamenii săi de încredere, necunoscuţi încă; cu siguranţă că acesta este acel *„calfo”*[56] prin care portughezii voiau să treacă dincolo, spre apus, în urmă cu douăzeci de ani, precum relatează *„Newe Zeytung”.* Pigafetta confirmă în mod cât se poate de clar că şi toţi ceilalţi de pe bord erau unanim convinşi că această largă şi măreaţă cale navigabilă este mult căutata strâmtoare. *„Si era creduto una volta essere questo un canal che mettese nel Mar del Sur”*[57]*;* căci întinderea aceea

---

[56] Strâmtoare (în limba portugheză). (N.R.)
[57] Se crezuse cândva că acesta este un canal care ar duce La Mările Sudului (în limba italiană). (N.R.)

de ape este atât de largă, încât nu se zăresc ţărmurile. Gurile altor fluvii: Rin, Po, Ebro, Tajo, ale căror ape se varsă lâncede şi somnoroase în mare, şi ale căror maluri se văd lămurit la dreapta şi la stânga, nici nu pot fi comparate cu La Plata: ca un alt Gibraltar, ca un alt Canal al Mânecii, ca un alt Helespont, golful acesta trebuie să fie capătul unei strâmtori care leagă un ocean de celălalt. Şi, încrezându-se pe deplin în conducătorul lor, echipajul se şi vede străbătând ca într-un vis calea aceasta nouă şi ajungând astfel în marea cealaltă, sudică, în legendara *„Mar del Sur”,* care duce spre India, spre Japonia, spre China, tot mai departe, spre insulele cu mirodenii, mai departe, spre comorile Golcondei şi spre toate bogăţiile pământului.

Că şi Magellan era absolut sigur încă din primele zile, în faţa acestei gigantice întinderi de ape, că găsise strâmtoarea atât de mult visată, aceasta ne-o dovedeşte încăpăţânarea cu care el caută acolo şi numai acolo obsedantul *paso*. Cincisprezece zile întregi rămâne la gura fluviului La Plata, cincisprezece zile pierdute în căutare zadarnică. De îndată ce se mai potoleşte puţin furtuna care l-a surprins la sosire, Magellan îşi împarte flota. Corăbiile mai mici sunt trimise pe aşa-zisul „canal” spre apus (în realitate în susul fluviului). În acelaşi timp, cele două corăbii mari pornesc sub conducerea sa personală de-a curmezişul gurii fluviului. La Plata, spre sud, *por ver si habia pasage*[58] pentru a cerceta şi în această direcţie cât de departe duce de fapt această cale mult căutată. Încet, cu toată grija, el măsoară întreg conturul golfului, ocolindu-l de la nord spre sud, pe când navele mai mici înaintează spre apus. Şi totuşi ce amarnică dezamăgire! După cincisprezece zile, se zăresc în sfârşit la „Montevidi” pânzele corăbiilor care se întorc din îndârjita lor căutare. Dar nicio flamură nu fâlfâie voios pe catarg şi căpitanii dau raportul – un raport strivitor: această uriaşă cale navigabilă, de care ei înşişi s-au grăbit să creadă că e mult căutatul canal, nu e decât un fluviu de dimensiuni cu totul neobişnuite, cu apă dulce şi care e botezat deocamdată Rio de Solis, în amintirea lui Juan de

---

[58] Ca să vadă dacă există vreo trecere, (în limba spaniolă). (N.R.)

Solis (care căutase şi el pe acolo calea spre Malacca, găsindu-şi însă moartea). Abia mai târziu fluviul acesta va fi numit Rio de La Plata.

Ceea ce trebuie să facă acum Magellan e să-şi încordeze muşchii: să se stăpânească cu voinţă de fier. Niciunul dintre căpitani, nimeni din echipajul său nu trebuie să observe ce ucigătoare lovitură au suferit, prin această dezamăgire, siguranţa şi fermitatea sa lăuntrică. Amiralul ştie acum un singur lucru: harta lui Martin Behaim era falsă, afirmaţia acelor portughezi despre pretinsa descoperire a unei strâmtori era o eroare pripită, înşelătoare erau deci informaţiile pe temeiul cărora şi-a înjghebat tot planul de a înconjura pământul, greşite erau toate calculele lui Faleiro, false erau propriile sale afirmaţii, fals era tot ce făgăduise regelui Spaniei şi sfetnicilor lui. Dacă această strâmtoare există într-adevăr – şi pentru întâia oară omul acesta, atât de nezdruncinat până acum în convingerea sa, e nevoit să se gândească la acest „dacă într-adevăr” – atunci ea trebuie să se afle mai jos, spre sud. A naviga spre sud nu înseamnă însă a se îndrepta spre regiunile calde, ci a se apropia iarăşi de zonele polare, căci flota a depăşit de mult Ecuatorul. Iar dincolo de Ecuator, lunile februarie şi martie nu înseamnă – ca în zonele natale – sfârşitul iernii, ci, dimpotrivă, începutul ei. Aşadar, dacă nu se găseşte acum, cât mai repede, o cale spre sud, dacă nu se iveşte neîntârziat acel *paso* zadarnic căutat aci, atunci s-a pierdut anotimpul cel mai prielnic pentru ocolirea Americii de Sud şi nu rămân decât două posibilităţi: sau să se înapoieze în zone mai calde, sau să ierneze undeva, prin aceste meleaguri.

Întunecate gânduri trebuie să fi copleşit sufletul lui Magellan din clipa aceasta, când navele trimise în recunoaştere s-au întors dezamăgite! Şi lumea din juru-i este acum tot aşa de pustie ca şi aceea dintr-însul, din inima sa. Tot mai inospitaliere, tot mai despuiate şi mai sărace i se arată coastele acelea – şi tot mai întunecat e cerul. Alba lumină a Sudului păleşte, se stinge; cerul albastru se acoperă cu nori grei, învălmăşiţi, cenuşii. Au

dispărut şi pădurile tropicale, cu miresmele lor dulci şi înăbuşitoare pe care corăbiile le adulmecau de departe, de-a lungul coastelor! Au pierit pentru totdeauna priveliştile minunate ale Braziliei, cu verdeaţa lor îmbelşugată, cu copacii încărcaţi de fructe, cu palmierii ale căror creste se legănau în lina adiere, cu păsările multicolore, cu femeile şi bărbaţii lor bruni, atât de ospitalieri! Aci, pe plaja pustie, nu se zăresc decât pinguinii aceia ţepeni, care de îndată ce se apropie cineva de ei fug înfricoşaţi, legănându-se ca raţele, iar pe stânci se tolănesc, stupizi şi leneşi, leii de mare. Nicio vietate nu se arată pe acolo: oamenii şi animalele par să fi pierit cu totul în pustietăţile acelea, în care inima ţi se strânge de jale şi nelinişte. O singură dată întâlnesc pe uscat nişte oameni înveliţi în întregime în piei, ca eschimoşii. Sălbaticii aceia înalţi şi puternici fug însă înspăimântaţi, în goană nebună, de îndată ce marinarii încearcă să se apropie de ei: nici clopoţeii, nici bonetele colorate pe care li le întind, nu-i pot ademeni. Sunt neîncrezători şi inospitalieri, şi orice încercare de a găsi o urmă din locuinţele acestora se dovedeşte zadarnică.

Expediţia înaintează tot mai încet, tot mai istovitoare, căci Magellan e necruţător şi nu se depărtează de coastă. Orice golf, orice liman cât de mic e cercetat amănunţit şi măsurat cu sonda. E adevărat că Magellan nu se mai încrede de mult în harta aceea misterioasă, care îl îmboldise întâi să pornească la drum şi îl trădase apoi în mijlocul călătoriei. Dar poate că tot se întâmplă la urmă minunea, poate că strâmtoarea se iveşte deodată într-un loc nebănuit şi ei vor putea pluti dincolo, în *Mar del Sur,* înainte de începutul iernii. Amiralul, care nu mai e atât de sigur ca la plecare – asta se simte bine – se prinde de această ultimă speranţă: poate că harta lui Martin Behaim e greşită numai în ce priveşte indicarea gradelor de latitudine şi că strâmtoarea căutată se află cu câteva mile mai jos, decât susţineau portughezii aceia fanfaroni. La 24 februarie, când flota se apropie de un alt golf larg, de necuprins cu privirea, de golful San Mathias, speranţa renaşte, pâlpâind ca flacăra unei făclii în bătaia vântului.

Magellan dă ordin ca navele mai mici să plece iarăşi în recunoaştere, să vadă dacă nu cumva s-ar afla acolo mult dorita ieşire spre Moluce – *viendo si habia alguna salida para el Maluco*[59]*.* Dar iar n-au găsit nimic! Şi de astă dată nu e decât un golf închis! Zadarnic au fost cercetate şi alte două golfuri. *Bahia de los Patos*[60]*,* numit astfel după pinguinii ce mişunau pe ţărm, şi *Bahia de los Trabojos*[61] (în amintirea cumplitelor suferinţe îndurate acolo de echipaj). Aproape degeraţi, marinarii aduc numai lei de mare, dar nu şi vestea atât de mult dorită.

Şi expediţia înaintează sub cerul plumburiu, tot mai departe, de-a lungul coastelor. Tot mai înfiorătoare e pustietatea acelor ţinuturi, tot mai scurte sunt zilele şi tot mai lungi nopţile. Corăbiile nu mai lunecă în feeria albăstrie a unei naturi blajine, împinse de briza uşoară: furtuni năprasnice zgâlţâie furioase pânzele, ninsoarea şi grindina le învăluie în linţoliul de gheaţă, iar marea se zvârcoleşte cenuşie şi ameninţătoare. Două luni îi trebuie flotei ca să răzbată prin mii de primejdii scurta distanţă de la fluviul La Plata până la Port San Julian. Echipajul are de luptat aproape în fiecare zi cu uragane, cu temutul *pamperos*[62] ce bântuie în regiunea aceea, cu vântul hain, stârnit pe neaşteptate, care frânge catargele şi smulge pânzele. Din zi în zi, frigul e tot mai aspru sub cerul apăsător – şi strâmtoarea tot nu se iveşte! Cumplit se răzbună acum săptămânile pierdute. Căci, în timp ce flota cerceta toate colţurile şi golfurile acelea, iarna i-a luat-o înainte. Acum o întâmpină duşmanul cel mai crud şi mai primejdios şi îi închide calea cu furtunile sale. Jumătate de an s-a scurs, şi Magellan ştie că el nu e acum mai aproape de adevăratul său ţel decât fusese în ziua când pornise atât de încrezător din Sevilla.

---

[59] Ca să vadă dacă există vreo ieşire spre Moluce. (în limba spaniolă). (N.R.)

[60] Golful ologilor (în limba spaniolă). (N.R.)

[61] Golful caznelor (în limba spaniolă). (N.R.)

[62] Vântul din pampas (în limba spaniolă). (N.R.)

Cu încetul echipajul începe să-şi arate făţiş neliniştea. Toţi simt instinctiv că lucrurile nu merg aşa cum trebuie. Oare nu li s-a spus la Sevilla, când au fost angajaţi, că ţinta călătoriei e spre insulele cu mirodenii, din cel mai radios colţ al Sudului, într-o lume paradisiacă? Nu le-a descris Enrique patria sa ca o ţară a trântorilor, unde preţioasele roade sunt culese de jos, fără nicio osteneală? Nu li s-a făgăduit oare că se vor îmbogăţi cu toţii şi se vor întoarce curând acasă? În loc de toate acestea, omul acela tăcut şi posomorât îi poartă prin pustietăţi tot mai reci şi mai jalnice. Un soare gălbui şi istovit îşi strecoară uneori razele printre nori, dar de obicei cerul e mai totdeauna acoperit, şi aerul miroase a zăpadă. Vântul îi cuprinde cu ghearele necruţătoare, îi plesneşte pe obraji, răzbind rece prin veşmintele zdrenţuite; mâinile le degeră când vor să apuce funiile îngheţate şi suflarea le iese din gură ca un abur. Şi pe lângă toate: ce sărăcie şi pustiu în jurul lor, ce cumplită dezolare! Nici canibalii nu mai sălăşluiesc prin meleagurile acestea. Când debarcă undeva, marinarii nu găsesc nici vânat, nici fructe – afară de scoici şi lei de mare; vietăţile pot trăi mai degrabă în apa rece ca gheaţa, decât pe ţărmurile acelea părăsite, bântuite de furtuni. Pe unde i-a rătăcit portughezul acela smintit cu amăgirile lui? Încotro îi mai târăşte cu el? Vrea să-i ducă în cele din urmă până în ţara de gheaţă sau la polul antarctic?

Magellan încearcă zadarnic să-i liniştească pe marinari, care protestează tot mai tare. Să nu se sperie dacă vremea e niţeluş cam aspră, le spune dânsul, şi să nu se descurajeze atât de repede. Coastele Norvegiei şi ale Islandei sunt situate mult mai sus ca latitudine, şi totuşi se poate naviga pe acolo în toiul primăverii, tot aşa de uşor ca şi pe mările spaniole. Să reziste vitejeşte încă vreo câteva zile. La nevoie tot s-ar putea găsi un loc unde să ierneze şi apoi să continue călătoria de îndată ce vremea va fi mai prielnică. Însă echipajul nu se mai lasă potolit cu vorbe goale. Nu, nici nu se poate compara expediţia aceasta cu

celelalte. Regele lor nu putea să prevadă că vor avea să străbată nişte regiuni atât de îngheţate, iar ceea ce trăncăneşte amiralul despre Norvegia şi Islanda e cu totul altă situaţie. Oamenii de acolo sunt deprinşi încă din copilărie cu frigul şi, afară de aceasta, sunt cel puţin siguri că nu vor fi nevoiţi să se depărteze prea mult de ţara şi căminul lor: întotdeauna au de făcut doar o cale de una sau cel mult două săptămâni. Ei însă au fost târâţi prin pustietăţi unde n-a călcat vreodată picior de creştin, unde nu sălăşluiesc nici păgâni şi mâncători de oameni, şi nici măcar urşi şi lupi. Ce-au de căutat pe aici? De ce să navigheze tocmai pe ruta aceasta ocolită, când există doar o altă cale, aceea care duce spre Indiile orientale, de unde ar putea ajunge lesne la insulele cu mirodenii fără să dea de pustietăţi îngheţate şi de zone atât de ucigătoare ca acestea? Aşa răspund marinarii, făţiş, cu glas tare, asigurărilor liniştitoare ale amiralului. Între ei însă, în umbra ocrotitoare din încăperile corăbiilor, sunt fără îndoială şi mai îndârjiţi. Din nou se înalţă vechea bănuială de care li se şoptise la ureche încă înainte de a porni din Sevilla, că portughezul acesta îndrăcit joacă un joc dublu, un *tratto doble.* Nu cumva are de gând să ducă la pieire cinci corăbii spaniole atât de bune, cu tot echipajul lor, numai ca să recâştige favoarea regelui său portughez?

Căpitanii spanioli urmăresc cu tăcută satisfacţie nemulţumirea crescândă a echipajului. Ei nu se amestecă în discuţiile lor; evită să vorbească cu amiralul; devin din ce în ce mai rezervaţi şi chiar surprinzător de tăcuţi. Tăcerea lor e mai primejdioasă decât nemulţumirea guralivă a marinarilor. Deoarece se pricep oricum mai bine decât ei în chestiuni nautice, lor nu le putea scăpa faptul că Magellan a rătăcit drumul, că a fost indus în eroare de hărţi false şi că de mult nu mai e sigur de „secretul" său. Căci dacă omul acesta ar fi cunoscut într-adevăr situaţia exactă a acelui pretins *paso,* adică gradul de longitudine şi latitudine, de ce a mai trimis corăbiile în recunoaştere pe Rio de La Plata, făcându-le să piardă fără niciun rost cincisprezece zile? Şi de ce pierde şi acum un timp atât de preţios, punând să se

măsoare zile întregi fiece golf, oricât de mic şi neînsemnat ar fi el? Sau Magellan l-a înşelat pe rege, susţinând că ştie unde se află strâmtoarea, sau s-a înşelat singur, crezând că cunoaşte exact locul; căci sigur în acest moment e faptul că el caută un drum, că nu-l cunoaşte încă. De aceea, cu bucurie răutăcioasă, abia ascunsă, ei observă cum amiralul îşi aţinteşte privirea la fiece cută a ţărmului, la fiece adâncitură a coastei. N-are decât să-şi ducă flota şi mai departe, prin ţinuturile acestea pustii şi îngheţate. Ei nu mai au nevoie să-l împiedice sau să-l importuneze măcar cu plângerile lor. Curând va veni de la sine momentul când el va trebui să mărturisească: nu pot merge mai departe, nu cunosc calea... Atunci va fi însă şi momentul să preia ei înşişi comanda şi să înfrângă de-a binelea cerbicia acestui om taciturn şi plin de trufie.

Nici nu se poate închipui o situaţie morală mai cumplită decât a lui Magellan în acele săptămâni. Căci după ce fusese amarnic dezamăgit în speranţele sale – întâia oară la gura fluviului La Plata, a doua oară la golful San Mathias – el nu-şi mai poate ascunde multă vreme că credinţa lui oarbă în harta lui Behaim şi în afirmaţiile acelor piloţi portughezi (pe care le luase cu prea multă uşurinţă drept adevărate) a fost de fapt o erezie. Chiar în cazul cel mai favorabil, şi anume: că acest pretins *paso* există într-adevăr, el nu poate fi situat decât mult mai spre sud, deci în apropierea zonei antarctice, şi atunci nu mai e cu putinţă să străbată strâmtoarea în cursul acestui an. Iarna i-a luat-o înainte şi i-a stricat toate socotelile; înainte de sosirea primăverii, chiar dacă s-ar descoperi acum calea mult căutată, flota nu mai poate fi folosită, cu corăbiile ei vătămate de atâtea furtuni şi cu echipajul lor nemulţumit şi istovit. Au trecut nouă luni şi Magellan n-a acostat la insulele Moluce, precum făgăduise atât de pripit. Flota sa mai rătăceşte prin nesfârşiri fără liman şi luptă împotriva celor mai crâncene uragane, ca să-şi salveze viaţa.

Cel mai chibzuit lucru ar fi să mărturisească acum adevărul. Să convoace pe căpitani şi să le explice că hărţile şi povestirile l-au indus în eroare, şi că abia la primăvară s-ar putea întreprinde din nou cercetări pentru aflarea strâmtorii. Mai bine să se întoarcă acum să evite furtunile, să piloteze de-a lungul coastelor spre Brazilia – spre ţara aceea caldă şi prietenoasă, ca să petreacă acolo iarna într-o climă prielnică, unde echipajul s-ar întrema şi corăbiile ar fi reparate – înainte de a naviga din nou spre sud, la primăvară. Acesta ar fi drumul cel mai firesc, modul cel mai omenesc de a proceda într-o asemenea împrejurare. Dar Magellan s-a aventurat prea departe ca să mai poată da îndărăt. Prea i-a iluzionat pe ceilalţi, el care se amăgise şi pe sine, spunându-le că cunoaşte o cale nouă şi mai scurtă spre Moluce. Prea aspru a pedepsit pe acei care au pus câtuşi de puţin la îndoială „secretul” său; a jignit pe ofiţerii spanioli, a destituit pe cel mai înalt funcţionar al regelui şi l-a tratat ca pe un criminal. Toate acestea pot fi scuzate numai de o mare izbândă, de un triumf decisiv. Căci căpitanii şi echipajul nu l-ar mai lăsa nicio oră, nicio minută la comanda flotei, dacă el le-ar da măcar a înţelege – nici vorbă nu poate fi de o mărturisire! – că el nu mai e nicidecum atât de sigur de cauza sa, cum se arătase monarhului lor înainte de plecare. Cel din urmă dintre elevii marinari ar refuza să-şi scoată bereta în faţa lui. Pentru Magellan nu mai există nicio retragere; din momentul când ar întoarce cârma spre Brazilia, el n-ar mai fi comandantul ofiţerilor săi, ci prizonierul lor. De aceea el ia o hotărâre îndrăzneaţă. Ca şi Cortez, care în acelaşi an dă foc corăbiilor, pentru ca soldaţii săi să nu se poată înapoia în ţară, Magellan decide să imobilizeze acum navele şi echipajul într-un loc atât de izolat, încât, chiar dacă ar vrea toţi marinarii, ei să nu-l mai poată sili să se întoarcă. Pe urmă, dacă găseşte la primăvară strâmtoarea, el a câştigat totul. De nu, totul e pierdut. Pentru Magellan nu mai există cale de mijloc. Numai încăpăţânarea îi poate da acum tărie nouă, numai o mare cutezanţă îl poate salva. Şi omul acesta impenetrabil, care calculează totul, se pregăteşte în

taină pentru lovitura hotărâtoare.

Între timp, flota luptă tot mai greu cu furtunile din zi în zi mai crâncene. Abia pot răzbi navele prin urgia iernii; două luni s-au trudit ca să înainteze doar vreo douăsprezece grade latitudine spre sud. În sfârşit, la 31 martie, se iveşte iarăşi un golf care curmă monotonia coastei pustii. Amiralul priveşte ţintă la adâncitura aceasta cum a privit şi la celelalte. Dar aceasta e totdeauna ultima sa nădejde: golful e deschis: să fie oare strâmtoarea mult dorită? Nu! Golful e închis. Totuşi, Magellan dă ordin navelor să pătrundă în golf. Şi deoarece se convinge după primele investigaţii că nu lipsesc peştii şi nici izvoarele de apă bună de băut, el dă ordinul să se arunce ancora! Şi, spre uimirea şi poate spre spaima lor, căpitanii şi mateloţii află că amiralul (fără să întrebe sau să se înţeleagă cu cineva) a hotărât să ierneze aci, în San Julian, în golful acesta necunoscut, fără urmă de aşezare omenească, situat la al patruzeci şi nouălea grad de latitudine, într-unul din locurile cele mai retrase şi mai năpăstuite de pe faţa pământului, şi pe care niciun navigator nu l-a cercetat până acum.

RĂZVRĂTIREA

2 aprilie 1520 – 7 aprilie 1520

ÎN CARCERA ÎNGHEŢATĂ a golfului San Julian, pierdut într-un colţ al lumii, sub cerul veşnic plumburiu, era inevitabil ca neînţelegerile agravate în ultimul timp să se ciocnească între ele cu şi mai multă violenţă decât în largul oceanului. Şi nimic nu vădeşte mai impresionant nezdruncinata intransigenţă a lui Magellan, decât faptul că nici într-o atmosferă atât de încordată el nu se dă îndărăt în faţa unei măsuri care, fără îndoială, trebuie să sporească nemulţumirea. Dintre toţi numai Magellan ştie că, în cazul cel mai bun, flota poate ajunge abia după multe luni în regiuni tropicale roditoare; de aceea el dă ordin ca alimentele luate la plecare din Spania să fie păzite cu mai multă străşnicie ca până acum. Fantastică îndrăzneală! Aci, la capătul lumii, să îndârjeşti încă din prima zi echipajul – care şi aşa era destul de rău dispus – înştiinţându-l că de acum înainte raţia zilnică de pâine şi vin trebuie redusă în mod simţitor.

De fapt numai această măsură energică avea să salveze flota mai târziu. Căci ea n-ar fi putut rezista în cursul celebrei traversări a Oceanului Pacific, care a durat peste o sută de zile, dacă n-ar fi avut la îndemână raţiile economisite cu atâta severitate. Dar echipajul, în sinea sa indiferent faţă de proiectul pe care de altfel nu-l cunoştea cu adevărat, nu se arătă câtuşi de puţin dispus să accepte o asemenea constrângere. Un instinct, care nu era deloc greşit, spune trudiţilor marinari că – chiar dacă amiralul lor va cuceri în urma acestei expediţii o glorie nepieritoare – trei sferturi dintr-înşii vor trebui să piară însă pentru triumful său, pătimind amarnic de foame, de frig, de oboseală şi lipsuri. Dacă nu sunt destule provizii – spun ei –

atunci cu atât mai mult trebuie să se întoarcă din drum. La urma urmelor, nicio altă navă n-a ajuns vreodată într-un punct atât de avansat al Sudului, ca flota lor. Nimeni nu le-ar putea reproşa acasă că nu şi-au făcut datoria. Câţiva dintr-înşii s-au şi prăpădit de frig, şi ei nu s-au angajat doar pentru a rătăci în preajma polului, ci pentru insulele Moluce. După unii istorici spanioli contemporani, Magellan ar fi răspuns unor asemenea rebeli printr-o cuvântare ce nu se potriveşte cu firea atât de puţin patetică şi mlădioasă a acestui om; cuvântarea sa miroase prea mult a Plutarc şi Tucidide, pentru a fi cu totul vrednică de crezare. El se miră – aşa le-ar fi spus Magellan – că nişte castiliani ca dânşii pot arăta o asemenea slăbiciune, uitând că ei au întreprins doar această expediţie numai în serviciul regelui şi patriei lor. Când i s-a dat comanda, el a presupus că va găsi la însoţitorii săi acel spirit întrepid, acel curaj care a însufleţit întotdeauna naţiunea spaniolă. Din partea sa, el a hotărât mai bine să moară, decât să se reîntoarcă copleşit de ocară. Să aibă deci răbdare şi să aştepte până ce va trece iarna. Cu cât vor fi mai mari lipsurile îndurate, cu atât mai măreaţă va fi la sfârşit răsplata monarhului lor. În realitate însă, nicio cuvântare frumoasă n-a potolit vreodată un stomac flămând. În ceasul acela critic, nu retorica îl salvează pe Magellan, ci fermitatea hotărârii sale de a nu face vreun compromis, de a nu ceda câtuşi de puţin. Cu deplină conştiinţă, el provoacă încă din prima oră împotrivirea echipajului, ca s-o frângă din capul locului cu mână de fier: mai bine o răfuială imediată, definitivă, decât o jalnică şi chinuitoare tărăgănare! Mai bine să înfrunte pe duşmanii care urzesc în taină, preîntâmpinându-i cu toată dârzenia, decât să se lase pus la zid de dânşii!

Magellan nu-şi mai putea face iluzii: o asemenea răfuială definitivă trebuie să izbucnească, şi chiar cât mai repede. Prea mare devenise în ultimele săptămâni încordarea dintre el şi căpitani, tăcerea aceea încleştată,

neîncrederea şi supravegherea reciprocă; prea suportabilă era acea rece singurătate, acea ignorare voită, zi cu zi, oră cu oră, pe bordul aceleiaşi corăbii strâmte. Tăcerea aceasta trebuie să se rupă în cele din urmă, să izbucnească odată în strigăte furioase sau chiar în acte de violenţă.

Vina acestei situaţii primejdioase e mai degrabă de partea lui Magellan, decât a căpitanilor spanioli; e prea ieftină metoda obişnuită de a înfăţişa pe ofiţerii nesupuşi ai lui Magellan ca o bandă de trădători infami, ca nişte invidioşi neconsolaţi şi duşmani necruţători ai geniului. În momentul acela critic, căpitanii lui Magellan aveau nu numai dreptul, ci chiar datoria de a-i cere fără înconjur lămuriri asupra intenţiilor sale, căci nu era în joc numai propria lor viaţă, ci şi a echipajului pus sub comanda lor din ordinul regelui. Când Carol Quintul a numit în mod expres pe Cartagena, Mendoza şi Antonio de Coca în funcţia de supraveghetori ai flotei sale, ca *veedor, tesorero* şi *contador,* el le-a conferit o dată cu titlul şi salariul lor o răspundere personală. Ei au să vegheze asupra proprietăţii regale reprezentată prin cele cinci corăbii; şi dacă aceste bunuri ale coroanei spaniole se află în primejdie, ei au datoria să le apere. Şi primejdia ameninţă acum: o primejdie de moarte. Au trecut multe luni şi Magellan n-a găsit calea făgăduită, n-a ajuns la insulele Moluce. Nu e deci nicio nedreptate sau ofensă în faptul că – faţă de vădita dezorientare a lui Magellan, care i-a adus pe toţi într-o situaţie atât de gravă – vistiernicii aflaţi în solda regelui să-i ceară, în sfârşit, să dea la iveală cel puţin o părticică din marele său „secret” şi să desfăşoare hărţile sale sub ochii ofiţerilor care au jurat credinţă regelui. Ceea ce cereau căpitanii spanioli era cât se poate de firesc: conducătorul lor să nu mai facă pe misteriosul, să se aşeze cu ei la o masă pentru a discuta situaţia, sfătuindu-se asupra rutei ce urmează s-o ia flota, precum spunea mai târziu del Cano în procesul-verbal în care e expusă această chestiune: *que tomase consejo con sus oficiales é que diese la devota a donde queria ir*[63]*.*

---

[63] Să ţină sfat cu ofiţerii săi şi să stabilească încotro voia să meargă. (în

Dar nefericitul Magellan – aceasta e tortura şi totodată vinovăţia sa – nu poate da la iveală hărţile sale înainte de a fi pe deplin sigur că are în mână adevăratul *atú.* El nu poate arăta spre descărcarea sa portolanul lui Martin Behaim, pentru că acolo „strâmtoarea” e fals indicată, ca fiind situată la 40° latitudine. El nu trebuie să mărturisească acum. după ce destituise pe Juan de Cartagena: „M-am lăsat indus în eroare de rapoarte false şi v-am dus pe o cale greşită!” Nu poate primi să i se pună vreo întrebare despre locul unde se află acel *paso* făgăduit, pentru că el însuşi nu ştie, tot nu ştie încă ce răspuns să dea. Trebuie să facă pe orbul şi pe surdul, să strângă buzele ca să nu-i scape vreun cuvânt, dar să fie gata să respingă cu pumnul pe curioşii incomozi, în cazul când ei s-ar apropia prea mult de dânsul. Pe scurt, aceasta e situaţia: controlorii regelui vor să apuce, în sfârşit, de braţ pe omul acesta care-i evită cu atâta încăpăţânare, să-i ceară socoteală şi să-i impună să le dezvăluie intenţiile sale viitoare. La rândul său, Magellan, căruia nu-i convine această socoteală câtă vreme n-a găsit strâmtoarea, nu trebuie să se lase prins, nu poate da nici cu sila vreo lămurire, altfel îşi pierde creditul şi toată autoritatea.

Dreptatea se află deci, incontestabil, de partea ofiţerilor, iar necesitatea necruţătoare de partea lui Magellan. Dacă ei îl împresoară atât de stăruitor, stăruinţa lor nu e determinată de o simplă curiozitate, ci le este impusă de sentimentul datoriei. Spre onoarea lor, trebuie să mai spunem: căpitanii nu l-au atacat pe Magellan prin surprindere. Ei îi mai dau un ultim semn, pentru a-l înştiinţa că au ajuns la capătul răbdării şi că el, Magellan, dacă ar vrea, ar putea să înţeleagă semnul lor. Căci pentru a potoli îndârjirea căpitanilor, jigniţi de ordinul pe care-l dăduse din propria-i putere, Magellan s-a decis să facă un gest de politeţe: i-a invitat ceremonios să asiste cu toţii la liturghia din duminica Paştilor şi după aceea să vină pe vasul-amiral să ia masa împreună cu dânsul. Dar gentilomii spanioli nu se lasă cumpăraţi atât de uşor; ei nu se lasă „ospătaţi”, în

limba spaniolă). (N.R.)

înţelesul cel mai curent al cuvântului. După ce onoratul domn Fernao de Magelhaes, care şi-a însuşit numai prin fanfaronadele sale Ordinul Cavalerilor de Santiago, nu i-a socotit demni de încrederea sa, pe ei, navigatori încercaţi şi slujbaşi ai regelui, şi timp de nouă luni n-a binevoit să le acorde măcar o singură convorbire în privinţa dispoziţiilor luate pentru flotă, atunci ei mulţumesc politicos pentru cinstea şi favoarea acestui prânz ce s-a gândit să le ofere. Sau, mai bine-spus, ei nu-i mulţumesc măcar. Nu răspund nici printr-un simplu gest de politeţe. Fără să-şi dea osteneala unui refuz, cei trei căpitani: Gaspar Quesada, Luis de Mendoza, Antonio de Coca ignorează sau uită cu tot dinadinsul invitaţia amiralului lor. Scaunele ce li s-au rezervat rămân neocupate, farfuriile neatinse... Singur, jalnic de singur, Magellan şade la masă, doar cu vărul său Alvaro de Mesquita, pe care-l numise cu de la sine putere comandant al navei *San Antonio.* Şi probabil că nu i-a priit ospăţul acesta de Paşti, pe care-l pregătise cu gândul de a sărbători pacea cu duşmanii săi. Prin abţinerea lor comună, cei trei căpitani i-au zvârlit la picioare mănuşa, provocându-l la luptă. Făţiş, ei l-au înştiinţat pe Magellan: „Coarda e prea întinsă! Gândeşte-te bine sau păzeşte-te!”

Magellan a înţeles avertismentul. Dar nimic nu-l poate tulbura pe omul acesta cu nervi de fier. El rămâne calm la masă cu Mesquita, fără să-şi trădeze amărăciunea; dă liniştit ordinele obişnuite pe bordul navei sale, iar seara se întinde obosit şi adoarme tot atât de liniştit. Curând se sting toate luminile; nemişcate, ca nişte mari şi negre vietăţi aţipite, cele cinci corăbii zac în umbra golfului; abia se poate distinge silueta uneia de a celorlalte, atât de adâncă e bezna acestei nopţi lungi de iarnă, cu cerul acoperit de nori. Nimeni nu poate vedea în apăsătoarea întunecime, nimeni nu poate auzi de izbiturile dârze ale valurilor în flancurile navelor, că, pe la miezul nopţii, o barcă plină de marinari se desprinde încetişor de una din corăbii şi se

apropie pe nesimţite de *San Antonio,* căci nici vâslele nu fac vreun zgomot. Nimeni nu poate bănui că în barca ce lunecă nevăzută sunt ascunşi cei trei căpitani regali: Juan de Cartagena, Gaspar Quesada şi Antonio de Coca. Planul ofiţerilor conjuraţi e totodată energic şi inteligent. Ei ştiu că trebuie să aibă de partea lor puterea, multă putere, pentru a pune la zid un adversar atât de temerar ca Magellan. Această superioritate militară a căpitanilor spanioli a fost dorită, dintr-o înţeleaptă prevedere, chiar de Carol Quintul. La plecare, o singură corabie, vasul-amiral al lui Magellan, a fost încredinţat unui portughez; dar pentru a contrabalansa influenţa acestuia, Curtea spaniolă a procedat cu multă chibzuinţă, punând sub conducerea spaniolă celelalte patru corăbii. E adevărat că, între timp, Magellan a răsturnat din proprie putere acest raport de forţe dorit de împărat; a înlăturat întâi pe Juan de Cartagena, apoi pe Antonio de Coca (sub motiv că nici acesta nu era demn de încredere) de la comanda corăbiei *San Antonio,* predând vărului său, Mesquita, această a doua navă, cea mai importantă după vasul-amiral. Având în mână cele două corăbii mai mari, el ştie că la nevoie poate stăpâni şi milităreşte întreaga flotă. Deci, pentru străpungerea frontului său de apărare, pentru restabilirea voinţei împăratului, nu există decât un singur mijloc: să pună din nou stăpânire pe *San Antonio,* iar pe Mesquita, numit fără niciun drept comandant al navei, să-l facă inofensiv printr-un mijloc oarecare, fără vărsare de sânge. Atunci spaniolii vor fi iarăşi trei contra doi şi vor putea închide amiralului calea, nelăsându-l să părăsească golful până ce nu va consimţi să dea funcţionarilor regali informaţiile cerute.

Planul e cât se poate de bine chibzuit. Şi el e executat cu deosebită grijă, fără greş, chiar de căpitani, care au destulă experienţă. Barca în care se află nu mai puţin de treizeci de oameni înarmaţi se apropie cu toată prudenţa de *San Antonio.* Toţi au adormit, şi nu e nicio strajă de noapte, căci aci, în portul acesta, cine se gândeşte la duşmani? Pe scări de funii, agresorii se caţără sus, pe bord, în frunte cu Juan de Cartagena şi Antonio de Coca. Foştii căpitani ai acestei

corăbii găsesc şi pe întuneric drumul spre cabina unde doarme comandantul; mai înainte ca Alvaro de Mesquita să poată sări înspăimântat din pat, el se vede împresurat de marinari înarmaţi: repede e pus în fiare şi împins în cabina ofiţerului însărcinat cu ţinerea jurnalului de bord al corăbiei. Abia acum se trezesc câţiva marinari. Unul din ei, maestrul-şef Juan de Eloriaga, simte că e o trădare la mijloc. El întreabă cu dârzenie pe Quesada ce caută în toiul nopţii pe corabie. Dar Quesada răspunde cu şase lovituri fulgerătoare de pumnal şi Eloriaga se prăbuşeşte însângerat. Toţi portughezii de pe bord sunt puşi în lanţuri: astfel cei mai credincioşi partizani ai lui Magellan sunt scoşi din luptă, în favoarea restului echipajului. Quesada pune să se deschidă cămările cu provizii şi îngăduie fiecărui marinar să-şi ia vin şi pâine din belşug. Lăsând la o parte penibilul episod cu pumnalul, care agravează acest simplu atac prin surprindere, dându-i caracterul unei rebeliuni sângeroase, lovitura căpitanilor spanioli a reuşit pe deplin. Juan de Cartagena, Quesada şi de Coca se pot reîntoarce satisfăcuţi la corăbiile lor, pentru a le pregăti însă de luptă, dacă va fi nevoie. Între timp, *San Antonio* e încredinţat unui om, al cărui nume apare aci pentru întâia oară: Juan Sebastian del Cano. În ora aceasta, el e chemat să împiedice pe Magellan în realizarea ideii sale; în altă oră, destinul îl va alege tocmai pe dânsul pentru împlinirea operei lui Magellan.

Şi, în umbra golfului, corăbiile zac iarăşi nemişcate, ca nişte mari şi negre vietăţi aţipite. Niciun zgomot şi nicio lumină nu trădează acum cele întâmplate.

În aceste meleaguri inospitaliere, dimineaţa se iveşte în acelaşi giulgiu de iarnă târzie şi posomorâtă. Cele cinci corăbii stau încremenite în acelaşi loc, în închisoarea de gheaţă a golfului. Niciun semn nu vesteşte încă lui Magellan că vărul şi prietenul său credincios, că toţi portughezii de pe bordul navei *San Antonio* zac în lanţuri şi că un căpitan rebel a preluat comanda în locul lui Mesquita. Pe catarg

fâlfâie aceeaşi flamură ca şi în ziua precedentă. Din depărtare, totul pare neschimbat şi, ca în toate celelalte dimineţi, Magellan dă ordin să se reînceapă munca zilnică. Ca în fiecare dimineaţă, el trimite de pe *Trinidad* o barcă spre ţărm, pentru a reînnoi raţia zilnică de apă şi lemne necesare corăbiilor. Ca în fiecare dimineaţă, barca aceasta se îndreaptă întâi spre *San Antonio*, care trimite regulat câţiva marinari ai săi să meargă cu ceilalţi în acelaşi scop. Ciudat însă: de astă dată, când barca se apropie de *San Antonio,* niciuna din scările de frânghie nu e lăsată în jos, niciun marinar nu se arată, şi când vâslaşii necăjiţi le strigă celor de pe punte că ar trebui să se grăbească, ei capătă acest răspuns uluitor: „Pe corabia aceasta nu se mai primesc ordine din partea lui Magellan, ci numai acele transmise de căpitanul Gaspar Quesada”. Un asemenea răspuns e prea uimitor, pentru ca barca să nu se înapoieze numaidecât la vasul-amiral, spre a raporta căpitanului-general cele auzite.

Magellan îşi dă imediat seama de situaţie: *San Antonio* e în mâna rebelilor. A fost luat prin surprindere. Dar nici vestea cea mai dezastruoasă nu-i poate tulbura o singură clipă bătăile inimii şi limpezimea gândirii. Prima sa grijă e să-şi facă o idee exactă de gravitatea primejdiei: câte corăbii mai sunt de partea sa? Câte îi stau împotrivă? Fără zăbavă, trimite barca sa mică de la o corabie la alta. Afară de neînsemnatul *Santiago,* toate celelalte trei se declară pentru rebeli: *San Antonio, Concepcion* şi *Victoria.* Trei contra doi sau mai exact: trei contra unul, căci *Santiago* contează puţin în cazul unei lupte. Partida pare deci pierdută şi oricare altul ar fi cedat în faţa evidenţei: măreaţa acţiune căreia Magellan i-a consacrat ani întregi din viaţa sa e nimicită într-o singură noapte. El nu-şi poate continua expediţia prin tărâmuri necunoscute, numai cu vasul său, iar la celelalte nave nu poate nici să renunţe şi nici să le supună prin luptă făţişă. De nicăieri nu poate căpăta ajutor, într-o zonă neatinsă până acum de carena unei corăbii europene. În această groaznică situaţie nu-i rămân lui Magellan decât două posibilităţi. Una, acea logică

şi de la sine înţeleasă – dacă ar ţine seama de inferioritatea sa – ar fi să-şi înfrângă propria sa îndărătnicie şi să caute să ajungă la o înţelegere cu căpitanii spanioli. Şi mai e a doua posibilitate, cu desăvârşire absurdă, dar eroică: să rişte totul pe o carte şi, cu toate că nu mai are înainte-i absolut nicio şansă de reuşită, să încerce o contralovitură hotărâtoare, pentru a paraliza pe răzvrătiţi.

Totul pledează pentru o soluţie împăciuitoare bazată pe îngăduinţă. Căci căpitanii spanioli nu l-au ameninţat încă pe Magellan personal; ei n-au pus încă vreo condiţie amiralului, nu i-au prezentat nicio cerere anumită. Corăbiile nu s-au mişcat din loc; niciun atac războinic nu e de aşteptat deocamdată, căci nici căpitanii spanioli, cu toate că sunt în majoritate, nu vor să dezlănţuie la mii de leghe departe de patria lor un război fratricid, fără niciun rost. Îşi amintesc prea bine de jurământul dat în biserica din Sevilla, şi cunosc prea bine pedepsele infamante pentru răzvrătire şi dezertare. Gentilomi ca Juan de Cartagena, Luis de Mendoza, Gaspar Quesada, Antonio de Coca, pe care regele i-a ridicat la rangul de oameni de încredere ai săi, vor să se înapoieze cu cinste şi glorie în Spania şi nu cu stigmatul trădării pe frunte. De aceea ei nu se fălesc deloc cu superioritatea lor numerică, ci se declară de la început gata pentru negocieri paşnice: prin sechestrarea vasului *San Antonio*, ei nu vor să provoace o rebeliune sângeroasă, ci numai să exercite o presiune asupra amiralului, care stăruie mereu în tăcerea lui, şi să-i smulgă în cele din urmă o declaraţie precisă în privinţa rutei ce avea s-o urmeze flota regală.

Scrisoarea pe care Gaspar Quesada o trimite acum lui Magellan în numele căpitanilor spanioli nu este nicidecum o provocare. Dimpotrivă e o „suplică” şi chiar aşa e intitulată cu umilinţă: *Supplicacion.* Ea începe într-o formă din cele mai politicoase, cu o justificare a măsurilor luate în toiul nopţii. Numai din cauza răului tratament pe care l-au avut

de îndurat din partea amiralului, ei, căpitanii spanioli, s-au văzut nevoiţi să sechestreze corabia, a cărei comandă o aveau prin împuternicirea regelui. Această acţiune nu trebuie interpretată de Magellan ca un semn că ei ar vrea să-i conteste drepturile de amiral, pe care i le-a conferit majestatea sa. Ei revendică numai un tratament mai bun în viitor şi, în cazul când el vrea să le satisfacă această dorinţă îndreptăţită, ei vor sta atunci la ordinele sale, nu numai cu supunere, precum e datoria lor, dar şi cu cel mai adânc respect. (Textul spaniol al scrisorii e prea grotesc în stilul său bombastic pentru a fi tradus cuvânt cu cuvânt: *...Y si hasta alli le habían llamado de merced, desde hoy en adelante le llamarían de señoría y le besarian pies y manos.*[64]

Faţă de evidenta superioritate militară a căpitanilor spanioli, apelul acesta este în fond o ofertă din cele mai avantajoase. Totuşi Magellan s-a şi decis de mult pentru cealaltă soluţie, pentru acea eroică. Cu privirea sa ageră, şi-a dat imediat seama care e punctul slab al adversarilor săi: nesiguranţa lor. Aceasta se vădeşte din tonul scrisorii; în adâncul inimii lor, conducătorii rebeliunii nu sunt hotărâţi să ducă lupta până la capăt, şi în această slăbiciune a lor Magellan recunoaşte unicul mijloc de a-i domina, cu toată forţa lor numerică superioară. Dacă se foloseşte de această şansă, dacă loveşte fulgerător poate că norocul e iar de partea sa şi, prin îndrăzneală, ar putea să recâştige partida pierdută.

Dar – trebuie să accentuăm din nou şi să repetăm aceasta – noţiunea de îndrăzneală are la Magellan un înţeles deosebit. A acţiona cu îndrăzneală nu înseamnă nicidecum, la dânsul, a porni la atac cu toată impulsivitatea, a da iureş în focul bătăliei, ci dimpotrivă: a întreprinde ceva nespus de primejdios cu maximum de chibzuinţă şi prevedere. Planurile cele mai temerare ale lui Magellan sunt totdeauna ca un oţel bun, făurit desigur în

---

[64]Şi dacă până aci l-au numit „dumneavoastră”, de azi înainte îl vor numi „Înălţimea ta” şi-i vor săruta picioarele şi mâinile. (în limba spaniolă). (N.R.)

focul pasiunii, dar călit apoi în apa îngheţată a celei mai cumpănite şi mai calculate judecăţi. De fiecare dată, el triumfă împotriva tuturor primejdiilor, prin acest amestec de fantezie şi prudenţă. Într-o clipă, planul său e gata; restul timpului va servi numai pentru chibzuirea şi punerea la punct a amănuntelor. Magellan îşi dă seama că trebuie să facă acelaşi lucru ca şi căpitanii săi: să pună stăpânire cel puţin pe o corabie, pentru a dobândi din nou superioritatea. Totuşi ce uşor le-a fost căpitanilor, şi ce greu îi este acum lui Magellan! Ei au atacat în întunericul nopţii o corabie al cărei echipaj nu bănuia absolut nimic. Căpitanul dormea, marinarii dormeau. Nu s-a luat nicio măsură de pază, niciun marinar nu avea atunci o armă la îndemână. Acum însă totul trebuie făcut la lumina zilei. De pe cele trei corăbii ale lor, căpitanii spanioli urmăresc cu neîncredere fiece mişcare de pe vasul-amiral: tunurile şi bombardele sunt pregătite pentru tragere, de asemenea şi archebuzele; căci răzvrătiţii cunosc îndeajuns curajul lui Magellan, pentru a-l crede capabil să întreprindă şi atacul cel mai nebunesc.

Dar ei cunosc numai curajul, nu şi viclenia lui. Ei nu bănuiesc că omul acesta, care calculează totul cu atâta repeziciune, va cuteza să săvârşească fapta cea mai de necrezut – şi anume: o agresiune în plină lumină a zilei, numai cu o mână de oameni, sub privirile echipajului celor trei nave bine înarmate. Geniala sa manevră de diversiune rezidă în aceea că, pentru lovitura sa temerară, el nu are nicidecum în vedere vasul *San Antonio,* unde vărul său Mesquita zace în lanţuri. Căci, se înţelege de la sine, era de aşteptat ca atacul său să fie îndreptat, înainte de toate, asupra acestei nave. Dar tocmai pentru că lovitura sa e aşteptată la dreapta, Magellan loveşte la stânga – nu împotriva corăbiei *San Antonio,* ci împotriva *Victoriei.*

Fiecare amănunt al acestui contraatac e chibzuit cu o uluitoare precizie. Mai întâi Magellan reţine pe marinarii ce i-au transmis „suplica” lui Quesada pentru a trata o împăcare. Fireşte, el reţine şi barca lor cu vâsle. Prin aceasta a câştigat două lucruri deodată: întâi, în cazul când s-ar ajunge la o luptă între cele două tabere, el a şi redus cu

câţiva combatanţi echipajul corăbiilor rebele; în al doilea rând, prin această promptă confiscare, el are două bărci la îndemână în loc de una – şi acest avantaj în aparenţă neînsemnat se va dovedi în curând hotărâtor în toiul atacului. Căci, rezervându-şi propria sa barcă el poate trimite acum spre *Victoria,* cu barca ce şi-o însuşise, pe maestrul său armurier, vrednic de toată încrederea, pe alguazilul flotei, Gonzalo Gomez de Espinosa, împreună cu cinci oameni, pentru a preda o scrisoare comandantului rebel Luis de Mendoza.

De pe bordul corăbiei lor bine echipate, rebelii privesc cum se apropie de ei această barcă minusculă. Nicio bănuială nu încolţeşte în mintea vreunuia dintr-înşii. Căci, cum putea o barcă cu cinci oameni să atace o corabie cu şaizeci de soldaţi înarmaţi până-n dinţi şi cu bombardele încărcate, şi care se află sub comanda unui căpitan atât de energic şi de încredere ca Mendoza? Nu puteau desigur să observe că cei cinci oameni purtau cu dânşii arme ascunse sub veşmintele lor; şi cum avea să ştie dinainte că Gomez de Espinosa era însărcinat şi cu altă misiune, mult mai importantă? Tacticos, foarte tacticos, cu o încetineală calculată, pentru a câştiga timp – fiecare secundă a fost socotită dinainte – Espinosa se urcă pe bord, în urma celor cinci soldaţi ai săi, şi predă căpitanului Luis de Mendoza invitaţia scrisă de a veni pe vasul-amiral, pentru o convorbire.

Mendoza citeşte scrisoarea. Dar el îşi aminteşte prea exact de scena aceea de pe *Trinidad,* când Juan de Cartagena fusese arestat pe neaşteptate, ca un criminal de rând. Nu, un Luis de Mendoza nu e atât de nesăbuit, încât să se lase prins în aceeaşi capcană de şoareci! „Pe mine n-ai să mă duci tu acolo!”, *no me pillarás allá,* spuse el râzând în timp ce citea scrisoarea. Dar râsul acesta e curmat brusc de un sunet gâlgâit: alguazilul şi-a înfipt pumnalul în beregata lui, rănindu-l de moarte.

Exact în momentul acesta critic (şi aci se vădeşte cu ce fantastică precizie Magellan a calculat dinainte fiecare minut şi fiecare metru ce-l avea de străbătut o barcă cu

vâsle de la o corabie la cealaltă) s-au şi căţărat pe bord cincisprezece oameni înarmaţi până-n dinţi, pe care Duarte Barbosa îi adusese pe nesimţite până la *Victoria* cu cealaltă barcă, cu propria barcă a vasului-amiral *Trinidad.* Încremenit, echipajul priveşte cadavrul căpitanului său, pe care maestrul-armurier al flotei l-a dat gata cu o singură lovitură, şi până să se dezmeticească şi să priceapă ce s-a întâmplat, până să poată lua o hotărâre, Duarte Barbosa a şi preluat comanda, oamenii săi au şi ocupat toate posturile. Noul comandant împarte acum ordine şi echipajul intimidat ascultă fără să crâcnească. Într-o clipită ancora e ridicată, pânzele sunt întinse şi, înainte ca rebelii de pe celelalte două corăbii să-şi fi dat bine seama de cele petrecute pe bord (un fulger din cer senin!) *Victoria* se şi îndreaptă spre vasul-amiral – captură pe drept cuvenită lui Magellan. Trei nave: *Trinidad, Victoria* şi *Santiago* stau acum în faţa celorlalte două: *San Antonio* şi *Concepcion,* închizând ieşirea golfului spre a preîntâmpina orice încercare de fugă a răzvrătiţilor.

Prin această manevră uluitoare, cumpăna norocului s-a ridicat dintr-o dată de partea amiralului: partida ce fusese pierdută e acum recâştigată. În răstimp de cinci minute, căpitanii au fost puşi în inferioritate; nu le rămân acum decât trei posibilităţi: să fugă, să lupte sau să se predea fără luptă. Amiralul a avut însă grijă să le taie calea, postându-se cu cele trei nave ale sale la intrarea golfului. Dar nici lupta nu mai e posibilă: năpraznica lovitură a lui Magellan a paralizat pe adversari. Cine mai are curajul să-l înfrunte? Zadarnic încearcă Gaspar Quesada, în armură din cap până-n picioare, cu lancea într-o mână şi spada în cealaltă, să-şi antreneze echipajul la luptă. Înfricoşaţi, oamenii săi nu sunt în stare să-l urmeze; şi e de ajuns să sosească o singură barcă cu marinari de-ai lui Magellan, pentru ca orice rezistenţă să înceteze de-a binelea pe bordul lui *Concepcion* şi al lui *San Antonio.* După câteva ore, Alvaro de Mesquita e eliberat; în aceleaşi lanţuri în care a zăcut credinciosul aghiotant al lui Magellan, sunt puşi acum căpitanii rebeli.

Repede ca o furtună de vară, s-a dezlănţuit ostilitatea dintre cele două tabere. Primul trăsnet a curmat răscoala de la rădăcină. Poate că acest atac făţiş era numai partea cea mai uşoară din misiunea ce şi-o impusese amiralul; căci, inevitabil, potrivit dreptului maritim şi legilor războiului, trebuie să urmeze ispăşirea. Pentru Magellan începe acum un cumplit proces de conştiinţă. Regele i-a recunoscut, în mod expres, dreptul nelimitat asupra vieţii celor de sub conducerea sa, dar vinovaţii principali sunt totodată oameni de încredere ai coroanei. Pentru a-şi păstra autoritatea, el ar trebui să pedepsească acum cu toată asprimea, şi totuşi nu poate pedepsi pe toţi răzvrătiţii. Căci, cum să plece mai departe, dacă după legile războiului, el ar lega de vergile vintrelelor a cincea parte din echipaj? La o mie de leghe depărtare de patrie, într-o regiune atât de inospitalieră, amiralul nu se poate lipsi de o sută de braţe muncitoare; e deci nevoit să ia cu dânsul pe vinovaţi; trebuie să-i recâştige cu binele şi, pe de altă parte, să-i înfricoşeze printr-un exemplu extrem de aspru.

Pentru a-şi evidenţia autoritatea printr-o energică intimidare a echipajului, Magellan se hotărăşte să sacrifice pe unul din vinovaţi; şi el alege pe singurul care se năpustise cu arma trasă din teacă, pe căpitanul Gaspar Quesada, care rănise mortal cu pumnalul pe credinciosul pilot Eloriaga. Procedura penală începe cu toată solemnitatea; sunt chemaţi scribii, *escribeiros,* sunt introduşi martorii protocolului şi, exact cu acelaşi formalism, cu aceeaşi prolixitate, de parcă ar şedea pe banca unei cancelarii din Sevilla sau Saragossa, ei înnegresc pagini întregi din hârtia ce nu poate fi înlocuită cu nimic acolo, în pustietatea coastei patagoneze. Ca preşedinte, Mesquita acuză în acea „Ţara a Nimănui” pe Gaspar Quesada, fost căpitan al *Armadei,* de omor şi rebeliune. Şi Magellan rosteşte sentinţa. Gaspar Quesada e osândit la moarte, şi singura favoare pe care amiralul o acordă gentilomului e ca

sentinţa să nu fie executată prin ştreang, prin *garrotta,* ci prin decapitare cu sabia.

Cine să fie însă călăul? E greu să se găsească vreunul din echipaj, căci nimeni nu se arată dispus pentru aşa ceva. În cele din urmă, tribunalul îşi procură cu sila un călău, şi anume cu preţul unei groaznice alternative. Servitorul lui Quesada dăduse şi el o mână de ajutor în atacul contra lui Eloriaga; e declarat şi dânsul vinovat de moartea pilotului. Dar i se oferă graţierea în cazul când ar vrea să-l decapiteze pe Quesada. Alternativa aceasta: de a fi el însuşi executat sau să execute pe Quesada, trebuie să fi fost o teribilă luptă de conştiinţă pentru Luis de Molino. La urmă, însă, el cedează: e gata să împlinească sentinţa. Cu o lovitură de sabie, el desprinde de trup capul stăpânului său, salvându-şi astfel propriul său cap. După oribilul obicei al timpului, cadavrul lui Quesada, precum şi acel al lui Mendoza, e tăiat în patru, şi bucăţile ciopârţite sunt înfipte în vârful unor pari; astfel înfiorătorul spectacol ce se putea vedea la Tower, în Anglia şi în celelalte locuri de execuţie din Europa, e inaugurat acum şi în lumea patagoneză.

Dar Magellan trebuie să rostească încă o sentinţă – şi cine poate spune dacă ea a fost mai blândă sau mai crudă decât moartea prin sabie? Şi Juan de Cartagena, adevăratul conducător al răscoalei, şi un preot care aţâţase mereu pe răzvrătiţi sunt găsiţi vinovaţi. Dar în cazul acesta, până şi temerarul Magellan nu poate semna fără şovăire o sentinţă de moarte redactată în toate formele. Amiralul nu poate cuteza să dea ordin ca omul pe care regele l-a ataşat pe lângă dânsul în calitate de *conjuncta persona* să fie executat de mâna călăului; iar să verse sângele unui preot uns cu sfântul mir, el, piosul catolic, nu-şi va împovăra niciodată conştiinţa cu o asemenea faptă. De asemenea, nu e de loc oportun să târască cu el în jurul lumii pe cei doi instigatori principali. Astfel, pentru a evita osânda capitală, Magellan exclude din flotă pe căpitan şi preot. Când navele vor porni iarăşi spre largul oceanului, li se va da celor doi merinde şi vin pentru câtva timp şi vor fi debarcaţi aci, pe ţărmul de la San Julian, lăsaţi în voia domnului, care singur

va decide soarta lor.

A avut sau nu dreptate Magellan, când a rostit sentinţele sale din Port San Julian? Şi procesele-verbale, dresate la San Julian din ordinul vărului său Mesquita, nu pot fi oare contestate? Ele nu cuprind şi cuvântul apărării? Pe de altă parte, sunt oare exacte declaraţiile făcute mai târziu la Sevilla de ofiţerii spanioli, care susţineau că Magellan ar fi răsplătit cu doisprezece ducaţi pe *alguazil* şi pe oamenii săi, pentru asasinarea lui Mendoza, făgăduindu-le pe deasupra şi averea celor doi gentilomi ucişi, declaraţii pe care Magellan nu le mai putea dezminţi, deoarece murise şi el între timp? Dacă Magellan n-ar fi găsit strâmtoarea, dacă n-ar fi dus până la capăt acţiunea sa, înlăturarea căpitanilor spanioli care s-au ridicat împotriva aventurii sale primejdioase ar fi fost calificată ea o crimă ordinară. Dar pentru că Magellan a izbutit într-o acţiune care i-a adus la urmă o glorie nepieritoare, cei care au murit fără glorie rămân de-a binelea uitaţi. Succesul a justificat mai târziu, dacă nu moralmente, dar cel puţin din punct de vedere istoric, asprimea şi neînduplecarea lui Magellan.

Oricum, sângeroasa sentinţă a lui Magellan a devenit un exemplu periculos pentru cel mai genial dintre imitatorii şi succesorii săi, pentru Francis Drake. Când, cu cincizeci şi şapte de ani mai târziu, acest erou şi pirat englez e ameninţat – într-o expediţie deopotrivă de primejdioasă – de o rebeliune tot atât de primejdioasă urzită printre marinarii săi, el plăteşte, de îndată ce debarcă în acelaşi port funest de la San Julian, un greu tribut pildei luate de Magellan, imitând metoda lui marţială pentru reprimarea răscoalei. Francis Drake cunoaşte exact cele întâmplate în expediţia predecesorului său, cunoaşte procesele-verbale şi necruţarea cu care Magellan a pedepsit pe vinovaţi. Se spune că el ar mai fi găsit acolo, în Port San Julian, chiar butucul pe care, în urmă cu cincizeci şi şapte de ani, se înfăptuise sentinţa contra rebelului căpitan. Căpitanul

nesupus al lui Drake se numeşte Thomas Doughty. Ca şi Cartagena, el a fost pus în lanţuri în timpul navigaţiei şi – ciudată potrivire! – sentinţa e rostită pe acelaşi ţărm, în acelaşi *porto negro* de la San Julian. Sentinţa e şi ea aceeaşi: pedeapsa cu moartea. Numai că Francis Drake lasă fostului său prieten această sinistră alegere: sau să îndure, ca Gaspar Quesada, moartea grabnică şi onorabilă prin sabie, sau să fie surghiunit în golful acesta, ca Juan de Cartagena. Doughty, care citise şi el istoria expediţiei lui Magellan, ştie că nu s-a găsit nicio urmă a lui Cartagena şi a preotului debarcat împreună cu dânsul în pustietatea aceea: ei trebuie să fi pierit în chinuri groaznice. De aceea, Doughty îşi alege moartea sigură dar rapidă, moartea bărbătească şi cavalerească, prin sabie. Şi încă o dată se rostogoleşte în nisip un cap de rebel.

CLIPA CEA MARE
7 aprilie 1520 – 28 noiembrie 1520

TIMP DE PATRU-CINCI LUNI, flota lui Magellan nu poate părăsi acest jalnic port al nenorocului; e ţinută pe loc de urgia iernii. În acea înfiorătoare singurătate zilele se scurg încet, monotone şi apăsătoare; dar amiralul ştiind prea bine că nimic nu-i face pe oameni mai nemulţumiţi decât trândăvia, îşi pune la început marinarii la treabă grea şi neîntreruptă. Corăbiile care sunt pe drum de aproape un an sunt reparate cu multă grijă, de la călcâiul până la mărul catargului. Magellan dă ordin să se pregătească lemne din belşug, să se taie grinzi şi scânduri; poate că el născoceşte chiar unele ocupaţii de prisos, numai ca să dea echipajului iluzia că navigaţia va fi reluată în curând şi că-i va scoate din insuportabila pustietate a iernii, ducându-i spre mult doritele insule ale Sudului.

În sfârşit, se arată cel dintâi semn de primăvară. În toate aceste săptămâni de ger aprig, înnegurate, mereu mohorâte, marinarii s-au crezut aruncaţi într-o ţară a nimănui, într-o regiune cu totul părăsită de oameni şi animale; şi sentimentul acela explicabil, de nelinişte, de frică de a fi osândiţi să sălăşluiască acolo, ca într-o cavernă preistorică, izolaţi de orice alte aşezări omeneşti, trebuie să le fi întunecat şi mai mult sufletul. Dar iată că într-o dimineaţă se iveşte pe o colină o făptură ciudată, un om – pe care nu-l pot recunoaşte la început ca pe un semen al lor, căci în prima tresărire de uimire li se pare că statura lui întrece de două ori măsura obişnuită a omului. *Duobus humanum superantes staturam,* scrie Peter Martyr, iar Pigafetta confirmă că: „Bărbatul acesta era atât de înalt, încât noi ajungeam tocmai bine până la cingătoarea lui. Era bine făcut, avea o faţă lată, vopsită cu roşu şi cu cercuri

galbene în jurul ochilor, iar pe obraji avea două mâzgăleli în formă de inimă. Părul său era tăiat scurt şi colorat alb, îmbrăcămintea sa era făcută din piei aranjate şi cusute cu iscusinţă”. Spaniolii sunt mai cu seamă uimiţi de uriaşele picioare ale acestui monstru omenesc, şi din cauza acestor „picioare lungi”, a acestor picioroange *(patagao),* ei dau băştinaşilor numele de patagonezi şi ţării lor: Patagonia. Curând însă, spaniolii nu se mai înfricoşează în faţa gigantului. Căci fiinţa aceea îmbrăcată în piei îşi întinde mereu braţele, rânjind cu un fel de amabilitate; ea cântă şi dănţuieşte şi îşi toarnă necontenit nisip în păru-i vopsit alb. Magellan, care cunoştea întrucâtva, din călătoriile precedente, moravurile triburilor primitive, tălmăceşte just semnele acestea ca o dorinţă de apropiere prietenească; el ordonă unui marinar să joace la fel şi să-şi toarne de asemenea nisip pe cap. Spre bucuria corăbierilor trudiţi şi năpăstuiţi, sălbaticul ia într-adevăr pantomima aceasta drept un salut de bun-venit şi se apropie de el îmblânzit de-a binelea. Acum bieţii Trinculos – cum ni se arată într-o scenă din *The Tempest* a lui Shakespeare – îl au în sfârşit pe Caliban în mijlocul lor; pentru întâia oară, marinarii aceia plictisiţi şi amărâţi au parte de un divertisment în pustietatea aceasta şi se pot amuza din plin. Când blajinului uriaş i se pune pe neaşteptate sub nas o oglindă de metal, el sare atât de brusc înapoi, în spaima de a-şi vedea pentru întâia oară propriul său chip, încât se prăvăleşte pe spate, târând cu dânsul patru marinari. Pofta sa de mâncare îi face pe toţi să uite odată de micile porţii pe care le capătă ei înşişi. Cu ochii holbaţi, ei se uită ţintă la acest Gargantua, care goleşte dintr-o sorbitură o găleată întreagă de apă şi se îndoapă cu jumătate coş de pesmeţi, de parcă ar fi colţunaşi. Şi când i se oferă la urmă câţiva şobolani, în lăcomia lui nestăpânită, el îi sfâşie de vii cu dinţii şi îi înghite cu totul, cu păr şi piele, în strigătele de veselie şi de groază ale spectatorilor! De ambele părţi, între marinari şi acest Flămânzilă se statorniceşte o simpatie sinceră, cordială, şi când Magellan îi mai dăruieşte o pereche de clopoţei, el aduce îndată şi alţi uriaşi şi chiar câteva femei

uriaşe.

Dar tocmai această încredere imprudentă devine funestă naivilor sălbatici. Ca şi Columb şi toţi ceilalţi conquistadori, Magellan avea din partea *Casei de Depuneri* însărcinarea bine precizată de a aduce acasă nu numai câteva probe de minereuri şi soiurile de plante descoperite în cursul expediţiei, dar şi câteva exemplare din fiecare specie nouă de oameni. A prinde de viu un asemenea „gigant” li se pare la început marinarilor tot atât de primejdios ca şi încercarea de a prinde o balenă de o aripioară. Cu frica în sân, ei dau târcoale patagonezilor, dar curajul îi părăseşte în ultimul moment. În cele din urmă, ei născocesc un vicleşug grosolan, dar eficace. Doi dintre uriaşi capătă din partea lor atâtea daruri, încât le trebuie ambele mâini şi chiar toate degetele ca să-şi ţină bine prada; apoi li se arată acestor naivi, care rânjesc fericiţi, încă un lucru de preţ, deosebit de strălucitor, ceva care zăngăneşte atât de plăcut – şi anume, o pereche de cătuşe cu zurgălăi. Şi când sunt întrebaţi dacă ar vrea să poarte aşa ceva la picioare, bieţii patagonezi râd cu gura până la urechi şi dau din cap cu însufleţire: se şi văd împodobiţi cu lucrurile acelea zornăitoare. Şi cum vor suna şi vor zdrăngăni cu ele la fiece pas! Ţinându-şi strâns darurile, ei privesc curioşi de sus cum li se pun nişte lanţuri la glezne, inelele acelea reci şi frumoase, care fac o larmă atât de veselă – şi iată-i prinşi de-a binelea! Uriaşii pot fi zvârliţi în lături, fără nicio teamă, ca nişte saci cu nisip: încătuşaţi ei nu mai sunt periculoşi. Zadarnic urlă prizonierii înşelaţi; zadarnic se răsucesc, încearcă să lovească şi invocă pe zeul lor Setebos, făcătorul de minuni (numele acesta e împrumutat de la Shakespeare). *Casa de Depuneri* vrea neapărat „curiozităţi” din toate meleagurile! Ca nişte boi doborâţi, giganţii dezarmaţi sunt târâţi şi urcaţi cu funiile pe corăbii, unde aveau să piară jalnic din lipsă de hrană. Prin acest atac neaşteptat din partea „purtătorilor de cultură”, buna înţelegere s-a risipit dintr-o dată. Patagonezii au pierdut orice încredere şi se ţin departe de înşelători. Odată, când o ceată de spanioli se ia după dânşii – şi aci relatarea lui Pigafetta e ciudat de ştearsă şi confuză –

pentru a prinde şi câteva femei uriaşe, patagonezii se apără cu dârzenie şi unul din marinari ispăşeşte cu viaţa această aventură.

Dar, ca şi băştinaşilor, portul acesta blestemat de la San Julian nu le aduce spaniolilor decât nenorociri. Nimic nu-i reuşeşte aci lui Magellan, nimic nu-i vesteşte zile mai bune: fatalitatea stăruie nemiloasă pe ţărmul acesta pătat de sânge. Numai să plece de aci cât mai repede, să se întoarcă odată acasă – geme echipajul. Numai să pornească mai departe, cât mai repede, înainte, tot înainte, jinduieşte Magellan în fundul sufletului. Şi nerăbdarea lui şi a echipajului sporeşte o dată cu zilele din ce în ce mai lungi. De îndată ce se mai potolesc puţin cumplitele furtuni de iarnă, Magellan încearcă să pornească la drum. Trimite în recunoaştere, cum făcuse şi Noe cu porumbelul său, pe cel mai sprinten şi mai rapid dintre vasele sale, pe micul *Santiago*, sub comanda credinciosului Serrao. Acesta trebuie să răzbească spre sud, să cerceteze golfurile şi să se înapoieze după un anumit termen spre a da raportul. Curând a trecut şi termenul: nerăbdător şi neliniştit, Magellan scrutează marea. Dar în loc să sosească pe mare, vestea îi parvine de pe uscat; într-o zi coboară de pe colină două făpturi ciudate: ele şovăie, se clatină, şi marinarii, crezând la început că ar fi nişte patagonezi, îşi pregătesc arbaletele. Dar oamenii aceia despuiaţi, aproape degeraţi, sleiţi de foame, arătările acelea sălbăticite, care abia se ţin pe picioare, le strigă de departe cuvinte spanioleşti: sunt doi marinari de pe *Santiago*. Ei aduc o veste rea. Serrao a ajuns cu bine la un fluviu a cărui gură e largă – adăpost comod pentru corăbii, unde se poate pescui din belşug: Rio de Santa Cruz; dar, pornind mai departe, în recunoaştere, o furtună a izbit vasul de coastă şi l-a sfărâmat. Afară de un negru, tot echipajul s-a salvat şi aşteaptă la Rio de Santa Cruz în cea mai cumplită mizerie; numai ei, cei doi trimişi, au străbătut calea până la San Julian de-a lungul coastei, şi în toate aceste unsprezece zile îngrozitoare nu s-au hrănit decât cu iarbă şi rădăcini.

Magellan trimite imediat o barcă. Naufragiaţii sunt aduşi

înapoi, la flotă. Dar la ce ajută oamenii, dacă s-a prăpădit o corabie, cea mai sprintenă şi mai iscusită din toate!? E prima pierdere şi, ca orice pierdere, aci, la capătul lumii, ea e de neînlocuit. Şi când la 24 august, Magellan dă în cele din urmă ordinul de plecare, părăsind funestul golf San Julian, după ce aruncă o ultimă privire spre cei doi rebeli surghiuniţi pe ţărm, el blestemă, poate, în sinea sa, ziua când poruncise echipajului să arunce ancora acolo. O corabie a pierit în furtună, trei căpitani au pierit pe meleagurile acelea şi, mai presus de toate: un an a trecut, un an ireparabil pierdut, şi încă nu s-a făcut nimic, încă nu s-a găsit nimic, nu s-a realizat încă nimic...

Zilele acestea trebuie să fi fost cele mai întunecate din viaţa lui Magellan – singurele, poate, când omul acesta, atât de nestrămutat de obicei în credinţa sa, s-a lăsat descurajat în adâncul tăinuit al sufletului său. Numai prin faptul că, la plecarea din golful San Julian, el îşi exprimă cu falsă fermitate hotărârea de a naviga spre sud, de-a lungul coastei patagoneze, la nevoie chiar până la al şaptezeci şi cincilea grad de latitudine, şi numai în cazul când nici atunci nu s-ar găsi acel loc de trecere spre celălalt ocean, el va alege calea obişnuită, ocolind Capul Bunei Speranţe – însuşi faptul că el începe să recurgă la condiţionări ca acestea: „la nevoie” şi „poate” trădează nesiguranţa sa. Pentru întâia oară, Magellan nu exclude posibilitatea unei reîntoarceri, pentru întâia oară convine faţă de ofiţerii săi că s-ar putea ca strâmtoarea căutată să nu existe deloc sau să se afle abia în regiunile polare. E vădit că el şi-a pierdut siguranţa, dar şi presimţirea favorabilă, care-l făcea să-şi închipuie pe undeva acel *paso,* îl părăseşte în ceasul hotărâtor. Istoria n-a născocit vreodată o situaţie mai ironică şi mai răutăcioasă decât aceea în care se afla atunci Magellan: după o navigaţie de două zile, el se opreşte iarăşi la gura fluviului Santa Cruz, descoperit de Serrao, şi ordonă corăbiilor un nou popas de iarnă pe timp de două luni. Dar

pentru a ne da seama de absurditatea acestei hotărâri, să ne reprezentăm – după cunoştinţele noastre geografice mai bune, completate ulterior – situaţia în care se afla Magellan. Iată un om care îmboldit de o mare idee, dar indus, în eroare de o informaţie vagă (şi care s-a dovedit cu totul inexactă), şi-a impus ca ţel al vieţii sale să descopere locul de trecere din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific, şi astfel să găsească cel dintâi şi calea în jurul lumii. Graţie voinţei sale demonice, el a înfrânt rezistenţa materiei, a găsit oameni care să-l ajute în planul său aproape irealizabil, a căpătat prin puterea de sugestie a ideii sale o flotă de la un monarh străin – şi cât a avut de luptat pentru aceasta! – apoi a condus cu bine flota până la coasta americană, coborând spre sud, mai departe decât ajunsese vreodată un navigator înaintea lui. A biruit valurile şi furtunile oceanului, a reprimat rebeliunea; nicio piedică, nicio dezamăgire n-a putut frânge până acum fanatica sa credinţă că nu mai e departe de acest *paso,* că trebuie să fie chiar foarte aproape de ţelul acesta al visurilor sale. Şi tocmai înainte de victoria cea mare, privirea ageră, adânc pătrunzătoare a acestui vizionar lucid se întunecă deodată. Se părea că zeii, care nu-l iubeau, l-ar fi legat din rea voinţă la ochi. Căci în ziua aceasta de 24 august 1520, când Magellan porunceşte echipajului său să rămână iarăşi pe loc, pierzând astfel încă două luni, el se afla de fapt în locul mult căutat. Trebuia să străbată încă două grade de latitudine, numai câteva leghe mai mult, după miile şi miile de leghe pe care le-a parcurs până acum; îi mai trebuiau două zile de navigaţie după cele trei sute de zile de căutare, şi sufletul său adânc tulburat ar fi putut tresări cu un strigăt de bucurie. Dar – batjocură şi răutate a destinului – năpăstuitul amiral nu ştie şi nici nu presimte cât de aproape e de ţelul urmărit. Timp de două luni, atât de lungi şi de goale, două luni de neîncredere şi de griji, el aşteaptă şi tot aşteaptă primăvara la gura acestui mic fluviu, aşteaptă la ţărmul acesta pustiu şi uitat de oameni – asemenea unui biet rătăcit surprins de viscol, dârdâind de frig, ghemuit în faţa propriei sale colibe, fără să bănuiască

însă că trebuie să mai dibuie puţin, să înainteze doar cu un pas şi ar fi atunci la adăpost. Două luni nesfârşite şi fără rost şade Magellan în pustietatea aceasta şi se frământă şi se tot întreabă dacă va ajunge sau nu la *paso* – şi numai la o depărtare de două zile îl aşteaptă strâmtoarea care va purta pe veci numele său! Până în ultima clipă, omul care vrea să smulgă pământului ultima taină trebuie să simtă tortura îndoielii, ca eternul Prometeu sfâşiat de ghearele vulturului.

Dar cu atât mai măreaţă e apoi descătuşarea! Întotdeauna, numai sentimentul care se avântă din străfundul descurajării poate ajunge pe culmea supremă a fericirii. În ziua de 18 octombrie 1520, după două luni de chinuitoare şi inutilă aşteptare, Magellan dă din nou poruncă de plecare. Se slujeşte cu toată solemnitatea liturghia, echipajul primeşte iarăşi sfânta împărtăşanie şi, cu toate pânzele întinse, corăbiile îşi continuă calea spre sud. Încă o dată vântul hain le stă împotrivă, şi navele trebuie să răzbească val cu val prin vijelia dezlănţuită. Nici urmă de verdeaţă proaspătă nu consolează privirea; goală, netedă şi inospitalieră, se întinde coasta aceea de nimeni locuită: numai nisip şi stânci, mereu stânci şi nisip. A treia zi, la 21 octombrie 1520, se înalţă, în sfârşit, un promontoriu cu stânci albe, înaintea unui ţărm cu ciudate eroziuni – şi iată că îndărătul acestui cap, pe care Magellan îl numeşte *Cabo de las Virgines*[65], în cinstea sfintelor pomenite în ziua aceea, se deschide un golf adânc cu ape negricioase. Corăbiile se apropie de intrarea golfului. Ciudată privelişte, severă şi maiestuoasă! Coline înalte, cu coaste drepte, cu râpe adânci, prăpăstioase, şi, departe de tot – peisaj pe care navigatorii nu l-au mai văzut de ani de zile – un munte cu creştetul acoperit de zăpadă. Dar ce moartă e această vastă privelişte! Cât cuprinde ochiul, nicio fiinţă

[65] Capul Fecioarelor (în limba spaniolă). (N.R.)

omenească, niciun copac sau un tufiş. Numai vâjâitul şi mugetul necontenit al vântului răsună în tăcerea încremenită a acestui golf pustiu şi fantomatic. Echipajul nu e prea bucuros să contemple aceste ape întunecate. Tuturor li se pare absurd gândul că golful acesta împresurat de dealuri stâncoase şi apele lui infernale ar putea duce mai departe, spre un liman întins unde să poată debarca, sau chiar spre *Mar del Sur,* spre senina şi însorita Mare a Sudului. Fără şovăire, piloţii îşi exprimă cu toţii convingerea că această adâncă tăietură în scoarţa pământului nu poate fi decât un fiord, cum se găsesc atâtea în ţările nordice, şi că ar fi osteneală zadarnică şi pierdere de timp să cerceteze cu sonda golful acesta închis sau să facă ocolul lui cu corăbiile. Prea multe săptămâni au pierdut cu atâtea călătorii de recunoaştere prin toate golfurile Patagoniei şi niciunul nu s-a deschis spre calea atât de jinduită. Acum însă nu mai are rost o nouă tărăgănare! Să pornească îndată, mai departe, mai departe, şi dacă strâmtoarea nu se arată curând, să se înapoieze acasă o dată cu anotimpul prielnic sau să se îndrepte spre Oceanul Indian, ocolind Capul Bunei Speranţe!

Dar Magellan, posedat de ideea nestrămutată a unei strâmtori ascunse undeva, stăruie să cerceteze amănunţit şi golful acesta ciudat. Amărâţi, oamenii se supun ordinului, cu toate că ar fi preferat să plece mai departe, căci „cu toţii credeau şi susţineau că n-ar fi decât un golf închis” *(serrato tuto intorno*[66]*).* Două corăbii rămân în urmă: vasul-amiral şi *Victoria,* ca să cerceteze partea exterioară a golfului. Celelalte două, *San Antonio* şi *Concepcion,* primesc misiunea de a pătrunde în golf; să înainteze cât vor putea mai departe, dar să fie înapoi cel mai târziu în cinci zile. Căci timpul a devenit preţios şi proviziile au scăzut mult. Magellan nu mai poate să acorde un termen de cincisprezece zile, cum făcuse la Rio de La Plata. Cinci zile de recunoaştere, aceasta e ultima miză pe care o mai poate pune în joc, în această ultimă încercare.

---

[66]Închis de jur împrejur (în limba italiană). (N.R.)

Acum a sosit clipa dramatică cea mare. Cele două nave ale lui Magellan, *Trinidad* şi *Victoria,* încep să piloteze în jurul golfului, la îmbucătura lui, până ce *San Antonio* şi *Concepcion* se vor reîntoarce din cercetarea lor în adâncul golfului. Dar voinţa potrivnică a naturii se încordează din nou, de parcă ar refuza să cedeze cu uşurinţă secretul din urmă. Un vânt glacial se stârneşte pe neaşteptate, se transformă în furtună şi, curând, într-unul din cele mai teribile uragane, care bântuie deseori în această regiune, pe care vechile hărţi spaniole o menţionează astfel: *no hay buenas estaciones*[67]*,* avertisment care înseamnă că acolo nu sunt niciodată anotimpuri favorabile navigaţiei. Într-o clipită, golful clocoteşte şi spumegă, valurile se năpustesc cu furie, funiile ancorelor sunt smulse chiar de la primul iureş al uraganului; cu pânzele strânse, cele două nave sunt târâte încolo şi încoace, cu totul dezarmate – şi e un noroc că nu sunt izbite de stânci. O zi, două zile durează această îngrozitoare răzvrătire a apelor. Dar pe Magellan nu-l îngrijorează atât propria-i soartă, căci cele două corăbii ale sale se află oricum într-un golf deschis şi oricât ar fi trântite ca nişte jucării, tot mai e cu putinţă să fie ţinute departe de ţărm. Ce se întâmplă însă acum cu celelalte două corăbii, cu *San Antonio* şi *Concepcion?* Furtuna trebuie să le fi surprins în interiorul golfului; teribilul uragan le-a înşfăcat desigur în defileu, în canalul acela îngust unde ele nu au loc să manevreze şi nici măcar putinţa să arunce ancora şi să se adăpostească undeva. Dacă nu s-a întâmplat o minune, furtuna trebuie să le fi târât demult pe amândouă spre coastă, sau le-a sfărâmat de stânci în mii de bucăţi.

Ce febrilă aşteptare, plină de nerăbdare şi străbătută de fiori de groază, în aceste zile, în aceste ore, în ora supremă! O zi, şi niciun semn. Încă o zi, şi ei nu s-au întors. A treia zi, a patra zi, şi navele tot nu se arată. Şi Magellan ştie că dacă cele două nave au naufragiat, dacă echipajul lor a

[67] Nu sunt anotimpuri bune (în limba spaniolă.) (N.R.)

pierit împreună cu ele – atunci totul e pierdut. Numai cu două corăbii, el nu poate cuteza să-şi continue expediţia. Fapta şi visul vieţii sale s-au sfărâmat atunci de stâncile acelea necunoscute!

În sfârşit, un semnal din gabia catargului. Dar ce tresărire de spaimă! Gabierul de veghe n-a zărit corăbiile aşteptate, ci o coloană de fum ce se înalţă în depărtare. Groaznică clipă. O coloană de fum nu poate fi decât un semn că se află pe acolo nişte naufragiaţi care cheamă în ajutor. Aşadar, *San Antonio* a naufragiat! Şi *Concepcion!* Cele mai bune corăbii ale sale! Toată acţiunea sa a naufragiat în golful acesta ce n-are încă un nume... Magellan a şi dat poruncă să se lase bărcile pe valuri: vâslaşii să se grăbească, pentru a salva acolo în fundul golfului câteva vieţi omeneşti ce mai pot fi salvate. Dar în momentul acesta se produce marea întorsătură! E acelaşi moment glorios ca şi în *Tristan,* când jalnica melodie a morţii ce abia mai răsună din fluierul ciobănesc, stingându-se încet, încet, în resemnată renunţare, învie dintr-o dată, creşte, se avântă în dansul înaripat, în vârtejul ameţitor al unei bucurii frenetice, care se înalţă în slava fericirii. O corabie cu pânze! O corabie! Lăudat fie domnul – o corabie cel puţin e salvată! Nu, amândouă! *San Antonio* şi *Concepcion* se reîntorc amândouă, nevătămate, mântuite ca printr-o minune! Dar ce să fie asta? Abia se arată mai bine lui Magellan corăbiile şi iată că fulgeră ceva acolo, la babord, o dată, de două, de trei ori, şi ecourile loviturilor de tun se repercutează între dealurile drepte, stâncoase, rostogolindu-se departe, peste ape. Ce s-a întâmplat? De ce trag ei salve de tun, una după alta, risipind pulberea pe care o păstrează de obicei cu atâta grijă? De ce – şi lui Magellan abia îi vine să creadă ochilor – s-au înălţat pe catarge toate pavilioanele, toate flamurile? De ce gesticulează, de ce strigă căpitanii şi marinarii? Ce semne fac, ce strigă ei? El nu înţelege încă din depărtare cuvintele lor încâlcite; şi nici camarazii nu pricep încă strigătele lor puternice. Dar toţi simt în acelaşi timp şi Magellan simte cel dintâi dintre toţi că acesta e glasul biruinţei.

Şi într-adevăr, ceea ce aduc cele două nave e o veste binecuvântată. Cu inima zvâcnind, larg deschisă dintr-o dată, Magellan ascultă raportul lui Serrao. La început cele două corăbii au mers destul de rău. Abia au pătruns adânc în golf, când a izbucnit furtuna aceea. Deşi au strâns imediat pânzele, apele învolburate i-au târât înainte şi vântul îi gonea mai departe, tot mai departe, biciuindu-i fără cruţare; se şi credeau pierduţi; vor fi duşi până la capătul golfului şi navele vor fi sfărâmate de ţărmul stâncos. Abia atunci au observat, în ultimul moment, că zidul prăpăstios al stâncilor nu e închis peste tot şi că îndărătul unei ieşituri se deschide iarăşi un fel de canal. Prin calea aceasta mai liniştită, ei au ajuns într-un al doilea golf, care se îngustează din nou, pentru a se lărgi şi a se întinde iarăşi tot mai departe. Trei zile au plutit astfel, fără să ajungă la capătul acestei uimitoare căi navigabile. Încă n-au găsit ieşirea adevărată; totuşi, calea aceasta ciudată nu poate fi în niciun caz un fluviu. Căci apa e peste tot deopotrivă de sărată, iar fluxul şi refluxul se succed regulat şi uniform, precum vădesc urmele de pe ţărmuri. Această cale navigabilă nu se îngustează ca un fluviu, ca La Plata, de pildă, când porneşti de la gură în sus, ci dimpotrivă: apele ei sunt ca şi ale mării, larg desfăşurate, întinzându-se departe, tot mai departe, ele au o adâncime constantă, corăbiile menţinându-se la aceeaşi linie de plutire. Este deci mai mult decât probabil că acest fiord, că acest canal duce dincolo, spre mult căutata *Mar del Sur,* al cărei ţărm Nunez de Balboa l-a zărit în urmă cu câţiva ani de pe înălţimile istmului Panama. El e primul european care a contemplat de-acolo Oceanul Pacific.

De un an de când a pornit la drum, mult încercatul Magellan n-a primit o ştire mai bună ca aceasta. Şi ne putem închipui cum această veste plină de speranţă i-a înseninat deodată inima chinuită. Căci el începuse să se îndoiască; descurajarea prinsese rădăcini în adâncul sufletului său şi se gândise la posibilitatea unei reîntoarceri pe calea obişnuită, pe la Capul Bunei Speranţe. Nimeni nu ştie câte rugi şi făgăduinţe a înălţat el în taină către dumnezeu

şi sfinţii săi, implorându-i în genunchi. Şi acum, tocmai în momentul când credinţa sa începuse să dispară, iluzia începe să se adeverească, visul începe să se înfăptuiască. Să nu mai şovăie nicio clipă! Să se ridice ancora! Să se întindă pânzele! Încă o salvă în onoarea regelui şi o rugăciune către supremul amiral! Şi pe urmă să pătrundă curajos în labirint! Dacă găseşte pe aci, printre apele acestea acherontice[68] o cale spre cealaltă mare, atunci el e cel dintâi care a găsit şi calea în jurul pământului. Şi cu toate cele patru nave ale sale, Magellan înaintează îndrăzneţ în acest canal pe care, în cinstea sfinţilor din ziua aceea, îl botează *Todos los Santos*[69]. Dar posteritatea recunoscătoare îl va numi „strâmtoarea Magellan”.

Stranie, fantomatică privelişte trebuie să se fi desfăşurat atunci, când pentru întâia oară primele patru corăbii ale omenirii lunecă încet şi fără zgomot, pătrunzând în această tăcută şi întunecată cale navigabilă pe care, din vremuri imemoriale, n-a străbătut-o încă vreun pământean. Totul e învăluit într-o imensă tăcere. Colinele de pe ţărm, cu aspect metalic, par nişte munţi magnetici; cerul, întotdeauna înnourat, e mohorât, apăsător, şi negre sunt umbrele ce tremură pe apă. Ca barca lui Charon pe undele Styxului, ca o umbră între umbre, aşa plutesc cele patru nave, înaintând în tăcere prin această lume de infern. În depărtare lucesc munţii cu piscuri înzăpezite şi noaptea vântul aduce de acolo suflarea lor glacială. Nicio vietate nu se arată în preajmă, şi totuşi trebuie să sălăşluiască pe aci oameni, ascunşi undeva, căci în întunericul nopţii se vede într-o parte lumina unor focuri pâlpâitoare, din care cauză Magellan a numit ţara aceasta *Terra de fuego,* Ţara de foc. (Aceste focuri, care ardeau necontenit, au fost observate şi de alţii în cursul veacurilor. Ele se explică prin împrejurarea că locuitorii de acolo – cu desăvârşire înapoiaţi, lipsiţi de

[68] Acheron, un fluviu din infernul mitologiei elino–latine. (N.R.)
[69] Toţi sfinţii (în limba spaniolă). (N.R.)

orice urmă de cultură – nu cunoşteau încă mijlocul de a aprinde focul şi de aceea în colibele lor ardeau neîntrerupt, zi şi noapte, lemne şi ierburi uscate.) Dar în timp ce navigatorii, adânc tulburaţi, iscodesc în toate părţile, de nicăieri ei nu prind vreun glas, nicăieri nu zăresc vreo făptură însufleţită. Când Magellan trimite odată câţiva marinari cu barca la ţărm, ei nu găsesc nici locuinţe şi nici măcar urme de viaţă, ci numai lăcaşuri pentru morţi, câteva zeci de morminte părăsite. Şi chiar singurul animal întâlnit în cale e mort: o balenă, al cărei stârv uriaş a fost aruncat de valuri pe o plajă; ea a răzbit până aci numai ca să moară în acest ţinut al Nefiinţei şi al Toamnei veşnice. Corăbierii privesc uimiţi în tăcerea aceea nălucitoare; li se pare că s-au rătăcit pe o planetă secătuită de viaţă, cu fantastice privelişti calcinate. Mai departe! Cât mai departe! Şi împinse încet de briză, corăbiile lunecă iarăşi pe apele întunecate, care n-au fost brăzdate vreodată până acum de carena unei nave. Sonda e mereu scufundată în adâncuri, dar nu dă nicăieri de fund. Şi Magellan îşi poartă mereu privirea în toate părţile, întrebându-se cu teamă dacă golful nu se va închide cumva pe neaşteptate, curmând astfel calea liberă spre mare. Dar calea înaintează mereu, tot mai departe şi semne noi vestesc că ea trebuie să-i ducă dincolo, spre larg. Dar încă nu se arată clipa aceea mult dorită: drumul e încă încurcat şi sufletele sunt încă tulburate. Călătoria aceasta fermecată continuă, mai departe, tot mai departe prin noaptea himerică, însoţită numai de cântecul sălbatic şi neînţeles al vântului, care vâjâie şi şuieră strident şi rece, între munţii înzăpeziţi.

Dar călătoria aceasta nu e numai sinistră: ea e totodată o călătorie primejdioasă. Calea ce s-a deschis înaintea flotei lui Magellan nu seamănă câtuşi de puţin cu acel canal imaginar, drept ca o sfoară întinsă de la un capăt la altul, pe care vrednicii cosmografi germani, Schöner şi înaintea lui desigur şi Behaim, l-au desenat pe hărţile lor, instalaţi comod în cabinetul lor de savanţi. Şi e numai un eufemism, o denumire prescurtată, însă inexactă, să se spună că strâmtoarea descoperită de Magellan e o „cale”. În

realitate, ea reprezintă o neîntreruptă încrucişare de căi, un labirint de cotituri şi întorsături, un talmeş-balmeş de golfuri şi limanuri, de fiorduri şi bancuri de nisip, de canale sucite şi răsucite ca nişte maţe, pe care corăbiile le pot străbate nevătămate numai cu cea mai mare iscusinţă şi cu mult noroc. Golfurile acestea se rotunjesc sau se prelungesc în formele cele mai ciudate; sinuoase sau ascuţite, ele nu-şi trădează adâncimea, iar ieşirea lor e tăinuită: sunt împânzite de o mulţime de insule mărunte, pline de abisuri. Şi calea se bifurcă şi chiar se desface în trei sau patru artere, la dreapta, la stânga, şi niciodată nu se ştie care e direcţia cea bună: spre apus, spre nord sau spre sud. Trebuiesc evitate bancurile de nisip, trebuiesc ocolite stâncile, şi vântul duşmănos se stârneşte mereu, măturând pe neaşteptate cu vârtejurile sale turbate, cu aşa-numitele *willi-waws,* toată strâmtoarea aceea încâlcită, răscolind apele, sfâşiind pânzele.

Abia după numeroasele descrieri ale celor care au trecut mai târziu pe acolo, se poate înţelege de ce „calea Magellan” a rămas încă timp de secole spaima tuturor navigatorilor. Căci „din toate cele patru puncte cardinale, mereu bântuite de un vânt nordic, niciodată nu se poate trece prin locul acela comod şi fără grijă, niciodată vremea nu e liniştită şi însorită. În expediţiile următoare, zeci de corăbii naufragiază în strâmtoarea aceasta inospitalieră. Şi nimic nu dovedeşte mai bine ce maestru în arta navigaţiei fusese Magellan decât faptul că tocmai el, care a răzbit cel dintâi prin această cale maritimă, rămâne totodată pentru mult timp şi ultimul care a izbutit să străbată această cale fără să piardă o singură corabie. Dacă ne gândim cât de elementare erau mijloacele de investigaţie ale navelor sale, care trebuiau să cerceteze fiecare din sutele de artere şi canale laterale, înaintând şi revenind mereu, pentru a se întâlni de fiecare dată în anumite locuri; dacă ne gândim că ele nu puteau pluti decât cu ajutorul vântului care le umflă pânzele, că nu aveau decât o cârmă de lemn pentru pilotarea lor, şi că toate acestea s-au petrecut într-un anotimp neprielnic, cu un echipaj istovit, abia atunci înţelegem de ce

trecerea norocoasă a lui Magellan prin strâmtoarea aceea a fost privită ca o minune pe care au slăvit-o atâtea generaţii de navigatori. Dar, ca în toate domeniile de activitate umană, adevăratul geniu al lui Magellan a fost – şi în arta sa nautică – răbdarea. El a dat dovadă de nezdruncinată răbdare, de prudenţă şi prevedere. O lună întreagă stăruie în căutarea sa, cu nouă încredere şi cu sentimentul răspunderii. El nu se grăbeşte, nu goneşte înainte sub biciuirea unei nestăpânite nerăbdări – cu toate că, în adâncul său, sufletul îi tremură desigur de dorinţa de a ajunge în cele din urmă la capătul celălalt, de a zări în sfârşit imensitatea radioasă a Mării de Sud. La fiecare răscruce, la fiecare bifurcare, el îşi împarte flota; de fiecare dată, când două nave cercetează un fiord îndreptat spre nord, celelalte două pornesc în acelaşi timp spre sud, să cerceteze un alt canal. Omul acesta singuratic, născut într-o zodie rea, parcă ştie că nu trebuie să se încreadă niciodată în noroc; dintre multiplele drumuri ce se deschid înainte-i, el nu alege niciodată vreunul la întâmplare, cum fac atâţia alţii, aruncând banul să vadă cum cade: pe faţă sau pe dos. El caută şi cercetează toate drumurile, pentru a găsi la urmă unul singur: drumul cel bun. Şi astfel, o dată cu geniala sa fantezie triumfă şi cea mai prozaică şi mai modestă, cea mai personală dintre virtuţile sale: stăruinţa eroică.

Izbândă! primele strâmtori ale mării sunt străbătute cu bine, şi iată că sunt depăşite şi celelalte. Magellan a ajuns din nou la o răscruce, unde golful se lărgeşte, bifurcându-se în două braţe deosebite, la dreapta şi la stânga, şi cine poate şti care din aceste două căi duce de-a dreptul spre marea liberă şi care nu e decât un impas, o fundătură moartă, fără niciun interes pentru el? De aceea, Magellan împarte iarăşi mica sa flotă. *San Antonio* şi *Concepcion* au să pornească spre sud-est, urmărind sinuozităţile golfului, pe când el însuşi va cerceta canalul spre sud-vest, cu vasul

amiral şi *Victoria.* Punctul de întâlnire e ales la gura unui mic fluviu bogat în peşte, pe care aveau să-l numească din această cauză „Fluviul sardelelor”. Acolo vor trebui să fie cel mai târziu peste cinci zile. Instrucţiunile cele mai precise au şi fost date căpitanilor. Ei ar putea să întindă pânzele şi să pornească. Dar atunci se întâmplă ceva cu totul neaşteptat; niciunul din flotă nu-şi închipuise că mai era cu putinţă aşa ceva: Magellan pofteşte pe toţi căpitanii pe bordul navei sale pentru ca, înainte de a decide vreo altă acţiune, să-i dea fiecare raportul în privinţa proviziilor; şi mai vrea să asculte părerea lor: dacă e mai bine să se continue acum călătoria sau să se înapoieze, după ce se vor fi terminat toate cercetările, prin meleagurile acestea.

Să asculte părerea lor? Ce s-a întâmplat? se întreabă ofiţerii uimiţi. Ce rost are gestul acesta atât de neaşteptat, atât de uluitor? De ce dictatorul acesta cu voinţă de fier, care n-a recunoscut până acum niciunuia dintre căpitanii săi dreptul de a-i pune vreo întrebare sau de a nesocoti câtuşi de puţin un ordin al său, pofteşte tocmai acum pe ofiţeri, cu prilejul unei manevre cu totul neînsemnate, şi îi tratează iarăşi ca pe nişte camarazi, nu ca pe nişte simpli subordonaţi ai săi? În realitate, nimic nu e mai logic decât această bruscă schimbare. Întotdeauna, după triumful lor absolut, dictatorilor le este mult mai uşor, după ce şi-au asigurat puterea, să îngăduie şi altora să vorbească în mod liber. Acum, după ce a găsit locul de trecere, Magellan nu mai trebuie să evite cu teamă nicio întrebare. Acum, când e stăpân pe situaţie, el se poate arăta binevoitor faţă de ceilalţi, şi să dea cărţile pe faţă. E totdeauna mai uşor să fii drept şi omenos în împrejurări fericite, decât în cele nefericite. Şi astfel, omul acesta închistat în el însuşi îşi dezleagă în cele din urmă limba; nu-şi mai ţine secretul cu dinţii. Căci, de când secretul său nu mai e secret, ci e cunoscut de toţi, Magellan poate fi mai comunicativ cu subalternii săi.

Căpitanii se prezintă şi dau raportul. Oricum, nu prea sunt îmbucurătoare comunicările lor. Alimentele s-au împuţinat în mod îngrijorător; fiecare corabie mai are, în

cazul cel mai bun, provizii pentru trei luni. Magellan ia cuvântul. E bine stabilit, declară el cu fermitate, că primul ţel al expediţiei e atins: locul de trecere spre *Mar del Sur* e ca şi găsit. El roagă acum pe căpitanii săi să-şi exprime liber părerile: oare flota trebuie să se mulţumească cu succesul acesta, sau să caute să împlinească tot ce făgăduise el împăratului, adică să ajungă şi la insulele cu mirodenii şi să le ia în stăpânire pentru Spania? Desigur, el recunoaşte fără înconjur că proviziile sunt extrem de scăzute şi că mari primejdii mai stau în calea lor. Dar mare e şi gloria şi bogăţia ce-i aşteaptă pe toţi în caz de reuşită deplină. Curajul său e nezdruncinat. Dar înainte de a lua o hotărâre definitivă – dacă vor să se înapoieze acum acasă cu acest semisucces, sau îşi fac un punct de onoare de a persevera până ce vor ajunge la ţelul din urmă – el, Magellan, ţine să afle părerea ofiţerilor săi.

Nu ni s-a transmis răspunsul ce l-au dat căpitanii şt piloţii; dar, de bună seamă, nu e greşită presupunerea că cei mai mulţi dintr-înşii au rămas cam tăcuţi. Ei îşi amintesc prea lămurit de cele întâmplate la San Julian şi de trupurile ciopârţite ale camarazilor lor spanioli; şi tocmai de aceea nu prea le vine la îndemână să vorbească făţiş acestui portughez cu voinţă de fier şi să-l contrazică oricât de puţin. Numai unul din ei îşi exprimă clar, rituos, îndoielile sale: Estevao Gomez, pilotul de pe *San Antonio*, un portughez despre care se spune că ar fi chiar înrudit cu Magellan. Gomez spune pe faţă că acum, când după toate aparenţele s-a găsit într-adevăr strâmtoarea, ar face mai bine să se înapoieze în Spania şi, după ce se va înjgheba o flotă nouă, să pornească a doua oară pe calea descoperită aci, spre insulele cu mirodenii. Căci, după părerea sa, corăbiile de care dispun, acum nu mai sunt îndeajuns de rezistente pentru a înfrunta alte primejdii; afară de aceasta, nu au provizii suficiente, şi nimeni nu ştie cât de întinsă e această *Mar del Sur,* până unde duce oceanul acesta nou, cu desăvârşire necunoscut, care-i aşteaptă dincolo de strâmtoare. Dacă ei se aventurează pe apele acestea, riscă să apuce pe o cale greşită, şi dacă nu găsesc îndată un

port, flota e osândită să piară în chipul cel mai jalnic.

Estevao Gomez a chibzuit bine: raţiunea vorbeşte printr-însul. Şi probabil că Pigafetta, care suspectează de la început pe toţi acei care-l contrazic pe Magellan, e nedrept faţă de acest corăbier încercat, atribuindu-i tot felul de motive meschine pentru că a îndrăznit să-şi exprime îndoielile. În realitate, punctul de vedere al lui Estevao Gomez era logic şi obiectiv; propunerea lui de a se întoarce atunci cu un rezultat onorabil, pentru a porni mai târziu cu o a doua expediţie spre ţelul propus, era cât se poate de justă; el ar fi salvat astfel viaţa lui Magellan şi a echipajului – aproape două sute de oameni. Dar lui Magellan nu-i pasă de viaţa trecătoare; numai fapta nemuritoare contează pentru dânsul. Cine cugetă eroic, trebuie să pornească vrând-nevrând la acţiune, împotriva avertismentelor date de raţiune. Fără şovăire, Magellan ia din nou cuvântul pentru replică. Desigur, au de întâmpinat multe dificultăţi; vor trebui, probabil, să îndure foamea şi toate lipsurile imaginabile; dar – cuvintele acestea sunt într-adevăr profetice! – chiar dacă vor fi nevoiţi să înghită şi pielea cu care sunt căptuşite vergile pânzelor, el socoate că e de datoria sa de-a naviga mai departe şi de-a descoperi ţara pe care o făgăduise *(de pasar adelante y descubrir lo que habia prometido).* Cu această chemare la aventură, consfătuirea – atât de remarcabilă şi din punct de vedere psihologic – pare că s-a terminat fără alt incident. Şi ordinul lui Magellan e transmis cu glas tare de la o corabie la alta: expediţia va fi continuată. În taină însă, Magellan comunică încă un ordin căpitanilor săi: să evite cu cea mai mare grijă ca echipajul să afle adevărul în privinţa proviziilor. Oricine va face măcar o aluzie o va plăti cu viaţa sa.

Căpitanii au ascultat ordinul acesta fără să sufle o vorbă şi curând cele două corăbii, cărora li s-a dat însărcinarea de a explora canalul sudic, *San Antonio* sub comanda lui Mesquita şi *Concepcion* sub a lui Serrao, au dispărut în

golful întortocheat, cu nenumărate ieşituri şi ascunzişuri. Între timp, cele două corăbii rămase în urmă, *Trinidad*, vasul-amiral al lui Magellan, şi *Victoria,* au parte de o vreme mai bună. Ele ancorează la gura „Fluviului sardelelor” şi în loc ca el însuşi să pornească mai departe spre apus, pentru cercetarea canalului, Magellan lasă în sarcina unei bărci mici această primă investigaţie. Nu e nicio primejdie în această parte liniştită a canalului; Magellan dă celor trimişi în recunoaştere un singur ordin: să se înapoieze cel mai târziu a treia zi. Astfel, cele două corăbii mari rămân în deplină odihnă timp de trei zile, până ce se vor reîntoarce *San Antonio* şi *Concepcion*. E un răgaz binefăcător acel pe care şi-l îngăduie Magellan şi oamenii săi în mijlocul unei naturi blânde. În ultimele zile, cu cât au răzbit mai mult spre apus, priveliştile din jur au devenit din ce în ce mai atrăgătoare, mai frumoase. Ciudat! În locul stâncilor şi coastelor nisipoase îi salută aci dumbrăvi şi păduri. Colinele scad, se conturează lin, numai în zare lucesc piscurile îngheţate ale munţilor. Aerul e mai blând şi izvoare cu apă dulce înviorează pe marinarii, care, săptămâni de-a rândul, n-au băut altceva decât apă sălcie, stătută, din butiile corăbiilor. Acum stau întinşi pe iarba moale, urmăresc alene minunea apelor: peştii aceia zburători, care se înalţă în aer şi se cufundă apoi în valuri, dar pe urmă se apucă iar de treabă, grăbindu-se să prindă sardele, care se găsesc, în fluviul acesta în cantităţi de necrezut. Şi mai descoperă atâtea ierburi şi rădăcini bune de mâncat, încât se pot sătura, în sfârşit, de-a binelea, după luni de oboseală şi de post. Şi atât de frumoasă e aici natura, care-i cuprinde cu umbrele şi miresmele ei, încât Pigafetta exclamă entuziasmat: *Credo che non sia al mondo un piú bello e miglior stretto, comè è questo*[70]*.*

Dar ce înseamnă mărunta fericire de a trăi câteva zile în tihnă şi îndestulare, într-o leneşă şi visătoare destindere, faţă de celălalt simţământ – faţă de marea şi înflăcărată fericire care-l cuprinde acum pe Magellan, înălţându-l în

---

[70] Cred că nu se află pe lume o strâmtoare mai bună şi mai frumoasă decât asta (în limba italiană). (N.R.)

beţia şi exaltarea beatitudinii! Căci iată că, în a treia zi, mica şalupă trimisă în recunoaştere se întoarce, ascultătoare, şi marinarii fac iarăşi semne din depărtare, ca în ziua aceea a „Tuturor sfinţilor”, când au descoperit intrarea în strâmtoare. Acum însă – şi aceasta e de o mie de ori mai important – ei au găsit în cele din urmă şi ieşirea! Au văzut cu propriii lor ochi marea în care se varsă canalul acesta – imensa, necunoscuta *Mar del Sur! Thalassa! Thalassa!* milenarul strigăt de bucurie cu care grecii au salutat marea eternă, când s-au întors în ţara lor după ce au trecut prin nenumărate primejdii, răsună aci din nou, într-o altă limbă, însă cu aceeaşi însufleţire. Strigătul acesta se înalţă într-o atmosferă în care n-a vibrat niciodată până acum glasul de bucurie şi fericire al omului.

Aceasta este clipa cea mare a lui Magellan, clipa aceea de supremă exaltare, de beatitudine ce nu poate fi cu nimic întrecută şi pe care fiecare om o trăieşte numai o dată în viaţa sa. Totul s-a împlinit. El şi-a ţinut cuvântul pe care-l dăduse împăratului. A făcut o realitate din ceea ce mii de oameni nu cutezau decât să viseze: el e cel dintâi care a găsit calea spre cealaltă mare. În clipa aceasta, el simte că şi-a justificat rostul vieţii sale; în clipa aceasta, el se simte sfinţit cu harul nemuririi.

Şi atunci se întâmplă ceea ce nimeni n-ar fi îndrăznit să creadă cu putinţă la omul acesta aspru, tăcut. Soldatul acesta dârz şi sever, care nu şi-a trădat niciodată simţămintele, e copleşit deodată de o arzătoare emoţie. Ochii i se umezesc – şi lacrimi fierbinţi i se preling pe obraji, se pierd în barba lui neagră şi stufoasă. Magellan, omul acesta cu voinţă de fier, plânge pentru întâia oară, plânge singura dată în viaţa sa – de fericire. *(El capitano generale lacrimo per allegrezza.)*

O clipă, o singură clipă scurtă în toată viaţa sa trudnică şi întunecată, a putut simţi şi Magellan suprema fericire – beatitudinea hărăzită omului creator: aceea de a şti că a

realizat ideea vieţii sale. Dar acestui om îi este scris în stele să nu aibă parte de nicio clipă de fericire, fără să plătească destinului un amarnic tribut. Fiecare triumf al său e inevitabil legat de o dezamăgire. Lui îi este doar îngăduit să privească fericirea, dar nu să încerce s-o cuprindă, s-o reţină; şi chiar această scurtă clipă de extaz – cea mai rară şi mai preţioasă din viaţa sa – se stinge prea curând, piere chiar înainte ca el s-o fi simţit întreagă, până la sfârşit. Căci unde au rămas celelalte două corăbii? De ce întârzie ele atât de mult? Acum, după ce barca aceea mică i-a adus vestea că există o ieşire spre mare, orice altă căutare pentru a se găsi în altă direcţie vreo ieşire spre Marea de Sud nu mai e decât zadarnică pierdere de timp. Ah! de-ar veni odată cele două corăbii trimise în recunoaştere – *San Antonio* şi *Concepcion* – să primească şi ele vestea cea bună! De-ar veni în cele din urmă! Magellan, din ce în ce mai nerăbdător, îşi poartă mereu privirea prin adânciturile golfului. De mult a trecut termenul stabilit; a şi trecut a cincea zi, şi tot nu se arată o urmă, un semn din partea lor.

Nu cumva s-a întâmplat o nenorocire? Sau poate că s-au rătăcit? Magellan e prea alarmat ca să mai aştepte inactiv în locul cuvenit. Dă ordin să se întindă pânzele, să se pornească îndărăt în canal, în întâmpinarea corăbiilor care zăbovesc atâta. Dar nimic nu se iveşte în depărtare: nimic, nimic nu se iveşte în zare, pustii sunt apele acelea reci şi moarte. Nicăieri un semn, nicăieri o urmă cât de mică.

În sfârşit, în a doua zi de căutare, se arată o corabie. E *Concepcion,* sub comanda credinciosului Serrao. Dar unde e cealaltă corabie, cea mai mare, cea mai preţioasă navă a flotei? Unde e *San Antonio?* Serrao nu ştie ce să răspundă. Chiar din prima zi *San Antonio* i-a luat-o înainte şi de atunci a dispărut. În primul moment, Magellan nu-şi închipuie că s-ar fi întâmplat vreo nenorocire. Poate că *San Antonio* s-a rătăcit numai, cine ştie unde – sau poate că comandantul său a înţeles greşit consemnul. De aceea, el trimite toate corăbiile în direcţii diferite, pentru a cerceta toate colţurile canalului principal, ale „strâmtorii amiralului” (Admiralty Sound). Pune să se aprindă focuri, agită noaptea semnale

luminoase, înfige pe ţărm steaguri lângă care lasă scrisori cu instrucţiuni pentru corabia rătăcită, în cazul când ea ar fi pierdut într-adevăr direcţia. Dar nicio urmă, nicăieri. Trebuie să se fi întâmplat ceva rău. Sau că *San Antonio* a naufragiat şi s-a scufundat cu tot echipajul – ceea ce-i prea puţin probabil, căci tocmai în zilele acestea vremea era neobişnuit de liniştită. Sau – posibilitatea mult mai acceptabilă – pilotul acela de pe *San Antonio*, Estevao Gomez, care ceruse la consfătuirea ofiţerilor grabnică reîntoarcere în ţară, a trecut hotărât la faptă şi, ca un adevărat rebel, s-a înţeles cu ofiţerii spanioli ai corăbiei să înlăture pur şi simplu pe căpitanul rămas credincios amiralului şi să dezerteze cu toţii, luând cu ei şi proviziile.

Magellan nu poate şti în ceasul acela ce anume s-a întâmplat. Ştie numai că i s-a întâmplat ceva îngrozitor. Corabia a plecat! Cea mai bună, cea mai mare navă a flotei, şi totodată cea mai îmbelşugat aprovizionată din toate. Dar încotro a plecat şi ce s-a întâmplat cu ea, ce s-a întâmplat pe bordul ei? Nimeni nu-i poate da vreo lămurire în această imensă pustietate, unde n-a întâlnit încă vreun om. Nimeni nu-i poate spune dacă ea zace acum în fundul mării sau dacă a dezertat, îndreptându-se în toată graba spre Spania. Numai constelaţia aceea străină, Crucea Sudului, împresurată de toată puzderia de stele scânteietoare, a fost martorul ocular al misterioasei întâmplări. Numai ele cunosc calea apucată de *San Antonio*, numai ele i-ar putea da un răspuns. E deci explicabil că Magellan – care, ca toţi oamenii din vremea sa, se încredea în ştiinţa tălmăcirii stelelor, considerând-o ca o ştiinţă a adevărului – cheamă la dânsul pe astrologul şi astronomul Andres de San Martin, care-l însoţeşte în locul lui Faleiro. El e singurul care ar putea citi în stele, prin meleagurile acestea depărtate. Amiralul îi porunceşte să cerceteze horoscopul şi să-i explice, cu toată arta şi priceperea sa, ce s-a întâmplat cu *San Antonio*. Şi, în mod excepţional, astrologia s-a dovedit atunci o ştiinţă adevărată! Isteţul astrolog, care-şi aminteşte prea bine de atitudinea hotărâtă a lui Estevao Gomez la consfătuirea ofiţerilor, prezice că corabia a

dezertat şi căpitanul ei este prizonier pe bord.

Încă o dată, pentru ultima oară, Magellan se află în faţa unei hotărâri, care nu poate fi amânată. Prea se bucurase, cu inima uşoară, prea curând jubilase el când i s-a adus vestea cea mare. I s-a întâmplat aceeaşi nenorocire ca şi lui Francis Drake, navigatorul care a pornit pe urmele lui; la fel şi amiralul englez a pierdut cea mai bună din corăbiile sale, care a dezertat pe nesimţite, într-o noapte, cu generalul rebel Winter. Identitatea acestei întâmplări, a doua după aceea întâmplată la fel la San Julian, vădeşte ciudatul paralelism dintre prima expediţie în jurul lumii şi cea de-a doua. Tocmai când i s-a vestit biruinţa, un compatriot, un duşman de acelaşi neam, l-a atacat cu perfidie pe Magellan, sărindu-i în spate. Şi dacă flota nu mai avea nici înainte destule alimente, nu mai încape îndoială că ea e ameninţată acum de cele mai cumplite lipsuri. Căci tocmai *San Antonio* avea pe bord cele mai bune provizii; afară de aceasta, prin aşteptarea şi căutările acelea absurde, s-au risipit iarăşi, timp de şase zile, preţioasele rezerve. În urmă cu opt zile, într-o zodie incomparabil mai prielnică, înaintarea în *Mar del Sur,* cu desăvârşire necunoscută, era şi aşa o întreprindere din cele mai îndrăzneţe; acum însă, după fuga lui *San Antonio*, a săvârşi o asemenea faptă este aproape o sinucidere.

De pe culmea cea mai înaltă a mândrei siguranţe de sine, Magellan a fost prăvălit dintr-o dată în cel mai adânc abis al deznădejdii. Şi pentru a ne convinge de aceasta, nu ne trebuie neapărat relatarea pe care ne-a transmis-o Barros: *Quedó tan confuso que no sabia lo que habia de determinár* („Era atât de tulburat, încât nu cuteza să ia o hotărâre”). Căci adânca nelinişte a lui Magellan ni se vădeşte prea lămurit din ordinul de bord – singurul care ne-a fost păstrat – pe care amiralul l-a transmis tuturor ofiţerilor flotei sale, în acel moment de grea încercare. Pentru a doua oară în răstimp de câteva zile, el le cere

părerea: dacă flota trebuie să pornească mai departe sau să se înapoieze; însă de astă dată, Magellan, pretinde căpitanilor să-i dea răspunsul în scris. El vrea un alibi; aceasta ne arată cât de prevăzător era el în toate. *Scripta manent.*[71] Magellan are nevoie, pentru mai târziu, de o dovadă scrisă că a întrebat pe căpitanii săi. Căci el îşi dă perfect seama – şi faptele aveau să confirme aceasta – că rebelii aceia de pe *San Antonio*, de îndată ce vor debarca la Sevilla, se vor prezenta ca acuzatori ai săi, pentru a nu fi acuzaţi ei înşişi de insubordonare. Fără îndoială; îl vor înfăţişa pe el, absentul, ca pe un om al teroarei; vor întărâta prin descrierile lor exagerate sentimentul naţional al spaniolilor, arătând cum el, portughezul străin de ţară, a chinuit pe funcţionarii împuterniciţi de rege, ţinându-i în lanţuri, cum a decapitat, a ciopârţit sau a lăsat să piară jalnic de foame pe nobilii castiliani, pentru ca, împotriva ordinului riguros al regelui, flota să fie comandată numai de portughezi. Pentru a combate acuzaţia aceasta inevitabilă, că el ar fi exercitat o teroare brutală în tot timpul expediţiei, nelăsând astfel ofiţerilor săi nici măcar putinţa de a-şi exprima în mod liber părerile lor, Magellan a conceput acel ordin ciudat, care sună mai degrabă ca o auto-apărare, decât ca o consultare camaraderească. „Dat în canalul Todos los Santos enfrente[72] del Rio del Isleo, 21 noiembrie” … aşa începe ordinul: „Eu, Ferdinand Magellan, cavaler al Ordinului Santiago şi căpitan-general al acestei. Armada... am aflat că chestiunea continuării expediţiei vă apare tuturora ca o hotărâre plină de răspundere, deoarece socotiţi că timpul e prea avansat acum. Eu sunt însă un om care nu respinge niciodată cu dispreţ părerea sau sfatul altuia, ci vrea să pună în discuţie toate chestiunile şi să execute hotărârile de comun acord cu ceilalţi”.

Probabil că ofiţerii nu şi-au putut reţine un zâmbet ironic, când au citit această ciudată autocaracterizare. Căci dacă este vorba de trăsături de caracter, ceea ce-l distinge mai presus de toate pe Magellan este tocmai autocratismul său

[71] Ce e scris rămâne (în limba latină). (N.R.)
[72] Enfrente – în faţă (în limba spaniolă). (N.R.)

neînduplecat, severitatea neclintită în conducere, felul său de a porunci. Îşi amintesc cu toţii prea bine cum acelaşi om a strivit cu pumnu-i de fier orice protest al căpitanilor ataşaţi pe lângă el la conducerea flotei. Dar şi Magellan ştie cât de bine trebuie să-şi amintească ei de dictatura sa, care nu tolera nicio altă părere decât a sa – şi de aceea el continuă în ordinul său: „Nimănui să nu-i fie deci frică, gândindu-se la cele întâmplate la Port San Julian; ci fiecare dintre voi are datoria să-mi spună fără teamă opinia sa în ce priveşte apărarea Armadei noastre. Ar fi contrar jurământului şi datoriei voastre dacă aţi voi să-mi ascundeţi punctul vostru de vedere”. El cere ca fiecare în parte *(cada uno de por si)* să-şi exprime lămurit părerea, şi anume: în scris *(por escrito),* dacă trebuie să pornească mai departe sau să se înapoieze, indicând amănunţit şi motivele.

Dar încrederea pierdută în luni de încordare nu poate fi răscumpărată într-o oră. Prea le-a intrat ofiţerilor frica în oase, pentru ca ei să se exprime cu toată sinceritatea, cerând lui Magellan să se întoarcă în ţară. Şi singurul răspuns care ne-a fost păstrat, acel al astronomului San Martin, arată cât de puţin înclinaţi erau dânşii să împartă cu Magellan răspunderea, tocmai acum când ea devenise atât de imensă. Bravul astrolog se exprimă aşa cum se cuvine unui prezicător: nebulos şi în doi peri, sărind cu toată iscusinţa într-o parte, apoi în cealaltă, fără să-şi piardă echilibrul. E adevărat că el se îndoieşte că s-ar putea ajunge la Moluce prin canalul Todos los Santos *(aunque yo dude haya camino para poder navigar á Maluco por este canál*[73]*);* totuşi sfătuieşte pe Magellan să continue călătoria, deoarece „sunteţi în plină primăvară”. Pe de altă parte însă, ar fi mai bine pe la mijlocul lui ianuarie, căci oamenii săi sunt foarte trudiţi, extenuaţi şi n-ar putea s-o ducă prea mult. Ar fi poate preferabil să nu plece spre apus, ci spre răsărit, dar el, Magellan, să facă cum crede că e mai bine, şi dumnezeu să-i arate calea. Cam în felul acesta vag, nehotărât, trebuie să se fi exprimat şi ceilalţi ofiţeri.

---

[73] Cu toate că eu mă îndoiesc dacă este drum de navigat prin acest canal spre Moluce (în limba spaniolă). (N.R.)

Totuşi Magellan n-a întrebat nicidecum pe ofiţerii săi pentru a căpăta un răspuns precis, ci numai pentru a putea dovedi mai târziu că i-a întrebat într-adevăr. Ştie că s-a aventurat prea departe pentru a mai putea da înapoi. El nu se poate întoarce acasă decât ca un triumfător, altfel e pierdut. Şi chiar dacă astronomul acela bun de gură i-ar fi prorocit şi moartea, el trebuia să meargă mai departe pe calea sa eroică. Din ordinul său, corăbiile părăsesc la 22 noiembrie adăpostul de lângă „Fluviul sardelelor” şi, în câteva zile, străbat până la capăt strâmtoarea Magellan, căci aşa avea să fie numită ea în vecii vecilor. Când a ieşit din strâmtoare, el zăreşte pentru întâia oară – îndărătul unui promontoriu pe care dintr-un sentiment de recunoştinţă îl numeşte *Cabo deseado* – Capul mult dorit – marea cea nouă, pe ale cărei valuri ce se rostogolesc din zare în zare n-a plutit niciodată până acum vreo corabie europeană. Privelişte adânc zguduitoare: acolo spre apus, dincolo de orizontul nesfârşit, trebuie să se afle insulele cu mirodenii, insulele bogăţiilor fabuloase, iar dincolo de ele, mai departe, imensele împărăţii ale Orientului: China, Japonia şi India – şi pe urmă mai departe, mereu mai departe, iarăşi patria – Spania, Europa! De aceea, încă un popas, un ultim răgaz înainte de plecarea definitivă, hotărâtoare, înainte de a se avânta pe oceanul necunoscut, pe care nimeni nu l-a străbătut vreodată de la facerea lumii! Apoi, la 28 noiembrie 1520, ancorele sunt ridicate, steagurile fâlfâie toate în vârful catargelor. Şi, cu bubuitoare salve de tun, cele trei mici şi singuratice corăbii salută respectuos marea cea necunoscută, aşa cum se salută cavalereşte un mare adversar provocat la duel, înainte de a începe lupta pe viaţă şi pe moarte.

MAGELLAN ÎŞI DESCOPERĂ REGATUL

28 noiembrie 1520 – 7 aprilie 1521

ISTORIA ACESTEI PRIME traversări a oceanului care nu are încă un nume – „o mare atât de imensă, încât spiritul omenesc abia poate concepe aşa ceva”, precum citim în relatarea lui Maximilian Transsylvanus – este una din nepieritoarele fapte eroice ale omenirii. Expediţia lui Columb, într-o vreme când lumea părea nemărginită pentru că era mai puţin cunoscută, a fost slăvită de contemporanii săi şi de toate epocile următoare ca un incomparabil act de curaj; şi totuşi, fapta aceasta nu poate fi comparată, în ce priveşte sacrificiile impuse, cu victoria pe care Magellan şi-a cucerit-o contra elementelor naturii şi în condiţii atât de grele. Căci Columb a pornit cu trei corăbii echipate cât se poate de bine, înzestrate cu toate cele trebuitoare; în totul, călătoria sa a durat numai treizeci şi trei de zile, şi cu o săptămână înainte de a debarca, ierburi ce pluteau pe mare, lemne de esenţe necunoscute şi păsări de uscat i-au întărit convingerea că se apropie de un continent. Echipajul său era odihnit şi sănătos, corăbiile sale erau aprovizionate din belşug, încât în cazul cel mai rău se putea întoarce acasă fără nicio ispravă. Necunoscutul se întindea numai înaintea sa; îndărătul său avea patria, ca o ultimă cale şi soluţie.

Magellan însă porneşte în gol, spre necunoscutul cel mai desăvârşit. Şi el nu porneşte dintr-o Europă cunoscută, cu porturile şi căminul ei familiar, ci dintr-o ţară cu totul străină şi inospitalieră: Patagonia. Toţi marinarii săi sunt sleiţi de luni şi luni de trudă. Foamea şi lipsurile i-au urmărit până aci, foamea şi lipsurile îi însoţesc şi acum, iar înaintea lor îi aşteaptă tot foamea şi lipsurile. Îmbrăcămintea lor e uzată, fiece pânză e sfâşiată, fiece funie e roasă. De

săptămâni şi săptămâni n-au văzut vreun chip de om prin meleagurile acelea, n-au întâlnit vreo femeie şi nici vin n-au mai găsit, nici came proaspătă şi nici pâine proaspătă. În sinea lor desigur că-i invidiază pe camarazii mai îndrăzneţi, care au dezertat la timp şi au pornit înapoi spre patria lor, în loc să-şi rişte viaţa în aceste nesfârşite pustietăţi de ape. Şi astfel, cele trei corăbii plutesc douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, şaizeci de zile, şi tot nu se iveşte ceva în zare, o insulă, un semn care să le dea măcar speranţa că se apropie de uscat. Şi iar trece o săptămână şi încă o săptămână, şi încă una şi iarăşi una – o sută de zile, de trei ori mai mult decât i-a trebuit lui Columb pentru a străbate Oceanul! Timp de mii şi mii de ore pierdute, flota lui Magellan înaintează cu desăvârşire în gol. De la 28 noiembrie, când *Cabo deseado* – Capul mult dorit – a dispărut încet, încet la orizont, nicio hartă, nicio măsură nu mai ajută câtuşi de puţin. Toate distanţele pe care Faleiro le calculase în cabinetul său s-au dovedit false; Magellan crede că a trecut de mult de Cipangu, de Japonia, fără să fi zărit măcar coastele ei, şi n-a străbătut în realitate decât o treime din oceanul acela necunoscut, pe care îl botează *Il Pacifico,* Pacificul, atât e de liniştit, fără vânturi, fără valuri răscolite.

Dar cât de groaznică e această linişte, cât de chinuitoare e monotonia acestui calm ucigător! Mereu aceeaşi mare albastră şi lucitoare ca o oglindă, mereu acelaşi cer încins, senin, fără niciun nor, mereu acelaşi aer apăsător, în care nu răsună niciun zgomot, niciun ecou; mereu acelaşi orizont rotund, ce stăruie la aceeaşi depărtare, ca un disc metalic între acelaşi cer şi aceleaşi ape – tăietură circulară din zare în zare, ce pătrunde cu încetul, tot mai adânc, şi în inima navigatorilor. Mereu aceeaşi albastră imensitate a neantului în jurul corăbiilor minuscule – singurele realităţi mişcătoare în mijlocul înfiorătoarei nemişcări; mereu aceeaşi lumină orbitoare a zilei, care vădeşte cu toată cruzimea acelaşi veşnic pustiu, mereu unitar şi identic cu el însuşi, şi în toiul nopţii, mereu aceleaşi stele reci şi tăcute, spre care se înalţă zadarnic privirile întrebătoare. Mereu aceleaşi lucruri în micul spaţiu omenesc: aceleaşi pânze, acelaşi catarg,

aceeaşi punte, aceeaşi ancoră, aceleaşi tunuri, aceleaşi mese... Mereu acelaşi miros neplăcut şi dulceag de alimente alterate, ce răbufneşte din măruntaiele navelor pântecoase. Şi mereu, dimineaţa şi la miezul zilei, seara şi noaptea, aceleaşi chipuri care se întâlnesc iar şi iar pe bord, fără să se poată evita – chipuri încremenite într-o surdă deznădejde – chipuri omeneşti, tot mai scofâlcite şi mai descompuse din zi în zi. Ochii se afundă în orbite; şi în fiece dimineaţă, care se vesteşte tot atât de searbădă ca şi celelalte, tot mai ştearsă e strălucirea lor; tot mai supţi sunt obrajii, şi pasul e tot mai slab, mai greu... Ca nişte stafii, scofâlciţi, livizi, umblă încolo şi încoace mateloţii, atât de zdraveni şi de curajoşi cu puţine luni înainte, când alergau în sus şi în jos, căţărându-se pe scări, strângând pânzele în furtună. Ei se clatină acum ca nişte bolnavi sau zac sleiţi pe rogojini. Fiecare din cele trei corăbii, pornite în una din cele mai îndrăzneţe aventuri ale omenirii, nu mai adăposteşte decât nişte fiinţe care abia de mai seamănă a marinari – fiecare punte e un spital plutitor, un lagăr rătăcitor de bolnavi şi de infirmi.

Proviziile scad înfricoşător în cursul acestei traversări neaşteptat de lungi, şi mizeria sporeşte groaznic. Ceea ce ofiţerul-intendent împarte zilnic echipajului din resturile de provizii nu se mai poate numi hrană, ci mai degrabă gunoi. De mult s-a terminat vinul care le mai răcorea întrucâtva buzele şi sufletul. Iar apa de băut, fiartă de razele soarelui necruţător, a devenit atât de sălcie în butoaiele şi burdufurile murdare, răspândind o duhoare atât de pestilenţială, încât nenorociţii trebuie să-şi strângă nările cu degetele în timp ce sorb dintr-o dată înghiţitura zilnică, riguros măsurată, care le umezeşte puţin gâtlejul ars de sete. Cât despre pesmeţi – care alcătuieşte, împreună cu peştele ce-l pot prinde, singura lor hrană – s-au fărâmiţat de mult. „Pâinea” lor e doar o pulbere murdară, cenuşie, în care mişună viermii spurcaţi şi excrementele şobolanilor care, răzbiţi şi ei de foame, s-au năpustit asupra acestor ultime şi mizerabile rămăşiţe de hrană. Cu atât mai jinduite au devenit la rândul lor aceste respingătoare vietăţi; căci

dacă deznădăjduiţi marinarii mai au putere să urmărească prin toate colţurile şobolanii care devorează ultimele lor provizii, ei nu fac aceasta numai pentru a-i ucide, ci pentru a negocia imediat stârvurile lor, oferindu-le ca nişte delicatese apetisante; o jumătate ducat de aur se plăteşte iscusitului vânător care a prins unul din aceste animale chiţcăitoare, iar fericitul cumpărător înghite fără zăbavă greţoasa friptură. Pentru a-şi înşela stomacul gol, pentru a-şi potoli cât de puţin crampele teribile, pentru a-şi amăgi foamea care-i gâtuie şi-i roade, marinarii născocesc mereu câte un surogat; combinaţiile lor sunt primejdioase – de pildă: adună rumeguş de lemn, pe care-l amestecă apoi cu resturi de pesmeţi – în felul acesta îşi sporesc raţia ce li se împarte cu atâta zgârcenie. În cele din urmă mizeria devine atât de crâncenă, încât se împlineşte înfricoşătoarea profeţie a lui Magellan, că vor devora până şi pielea de bou cu care sunt învelite vergile pânzelor. Găsim la Pigafetta o descriere a felului cum, în deznădejdea lor, flămânzii au încercat să facă întrucâtva comestibil până şi lucrul acesta cu desăvârşire de nemistuit: „Ca să nu pierim de foame, am mâncat în cele din urmă şi bucăţile de piele de vită, în care erau înfăşurate vergile cele mari pentru a nu fi roase funiile. Expuse ani întregi la ploaie, la soare şi la vânt, aceste bucăţi de piele s-au întărit ca piatra, încât eram nevoiţi să le ţinem totdeauna patru sau cinci zile în apa mării, pentru a le muia puţin. Abia după aceea le puneam puţin pe jeratic şi pe urmă le înghiţeam”.

Nici nu e de mirare că până şi cei mai rezistenţi dintre bărbaţii aceştia viguroşi, cu constituţie de fier, deprinşi cu toate suferinţele şi oboselile, n-au putut suporta cu timpul asemenea mâncăruri. Din lipsă de hrană proaspătă (astăzi am spune: alimentele ce conţin vitamine), ei se îmbolnăvesc de scorbut. Gingiile încep să li se umfle şi apoi supurează, dinţii li se clatină şi cad, li se formează ulcere în gură şi în cele din urmă cerul gurii li se umflă atât de tare, încât, chiar dacă ar avea hrană din belşug, nenorociţii nu mai sunt în stare s-o înghită şi se prăpădesc în chinuri groaznice. Dar şi supravieţuitorilor foamea le stoarce

ultimele puteri. Cu picioarele purulente sau paralizate, ei se târăsc din loc în loc, sprijiniţi în băţ, sau se ghemuiesc istoviţi prin colţuri. Nu mai puţin de nouăsprezece marinari, cam o zecime din echipajul care a mai rămas, au pierit în această infernală călătorie prin împărăţiile Foamei; printre cei dintâi este sărmanul uriaş patagonez, pe care dânşii l-au botezat Juan Gigante, şi pe care-l admiraseră atât de mult cu câteva luni în urmă, pentru că devorase într-o clipită o jumătate cutie de pesmeţi şi dăduse pe gât o vadră de apă cum ar goli alţii un pahar. Cu fiecare zi scade numărul marinarilor capabili să lucreze: şi cu drept cuvânt accentuează Pigafetta că cele trei corăbii n-ar fi putut înfrunta niciodată o furtună sau măcar o mare ceva mai agitată, cu nişte oameni atât de extenuaţi: „Dacă domnul şi binecuvântata fecioară nu ne-ar fi dăruit o vreme atât de bună, am fi pierit cu toţii de foame în marea aceasta neţărmurită”.

Timp de trei luni şi douăzeci de zile, caravana singuratică a acestor trei corăbii rătăceşte prin nesfârşita pustietate a apelor, îndurând toate chinurile posibile. Oamenii aceia n-au fost cruţaţi nici de cea mai îngrozitoare tortură: de tortura speranţei dezamăgite. Ca şi însetaţii în deşert, cărora după zile de rătăcire li se pare deodată că zăresc în lumina crudă ce-i arde şi-i orbeşte o oază cu palmieri ce-şi leagănă în vânt panaşul verde – ca şi drumeţii care cred că aud murmurul izvorului, dar, după ce s-au apropiat târându-se cu ultimele lor puteri, îşi dau seama că viziunea aceea a dispărut brusc şi că deşertul se întinde iarăşi în jurul lor, mai ostil decât înainte – tot astfel oamenii lui Magellan cad victime unei asemenea *Fata Morgana,* unui miraj cumplit de înşelător. Într-o dimineaţă, un strigăt răguşit răsună pe neaşteptate din cafasul catargului: un marinar a zărit uscatul, o insulă. Pentru întâia oară după atâta amar de vreme, pământul li se arată iarăşi! Flămânzii şi însetaţii se năpustesc ca nişte scoşi din minţi, sus pe

punte; până şi bolnavii, care zăceau sleiţi prin colţuri, ca nişte cârpe ude, se târăsc acum şi ei, să vadă cu ochii lor. Într-adevăr se apropie de o insulă! Repede, repede, bărcile la ţărm! În arzătoarea lor nerăbdare, ei văd izvoare ţâşnitoare, se şi visează acolo, lângă apă, odihnindu-se, în sfârşit, la umbră, sub copaci. După săptămâni şi săptămâni de rătăcire, ei ard de dorul de a simţi o dată pământul sub picioare – şi nu mereu aceleaşi scânduri veşnic legănate pe valuri. Dar ce jalnică amăgire! Când ajung şi mai aproape de insula aceasta – (pe care în amărăciunea lor o numesc, împreună cu altă insulă întâlnită mai târziu, *las Islas Desaventuradas* – insulele Nenorocului) – nenorociţii nu văd decât stânci cu desăvârşire goale, nelocuite şi de nelocuit, deşerturi fără oameni şi animale, fără izvoare şi fructe. Ar fi zadarnică pierdere de timp să rămână măcar o zi în preajma acestor stânci sterpe! Şi iar pornesc mai departe, prin albastra pustietate, mai departe, tot mai departe… Încă multe zile, încă săptămâni şi săptămâni trebuie să mai dureze această călătorie pe mare, poate cea mai îngrozitoare şi mai plină de lipsuri şi chinuri dintre călătoriile pomenite în istorie.

6 martie 1521. De mai bine de o sută de ori s-a înălţat soarele pe albastrul cerului, mereu acelaşi, încremenit şi gol; mai bine de o sută de ori s-a cufundat el în acelaşi albastru gol şi nemişcat al mării; de o sută de ori ziua s-a schimbat în noapte şi noaptea în zi, de când flota lui Magellan a pornit spre oceanul nemărginit. Şi iată că răsună în sfârşit, pentru a doua oară, strigătul celui care veghează sus, la gabia catargului: pământ! Pământ! Era şi timpul. Încă două zile, încă trei zile de plutire în gol – şi probabil că nici urmă n-ar mai fi rămas, pentru posteritate, din fapta aceea eroică. Cu echipajul sleit de foame, corăbiile fără cârmaci – un cimitir rătăcitor – ar fi plutit în voia valurilor până ce ar fi pierit într-o furtună sau ar fi fost sfărâmate de un ţărm. Însă această nouă insulă, slavă domnului! este

locuită; se va găsi acolo apă pentru nenorociţii care lâncezesc pe bord. Abia s-a apropiat flota de golf – şi nici nu s-au strâns pânzele, nici nu s-a aruncat ancora – şi iată că o mulţime de *kanu* uşoare şi sprintene se îndreaptă repede spre nave, neliniştitor de repede: sunt nişte bărci mici, colorate, cu pânzele din foi de palmier cusute una de alta. Cu o agilitate de maimuţe, oamenii aceia primitivi şi naivi, cu desăvârşire goi, se caţără pe bord – şi atât le este de străină noţiunea oricărei convenţiuni morale, încât îşi însuşesc pur şi simplu tot ce văd în jurul lor. Ca printr-o scamatorie, obiectele cele mai felurite dispar într-o clipă; pe neaşteptate, până şi mica barcă de debarcare a vasului-amiral e desprinsă de odgonul de remorcă. Nebănuind câtuşi de puţin că ar fi săvârşit ceva rău, râzând ca nişte copii, bucuroşi că au câştigat cu atâta uşurinţă lucruri nemaivăzute până atunci, ei vâslesc acum spre ţărm cu prada lor preţioasă. Căci acestor păgâni li se pare tot atât de firesc şi de la sine înţeles să prindă de părul lor stufos (oamenii goi nu au buzunare!) câteva obiecte strălucitoare, pe cât de firesc şi de la sine înţeles li se pare spaniolilor, papei şi împăratului să declare din capul locului ca proprietate legală a prea-înălţatului suveran al creştinilor toate aceste insule încă nedescoperite, cu oamenii şi animalele lor.

În situaţia dificilă în care se află, Magellan nu poate avea decât prea puţină înţelegere pentru acest mod de a proceda al băştinaşilor. Îi este cu neputinţă să lase pur şi simplu în mâna acelor hoţi iscusiţi mica luntre de debarcare; potrivit socotelilor păstrate în arhive, ea costase, la Sevilla, 3937 maravedis, iar aci, la mii de leghe depărtare, valoarea ei este de neînlocuit. De aceea în ziua următoare, patruzeci de marinari înarmaţi debarcă din ordinul lui Magellan, pentru a aduce înapoi barca sa cu vâsle şi a da o bună lecţie necinstiţilor insulari. Câteva din colibele lor sunt incendiate. Dar nici nu se poate ajunge la o luptă adevărată, căci aceşti sărmani copii ai naturii sunt atât de nepricepuţi în arta de a ucide, încât atunci când săgeţile spaniolilor se înfig pe neaşteptate în trupurile lor

însângerate, ei nu pricep deloc cum au putut porni din depărtare lucrurile acelea ascuţite, împodobite cu pene, şi să pătrundă adânc sub pielea lor, pricinuindu-le dureri atât de cumplite! Ei trag cu deznădejde de săgeţi, le smulg din carne şi fug înnebuniţi de groază dinaintea acelor barbari albi la faţă, refugiindu-se în pădurile lor. Înfometaţii pot în sfârşit să aducă mai întâi puţină apă bolnavilor rămaşi pe bord, gata să-şi dea sufletul; pe urmă să dea o raită peste tot, după alimente. Din colibele părăsite ei înhaţă cu lăcomie tot ce nimeresc, îngrămădind în barcă găini, porci şi fructe. Şi după ce s-au prădat astfel unii pe alţii, băştinaşii pe spanioli şi spaniolii pe băştinaşi tâlharii veniţi din civilizaţia Europă botează pentru vecii vecilor insulele acelea, dându-le un nume de ruşine şi ocară: *Ladrone,* adică insulele Hoţilor.

Oricum, această *razzia*[74] salvează pe navigatorii aproape morţi de foame. Trei zile de odihnă, prada de fructe şi carne proaspătă, precum şi apa de izvor, curată şi înviorătoare, au dat puteri noi echipajului. Câţiva marinari, prea sleiţi de boală şi lipsuri, mor după ce flota a pornit iarăşi la drum; printre aceştia se află şi singurul englez din echipaj; alţi câţiva zeci de marinari mai zac încă extenuaţi şi bolnavi. Dar primejdia cea mai mare a trecut: şi, din nou cutezătoare, corăbiile înaintează acum spre apus. La 17 martie, după încă o săptămână de plutire, când se iveşte iarăşi în zare conturul unei insule şi lângă ea o alta, Magellan ştie că destinul s-a îndurat de dânşii. După socoteala sa, acelea trebuie să fie insulele Moluce. Izbândă! Izbândă! A ajuns la ţel! Dar până şi cea mai arzătoare nerăbdare de a-şi asigura cât se poate mai repede triumful său nu-l poate face pripit sau măcar neprevăzător pe omul acesta. În loc să debarce pe insula *Suluan,* mai mare decât celelalte, Magellan alege pe cea mică, pe care Pigafetta o numeşte *Humunu.* Acolo vrea să arunce ancora, pentru că insula nu e locuită şi, dată fiind sănătatea, destul de zdruncinată, a sa şi a oamenilor săi, el vrea să evite la început orice întâlnire cu băştinaşii. Înainte de a negocia

---

[74] Raită (în limba italiană). (N.R.)

sau a porni la luptă, echipajul trebuie să fie restabilit. Bolnavii sunt transportaţi pe uscat, înviorați cu apă proaspătă; se taie pentru dânşii unul din porcii furaţi de pe insula Hoţilor. Înainte de toate, odihnă – şi nicio aventură! Dar aceasta nu durează mult. Chiar în după-amiaza zilei următoare se apropie dinspre insula cea mare o luntre cu băştinaşi, care le fac semne prieteneşti. Plini de încredere, ei aduc nişte fructe cu totul necunoscute, de care bravul Pigafetta nu se poate minuna îndeajuns: sunt banane şi nuci de cocos, al căror suc lăptos înviorează în chip miraculos pe bolnavi. Şi un târg animat se înfiripă repede: în schimbul câtorva clopoţei sau sticle colorate, înfometaţii capătă din belşug peşte, găini şi vin de palmieri, portocale şi tot felul de legume şi fructe. Şi, pentru întâia oară după săptămâni şi luni de zile, cei bolnavi cât şi sănătoşi au iarăşi cu ce să se sature.

În primul moment, Magellan crezuse că a şi ajuns la adevăratul ţel al expediţiei sale, la *„islas de la especeria”* – la insulele cu mirodenii. Dar se convinge îndată că insulele pe care a debarcat nu sunt nicidecum Moluce, căci altfel Enrique, sclavul său, ar fi putut, ar fi trebuit să înţeleagă imediat limba localnicilor. Aceştia nu sunt de acelaşi neam cu dânsul şi de aceea Magellan îşi spune că întâmplarea l-a aruncat prin alte meleaguri, într-un alt arhipelag. Şi de astă dată calculele sale, care l-au făcut să-şi îndrumeze flota pe Oceanul Pacific cu zece grade mai spre nord, se dovedesc cu totul false. Şi greşeala sa a grăbit o nouă descoperire. Tocmai pentru că a navigat prea departe spre nord, Magellan n-a ajuns la Moluce, ci la un grup de insule cu desăvârşire necunoscute, la un arhipelag de care niciun european n-a pomenit vreodată şi a cărui existenţă nici nu s-a bănuit până atunci. Căutând Molucele el a descoperit Filipinele, adăugând astfel împărăţiei lui Carol Quintul o nouă posesiune – singura, de altfel, care avea să rămână în stăpânirea coroanei spaniole mai mult timp decât toate

ţările descoperite sau cucerite de Columb, Cortez şi Pizarro. Dar prin această neaşteptată descoperire, Magellan a întemeiat şi pentru el însuşi un regat; căci, potrivit înţelegerii stabilite, i se atribuie lui, precum şi lui Faleiro, dreptul asupra a două insule noi, în cazul când ar descoperi mai mult de şase. Astfel acel care, ieri încă, era un aventurier sărac, un *desperado,* pe marginea prăpăstiei, a devenit peste noapte *adelantado* al unei ţări proprii, părtaş pe veci la toate veniturile ce vor curge de acum înainte din aceste noi colonii şi, ca atare, unul din oamenii cei mai bogaţi din lume.

Minunată întorsătură a destinului, în această singură zi, după sute şi sute de zile întunecate şi deznădăjduite! Nu mai puţin decât hrana îmbelşugată, proaspătă şi substanţială, pe care băştinaşii o aduc zilnic cu bărcile, de la Suluan la spitalul acesta improvizat în mijlocul naturii, ceea ce întremează pe bolnavi e şi elixirul sufletesc, sentimentul minunat, adânc înviorător, că sunt în sfârşit la adăpost. După nouă zile de odihnă şi îngrijiri pe această liniştită plajă tropicală, aproape toţi sunt vindecaţi – şi Magellan poate face acum pregătiri pentru cercetarea insulei Massawa, situată în apropiere. Dar un accident destul de penibil era cât pe ce să tulbure bucuria acestui om în sfârşit fericit. Şi anume, s-a întâmplat că Pigafetta, cronicarul şi prietenul său, s-a aplecat prea mult înainte în timp ce pescuia cu undiţa şi a căzut în apă, fără ca cineva să fi observat aceasta. Aproape că putem spune că, o dată cu dânsul, ar fi pierit în valuri şi întreaga istorisire a celei dintâi călătorii în jurul lumii, căci, pe cât se pare, bunul Pigafetta nici nu ştia să înoate şi nu lipsea mult să se înece de-a binelea. Din fericire, el s-a putut apuca în ultimul moment de un odgon ce atârna în apă, lângă corabie, şi la strigătele sale puternice, marinarii au alergat să-l readucă la bord, salvând astfel pentru posteritate, pe cronicarul atât de indispensabil.

Acum pot întinde iarăşi pânzele, voioşi şi fără teamă. Toţi ştiu că au lăsat în urma lor îngrozitoarea pustietate a imensului ocean: nu-i mai împresoară, nu-i mai striveşte

golful acela infernal. Au de călătorit doar câteva ore, doar câteva zile, şi chiar în timp ce plutesc pe valurile acelea line, apar şi dispar mereu la dreapta, la stânga, liniile estompate ale altor insule. În sfârşit a patra zi, la 28 martie, în vinerea mare, flota acostează la Massawa pentru un nou popas, înainte de a se avânta, în ultima etapă, spre ţelul atât de mult şi amarnic căutat

Pe Massawa – această minusculă şi neînsemnată insulă din arhipelagul Filipinelor, care poate fi găsită numai cu lupa pe hărţile normale – Magellan trăieşte iarăşi unul din măreţele şi dramaticele momente ale vieţii sale. Ca o flacără ce ţâşneşte brusc, înaltă şi dreaptă, aşa izbucnesc pe neaşteptate în trudita şi întunecata lui existenţă asemenea momente de fericire care, prin îmbătătoarea lor intensitate, compensează miraculos răbdarea tenace, grea şi dârză a nenumăratelor sale ore de singurătate şi de griji. De astă dată, împrejurarea care-i prilejuieşte această fericire este cât se poate de neînsemnată în aparenţă. Abia se apropie de ţărmul Massawei cele trei mari corăbii cu pânzele umflate, şi iată că băştinaşii se adună, curioşi şi prietenoşi, pentru a aştepta pe străini. Dar înainte de a debarca el însuşi, Magellan e destul de prudent pentru a trimite mai întâi pe sclavul său Enrique, ca vestitor de pace, presupunând cu drept cuvânt că indigenii vor arăta mai multă încredere faţă de un om cu pielea brună decât faţă de unul din oamenii aceia albi şi bărboşi, îmbrăcaţi şi înarmaţi atât de ciudat.

Şi acum se întâmplă ceva neaşteptat. Insularii aproape goi îl împresoară pe Enrique, strigând şi sporovăind în limba lor – şi iată că sclavul malaez rămâne ţintuit pe loc, încordat şi plin de uimire. Căci el a înţeles câteva cuvinte. A înţeles ce vorbeau oamenii aceia, a înţeles întrebările lor. El, care fusese răpit din patria sa, a auzit pentru întâia oară după atâţia ani frânturi din propriul său grai. Clipă memorabilă, de neuitat, una din cele mai mari din istoria omenirii:

pentru întâia oară de când pământul se roteşte în univers, un om, un singur om din câţi trăiau pe-atunci, a ocolit întreg pământul, ajungând iarăşi pe meleagurile sale natale. Acest insignifiant sclav malaez, de care nu mai ştim altceva decât că stăpânul său îi dăduse numele de Enrique – el, care fusese gonit cu biciul de pe insula Sumatra şi târât pe calea Indiei şi Africii până la Lisabona, până în Europa, el, cel dintâi dintre miliardele de oameni ce-au populat planeta noastră, a străbătut toate mările şi oceanele, ocolind Brazilia şi Patagonia, pentru a se reîntoarce în cele din urmă în zona unde se vorbeşte propria sa limbă. Trecând pe lângă sute şi mii de popoare, rase şi seminţii, care pentru fiecare lucru şi fiecare noţiune au câte un cuvânt deosebit, omul acesta e primul care a înconjurat globul pentru a se înapoia în mijlocul singurului popor pe care-l înţelege, şi care înţelege ce spune el însuşi.

Din clipa aceasta, Magellan ştie că ţelul său e atins, că fapta sa e împlinită. Venind dinspre răsărit, el a pătruns iarăşi în cercul unde se vorbeşte limba malaeză, în tărâmurile pe care le părăsise în urmă cu doisprezece ani, plecând înspre apus. În curând va putea readuce sănătos şi teafăr pe sclavul acesta la Malacca, de unde îl cumpărase. E cu totul indiferent dacă aceasta se va întâmpla mâine sau mai târziu, şi chiar dacă altul va ajunge în locul său la insulele făgăduite. Căci ceea ce-i esenţial pentru dânsul e că fapta sa este într-adevăr împlinită din momentul acesta, când realitatea dovedeşte pentru toate timpurile că acela care îşi urmează cu stăruinţă calea, străbătând mările fie spre apus, fie spre răsărit, trebuie să se înapoieze la locul de unde a pornit. Ceea ce presupuneau de mii de ani oamenii cei mai înţelepţi, ceea ce visau învăţaţii, a devenit acum, prin curajul unui singur navigator, o convingere sigură, de nezdruncinat: pământul e rotund! Căci iată, un om a izbutit să-l înconjoare!

Zilele acestea petrecute la Massawa sunt cele mai

fericite şi mai reconfortante din întreaga călătorie. Steaua lui Magellan e la zenit. Peste trei zile, în duminica Paştilor, se va împlini un an de când fusese nevoit să se apere cu pumnalul şi cu sângeroase represalii împotriva conspiraţiei, acolo la San Julian – şi de atunci, câte nenorociri, câte lipsuri şi cazne a avut de îndurat cu oamenii săi! A lăsat în urmă nesfârşita groază, zilele acelea teribile de foame şi lipsuri, nopţile furtunoase prin ţinuturi necunoscute. A lăsat în urma sa chinul tuturor chinurilor, îngrozitoarea nesiguranţă ce-i sfredelise sufletul timp de luni şi luni de zile, arzătoarea îndoială că ar fi condus pe o cale greşită flota ce i s-a încredinţat. Acum, însă, a pierit pentru totdeauna vrajba din propriile sale rânduri: credinciosul acesta extraordinar trebuie să sărbătorească o adevărată înviere în această zi de Paşti. Fapta împlinită radiază plină de glorie, acum, după ce s-au retras norii întunecaţi ai primejdiilor. Nepieritoarea idee spre care a jinduit ani de zile atât de amarnic cu toate fibrele fiinţei sale e în sfârşit îndeplinită: Magellan a găsit calea apuseană spre India, calea zadarnic căutată de Columb, Vespucci, Cabot, Pinzon şi toţi ceilalţi navigatori. El a descoperit ţări şi ape pe care nimeni nu le văzuse înaintea sa; a izbutit să străbată, el, primul european, primul om din toate timpurile, un ocean nou şi uriaş. A răzbit mai departe în cuprinsul lumii terestre, mult mai departe decât ajunsese până atunci vreun pământean. Cât de mică şi de uşoară este faţă de glorioasa realizare, faţă de biruitoarea înfăptuire de până acum, sarcina ce o mai are de purtat! Cât de puţin mai are până să ajungă acolo, la Moluce, la insulele cele mai bogate din lume! Doar câteva zile de navigaţie, cu piloţi siguri – şi va fi cu desăvârşire izbăvit de făgăduinţa ce o dăduse împăratului. Va îmbrăţişa acolo cu recunoştinţă pe prietenul Serrao, care l-a îmboldit, i-a sporit curajul şi i-a arătat calea – dar pe urmă, de îndată ce va umple cu mirodenii corăbiile sale pântecoase, va porni iarăşi spre casă, pe calea ce-i este bine cunoscută, ocolind India şi Capul Bunei Speranţe; fiecare port şi fiecare golf al acestei rute este gravat cu precizie în memoria sa! Se va înapoia acasă, pe partea

cealaltă a pământului, va debarca biruitor în Spania, ca un adevărat *triumphator,* ca *adelantado* şi guvernator bogat şi fericit, cu fruntea încununată de laurii unei glorii ce nu se mai poate vesteji – de laurii nemuririi!

Nicio grabă deci, răbdare! Să se bucure de un răgaz desăvârşit, să savureze curata fericire a împlinirii, după luni de rătăcire şi nespuse suferinţe. Paşnici şi voioşi se odihnesc acum victorioşii argonauţi în portul binecuvântat. Măreaţă e priveliştea din jurul lor, paradisiacă e clipa şi prietenoşi sunt băştinaşii, care mai trăiesc acolo ca în epoca de aur, iubitori de pace, într-o dulce nepăsare şi trândăvie. *(Questi popoli vivano con iusticia, peso e misura: amano la pace, l'otio e la quiete.)* Dar, pe lângă linişte şi lene, acestor naivi copii ai naturii le place cu deosebire mâncarea şi băutura. Şi astfel, marinarii aceia care au cunoscut toate chinurile foamei, care au fost nevoiţi albia cu câteva săptămâni în urmă să înghită rumeguş şi carne crudă de şobolani pentru a-şi potoli stomacul, se pomenesc dintr-o dată – ca în poveşti – într-o ţară a trântorilor. Prea e irezistibilă ispita atâtor mâncăruri proaspete şi plăcut mirositoare pentru ca însuşi piosul Pigafetta – care nu uită niciodată să mulţumească Madonei şi tuturor sfinţilor – să nu cadă în greu păcat. Căci Magellan îl trimite la regele insulei tocmai într-o zi de vineri, mai mult încă: în vinerea mare. Şi Calambu (aşa se numeşte regele) îl conduce cu toată ceremonia la coliba de bambus de lângă ţărm – unde fierbe în cazan o minunată carne de porc, grasă şi apetisantă. Din politeţe faţă de căpetenia tribului, poate şi din lăcomie, Pigafetta săvârşeşte păcatul: el nu poate rezista mirosului ispititor, şi mănâncă în cea mai sfântă şi mai riguroasă zi de post din carnea aceasta atât de bună şi gustoasă, şi bea vârtos vin dulce de palmieri. Dar abia s-a terminat ospăţul, abia şi-au umplut stomacul flămânzii şi prea puţin răsfăţaţii trimişi ai lui Magellan, şi iată că regele îi pofteşte la un al doilea ospăţ în propria sa colibă, făcută din pari bătuţi în pământ. Cu picioarele încrucişate dedesubt – „cum stau croitorii la lucru" – povesteşte Pigafetta, musafirii trebuie să se aşeze din nou la masă, şi

imediat se perindă prin faţa lor castroane pline cu peşte prăjit, cu ghimber cules de curând şi cu vin de palmieri. Şi păcătosul păcătuieşte iarăşi. Dar mai rău decât atât! Pigafetta şi însoţitorul său abia au sfârşit al doilea ospăţ – şi iată că fiul căpeteniei din ţara trântorilor vine să-i salute şi el; şi pentru a nu rămâne mai prejos cu politeţea, ei sunt nevoiţi să se aşeze acum la masa lui şi să benchetuiască pentru a treia oară. De astă dată, pentru a varia menu-ul, se serveşte peşte fiert şi orez cu mirodenii şi, pe lângă toate, se bea atât de zdravăn, încât tovarăşul lui Pigafetta, îndopat peste măsură, împleticindu-se şi bolborosind, trebuie să fie dus pe o rogojină de bambus să doarmă somnul primului european care s-a îmbătat în Filipine. Fără îndoială, el se visează în paradis.

Dar şi insularii nu sunt mai puţin entuziasmaţi decât oaspeţii cei hămesiţi. Ce oameni minunaţi au sosit la ei de peste mare! Ce splendide daruri au adus cu dânşii! Sticle netede, poleite, în care-şi pot vedea propriul lor nas cu ochii lor proprii, cuţite lucitoare şi securi grele, care doboară dintr-o lovitură un trunchi de palmier. Şi ce frumoase sunt bonetele, roşii ca para focului, şi veşmintele turceşti în care se fuduleşte acum căpetenia lor! Şi nu le vine a crede că platoşa aceasta miraculoasă, care le fură ochii cu scânteierile ei, face invulnerabil pe acela care o poartă! La porunca amiralului, unul dintre mateloţi se bagă în armura de oţel – şi băştinaşii ţintesc asupra lui cu bietele săgeţi de os, şi îl aud pe invulnerabilul soldat râzând sub viziera sa şi bătându-şi joc de ei. Ce vrăjitori! De pildă, acest Pigafetta! El ţinea în mână o bucată de lemn sau o pană smulsă de la o pasăre oarecare şi, când se vorbeşte ceva, dânsul mâzgăleşte cu pana nişte semne negre pe foaia albă, şi pe urmă poate repeta oricui cuvânt cu cuvânt, tot ce s-a spus cu două zile înainte. Şi ce măreţ spectacol pregătesc zeii aceştia albi în ziua aceea de sărbătoare, pe care dânşii o numesc duminica Paştilor! Mai întâi, ei instalează pe plajă un lucru ciudat, un fel de scrin, pe care îl numesc altar. O cruce luceşte deasupra, în soare. Şi pe urmă vin cu toţii, doi câte doi, amiralul şi cincizeci de marinari în hainele lor cele

mai frumoase şi, în timp ce îngenunchează înaintea crucii, nişte fulgere izbucnesc pe neaşteptate de acolo, din corăbii, şi tunetul bubuie sub cerul senin, fără niciun nor, rostogolindu-se departe, peste mare.

Pătrunşi de sentimentul că ceea ce săvârşesc pe plajă străinii aceştia albi şi puternici e ceva într-adevăr miraculos, băştinaşii imită cu sfiiciune şi respect mişcările lor. Îngenunchează şi ei alături de dânşii şi sărută crucea. Şi cei care erau până acum doar nişte păgâni superstiţioşi se bucură foarte şi nu ştiu cum să mulţumească amiralului, când acesta declară că vrea să le dăruiască o cruce; va pune să se cioplească una atât de mare, încât să poată fi văzută de pretutindeni, din largul mării. Un dublu eveniment s-a petrecut în aceste câteva zile: căpetenia insulei a devenit nu numai aliat al regelui Spaniei, ci şi frate creştin. Nu numai că s-a câştigat o ţară pentru coroana spaniolă, dar şi sufletele acestor oameni primitivi, care păcătuiau fără să-şi dea seama, au fost câştigate pentru biserica catolică şi mântuitorul ei.

Ce zile idilice, ce minunată săptămână trăiesc aci, la Massawa! Dar acum, Magellan, s-a terminat şi popasul acesta! Ajunge atâta odihnă! Marinarii sunt voioşi şi în-tremaţi: să plece acum mai departe, spre casă! De ce să mai zăboveşti? La ce-ţi mai foloseşte să descoperi încă o insulă mititică, de vreme ce ai realizat cea mai mare descoperire a epocii tale? Mai ai doar un drum până la insulele cu mirodenii, ca să-ţi împlineşti misiunea, ca să fii izbăvit de făgăduieli şi jurăminte – şi apoi întoarce-te acasă, unde te aşteaptă soţia, să-ţi arate pe al doilea fiul al tău născut în lipsa ta! Acasă, pentru a demasca pe rebelii care te calomniază în chip atât de laş! Acasă, pentru a arăta lumii ce poate săvârşi curajul unui gentilom portughez şi ce este în stare să îndure un echipaj spaniol, hotărât şi plin de abnegaţie! Nu-i lăsa pe prietenii tăi să aştepte prea mult, nu lăsa să fie induşi în eroare cei care se încred în tine!

Acasă, Magellan, cârmeşte spre casă!

Dar, întotdeauna geniul unui om este în acelaşi timp şi primejdia sa cea mai adâncă. Şi geniul lui Magellan era răbdarea sa, darul său cel mare de a putea să aştepte, de a putea să tacă. Tot ce a întreprins până acum omul acesta a fost început cu toată grija şi înfăptuit temeinic. Şi de astă dată, Magellan nu vrea să părăsească arhipelagul Filipinelor, descoperit de dânsul, mai înainte de a fi explorat întrucâtva această nouă posesiune a lui Carol Quintul, asigurând Spaniei definitiva stăpânire asupra ei. Deoarece echipajul său e prea restrâns pentru a putea lăsa acolo un reprezentant şi câţiva agenţi, el vrea să încheie şi cu monarhul mult mai puternic, care domneşte asupra acestui regat insular, un tratat asemănător aceluia încheiat cu acest neînsemnat Calambu. Şi să înalţe deasupra întregului arhipelag castilian şi crucea catolică drept semn de statornică suveranitate a Spaniei.

La întrebarea sa, Calambu îl lămureşte că insula cea mai mare din arhipelagul acesta este Sebu (Zubu), şi când Magellan îi cere să-i dea un pilot care să-i arate calea, Calambu solicită, cu toată umilinţa, onoarea de a-l însoţi şi a-l îndruma el însuşi până acolo. E adevărat că această înaltă onoare a pilotajului regal mai întârzie plecarea, căci, cu prilejul recoltării orezului, bravul Calambu s-a ghiftuit şi a băut atât de mult, încât abia la 4 aprilie flota poate fi încredinţată acestui pilot pantagruelic. Corăbiile se desprind, în sfârşit, de ţărmul binecuvântat, care le-a salvat din cea mai cumplită mizerie. Plutesc pe marea liniştită, între o mulţime de insule şi insuliţe ospitaliere, pe care le salută cu bucurie, îndreptându-se însă spre una din ele, spre o anumită insulă pe care însuşi Magellan a ales-o. Căci – precum scrie cu jale credinciosul Pigafetta – *„cosi voleva la sua infelice sorte”,* „aşa a vrut ursita lui întunecată”.

MOARTEA LUI MAGELLAN
7 aprilie 1521 – 27 aprilie 1521

LA 7 APRILIE 1521, după trei zile de călătorie pe marea calmă şi radioasă, flota se apropie de insula Sebu; numeroase aşezări arată încă din depărtare că ea este bine populată. Calambu, regele-pilot, ţine cu mână sigură cârma. De îndată ce zăreşte capitala insulei şi portul ei, Magellan îşi dă seama că va avea de a face, acolo, cu un rajah sau cu un rege de rang mai înalt şi care nu ignorează cu desăvârşire formele de viaţă oarecum mai civilizată. Căci în radă se află jonci străine şi o puzderie de pirogi mici, ale indigenilor. Trebuie deci să-şi facă o intrare impozantă şi, de la început, să se înfăţişeze ca stăpân al fulgerelor şi tunetelor. Magellan ordonă ca toate navele să salute sosirea cu salve de tun şi, ca totdeauna, minunea aceasta a unei minuni artificiale, stârnite sub cerul senin, provoacă mai întâi o imensă panică printre oamenii aceia primitivi; în strigăte de groază, băştinaşii aleargă în toate părţile şi se ascund. Dar Magellan trimite îndată spre ţărm pe Enrique, vrednicul său tălmaci, pentru a comunica suveranului insulei, cu toată diplomaţia cuvenită, că tunetele acestea nu sunt nicidecum un semn de duşmănie faţă de dânsul, ci dimpotrivă, că puternicul comandant al flotei vrea să exprime prin asemenea manifestări miraculoase deosebitul său respect faţă de puternicul rege din Sebu. Şi să-i mai spună că stăpânul acestor corăbii este el însuşi un slujitor, desigur însă un slujitor al celui mai mare suveran al lumii; din porunca acestuia el a cutreierat mările, a străbătut cel mai întins ocean al pământului, în căutarea insulelor cu mirodenii. Dar el n-a vrut să-i scape prilejul de a face regelui o vizită amicală, deoarece a aflat la Massawa ce suveran înţelept şi binevoitor este regele din Sebu.

Comandantul corăbiilor care fulgeră şi tună ar fi bucuros să arate monarhului acestei insule lucruri nemaivăzute, de mare preţ, şi e gata să facă schimb de mărfuri cu el. Însă în niciun caz nu vrea să rămână mult timp, ci, după ce va stabili relaţii de prietenie, să părăsească imediat insulele, fără să importuneze câtuşi de puţin pe înţeleptul şi puternicul rege.

Regele, sau mai bine spus rajahul din Sebu, care poartă numele de Humabon, nu e un simplu „copil al naturii", naiv, nebănuitor, ca sălbaticii cei goi din insulele Ladrone şi ca „uriaşii" Patagoniei. El a gustat din fructele ce cresc pe arborele ştiinţei, nu ignorează banul şi valoarea lui; acest prinţ cu pielea măslinie, care domneşte la celălalt capăt al lumii, e un economist practic, ceea ce se dovedeşte cu prisosinţă prin faptul că el a instituit pentru portul său regimul extrem de civilizat al taxei de tranzit – regim pe care l-a preluat de la altcineva sau poate că l-a născocit el însuşi prin acele meleaguri. Şmecherul om de afaceri nu se lasă intimidat de bubuitul tunurilor şi nici nu se arată măgulit de vorbele mieroase ale tălmaciului. El declară cu răceală lui Enrique că nu interzice nicidecum acelor străini necunoscuţi să intre cu corăbiile în portul său, şi că noile relaţii de afaceri ce i se propun sunt cât se poate de binevenite pentru el. Dar fiecare corabie ce trage la ţărm trebuie să plătească o taxă vamală. Aşadar, acest mare căpitan sosit aici cu trei mari corăbii străine, să binevoiască să achite mai întâi taxa obişnuită, dacă vrea să facă schimb de mărfuri.

Sclavul Enrique îşi dă imediat seama că stăpânul său, amiral al unei *Armada* regale şi cavaler de Santiago, nu va plăti niciodată vamă unei căpetenii de mâna a zecea. Căci, printr-un asemenea tribut, el ar recunoaşte implicit suveranitatea sau independenţa unei ţări pe care Spania, potrivit bulei papale, o şi consideră ca o posesiune a sa. De aceea, Enrique atrage stăruitor atenţia regelui Humabon să renunţe la taxă în cazul acesta cu totul special şi să nu se pună rău cu stăpânul fulgerelor şi tunetelor. Rajahul cu aptitudini atât de comerciale repetă că regretă, dar nu se

poate altfel. Întâi banii, pe urmă prietenia, întâi să i se plătească: nu există nicio excepţie în această privinţă. Şi, ca mărturie, el porunceşte să fie adus un neguţător mahomedan, care tocmai sosise din Siam cu o joncă şi achitase taxa, fără să obiecteze ceva.

În grabă apare neguţătorul maur, care îngălbeneşte când află despre ce e vorba. I-a fost de ajuns să arunce o privire spre corăbiile cele mari cu crucea Ordinului de Santiago pe pânzele întinse, pentru a-şi da seama de gravitatea situaţiei. Vai! Şi aci au răzbit creştinii! Au descoperit până şi insulele acestea din colţul cel mai ascuns al Răsăritului – ultimul unde mai putea face negoţ cinstit, fără să fie stânjenit de piraţii aceia! Şi aci au apărut cu archebuzele şi tunurile lor înspăimântătoare ucigaşii aceia, duşmanii lui Mahomed! Acum s-a terminat cu afacerile paşnice, cu câştigul cel bun! Maurul nu ezită să prevină pe rege, şoptindu-i la ureche să fie prudent şi să nu se încurce cu oaspeţii aceia nepoftiţi. Ei ar fi aceiaşi – aci el confundă desigur spaniolii cu portughezii, care au prădat şi cucerit Calcutta, toată India şi Malacca. Nimeni nu poate rezista acestor demoni albi.

Cu această recunoaştere s-a închis încă un cerc: la celălalt capăt al lumii, sub alte constelaţii, Europa a atins iarăşi Europa. Până acum, navigând spre apus, Magellan a găsit aproape pretutindeni pământurile pe care nu călcase încă vreun european. Niciunul dintre băştinaşii care i-au ieşit în întâmpinare nu auzise vreodată de oameni albi, niciunul nu văzuse până atunci vreun european. Până şi Vasco de Gama, când a debarcat în India, a dat de un arab care i s-a adresat în limba portugheză; Magellan însă nu s-a simţit recunoscut de cineva, nici măcar o singură dată în aceşti doi ani; ca pe o planetă străină şi nelocuită, spaniolii au rătăcit în gol, luni şi luni de zile. Ei au apărut patagonezilor ca nişte fiinţe coborâte din cer, iar indigenii de pe Ladrone au fugit de dânşii, ca în faţa unor diavoli sau a unor duhuri rele, ascunzându-se prin tufişuri. Aci însă, la celălalt capăt al globului pământesc, europenii se află, în sfârşit, în faţa unui om care-i cunoaşte, care-i recunoaşte –

o punte s-a întins astfel deasupra depărtărilor oceanice între lumea lor şi lumea aceasta nouă. Într-adevăr, cercul s-a închis: mai are doar câteva zile, doar câteva sute de leghe – şi el va întâlni iarăşi, după doi ani, europeni, creştini, camarazi, tovarăşi de credinţă. Dacă Magellan ar mai sta la îndoială, întrebându-se dacă a ajuns aproape de ţelul său, el ar avea acum o nouă confirmare, definitivă: căci extremităţile s-au atins, gigantica întreprindere e realizată, înconjurul lumii e un fapt împlinit.

Regele din Sebu e vădit impresionat de cuvintele pre-venitoare ale neguţătorului maur. Intimidat, el renunţă la taxa cheiajului, cerută atât de dârz mai înainte. Pentru a da o dovadă publică de bunele sale intenţii şi că e chiar bucuros de oaspeţi, el pofteşte pe trimisul lui Magellan la un ospăţ bogat; şi, al treilea semn incontestabil că argo-nauţii sunt aproape de Argos – mâncărurile acestea nu mai sunt servite pe scoarţe împletite şi pe discuri de lemn, ci în farfurii de porţelan aduse de-a dreptul din China, din legendarul Cathai al lui Marco Polo. Aşadar, Cipangu şi India nu mai sunt atât de departe; s-ar putea spune că aceste ţări se află la doi paşi de dânşii, căci spaniolii au şi ajuns în preajma culturii orientale. Visul lui Columb de a debarca în India venind pe la apus s-a împlinit!

După aplanarea incidentului diplomatic începe nestânjenit schimbul oficial de politeţe şi de mărfuri. Pigafetta e trimis la ţărm ca mandatar cu depline puteri; regele din Sebu cu dragă inimă se declară dispus să încheie pentru totdeauna o alianţă de pace cu puternicul împărat Carlos, şi Magellan face tot ce-i stă în putinţă pentru a păstra cinstit această pace. Metoda lui contrastează în totul cu aceea a lui Cortez şi Pizarro care, imediat ce debarcau undeva, dădeau frâu liber bandelor lor înarmate să măce-lărească fără cruţare populaţia, s-o robească şi s-o ţină sub teroare, neavând alt gând decât să prade cât mai repede ţara, despuind-o de toate bogăţiile. Acest descoperitor cu

vederi mult mai largi, însufleţit de mai multă omenie, s-a străduit în cursul întregii sale expediţii să se folosească exclusiv de mijloace pacifice de penetraţie în noile provincii; de la început, el a căutat să le încorporeze de preferinţă prin tratate şi relaţii prieteneşti, decât prin silnicie şi vărsare de sânge. Nimic nu dă figurii lui Magellan o atât de extraordinară preponderenţă morală asupra tuturor celorlalţi conquistadori din epoca sa ca acest înalt sentiment de umanitate. Personal, Magellan, era o fire dură, severă; în flota sa el a impus tuturor o disciplină de fier – aceasta ne-a dovedit-o purtarea sa în timpul rebeliunii; nu cunoştea cruţarea, nu îngăduia nicio abatere. Dar, deşi era un om aspru, lui îi rămâne totuşi onoarea de a nu fi fost niciodată crud; amintirea lui nu e pângărită de niciuna din acele barbarii (arderea de vii a fruntaşilor, torturarea lui Guatamozin) care pătează pentru totdeauna marile fapte ale unui Cortez, ale unui Pizarro; nicio călcare de cuvânt – pe care conquistadorii s-o practice faţă de „păgâni" – nu dezonorează triumful său. Până în ceasul morţii sale, Magellan a respectat cu stricteţe şi loialitate orice pact încheiat cu vreo căpetenie. Această onestitate era cea mai bună armă a sa şi ea rămâne elementul statornic al gloriei sale.

Între timp a început negoţul, foarte animat – şi într-adevăr spre deplina mulţumire a ambelor părţi. Insularii sunt mai cu seamă încântaţi de obiectele de fier, de metalul acela minunat al străinilor, din care se fac lucruri atât de utile: săbii şi lănci, securi şi pluguri; în comparaţie cu toate acestea, aurul lor moale şi gălbui li se pare de prea puţină valoare şi ei dau bucuros aur în schimbul fierului. Paisprezece funzi din metalul acesta, aproape fără preţ în Europa, sunt cedate băştinaşilor pentru cincisprezece funzi de aur. Şi Magellan e nevoit să interzică cu toată asprimea marinarilor – care s-au zăpăcit de-a binelea în faţa acestei smintite dărnicii a acelor oameni dispreţuitori de aur – să-şi vândă până şi hainele şi tot avutul lor pentru a strânge cât mai mult aur. Căci el vrea să evite ca indigenii, văzând cum se îmbulzesc străinii aceia atât de ahtiaţi după aurul lor, să

nu înceapă să bănuiască valoarea deosebită a acestui metal şi astfel ar scădea mult preţurile mărfurilor de schimb. Magellan ţine să păstreze foloasele ce decurg din ignoranţa băştinaşilor, dar, pe de altă parte, veghează cu străşnicie ca oamenii din Sebu să nu fie înşelaţi la măsură şi greutate. El, care vede totdeauna mai departe, nu e preocupat doar de câştigul bănesc, de avantajul imediat; mult mai important e pentru dânsul ca negoţul să nu sufere mai târziu; şi totodată să câştige inimile, sufletele acestei noi posesiuni. Şi socoteala sa se dovedeşte şi de astă dată justă; curând, raporturile indigenilor cu străinii aceia puternici şi prietenoşi ajung atât de strânse şi pline de încredere, încât regele şi, o dată cu el, cei mai mulţi din suita sa, declară de bună voie că vor să devină creştini. Ceea ce ceilalţi cuceritori spanioli n-au obţinut decât după luni şi ani de inchiziţie, prin cele mai crude pedepse, prin tortura şi arderea pe rug i-a reuşit lui Magellan în câteva zile, fără nicio silnicie. Omul acesta adânc religios nu era totuşi un fanatic. Cât de uman, cât de liber cugetător s-a arătat el în această împrejurare, putem afla din mărturiile lui Pigafetta: „Căpitanul le-a spus că ei nu trebuie să devină creştini de frică sau numai pentru a fi pe placul nostru, ci, dacă doresc să devină într-adevăr creştini, să facă aceasta din propria lor voinţă şi din iubire de dumnezeu. Dar, chiar dacă nu vor să devină creştini, să ştie că nu li se va întâmpla nici cea mai mică neplăcere. Numai că acei care s-ar face creştini vor fi şi mai bine trataţi. Atunci ei au strigat cu toţii într-un singur glas, că vor să devină creştini, nu de frică şi nici pentru a fi pe placul nostru, ci din libera lor voinţă. Ei se lasă cu totul în mâinile lui şi el îi poate trata după voia sa, ca şi pe propriii săi supuşi. După aceasta, căpitanul îi îmbrăţişă cu lacrimi în ochi, strânse mâna prinţului şi a regelui din Massawa şi le spuse că, cu credinţă în dumnezeu şi fidelitate faţă de împăratul său, el le făgăduieşte că dânşii vor trăi de acum înainte în veşnică pace cu regele Spaniei, şi ei făgăduiră la rândul lor acelaşi lucru”.

Duminica următoare, la 17 aprilie 1521, la despărţire, soarele gloriei lui Magellan coboară spre asfinţit – spaniolii

sărbătoresc cel mai frumos triumf al lor. În piaţa oraşului se înalţă un baldachin; de pe corăbii se aduc covoare, în mijlocul cărora sunt puse cu toată solemnitatea două jeţuri de catifea: unul pentru Magellan, unul pentru rege. În faţa baldachinului străluceşte altarul, care poate fi văzut de departe; cu sutele şi miile, în cerc larg se îngrămădesc oamenii cu pielea măslinie, aşteptând spectacolul anunţat. Magellan, care dintr-un calcul rafinat nu coborâse încă pe uscat şi dusese toate tratativele numai prin intermediul lui Pigafetta, înscenează ca într-un grandios decor de operă sosirea lui în mijlocul norodului. El e precedat de patruzeci de soldaţi complet echipaţi, în urma cărora stegarul agită stindardul de mătase al împăratului Carlos, care a fost dat amiralului în biserica din Sevilla şi e desfăşurat pentru întâia oară pe această nouă posesiune a coroanei; abia atunci se arată şi Magellan, care păşeşte liniştit, grav şi solemn, urmat de suita ofiţerilor săi. În clipa când coboară din barcă pe uscat, tunurile de pe corăbii se descarcă într-un bubuit puternic. În primul moment, spectatorii înspăimântaţi o iau la fugă, risipindu-se în toate părţile. Văzând însă că regele lor (care fusese înştiinţat la timp de această salvă) rămâne netulburat în jeţul său, ei se întorc înapoi şi urmăresc cu însufleţire cum e înălţată crucea uriaşă şi cum regele, împreună cu moştenitorul tronului şi mulţi alţii primesc botezul cu capetele plecate. Cu acest prilej, Magellan, în calitate de naş, conferă regelui numele de Carlos, după acel al suzeranului său, înlocuind astfel numele lui păgânesc de până acum: Humabon. La rândul ei, regina primeşte numele de Joanna; e frumoasă şi ar fi putut frecventa chiar cea mai înaltă societate, dacă ar fi trăit în zilele noastre; ea a devansat cu patru sute de ani moda surorilor sale europene şi americane, căci e cu buzele sulimenite, iar unghiile îi sunt date şi ele cu roşu. De asemenea şi prinţesele capătă câte un nume împrumutat de la alteţele spaniole: Isabella şi Catharina. Bineînţeles că nici protipendada din Zubu şi din insulele vecine nu vrea să rămână acum mai prejos, de regii şi căpeteniile lor. Preotul flotei nu mai poate prididi; până noaptea târziu el botează

sute şi sute de noi credincioşi care se înghesuie în juru-i. Vestea despre străinii aceia minunaţi se răspândeşte repede. Chiar în ziua următoare sosesc din celelalte insule o mulţime de băştinaşi, care au aflat de ceremoniile miraculoase ale vrăjitorului străin; în câteva zile, aproape toate căpeteniile insulelor vecine au pecetluit alianţa cu Spania, jurând credinţă şi plecându-şi capul pentru a primi apa sfinţită a botezului.

Rareori o faptă s-a împlinit într-un chip mai măreţ, decât aceasta. Magellan a izbutit până acum pe deplin. A găsit strâmtoarea, a răzbit la capătul celălalt al pământului. A câştigat pentru coroana Castiliei insule noi, foarte bogate, iar pentru dumnezeul său a câştigat nenumărate suflete de păgâni, şi toate acestea – supremă izbândă! – fără să fi vărsat o picătură de sânge. Dumnezeu l-a ajutat pe credinciosul său. L-a mântuit de chinuri şi mizerii mai cumplite decât oricare altele îndurate de ceilalţi pământeni; Magellan se simte pătruns de sentimentul aproape religios al unei nemăsurate siguranţe. Ce lucru greu ar mai avea de înfăptuit, după toate greutăţile pe care le-a biruit până acum? Ce mai poate primejdui opera sa, după această măreaţă victorie? O smerită credinţă îi umple acum sufletul cu puterea ei magică: simte că poate cuteza totul, pentru dumnezeu şi regele său.

Şi această credinţă îi devine fatală.

Toate i-au reuşit lui Magellan, de parcă îngerii i-ar fi luminat calea. A câştigat un nou ţinut pentru coroana spaniolă. Dar cum să păstreze pentru rege ceea ce a cucerit până acum? Nu-i este cu putinţă să mai întârzie aci, la Sebu, şi nici să supună pe îndelete întreg arhipelagul, insulă cu insulă. De aceea, Magellan, care concepe totdeauna planuri vaste şi le realizează în etape mari, nu vede decât o cale pentru o consolida cât mai repede şi mai statornic dominaţia spaniolă asupra Filipinelor; şi anume: să ridice pe Carlos Humabon, singura mare căpetenie catolică din

aceste meleaguri, la rangul de suveran al tuturor celorlalţi şefi de triburi. Ca aliat al regelui spaniol, regele Carlos din Sebu trebuie să se bucure de acum înainte de un prestigiu mult mai înalt decât toţi ceilalţi. Şi când Magellan oferă regelui din Sebu ajutor militar, în cazul când ar îndrăzni cineva să se răzvrătească împotriva autorităţii sale, el nu face un gest pripit, necugetat, ci dimpotrivă, chibzuind bine, dă dovadă şi de măiestrie politică.

Din întâmplare, tocmai în zilele acestea se iveşte prilejul unei asemenea demonstraţii de forţă. Pe minuscula insulă Mactan, situată în imediata apropiere de Sebu, domneşte un rajah, care se numeşte Silapulapu. Acesta s-a arătat întotdeauna potrivnic regelui din Sebu. Şi de astă dată el interzice supuşilor săi să ofere alimente ciudaţilor oaspeţi ai lui Carlos Humabon. Se poate ca această atitudine ostilă să fie îndreptăţită. Undeva într-un colţ al acestei insule, s-a ajuns la o încăierare între indigeni şi marinari, care au dat la urmă foc câtorva colibe; încăierarea aceasta a fost pricinuită probabil de faptul că marinarii, după îndelungata lor abstinenţă pe mare, s-au repezit nebuneşte asupra femeilor. Nu e deci de mirare că Silapulapu ar vrea ca străinii aceia să plece cât mai repede. Dar purtarea lui agresivă faţă de oaspeţii lui Humabon îi pare lui Magellan o excelentă ocazie de a-şi arăta puterea. Nu numai regele din Sebu, dar şi toate căpeteniile de pe meleagurile acelea trebuie să vadă odată cât de bine e pentru cei care stau de partea spaniolilor şi cât de amar ispăşeşte acela care cutează să se împotrivească stăpânului fulgerelor şi tunetelor. Un asemenea spectacol, nu prea sângeros, poate fi mai convingător decât toate argumentele verbale. Magellan înştiinţează deci pe Humabon că vrea să dea o lecţie militară acelui îndărătnic şef de trib, pentru ca şi toate celelalte căpetenii să se înveţe minte odată pentru totdeauna. Ciudat însă: regele din Sebu nu prea se arată entuziasmat de oferta lui Magellan. Poate că el se teme că triburile subjugate s-ar putea ridica împotriva lui, îndată după plecarea spaniolilor; pe de altă parte, şi Serrao şi Barbosa îl previn pe amiral să nu întreprindă o expediţie războinică

atât de inutilă.

Dar Magellan nici nu se gândeşte la o luptă adevărată. Dacă rebelul acela se supune de bună voie, cu atât mai bine pentru dânsul şi pentru toţi. Inamic jurat al oricărei vărsări de sânge, cu totul opus celorlalţi conquistadori, care măcelăreau fără cruţare pe oricine întâlneau în calea lor, Magellan trimite mai întâi pe sclavul Enrique şi pe neguţătorul maur la Silapulapu şi îi propune cinstit să facă pace. El nu-i cere decât să recunoască suveranitatea regelui din Sebu şi protectoratul Spaniei. Dacă el, căpetenia insulei Mactan, consimte de bună voie, atunci spaniolii vor trăi în pace cu dânsul; dacă, dimpotrivă, refuză recunoaşterea suveranului de Sebu, are să i se arate atunci cât de ascuţite sunt lăncile spaniole.

Totuşi, rajahul trimite răspuns că şi oamenii săi au lănci. E adevărat că ele sunt făcute numai din trestie şi bambus, însă vârfurile lor sunt bine întărite în foc – şi spaniolii s-ar putea convinge ei înşişi de aceasta. Faţă de acest răspuns plin de trufie, nu-i rămâne lui Magellan altă alegere decât argumentul armelor, căci el are de apărat – simbolic – hegemonia Spaniei.

În pregătirea acestei mici expediţii războinice, se pare că Magellan a neglijat pentru întâia oară însuşirile sale cele mai caracteristice: prudenţa şi vederea în perspectivă. Pentru întâia oară, omul acesta atât de calculat şi meticulos de obicei pare că s-a aruncat cu uşurinţă într-o primejdie. Căci regele din Sebu s-a declarat gata să trimită o mie de oameni aleşi dintre cei mai buni războinici ai săi, pentru a lupta împreună cu spaniolii; la rândul său, Magellan putea să expedieze pe insula cea mititică o sută cincizeci de oameni din propriul său echipaj. Rajahul acelei ţărişoare, care nici nu se găseşte însemnată pe o hartă obişnuită, va suferi fără îndoială o strivitoare înfrângere. Însă Magellan are oroare de măcel. Ceea ce-l interesează în această expediţie e cu totul altceva, mult mai important: prestigiul

Spaniei. Unui amiral al împăratului, care stăpâneşte cele două lumi, i se pare mai prejos de demnitatea lui să trimită o armată întreagă împotriva unui golan măsliniu, care nu are măcar o rogojină nouă în coliba lui murdară; e nedemn pentru el să pornească cu forţe covârşitoare contra unei mizerabile adunături de insulari nepregătiţi. Magellan urmăreşte tocmai contrariul, şi anume: să arate în văzul tuturora că un singur spaniol, bine înarmat şi ocrotit de platoşă, poate ţine piept unei hoarde de sălbatici în pielea goală. Această expediţie de pedepsire nu are alt rost, decât acela de a dovedi tuturor băştinaşilor din arhipelag că spaniolii sunt asemenea zeilor. Trebuie să se adeverească mitul invulnerabilităţii lor. Spectacolul mai mult amuzant oferit în urmă cu câteva zile, pe corabia sa, regilor din Massawa şi Sebu, când douăzeci de războinici puteau să arunce în acelaşi timp bietele lor lănci şi săgeţi asupra unei bune armuri spaniole fără să rănească pe omul dinăuntru, jocul acesta burlesc trebuie exemplificat acum în proporţii mult mai mari însă, împotriva îndărătnicului rajah. Numai din acest motiv de ordin psihologic Magellan, atât de prevăzător de obicei, nu ia cu dânsul tot echipajul, ci numai şaizeci de oameni şi invită pe regele din Sebu să rămână liniştit în barca sa, cu trupele sale de ajutor. Ele trebuie să ia parte numai ca martori; numai ca privitori la instructivul spectacol: vor vedea cum vreo cinci duzini de spanioli pun pe fugă toate căpeteniile, rajahii şi regii acestei insule mici cât un purice!

Oare amiralul atât de încercat în lupte să fi calculat greşit de astă dată? Nicidecum. Dacă ţinem seama de alte fapte istorice, nu era de loc absurdă proporţia de şaizeci de europeni în armură contra unei mii de indigeni goi, care luptau doar cu nişte lănci ale căror vârfuri erau făcute din oase de peşte. Căci Cortez şi Pizarro au cucerit împărăţii întregi numai cu cinci sute de soldaţi, care au băgat groaza în sute de mii de mexicani şi peruvieni; în comparaţie cu asemenea isprăvi războinice, expediţia lui Magellan împotriva unei insule mari cât gămălia unui ac nu era, într-adevăr, decât o plimbare militară. Că el s-a gândit la

primejdie tot atât de puţin ca şi un alt mare navigator, căpitanul Cook (care şi-a pierdut viaţa într-o încăierare tot atât de măruntă cu nişte insulari), ne-o dovedeşte cu prisosinţă împrejurarea că Magellan, piosul catolic, care impunea, de obicei, echipajului său să se împărtăşească înaintea fiecărei acţiuni hotărâtoare, n-a dat de astă dată dispoziţii în această privinţă. Câteva salve răsunătoare, câteva zdravene lovituri şi războinicii lui Silapulapu îşi vor lua tălpăşiţa. Ca iepurii se vor risipi ei care încotro! Fără adevărată vărsare de sânge, se va dovedi astfel pentru vecii vecilor inviolabilitatea suveranităţii spaniole.

În noaptea aceasta de vineri 26 aprilie 1521, Magellan se îmbarcă cu cei şaizeci de oameni ai săi pentru a traversa strâmtoarea care desparte cele două insule. Băştinaşii susţin că ar fi văzut atunci pe un acoperiş o pasăre ciudată, neagră, necunoscută prin locurile acelea. Semăna cu un corb. Şi într-adevăr, nimeni nu ştie de ce, toţi câinii încep să urle deodată. Spaniolii, nu mai puţin superstiţioşi decât sălbaticii aceia, îşi fac cruce înfricoşaţi. Dar cum putea un om care cutezase să întreprindă ocolul lumii să se sperie de croncănitul unei ciori şi să renunţe din această cauză la o simplă hărţuială cu un şef de trib şi cu biata lui strânsură de supuşi despuiaţi?

Printr-o funestă împrejurare, acest mic şef de trib găseşte totuşi un aliat cât se poate de preţios în structura cu totul deosebită a ţărmului. Din cauza coralilor, care s-au depus din belşug în jurul insulei, formând un brâu de stânci ascuţite, bărcile nu pot trage la ţărm. Astfel, de la început li s-a luat spaniolilor unul din mijloacele cele mai eficace de război: ucigătoarea salvă de muschete şi arbalete care, numai cu bubuitul lor, pun de cele mai deseori pe fugă pe băştinaşi. Dar, renunţând fără să mai stea la îndoială la armele acestea care trebuiau să-i protejeze de la distanţă, cei şaizeci de oameni înarmaţi până-n dinţi – ceilalţi rămân în bărci – sar în apă, având în fruntea lor pe Magellan care,

precum scrie Pigafetta, „ca un bun păstor, nu vrea să-şi părăsească turma”. Cufundaţi în valuri până la cingătoare, ei străbat lunga distanţă până la ţărm, unde îi aşteaptă hoarda uriaşă a sălbaticilor care urlă şi zbiară, agitându-şi scuturile. Şi, în curând, adversarii se ciocnesc.

Dintre diferitele descrieri ale acestei lupte, cea mai vrednică de crezare trebuie să fie aceea a lui Pigafetta, care, grav rănit el însuşi de o săgeată, a stăruit să rămână până la ultima clipă lângă iubitul lui căpitan. „Noi am sărit – relatează el – în apa care ne ajungea până la brâu şi până la ţărm am înaintat prin valuri cale de două bune aruncături de săgeată, bărcile noastre neputând să ne urmeze mai departe din cauza recifului. Pe ţărm ne aşteptau o mie cinci sute de insulari împărţiţi în trei gloate; cu strigăte puternice ei porniră asupra noastră. Două gloate ne-au atacat pe ambele flancuri, iar a treia din front. Căpitanul îşi împărţi oamenii în două grupuri. Muşchetarii şi archebuzierii noştri au tras timp de jumătate de oră din bărci, dar nu şi-au atins ţinta, deoarece gloanţele, şi săgeţile, şi lăncile nu mai puteau străpunge de la o depărtare atât de mare scuturile de lemn ale duşmanilor, cel mult reuşeau să-i rănească la braţ. De aceea, căpitanul dădu cu glas tare comanda să nu se mai tragă (desigur, spre a economisi muniţiile pentru lupta finală), însă nu fu auzit de ai noştri. Când insularii văzură că împuşcăturile noastre nu pricinuiau decât pierderi foarte reduse sau chiar nu aveau niciun efect, ei nu mai dădură înapoi la fiecare salvă. Strigau mereu, tot mai tare şi, sărind într-o parte şi în cealaltă, pentru a evita împuşcăturile noastre, ei se apropiau din ce în ce. Acoperiţi de scuturile lor, zvârleau săgeţi, suliţe, lănci de lemn întărite în foc, pietre şi tot felul de murdării, încât abia ne puteam apăra. Câţiva dintr-înşii au aruncat chiar lănci cu vârful de bronz asupra căpitanului nostru.

Pentru a băga groaza în ei, căpitanul a trimis câţiva dintre oamenii noştri să dea foc locuinţelor insularilor. Dar aceasta îi întărită şi mai mult. Unii din ei alergară la foc, care mistuise douăzeci sau treizeci de case, şi doborâră acolo doi dintre ai noştri. Ceilalţi se năpustiră cu furie şi mai

mare asupra noastră. Când observară că piepturile noastre erau ocrotite de armură, dar nu şi picioarele, ei ţintiră mai cu seamă asupra acestora. O săgeată otrăvită a străpuns piciorul drept al căpitanului, din care cauză el dădu ordin să cedăm pas cu pas. Însă aproape toţi oamenii noştri s-au grăbit atunci să se retragă în fugă, aşa că abia şase sau opt din noi am rămas cu dânsul (căpitanul, care avea de mai mulţi ani un picior paralizat, nu putea desigur să se retragă repede). Acum eram expuşi din toate părţile lăncilor şi pietrelor, pe care duşmanul le arunca asupra noastră, şi nu mai eram în stare să opunem vreo rezistenţă. Bombardele pe care le aveam în bărci nu ne puteau fi de niciun ajutor, căci din cauza apei puţin adânci bărcile erau oprite prea departe de ţărm. Ne trudeam să ne depărtăm tot mai mult de coastă, luptând necontenit, dând pas cu pas înapoi şi, deşi eram numai la o aruncătură de săgeată departe de ţărm şi apa ne ajungea până la genunchi, totuşi insularii ne urmăreau cu îndârjire şi pescuiau mereu lăncile de lemn aruncate asupra noastră, astfel că se puteau folosi de cinci sau şase ori de aceeaşi lance. Deoarece l-au recunoscut pe căpitan, ei ţinteau mai cu seamă asupra lui; de două ori au nimerit coiful ce-i ocrotea capul. El însă, împreună cu câţiva dintre noi, rămase ca un cavaler viteaz la postul său, fără să încerce să-şi continue retragerea, şi astfel ne-am bătut mai bine de o oră, până ce un indios izbuti să arunce drept în obrazul căpitanului un proiectil din trestie. În mânia sa, căpitanul străpunse imediat pieptul agresorului cu propria-i lance, care rămase însă înfiptă în corpul celui ucis, şi când căpitanul încercă apoi să tragă sabia, el o scoase abia pe jumătate, pentru că o rană pricinuită de o suliţă îi paralizase braţul drept. Când duşmanii observă aceasta, se repeziră cu toţii asupra lui şi unul dintr-înşii îi dădu o lovitură de sabie în piciorul stâng, rănindu-l atât de grav, încât el se prăbuşi cu faţa la pământ. Imediat toţi acei indios se aruncară asupra lui, străpungându-l cu lăncile şi cu toate celelalte arme ce le aveau. Şi astfel ei au răpus pe credinciosul nostru conducător, pe acel care fusese călăuza noastră, lumina noastră, consolarea noastră.”

Astfel în clipa supremă a împlinirii, în toiul celei mai măreţe biruinţe, cel mai mare navigator din istoria omenirii

îşi găseşte sfârşitul într-o jalnică încăierare cu o hoardă de insulari goi! Un geniu care, asemenea lui Prospero[75], înfrânase elementele naturii, care răzbise prin toate furtunile şi ştiuse să domine oamenii, e doborât de Silapulapu, de o gânganie omenească! Dar accidentul acesta stupid nu-i poate răpi decât viaţa, nu şi victoria, căci fapta sa e împlinită, uriaşa sa întreprindere e dusă aproape până la capăt. Şi, după o realizare atât de supraomenească, aproape că e chiar indiferentă soarta particulară a unui asemenea om. Totuşi, din păcate, prea repede urmează după tragedia morţii sale eroice o altă dramă, mai bine spus: o piesă satirică. Aceiaşi spanioli, care cu câteva ore înainte se uitau de sus, ca nişte zei coborâţi din cer, la acest minuscul prinţişor al insulei Mactan, se înjosesc atât de mult, încât, în loc să cheme imediat în ajutor restul echipajului şi să smulgă din mâinile ucigaşilor cadavrul conducătorului lor, trimit la Silapulapu un mijlocitor să-l roage să le vândă cadavrul; în mod laş, pentru câţiva clopoţei şi câteva bucăţi de pânză colorată, ei vor să răscumpere rămăşiţele pământeşti ale amiralului! Dar biruitorul acela gol, mai mândru şi chiar mai demn decât tovarăşii nu prea eroici ai lui Magellan, respinge o asemenea târguială. El nu vrea să vândă cadavrul adversarului său pentru mărgele, şi oglinjoare, şi catifele frumos colorate. Un trofeu nu se vinde! Căci în toate insulele se răspândeşte acum vestea că Silapulapu-cel-Mare a răpus pe străinul acela, pe stăpânul fulgerelor şi tunetelor, tot atât de lesne cum prinde el un peşte sau săgetează o pasăre.

Nimeni nu ştie ce-au făcut sălbaticii aceia mizerabili cu cadavrul lui Magellan – cărui element au redat ei corpul lui: focului, valurilor, aerului sau pământului atotmistuitor. Nicio mărturie nu ne-a rămas. Pentru totdeauna a dispărut mormântul lui şi astfel s-a pierdut misterios, în veşnicul Necunoscut, orice urmă a omului care a străbătut nesfârşitul ocean ce împresoară pământul, şi care i-a smuls prin luptă secretul lui din urmă.

---

[75] Eroul din „Furtuna” lui Shakespeare, magicianul, care supune elementele naturii. (N.R.)

ÎNTOARCEREA FĂRĂ CONDUCĂTOR

27 aprilie 1521 – 6 septembrie 1522

ÎN LAMENTABILA ÎNCĂIERARE cu hoarda lui Silapulapu, spaniolii au lăsat pe câmpul de luptă opt morţi. În sine numărul acesta e cu totul neînsemnat. Dar pierderea conducătorului lor face din înfrângerea aceasta o adevărată catastrofă. Căci o dată cu moartea lui Magellan s-a prăbuşit şi nimbul magic al străinilor albi, care apăreau până acum băştinaşilor ca un fel de divinităţi atotputernice. Tocmai prin aparenţa invincibilităţii lor se explică mai cu seamă puterea şi succesul tuturor conquistadorilor din vremea aceea. Cu toată tenacitatea şi bravura lor, cu toate armele şi virtuţile lor războinice, un Cortez, un Pizarro n-ar fi izbutit niciodată să înfrângă zecile şi sutele de mii de potrivnici ai lor, dacă ei n-ar fi fost ocrotiţi, ca de un arhanghel invizibil, de mitul atotputerniciei. Fiinţele acelea străine, atotştiutoare, care erau în stare să arunce fulgere şi tunete din „ghioagele” lor, treceau drept invulnerabile faţă de indigenii cuprinşi de groază la ivirea lor; ele nu puteau fi măcar nimerite de vreun proiectil: săgeţile ricoşau de platoşele lucitoare; şi nici să fugă de ele nu puteau, căci uriaşele animale cu patru picioare pe care păreau crescuţi năvălitorii, părând că formează cu ele o singură vietate, le-o luau înainte, tăindu-le orice cale de retragere. Nimic nu vădeşte în chip mai mişcător cât de cumplită era frica ce-i paraliza pe băştinaşi, decât acel episod al conquistadorilor din epoca aceea ce vorbeşte despre un spaniol care se înecase într-un râu. Indienii au adus cadavrul într-o colibă – şi trei zile s-au uitat ţintă la el, dar nu cutezau să-l atingă: se temeau ca zeul acela străin să nu se trezească iarăşi. Abia când cadavrul începu să putrezească, ei au prins curaj şi s-au adunat cu toţii laolaltă, răsculându-se împotriva cotropitorilor. Le-a

fost de ajuns să se convingă că zeii aceia albi sunt vulnerabili şi pieritori, a fost de ajuns o singură înfrângere a invincibililor, şi vraja s-a risipit, mitul divinei misiuni a străinilor şi-a pierdut pretutindeni puterea.

Aşa s-a întâmplat şi de astă dată. Regele din Sebu s-a supus necondiţionat celor care i-au apărut ca nişte stăpâni ai fulgerelor şi tunetelor. Şi-a însuşit cu toată smerenia credinţa lor, socotind că dumnezeul lor trebuie să fie mai puternic decât idolii de lemn, pe care-i adorase până atunci. El nădăjduise că, dacă se aliază cu străinii aceştia, dacă dobândeşte prietenia acestor făpturi supranaturale, va deveni în scurtă vreme cel mai puternic monarh, domnind asupra întregului arhipelag. Şi acum a văzut el însuşi, împreună cu cei o mie de războinici ai săi îngrămădiţi în bărci, cum au fost înfrânţi zeii albi de un mic şef de trib, de nemernicul acela de Silapulapu. Cu propriii săi ochi a văzut că fulgerele şi tunetul lor n-au avut niciun efect asupra duşmanilor; da, a văzut chiar că străinii aceia, crezuţi invulnerabili în cuirasele lor sclipitoare, au fugit ca nişte bieţi neputincioşi dinaintea războinicilor goi ai lui Silapulapu – şi în cele din urmă au abandonat cadavrul stăpânului lor, în strigătele de bucurie ale compatrioţilor săi, care s-au dovedit astfel mai curajoşi decât ei.

Poate că un energic contraatac ar mai fi putut salva prestigiul spaniolilor. Dacă un conducător hotărât ar fi adunat pe toţi cei două sute de marinari şi ar fi pornit în fruntea lor spre Mactan, pentru a smulge din mâinile ucigaşilor cadavrul marelui lor căpitan, pedepsindu-i fără cruţare, poate că şi regelui din Sebu i-ar fi intrat frica în oase. Dar în loc de iureşul acesta răzbunător, Don Carlos Humabon (el n-are să mai poarte multă vreme numele acesta împărătesc) vede că spaniolii înfrânţi se înjosesc şi mai mult, trimiţând o solie la căpetenia victorioasă a Mactanului să răscumpere cu mărfuri şi bani cadavrul lui Magellan. Dar iată că micul şef al minusculei insule continuă să înfrunte pe zeii albi şi izgoneşte cu dispreţ pe aliaţii lor!

E de la sine înţeles că această laşă purtare a zeilor albi

trebuie să-l fi pus pe gânduri pe regele Carlos Humabon. Poate că el a resimţit ceva din amarnica dezamăgire a lui Caliban faţă de Trinculo, când bietul nărod înşelat îşi dă seama că s-a pripit să ia drept un zeu pe un simplu flecar şi fanfaron. De altminteri, spaniolii au săvârşit tot felul de greşeli, ca să strice buna înţelegere cu insularii. Peter Martyr, care interogase pe marinari îndată după întoarcerea lor, pentru a stabili adevăratul motiv al subitei schimbări survenite după moartea lui Magellan, a căpătat de la un martor ocular *(„qui omnibus rebus interfuit”[76]),* probabil de la genovezul Martin, această lămurire care, din nefericire, este prea întemeiată pe fapte reale: *„Ferminarum stupra causam perturbations dedisse arbitrantur”.*[77] Cu toate ordinele sale riguroase, Magellan n-a putut ţine în frâu pe marinarii săi, care, după abstinenţa lor de atâtea luni pe mare, s-au repezit flămânzi şi asupra femeilor băştinaşilor ospitalieri; zadarnic a încercat el să pună capăt actelor de violenţă şi a pedepsit chiar pe propriul său cumnat, Barbosa, pentru că a rămas pe insulă timp de trei nopţi; dar această destrăbălare pare că s-a dezlănţuit şi mai mult după moartea lui Magellan. În orice caz, regele nu mai putea avea nicio stimă faţă de aceşti intruşi sălbatici, de îndată ce pierduse respectul faţă de virtuţile lor războinice. Spaniolii trebuie să fi simţit ceva din această crescândă neîncredere, căci ei se arată deodată foarte nerăbdători. Să-şi strângă acum mărfurile şi tot ce au adunat prin schimb, să se îmbarce repede, cât mai repede şi să pornească spre insulele cu mirodenii! Ideea lui Magellan, de a păstra prin pace şi prietenie insulele Filipine pentru imperiu şi biserică, îi preocupă acum prea puţin pe urmaşii săi mercantili; numai să termine afacerile şi să se vadă odată acasă! Dar pentru a lichida afacerile acestea, spaniolii au neapărat nevoie de Enrique, de sclavul lui Magellan, pentru că el e singurul care, cunoscând limba indigenilor, poate mijloci schimbul şi toate celelalte relaţii

[76] Care a fost de faţă la toate (în limba latină). (N.R.)

[77] Se socoate că se dedaseră la acte de indisciplină din pricina femeilor (în limba latină.) (N.R.)

cu dânşii. Şi cu acest prilej, neînsemnat în aparenţă, se vădeşte îndată deosebirea în arta de a trata pe oameni, graţie căreia Magellan – mai uman decât tovarăşii săi – a obţinut totdeauna cele mai mari succese. Credinciosul Enrique a luptat până în ultima clipă lângă amiral. Rănit, el a fost transportat cu barca împreună cu ceilalţi învinşi, şi acum zace nemişcat pe bordul corăbiei, învelit într-o rogojină – fie că rana căpătată în luptă nu s-a vindecat aşa de repede, fie că în adânca sa prostraţie el jeleşte cu fidelitatea, elementară şi statornică pierderea iubitului său stăpân. Şi iată că Duarte Barbosa pe care, după moartea lui Magellan, echipajul îl alese împreună cu Serrao pentru comanda supremă a flotei, săvârşeşte prostia de a jigni de moarte pe slujitorul atât de devotat al amiralului. El se răsteşte la Enrique, spunându-i cu brutalitate să nu creadă cumva că acum, după moartea stăpânului său, poate trândăvi în voie şi că a scăpat de sclavie. De îndată ce vor ajunge în patrie va fi predat soţiei lui Magellan; până atunci însă el trebuie să asculte cu toată supunerea. Dacă nu se ridică imediat şi nu-i ajută ca tălmaci să vândă mărfurile ce-au mai rămas pe uscat, atunci are să încerce cravaşa pe spinarea lui. Enrique, care e din rasa malaezilor ce nu iartă niciodată vreo ofensă, ascultă această ameninţare cu privirea întunecată. Fără îndoială, el ştie că Magellan a precizat în mod expres în testamentul său că o dată cu moartea sa el devine liber şi chiar că i-a lăsat o sumă importantă. De aceea, el îşi încleştează dinţii: aceşti obraznici succesori ai marelui său stăpân şi maestru, care vor să-i răpească libertatea şi nici nu-i înţeleg durerea, au să-i plătească ei, pentru că l-au numit *„pero”*[78] şi l-au tratat într-adevăr ca pe un câine!

Vicleanul malaez nu-şi trădează câtuşi de puţin gândurile sale de răzbunare. Se arată cu desăvârşire supus şi devotat ca şi înainte. Se duce la târg, face pe tălmaciul la vânzare şi cumpărare, dar în acelaşi timp se foloseşte cu teribilă iscusinţă de arta sa de tălmaci. El înştiinţează pe regele din Sebu că spaniolii au şi făcut toate pregătirile pentru a

[78] Câine (în limba spaniolă.) (N.R.)

reîncărca pe corăbiile lor mărfurile nevândute şi că voiau să dispară pe neaşteptate, în ziua următoare. Dacă regele ar proceda acum cu toată dibăcia, el şi-ar putea însuşi foarte uşor toate mărfurile fără să fie nevoit să dea ceva în schimb şi, cu prilejul acesta, ar putea chiar să captureze cele trei corăbii măreţe.

Probabil că prin propunerea sa izvorâtă din setea de răzbunare, Enrique n-a exprimat decât dorinţa cea mai tăinuită a regelui din Sebu; în orice caz, cuvintele sale găsesc cea mai binevoitoare ascultare din partea lui. Ei înjghebează împreună un plan, pregătindu-l cu prudenţă în toate amănuntele. Negoţul continuă foarte animat în toate formele. Regele din Sebu se arată mai prietenos, mai cordial ca oricând faţă de noii săi fraţi de credinţă; şi chiar Enrique, de când Barbosa i-a arătat biciul, pare că s-a lecuit de-a binelea de pretinsa lui lenevie. La întâi mai, trei zile după moartea lui Magellan, el aduce căpitanilor o veste îmbucurătoare. Chipul său radiază într-adevăr de bucurie, când le spune că regele din Sebu a pregătit, în sfârşit, podoabele şi bijuteriile pe care făgăduise să le trimită regelui Spaniei, suzeranului şi prietenului său. Pentru a preda cu deosebită solemnitate aceste daruri, el a şi chemat la adunare toate căpeteniile sale şi pe toţi supuşii; de aceea, cei doi căpitani, Barbosa şi Serrao, să binevoiască să se prezinte împreună cu cei mai distinşi gentilomi, pentru a li se înmâna darurile regelui Carlos din Sebu, destinate suzeranului şi prietenului său Carlos al Spaniei.

Dacă Magellan ar mai fi trăit, atunci el şi-ar fi amintit desigur de un episod din anii de serviciu militar în India, când regele din Malacca invitase tot atât de amabil pe căpitani, care au debarcat fără să bănuiască nimic şi au fost măcelăriţi când s-a dat semnalul convenit; numai graţie bravurii sale, cu riscul propriei sale vieţi, a putut fi salvat tizul lui Serrao. Dar celălalt Serrao şi Duarte Barbosa nici nu bănuiesc cursa ce le-a întins-o noul lor frate creştin. Ei acceptă invitaţia. Şi din nou se adevereşte că cititorii în stele nu ştiu niciodată nimic, nici măcar în ce priveşte

propria lor soartă. Căci şi astrologul Andres de San Martin, care uitase probabil să-şi cerceteze dinainte horoscopul, se alătură celor doi – pe când Pigafetta, atât de curios de obicei, e nevoit să rămâie pe bord, căci încă nu s-a vindecat de rana ce-o căpătase în lupta de la Mactan. El rămâne bolnav în hamac şi astfel îşi salvează viaţa.

În total, douăzeci şi nouă spanioli debarcă pe insulă şi, din nenorocire, printre ei se află cei mai încercaţi comandanţi şi piloţi. Sunt primiţi cu toată solemnitatea şi conduşi la un pâlc de palmieri unde regele pusese să se pregătească banchetul. O imensă mulţime de băştinaşi s-a adunat acolo, în aparenţă numai din simplă curiozitate, şi împresoară cu deosebită prietenie din toate părţile pe oaspeţii spanioli. Însă tocmai graba şi stăruinţa cu care regele îi conducea pe spanioli la dumbrava de palmieri nu prea îi place pilotului Juan Carvalho. El împărtăşeşte bănuiala sa lui Gomez de Espinoza, maestrul armurier al flotei, şi amândoi hotărăsc să aducă neîntârziat restul echipajului rămas pe corăbii, pentru a putea scăpa pe camarazii lor, în cazul unei trădări. Sub un pretext oarecare, bine potrivit, ei se strecoară din învălmăşagul mulţimii şi vâslesc până la corăbii. Dar n-au apucat să urce pe bord şi nişte strigăte înfiorătoare răzbat până la ei, de pe uscat. Întocmai cum se întâmplase pe vremuri la Malacca, indigenii s-au năpustit asupra spaniolilor care şedeau neştiutori la ospăţ, măcelărindu-i fără ca ei să se fi putut măcar apăra. Cu o singură lovitură perfidul rege din Sebu s-a descotorosit de toţi oaspeţii săi, însuşindu-şi mărfurile şi armele depozitate pe ţărm, precum şi armurile în care spaniolii se credeau invulnerabili.

În primul moment, camarazii de pe corăbii rămân încremeniţi de groază. Dar Carvalho, pe care asasinarea tuturor celorlalţi căpitani îl ridică, de la un minut la altul, până la comanda supremă a flotei, ordonă marinarilor să cârmească mai aproape de ţărm şi să îndrepte asupra oraşului toate tunurile. Pe rând, de la o navă la alta, salvele cutremură văzduhul. Poate că prin aceste represalii Carvalho nădăjduieşte să mai salveze câţiva camarazi, poate

că totul nu e decât o spontană izbucnire de mânie. Dar tocmai când primele ghiulele cad ca nişte trăsnete asupra colibelor, se întâmplă ceva înspăimântător – una din acele scene de neuitat, pe care acei ce-au fost de faţă le retrăiesc în toată cumplita lor oroare. Unul singur din cei atacaţi pe neaşteptate, cel mai viteaz dintre toţi, Joao Serrao – misterioasă repetare a aceluiaşi episod! – s-a smuls în ultimul moment din mâinile ucigaşilor şi a fugit spre ţărm, la fel cum fugise şi Francisco Serrao pe plaja de la Malacca. Însă duşmanii se iau după dânsul, îl împresoară şi-l leagă cobză. Şi el stă acum acolo, neputincios, înconjurat de ucigaşi, şi strigă cu ultimele sale puteri către cei de pe corăbii, să nu mai tragă cu tunurile asupra oraşului, altfel călăii săi îl vor măcelări şi pe dânsul. Pentru dumnezeu! Să trimită o barcă cu mărfuri, ca să-l răscumpere.

O clipă, se pare că târguiala e pe cale să reuşească. Au şi stabilit preţul de răscumpărare a viteazului căpitan: două bombarde şi câteva tone de aramă. Dar băştinaşii pretind ca să li se trimită mărfurile la ţărm – şi Carvalho se teme, poate, că ticăloşii aceia, care au călcat odată jurământul de credinţă, au de gând să-şi însuşească nu numai mărfurile, ci şi barca. Se mai poate însă – şi însuşi Pigafetta exprimă această bănuială – ca acest ambiţios individ să nu mai vrea să renunţe la rangul de amiral, dobândit pe neaşteptate: el e prea puţin dispus să servească iarăşi ca simplu pilot, sub ordinele lui Serrao răscumpărat chiar de dânsul. În orice caz, e groaznic ceea ce se întâmplă acum. Un om, un singur om care sângerează în legăturile ce-i pătrund în carne, se suceşte şi se răsuceşte acolo, pe ţărm, cu fruntea brobonată de sudorile morţii, hărţuit de o întreagă ceată de sălbatici gata să-l ucidă. Unica sa nădejde e că trei corăbii spaniole bine echipate şi cu pânzele întinse se află în apropiere, doar la o azvârlitură de piatră, şi că la balustrada vasului amiral stă compatriotul său Carvalho, *comprade*-le său, fratele său de cruce, cu care împărţise mii de primejdii şi care mai degrabă ar sacrifica totul, decât să-l părăsească. Şi el îi strigă iar şi iar cu glasu-i răguşit să trimită repede, cât mai repede mărfurile de schimb şi să-l

scape de moarte. Şi mereu se uită ţintă, cu lacomă speranţă, la barca legănată pe valuri lângă corabie. Dar de ce întârzie Carvalho, de ce zăboveşte atât de mult? Şi deodată Serrao, navigatorul care cunoaşte fiece piesă, fiece manipulare a unei corăbii, vede cu ochii săi aprinşi de febră că barca pentru debarcare e trasă spre bord. Trădare! Trădare! În loc să-i trimită barca salvatoare, corăbiile încep să manevreze şi se îndreaptă spre largul mării. Prima navă s-a şi întors cu cârma de partea cealaltă şi iată că briza îi umflă pânzele! În primul moment nenorocitul Serrao nu poate şi nu vrea încă să priceapă că proprii săi camarazi îl părăsesc cu atâta laşitate, din ordinul fratelui său de cruce, lăsându-l pe el, pe comandantul lor, pe conducătorul lor suprem în mâinile ucigaşilor. El strigă încă o dată, cu glasul aproape stins, spre fugarii aceia; îi imploră, le porunceşte, zbiară şi urlă în chinul din urmă al deznădejdii şi al morţii. Dar când îşi dă în sfârşit seama că toate navele s-au şi întors cu prova spre larg şi părăsesc rada, el îşi adună ultimele puteri, îşi umflă încă o dată pieptul încătuşat şi, cu glas strident, sfâşietor, aruncă în urma lui Juan Carvalho, peste valuri, blestemul acesta înfricoşător: în ziua de apoi îl va chema în faţa judecăţii lui dumnezeu, să dea socoteală pentru trădarea lui mişelească.

Şi blestemul acesta e totodată ultimul său cuvânt. De pe bord, toţi camarazii săi necredincioşi văd cu ochii lor cum e măcelărit comandantul pe care ei înşişi l-au ales. Şi în acelaşi timp, când dânşii n-au părăsit încă apele din preajma portului, crucea cea mare se prăvăleşte la pământ în urletele de bucurie ale băştinaşilor. Tot ce-a clădit Magellan în săptămâni de muncă tenace, cu atâta răbdare şi prudenţă, se prăbuşeşte din cauza nechibzuinţii şi laşităţii succesorilor săi. Acoperiţi de ocară, având încă în urechi blestemul căpitanului lor muribund, urmăriţi de batjocura sălbaticilor care dănţuiesc frenetic, spaniolii se furişează ca nişte criminali hăituiţi, lăsând în urma lor insula pe care – sub conducerea lui Magellan – au pus întâia oară piciorul, ca nişte zei.

Şi ce jalnică trecere în revistă urmează acum, de îndată ce acei care au scăpat cu viaţă sunt departe de portul acela al Nenorocului! Dintre toate loviturile, pe care flota le-a avut de îndurat de la plecarea ei, popasul acesta de pe insula Sebu i-a fost cel mai funest. Afară de Magellan, conducătorul pe care nimeni nu-l putea înlocui, ea a pierdut şi cei mai destoinici căpitani, Duarte Barbosa şi Joao Serrao, ale căror cunoştinţe precise cu privire la coastele Indiilor orientale ar fi fost cât se poate de folositoare tocmai acum, când a început lunga călătorie de reîntoarcere în ţară. Moartea lui Andres de San Martin a răpit flotei şi pe expertul ei nautic, iar fuga lui Enrique o lipseşte de tălmaciul ei. Când se face numărătoarea echipajului, din cei două sute şaizeci şi cinci de oameni care se aflau pe bord la plecarea din Sevilla, nu mai răspund la apel decât o sută cincisprezece – şi efectivul acesta atât de redus se dovedeşte insuficient pentru cele trei corăbii. Este deci preferabil să se sacrifice o corabie, spre a înzestra pe celelalte două cu echipajul trebuitor pentru a duce expediţia până la capăt. Care din cele trei nave să fie scufundată? Sorţii cad asupra corăbiei *Concepcion*, care luase de mult apă şi care n-ar mai putea rezista grelei călătorii până în Spania. Sentinţa de moarte e executată în apropiere de insula Bohol. Tot ce se mai poate utiliza, tot ce se mai poate demonta de pe această navă, până la ultimul cui şi funia cea mai uzată a trecut dincolo, pe celelalte corăbii. Apoi se dă foc acelui cadavru de lemn, golit de orice urmă de viaţă. Cu priviri întunecate, marinarii văd cum flăcările, mai întâi mici, se întind şi se înalţă, pâlpâind tot mai tare, cuprinzând cu braţele lor mistuitoare întreaga corabie, care fusese timp de doi ani casa lor, patria lor – şi care nu mai e acum decât o jalnică rămăşiţă carbonizată, fumegândă, ce se scufundă într-o mare străină şi duşmănoasă. Cinci corăbii au pornit din portul Sevillei, complet echipate, cu flamurile fluturând voios în vârful catargelor. Prima jertfă a fost *Santiago*, care se sfărâmase la coasta patagoneză. În

strâmtoarea Magellan *San Antonio* a părăsit flota, dezertând în mod laş; şi acum *Concepcion*, în propriul ei sicriu, s-a mistuit singură în flăcări. Numai două corăbii, ultimele, mai plutesc una lângă alta, pornind pe calea necunoscută: *Trinidad*, vasul-amiral al lui Magellan, şi acea mică *Victoria,* prea puţin arătoasă, a cărei glorie va fi însă aceea de a-şi adeveri mândrul ei nume şi de a purta în slava nemuririi ideea lui Magellan, dincolo de propria lui viaţă pieritoare.

Că acestei flote atât de reduse, atât de sărăcăcioase, îi lipseşte adevăratul conducător, încercatul amiral Magellan, se vădeşte curând prin cursul nehotărât, pe care îl iau corăbiile. Comandanţii celor două nave dibuiesc prin arhipelagul Sondei ca nişte orbi, căutându-şi calea. În loc să cârmească de-a dreptul spre sud-vest, spre insulele Moluce de care sunt foarte aproape, ei rătăcesc spre nord-vest, înaintând şi revenind într-un zig-zag nesigur. Şase luni trec astfel pierdute fără niciun rost în aceste căutări care-i duc la Mindanao şi chiar până la Borneo. Dar ceea ce vădeşte şi mai lămurit decât nesiguranţa piloţilor cât de adânc simţită e lipsa unui conducător, e scăderea îngrijorătoare a disciplinei. Sub vegherea severă a lui Magellan, nu existau nici prădăciuni arbitrare pe uscat, nici acte de piraterie pe mare. Ordinea era păstrată cu stricteţe, socotelile erau ţinute la zi: nicio clipă el n-a scăpat din vedere că, în calitate de amiral al stăpânului şi regelui său, era îndatorat să menţină intactă onoarea pavilionului spaniol până şi în cele mai depărtate colţuri ale lumii. Însă nevrednicul său urmaş, Carvalho, care-şi datorează rangul de amiral numai asasinării superiorilor săi de către rajahii din Mactan şi Sebu, nu cunoaşte asemenea scrupule morale. El practică fără nicio sfială pirateria şi ia tot ce întâlneşte în cale. Când zăreşte vreo joncă, o atacă şi o jefuieşte fără cruţare; banii de răscumpărare, pe care-i pretinde în asemenea împrejurări, îi bagă de obicei în propriul său buzunar. Omul

acesta lipsit de orice scrupule nu dă socoteală nimănui, căci el e totodată contabil şi casier, *contador* şi *tesorero.* Şi, pe când sub disciplina riguroasă impusă de Magellan niciodată n-a fost tolerată vreo femeie pe bord, Carvalho aduce pe nava sa nu mai puţin de trei femei răpite de pe o joncă, sub pretextul că vrea să le dăruiască reginei Spaniei. Cu încetul echipajul se răzvrăteşte contra acestui paşă care prea se întrece cu isprăvile lui. *Vedendo che non faceva cosa che fosse in servitio del re* – văzând că (relatează del Cano) nu făcea nimic care să slujească regelui, ci căuta numai foloase personale, ei izgonesc pur şi simplu de la comanda flotei pe acest paşă de harem. În locul său e instituit un triumvirat: Gomez de Espinoza, căpitan al *Trinidad*-ului, Sebastian del Cano, căpitan al *Victoriei* şi pilotul Poncero ca *gubernador dell' armada.*

Dar prin aceasta nu se schimbă nimic: cele două corăbii îşi caută mereu calea, plutind la întâmplare, în cercuri şi zig-zag-uri nesfârşite. E adevărat că prin prădăciuni şi schimb de mărfuri, rătăciţilor le vine uşor să umple din nou camerele de provizii, în aceste meleaguri cu numeroase insule bine populate; dar adevărata misiune pe care şi-a impus-o Magellan prin îndrăzneaţă sa expediţie pare că e şi uitată; în cele din urmă, o manevră norocoasă îi ajută să găsească ieşirea din labirintul arhipelagului Sondei. Pe un prau întâlnit întâmplător şi pe care-l pradă ca nişte adevăraţi piraţi, dânşii iau prizonier pe un om originar din Ternate, care trebuie deci să cunoască bine calea spre ţara sa, calea spre mult doritele insule cu mirodenii. Şi într-adevăr el cunoaşte calea, cunoaşte şi pe Francisco Serrao, prietenul lui Magellan. În sfârşit au găsit călăuza care să-i salveze de la rătăcire! Au biruit şi această ultimă încercare! Ei pot să pornească acum în toată graba pe drumul drept, spre ţelul de care au fost deseori foarte aproape în toate aceste săptămâni pierdute fără rost, şi pe care, în orbirea lor, l-au ocolit mereu fără să-l bănuiască măcar. Câteva zile de tihnită plutire îi apropie acum de liman, mai mult decât cele şase luni de smintită căutare. La 6 noiembrie ei zăresc în depărtare nişte munţi, înălţându-se încet, încet, din

mare: sunt piscurile de pe Ternate şi Tidore. Au ajuns la insulele binecuvântate!

„Pilotul care ne însoţea – scrie Pigafetta – ne-a spus că acelea ar fi insulele Moluce. Am mulţumit cu toţii lui dumnezeu şi, pentru a vădi adânca noastră bucurie, am tras salve de tun. Nu e de mirare că eram atât de fericiţi, căci ne-a trebuit în total douăzeci şi şapte de luni fără două zile numai pentru a găsi calea spre aceste insule şi, în această căutare, am cutreierat mările în lung şi în lat, printre nenumărate insule, până să ajungem aici”.

Acum însă la 8 noiembrie 1521, ei debarcă pe Tidore, una din cele cinci insule binecuvântate, pe care Magellan le visase o viaţă întreagă. Ca şi Cid, pe care soldaţii săi l-au aşezat – deşi era mort – pe calul care l-a slujit cu fidelitate în atâtea bătălii, pentru a câştiga încă o ultimă biruinţă[79], tot astfel energia lui Magellan a stăruit imperioasă şi după moartea lui, făcând să izbândească în cele din urmă fapta sa. Corăbiile sale, oamenii săi contemplă acum ţara lăudată pe care, asemenea lui Moise, el o făgăduise celor ce l-au urmat şi în care lui însuşi, călăuzitorului, nu i-a fost îngăduit să intre. Dar nici acela care l-a chemat la dânsul, de peste oceane, acela care i-a dat curajul să creadă în ideea sa şi s-o transforme în faptă, nici Francisco Serrao nu mai este în viaţă: zadarnic ar fi întins Magellan braţele spre prietenul către care pornise de la capătul celălalt al lumii. Serrao a murit cu câteva săptămâni înainte; se pretinde că ar fi fost otrăvit. Cei doi precursori ai ideii că pământul poate fi înconjurat pe deplin au plătit cu moartea lor timpurie o glorie nepieritoare.

Însă descrierile entuziaste ale lui Serrao se dovedesc, la urmă, cu totul îndreptăţite când echipajul debarcă pe insulă. Nu numai că priveliştea e măreaţă, că natura îşi revarsă acolo toate bogăţiile, dar şi oamenii se arată, din fericire, cât se poate de prietenoşi. „Ce să spunem despre insulele acestea? scrie Maximilian Transsylvanus în celebra sa scrisoare. Totul e simplu acolo, şi nimic nu preţuieşte mai mult decât pacea, tihna şi mirodeniile. Dar cel mai bun

---

[79] Aluzie la „Cantar de mio Cid”, epopee eroică spaniolă. (N.R.)

dintre lucrurile acestea şi poate bunul cel mai de seamă pe acest pământ: pacea, pare că a fost izgonită din lumea noastră de răutatea oamenilor şi că şi-a găsit acolo un refugiu”. Regele, al cărui prieten şi colaborator fusese Serrao, se grăbeşte să vină sub un palanchin de mătase în întâmpinarea oaspeţilor, pe care-i primeşte frăţeşte. E adevărat că pe bordul corăbiei, ca un mahomedan credincios ce e, dânsul îşi duce mâna la nas, pentru a nu simţi mirosul respingător al cărnii de porc. Pe creştini însă, regele Almansor îi îmbrăţişează cu dragoste de frate: „Veniţi şi vă bucuraţi – îl consolează el – de bunurile şi plăcerile acestei ţări, după rătăciri atât de îndelungate pe mare şi după atâtea primejdii. Odihniţi-vă, prindeţi puteri noi şi nu vă gândiţi la nimic, decât că aţi ajuns în împărăţia propriului vostru suveran.” El recunoaşte bucuros suveranitatea regelui spaniol şi în loc să stoarcă de la dânşii cât mai multe lucruri, cum au făcut celelalte căpetenii la care s-au oprit în calea lor, monarhul acesta generos îi invită stăruitor să înceteze cu darurile lor, deoarece el nu posedă ceva îndeajuns de preţios pentru a le putea întoarce darurile”.

Binecuvântate insule! Spaniolii capătă acolo din belşug tot ce doresc: mirodeniile atât de scumpe, alimente şi pulbere de aur. Şi ceea ce amabilul rege nu le poate furniza el însuşi, li se procură din insulele vecine. Marinarii sunt fermecaţi de atâta noroc şi fericire, după toate lipsurile şi suferinţele îndurate; ei cumpără nebuneşte mirodenii, până şi preţioasele păsări ale paradisului *(comperanno garofani con furia*[80]*);* dau totul în schimb: flintele şi arbaletele lor, cămăşile şi mantalele şi cingătorile lor, căci trebuie să se înapoieze curând acasă, şi într-adevăr se întorc bogaţi, cu toate aceste comori căpătate atât de ieftin, ridicol de ieftin. Unii dintr-înşii ar prefera desigur să urmeze pilda lui Serrao şi să rămână neapărat aici, în raiul acesta. De aceea, o bună parte din ei se bucură din adâncul inimii când află, cu puţin înainte de plecare, o veste destul de rea, şi anume, se constată că numai una din cele două corăbii ar fi îndeajuns de rezistentă pentru a putea risca lunga călătorie de

---

[80] Cumpără cu furie păsări (în limba italiană). (N.R.)

reîntoarcere. Astfel, din vreo sută de marinari, cincizeci trebuie să rămână deocamdată pe insula binecuvântată, până ce se vor înnoi catargele celeilalte nave.

Corabia condamnată să-şi amâne plecarea este *Trinidad*, vechiul vas-amiral al lui Magellan. „Capitana” a pornit cea dintâi de la San Lucar, a străbătut cea dintâi strâmtoarea Magellan şi Oceanul Pacific, întotdeauna în fruntea celorlalte: era voinţa întrupată a conducătorului şi maestrului ei. Acum când lipseşte conducătorul, corabia lui nu mai vrea să înainteze. Aidoma unui câine credincios, care nu se lasă smuls de pe mormântul stăpânului său, *Trinidad* refuză să plece mai departe, dincolo de ţelul ce şi-a impus Magellan. Abia s-au umplut butoaiele cu apă dulce şi abia au fost încărcate pe bord proviziile şi multe chintale de mirodenii, abia s-a înălţat flamura sfântului Jago cu inscripţia: „Acesta să fie semnul fericitei noastre reîntoarceri în patrie”, abia au fost întinse pânzele în bătaia vântului – şi iată că vechea corabie, putredă şi roasă de viermi, geme din greu şi, pe neaşteptate, pârâie din toate încheieturile. Apa răzbeşte înăuntru, fără să se poată găsi spărtura şi mărfurile trebuiesc descărcate în toată graba, pentru a salva lângă ţărm nava aceea învechită. Dar vor trece săptămâni până ce vor fi reparate toate stricăciunile; şi cealaltă corabie, singura care a mai rămas din *armada* de altădată, nu mai poate aştepta atât de mult. Acum, când suflă musonul de la răsărit, e momentul cel mai favorabil să pornească spre larg, pentru a aduce în sfârşit împăratului, în al treilea an al expediţiei, vestea că Magellan şi-a împlinit făgăduinţa cu preţul vieţii sale şi că a realizat, sub pavilionul spaniol, fapta cea mai măreaţă din istoria navigaţiei. De comun acord se hotărăşte ca *Trinidad*, după ce va fi pusă iar pe linia de plutire, să traverseze din nou Oceanul Pacific, în direcţie contrară, pentru a ajunge la Panama, una din coloniile americane ale Spaniei – în timp ce *Victoria,* profitând de vântul prielnic, să cârmească neîntârziat spre apus pentru a ajunge acasă prin Oceanul Indian.

Comandanţii celor două corăbii, care stau acum faţă-n faţă pentru a-şi lua pentru totdeauna rămas bun după doi

ani şi jumătate de trudă comună – Gomez de Espinoza şi Sebastian del Cano au mai stat odată faţă-n faţă, într-o oră hotărâtoare. În noaptea aceea funestă a marii rebeliuni din portul San Julian, maestrul-armurier de atunci, Gomez de Espinoza, a fost cel mai credincios partizan al lui Magellan; prin îndrăzneaţă sa lovitură de pumnal, *Victoria* a putut fi recucerită, asigurându-se astfel continuarea expediţiei. Sebastian del Cano, care mai era pe atunci un tânăr *sobresaliente* basc, a stat însă în noaptea aceea de partea răzvrătiţilor; prin concursul său activ, ceilalţi rebeli au putut pune stăpânire pe *San Antonio*. Magellan a răsplătit cu toată recunoştinţa pe credinciosul Gomez de Espinoza şi s-a arătat îngăduitor faţă de trădătorul del Cano, graţiindu-l. Dacă soarta ar fi dreaptă, cel ales acum pentru îndeplinirea faptei glorioase a lui Magellan trebuie să fie Espinoza, care în timpul călătoriei asigurase triumful ideii amiralului său. Dar mai mult mărinimoasă decât dreaptă, soarta decide pentru cel care nu merită această favoare. Şi pe când Espinoza, împreună cu tovarăşii săi de pe *Trinidad*, va pieri fără glorie după rătăciri şi suferinţe de nespus şi va rămâne uitat de istoria ingrată – stelele încununǎ cu răsfrângerile lor pământene, cu aureola nemuririi, tocmai pe acela care a vrut să împiedice fapta lui Magellan, pe Sebastian del Cano, care se răzvrătise altădată împotriva amiralului.

Mişcătoare e această despărţire la celălalt capăt al lumii: patruzeci şi şapte de bărbaţi, ofiţeri şi marinari, sunt gata să pornească cu *Victoria* spre patria lor; cincizeci şi unu rămân pe Tidore, cu *Trinidad*. Până la ora plecării, cei care rămân pe loc mai zăbovesc pe bord, ca să stea de vorbă cu camarazii lor, să-i mai îmbrăţişeze o dată, să le dea scrisori, să transmită printr-înşii salutări celor din ţară. Doi ani şi jumătate de trudă şi chinuri comune au legat demult, într-o indisolubilă unitate, echipajul armadei de altădată – pe oamenii aceştia de toate rasele şi toate limbile. Nicio vrajă, nicio dezbinare nu-i mai poate despărţi.

Când *Victoria* ridică în cele din urmă ancora, cei care rămân pe insulă tot nu se îndură să se despartă. În bărci şi în prauri malaeze, ei vâslesc lângă corabia care se depărtează încet: vor să se mai vadă, să-şi mai strige câte un cuvânt pornit din adâncul inimii. Abia când se lasă înserarea şi braţele le sunt frânte de oboseală, ei întorc bărcile – şi tunurile bubuie iarăşi, ca un ultim salut de despărţire către fraţii lăsaţi acolo, pe ţărmul străin. Şi *Victoria,* cea din urmă corabie ce-a mai rămas din flota lui Magellan, începe acum neuitata ei călătorie.

*

*   *

Această reîntoarcere a micii nave cu pânze, care a cutreierat fără răgaz mările timp de doi ani şi jumătate, această ultimă ispravă a unei corăbii învechite, care a fost în stare să străbată singură cealaltă jumătate a globului pământesc, aparţine marilor fapte eroice ale navigaţiei. Del Cano a compensat cu prisosinţă purtarea sa faţă de Magellan, realizând în chip glorios voinţa conducătorului ei mort prea devreme. La prima vedere, se pare că misiunea ce i s-a impus: să piloteze o corabie de la Moluce spre Spania, nu era deosebit de grea. Căci încă pe la sfârşitul secolului, flotele portugheze pornesc an cu an, în perioadele musonului, de la arhipelagul malaez spre Portugalia şi se înapoiază regulat, pendulând astfel între Orient şi Occident. O călătorie spre India – care în urmă cu zece ani, sub Albuquerque şi Almeida, mai era considerată ca o aventură prin tărâmuri necunoscute – nu cere acum navigatorilor decât cunoaşterea drumului trasat cât se poate de exact; la nevoie, un căpitan găseşte la orice debarcader din India şi Africa, din Malacca, Mozambic şi Capul Verde agenţi, piloţi şi funcţionari portughezi: la fiecare staţiune sunt pregătite provizii şi materiale de schimb. Dar imensa dificultate pe care trebuie s-o învingă del Cano constă nu numai în aceea că el nu se poate folosi de staţiunile portugheze de aprovizionare, dar e chiar nevoit să le evite,

navigând cât mai departe de ele. Căci oamenii lui Magellan au aflat la Tidore, printr-un portughez refugiat acolo, că regele Manoel a dat ordin să se captureze orice corabie a lui Magellan şi echipajul să fie luat prizonier şi osândit pentru piraterie. (Într-adevăr, nenorociţii camarazi de pe *Trinidad* n-au fost cruţaţi de această crudă soartă). Misiunea lui del Cano este deci extrem de grea. Cu vechea sa corabie, uzată de atâtea curse, putregăită şi încărcată din plin – cu o mică navă cu pânze, despre care consulul Alvarez declarase încă în urmă cu trei ani, în portul Sevillei, că n-ar îndrăzni să călătorească pe ea nici până la insulele Canare – del Cano e nevoit (nici mai mult, nici mai puţin!) să străbată fără escală întreg Oceanul Indian şi să ocolească apoi Capul Bunei Speranţe şi toată Africa, fără să debarce măcar o singură dată. Trebuie să ne uităm pe hartă, pentru a ne da seama de întreaga măreţie a unei asemenea întreprinderi – o îndrăzneală care astăzi încă, după patru sute de ani, ar însemna o extraordinară performanţă pentru un vapor modern, bine echipat, înzestrat cu maşinile cele mai perfecţionate.

Această ispravă fără seamăn, acest „salt de leu” de la arhipelagul malaez până la Sevilla începe în ziua memorabilă de 13 februarie 1522, de la un port al insulei Timor. Del Cano s-a aprovizionat şi acolo cu alimente şi apă, şi – neuitând învăţătura răposatului său maestru, atât de chibzuit şi de prudent – el a călăfătuit şi a reparat corabia de jos până sus, înainte de-a o expune pentru luni şi luni de zile valurilor şi vântului, fără odihnă, fără popas, în primele zile, *Victoria* mai pluteşte pe lângă insule, salutând de departe vegetaţia îmbelşugată a tropicelor şi siluetele înalte ale munţilor. Însă anotimpul e prea avansat pentru a se mai opri undeva, şi del Cano trebuie să profite de vântul bun ce suflă dinspre răsărit; fără să acosteze, *Victoria* trece pe lângă toate aceste insule ispititoare, spre marea durere a lui Pigafetta, a cărui curiozitate e inepuizabilă: el crede că tot n-a văzut până acum destule „lucruri minunate”. Se plictiseşte pe bord şi, ca să-şi omoare timpul, el caută să afle cât mai multe despre insulele acelea care dispar încet,

încet, în zare; căci pe lângă echipajul redus la patruzeci şi şapte europeni, se află pe bord şi nouăsprezece băştinaşi. Oamenii aceştia cu pielea măslinie îi povestesc cele mai frumoase basme din „O mie şi una de nopţi”. Pe insula aceea, se spune că locuiesc nişte oameni nu mai înalţi de o şchioapă, dar urechile lor sunt tot atât de lungi ca şi ei înşişi şi, când se culcă, una din ele serveşte ca saltea şi cu cealaltă se acoperă. Pe insula cea mică, din partea cealaltă, sălăşluiesc numai femei şi ele nu au voie să se atingă vreodată de un bărbat. Ele rămân totuşi însărcinate. Vântul le fecundează. Toţi băieţii pe care-i nasc sunt ucişi, şi numai fetele sunt lăsate în viaţă şi crescute de ele. Dar şi aceste ultime insule dispar cu încetul în zare, cu toate mirajele şi născocirile cu care malaezii îl încântă pe bunul Pigafetta – şi numai oceanul împresoară acum corabia cu albastrul său, mereu acelaşi albastru chinuitor. Săptămâni şi săptămâni de zile, navigatorii străbat astfel Oceanul Indian, plutind în gol, goniţi de muson, fără să vadă altceva decât cerul şi apele pururi albastre, într-o înfiorătoare şi istovitoare monotonie. Nu întâlnesc nicio corabie, niciun om în calea lor; nu zăresc nicio pânză şi niciun sunet nu ajunge la urechile lor. Numai aceeaşi nemărginită suprafaţă albastră şi goală, mereu albastră şi pustie …

Într-adevăr, ei nu aud niciun sunet străin, nu văd nicio faţă străină în toate aceste săptămâni. Însă pe neaşteptate, din adâncul tăinuit al corăbiei, se iveşte vechea fantomă, prea bine cunoscută de toţi, chipul livid al foamei, cu ochii înfundaţi în orbite. Însoţitoarea lor credincioasă, cumplit de credincioasă, de pe Oceanul Pacific – foamea care i-a torturat fără cruţare şi a ucis pe vechii camarazi de care îşi amintesc atât de bine – foamea aceasta s-a furişat iarăşi pe bord. Iat-o! E chiar aci, în mijlocul lor, lacomă şi batjocoritoare, şi le rânjeşte în faţă! Căci s-a întâmplat o catastrofă neprevăzută, care îi cutremură pe toţi de groază şi deznădejde. E adevărat că oamenii lui del Cano au îngrămădit pe bord alimente pentru cinci luni. Au pregătit mai cu seamă carne, multă carne. Dar n-au găsit la Timor niciun grăunte de sare; carnea începuse să se strice sub

arşiţa soarelui, atât de zăpuşitoare prin regiunile tropicale ale Indiei; pentru a scăpa de insuportabila duhoare de hoit, care-i îngreţoşa şi-i otrăvea, au fost nevoiţi să arunce toată provizia în mare. Şi acum nu le rămâne altă hrană decât orez şi apă, apă şi orez, tot mai puţin orez şi tot mai puţină apă sălcie, pentru săptămâni şi săptămâni de zile. Şi iarăşi bântuie printre ei scorbutul, şi moartea îşi începe iarăşi secerişul. La începutul lui mai mizeria e atât de groaznică, încât o parte din echipaj stăruie pe lângă căpitan să se abată din cale, să se îndrepte mai de grabă spre Mozambic, care nu e prea departe, decât să continue o călătorie în care vor pieri cu toţii de foame.

Dar o dată cu comanda, voinţa de fier a lui Magellan a trecut, invizibilă, asupra fostului rebel. Acelaşi del Cano, care, ca subaltern, voise să silească atunci pe amiral să se înapoieze în ţară, cere acum oamenilor săi, în calitate de comandant suprem, să dea dovadă de cel mai mare curaj – şi izbuteşte să-i supună voinţei sale. *Ma inanti determinnamo tutti morir che andar in mano dei Portoghesi.* „Eram hotărâţi să murim cu toţii, decât să cădem în mâna portughezilor”. Aşa va raporta mai târziu del Cano mândru împăratului său. O încercare de a debarca pe coasta răsăriteană a Africii se vădeşte zadarnică; ei nu găsesc nici apă, nici fructe în ţinutul acela pustiu şi sunt nevoiţi să continue îngrozitoarea călătorie, fără să-şi fi potolit câtuşi de puţin lipsurile ucigătoare. La Capul Bunei Speranţe – fără vrere ei îl numesc cu vechiul său nume: *Cabo tormentoso* – îi întâmpină o furtună teribilă, care le smulge catargul cel mare. Cu multă caznă marinarii, abia ţinându-se pe picioare de sleiţi ce erau, izbutesc de bine de rău să repare stricăciunile. Încet şi greu, gemând din toate încheieturile, corabia se târăşte ca un rănit, mai departe, spre nord, de-a lungul coastei africane. Dar nici în furtună şi nici când se potoleşte vântul, nici ziua şi nici noaptea nu-i cruţă călăul cel groaznic: fantoma cenuşie a foamei le rânjeşte mereu, batjocoritoare, da, nespus de batjocoritoare căci ea a născocit de astă dată o nouă tortură, cu adevărat diavolească. Cămările cu provizii ale corăbiei nu sunt goale,

ca atunci când navigatorii au străbătut Oceanul Pacific sub conducerea lui Magellan. Nu! De astă dată pântecele corăbiei e plin, prea plin. Şapte sute chintale de tot felul de condimente târăşte *Victoria* cu dânsa, şapte sute de chintale – aşadar îndeajuns pentru ca sute de mii şi milioane de oameni să dea gust şi aromă celor mai copioase mese! Echipajul acela chinuit de foame avea mirodenii, numai mirodenii! Dar putea să ronţăie boabe de piper, când buzele îi erau arse de sete? Putea să înghită scorţişoară şi ghimber şi cuişoare în loc de pâine? După cum e cea mai sinistră ironie să sufere cineva de sete pe mare, înconjurat în batjocură de nesfârşite întinderi de apă – tot astfel, pe bordul *Victoriei,* chinul cel mai satanic e acela de a pătimi de foame printre grămezi de condimente, de a muri jalnic în belşug de mirodenii! În fiecare zi, câte un alt leş omenesc, numai oase şi piele, e aruncat peste bord. Şi când trudita corabie se apropie în cele din urmă – la 9 iulie, după cinci luni de neîntreruptă plutire – de insulele Capului Verde, au mai rămas în total treizeci şi unu spanioli din patruzeci şi şapte şi trei din cei nouăsprezece băştinaşi.

Capul Verde e în posesia portughezilor, iar Santiago, mica aşezare înjghebată acolo, e un port portughez. A arunca acolo ancora înseamnă de fapt să se predea legaţi rivalilor, duşmanilor necruţători, înseamnă a capitula cu un pas înainte de a atinge ţelul. Dar raţiile mai ajung cel mult pentru două sau trei zile. Foamea nu-i lasă lui del Cano altă alegere, decât riscul unei îndrăzneţe înşelăciuni. El se hotărăşte s-o încerce – şi anume, să-i amăgească astfel pe portughezi, încât ei să nu ştie cu cine au de-a face. Dar înainte de a trimite spre uscat o barcă cu câţiva oameni, ca să cumpere alimente, el cere marinarilor să jure cu toată solemnitatea cuvenită că nu vor trăda sub niciun cuvânt portughezilor că ei sunt ultima rămăşiţă a flotei lui Magellan şi că au făcut ocolul lumii. Del Cano născoceşte o poveste, pe care mateloţii trebuiau s-o repete portughezilor: corabia lor a fost surprinsă de furtună în apele Americii, deci într-o regiune aflată sub suveranitatea spaniolă, şi purtată în voia valurilor până acolo, la coasta africană; catargul rupt în

două, jalnica înfăţişare a vechii nave cu pânzele cârpite şi funiile roase fac – din fericire – verosimilă această poveste. Fără să întrebe prea mult, fără să trimită funcţionari pentru a cerceta mai de aproape corabia, portughezii, din spirit de camaraderie, primesc cu multă ospitalitate pe noii sosiţi. Ei procură imediat spaniolilor apă şi hrană proaspătă; o dată, de două, de trei ori barca se înapoiază de la ţărm împovărată cu provizii. Vicleşugul pare că a şi reuşit pe deplin; odihna şi mai cu seamă mâncarea îndelung jinduită, carnea şi pâinea ce le-au lipsit atâtea săptămâni au înviorat echipajul. Cămările sunt aproape suficient aprovizionate până la Sevilla. De aceea del Cano mai trimite o dată barca, pentru ultima oară, să aducă încă o încărcătură de orez şi fructe – şi apoi va porni mai departe. Abia atunci va putea să strige: *Victoria! Victoria!* Ciudat însă: barca nu se mai întoarce de astă dată. Del Cano presimte îndată ce s-a întâmplat. Unul dintre marinari trebuie să fie trăncănit acolo, pe uscat, scăpând câteva vorbe imprudente, sau poate că a căutat să vândă un săculeţ cu piper în schimbul rachiului căruia îi duceau dorul de atâta vreme; atâta le-a fost de ajuns portughezilor pentru a recunoaşte corabia lui Magellan, duşmanul lor de moarte. Del Cano observă că o navă se şi pregăteşte acolo lângă ţărm, s-o captureze pe a sa. Numai printr-o temerară hotărâre mai poate salva acum ceea ce a rămas din întreaga flotă. Mai bine să-i lase pe ceilalţi în mâna portughezilor! Nu, să nu se lase prins tocmai aci, la un pas de ţelul urmărit! Trebuie să rămâie ferm şi neînfricoşat, după împlinirea celei mai îndrăzneţe expediţii maritime pe care o cunoaşte istoria! Cu toate că *Victoria* nu mai are decât optsprezece oameni pe bord, de bună seamă prea puţini pentru a cârmui până la coastele Spaniei o corabie în care începe să răzbată apa, del Cano dă poruncă să se ridice în grabă ancora şi să se întindă pânzele. E o fugă. Însă o fugă spre marea, spre definitiva biruinţă.

Dar oricât de scurt şi de riscant fusese popasul de la Capul Verde, tocmai acolo i-a fost dat lui Pigafetta, bravului cronicar, să descopere în ultimul moment una din minunile de dragul cărora ocolise lumea întreagă. Căci la Capul Verde el observă cel dintâi un fenomen care, prin noutatea şi însemnătatea lui, avea să impresioneze şi să preocupe toată epoca sa. Oamenii trimişi cu barca la ţărm ca să cumpere alimente aduc vestea uimitoare de acolo, că pe uscat ar fi joi – nu miercuri, precum li s-a spus cu atâta siguranţă pe corabie. Pigafetta se miră foarte mult, căci în călătoria care durează de aproape trei ani el a ţinut cu exactitate jurnalul zi cu zi. Fără să-l întrerupă vreodată, el a notat zilele: luni, marţi, miercuri... toate zilele săptămânii; a numărat mereu zilele, săptămânile, lunile în anii aceia de navigaţie. Oare să fi scăpat o zi? El întreabă pe Alvaro, pilotul, care însemnă şi el fiecare zi în registrul său de loguri – şi iată: la dânsul e tot miercuri! Navigând mereu spre apus, celor care au înconjurat astfel pământul trebuie să le fi scăpat, cine ştie cum, o zi din calendar, şi comunicarea lui Pigafetta asupra acestui fenomen ciudat uimeşte toată lumea cultă. S-a pus o nouă problemă, a cărei taină n-au putut-o bănui nici înţelepţii Greciei, nici Ptolomeu şi Aristotel şi care a fost descoperită abia în urma impulsului dat de Magellan. Prin observaţie exactă, s-a dovedit acum definitiv ipoteza expusă de Heraclit din Pontus cu patru sute de ani înainte de Hristos: că globul terestru nu stă nemişcat în Univers, ci se învârteşte regulat în jurul propriei sale axe, şi că acela care, navigând spre apus, urmează planeta în cursul ei rotitor, poate să câştige timp, să smulgă o părticică din infinit. Această nouă constatare: că timpul şi ora nu sunt aceleaşi în diferite părţi ale lumii, stârneşte printre umaniştii secolului al XVI-lea cam aceeaşi senzaţie ca aceea provocată în zilele noastre de teoria relativităţii. Peter Martyr cere imediat unui „bărbat înţelept” lămuriri asupra fenomenului şi raportează apoi împăratului şi papei. Şi astfel, pe când tovarăşii lui Pigafetta n-au adus cu dânşii din această călătorie decât baloturi cu mirodenii, el, micul cavaler de Rhodos, s-a

înapoiat acasă cu cel mai preţios câştig ce există în lumea aceasta: o nouă cunoştinţă!

Dar corabia n-a sosit încă acasă. Cu ultimele ei puteri, gemând din toate încheieturile, *Victoria* se târăşte încet pe valuri. Dintre toţi camarazii cu care pornise din insulele acelea binecuvântate, nu mai sunt pe bord decât optsprezece; în loc de o sută şi douăzeci de mâini lucrează numai treizeci şi şase – şi tocmai acum e nevoie de braţe puternice! Căci, deşi sunt atât de aproape de ţel, îi ameninţă o nouă catastrofă. Corabia e veche, putregăită; scândurile ei au slăbit din încheieturi şi apa ţâşneşte neîntrerupt prin crăpăturile ce se cască din ce în ce. Se încearcă mai întâi cu o pompă. Nu e de ajuns. De fapt, ar trebui să se arunce acum peste bord, ca balast, o parte din cele şapte sute de chintale de mirodenii, pentru a uşura întrucâtva corabia care se afundă prea mult în valuri. Însă del Cano nu vrea să risipească nimic din bunurile împăratului. Zi şi noapte, echipajul istovit se căzneşte la două pompe: amarnică trudă, cea mai grea din toate muncile de ocnaş. În acelaşi timp, e mai bine să strângă pânzele, să manevreze la cârmă, să stea de veghe pe gabie, să facă faţă sutelor de treburi zilnice. Cu încetul, năpăstuiţii marinari nu mai pot îndura atâtea. Nopţi de-a rândul n-au închis ochii. Ca nişte somnambuli, ei se clatină, bâjbâie, se târăsc la posturile lor – *tanto debili quanto mai uomini furono.* „Atât de istoviţi, – scrie del Cano împăratului – cum n-au fost oamenii vreodată.” Şi totuşi fiecare trebuie să lucreze cât doi, cât trei. Şi se străduiesc cu ultimele rămăşiţe de puteri să se ţină în picioare, căci ţelul e aproape, tot mai aproape. Cei optsprezece eroi au plecat la 13 iulie de la Capul Verde; la 4 septembrie 1522 (curând vor fi trei ani de când au părăsit ţara lor) răsună în cele din urmă, de sus, din gabie, un glas; răguşit; e un strigăt de bucurie: gabierul de veghe a zărit Capul Vincent. Acolo, la Capul Vincent, se sfârşeşte pentru noi pământul Europei –

dar pentru ei, pentru cei care au ocolit lumea, începe Europa, începe patria lor. Stânca aceea, colţuroasă şi dârză, se înalţă încet, încet, din valuri, şi în acelaşi timp sporeşte curajul în inimile lor. Înainte! Înainte! Mai au încă două zile şi două nopţi! Să reziste şi să nu se dea bătuţi! Mai au două nopţi şi o zi! Numai o noapte şi o zi! Numai o noapte, o singură noapte. Şi în cele din urmă – toţi se năpustesc pe punte şi se înghesuie, înfioraţi de fericire – o dâră argintie taie uscatul la mijloc: e Guadalquivir, fluviul care se varsă în mare la San Lucar de Barrameda. De acolo au pornit sub conducerea lui Magellan – sunt trei ani de atunci! – cinci corăbii şi două sute şaizeci şi cinci de oameni. Şi acum, o mică navă pătrunde în radă: o singură corabie din cele cinci aruncă ancora lângă acelaşi ţărm, şi optsprezece oameni coboară cu paşi şovăitori, cad cu stângăcie în genunchi şi sărută pământul tare, asprul şi bunul pământ al ţării lor. Cea mai măreaţă faptă din istoria navigaţiei s-a îndeplinit în sfârşit, în această zi de 6 septembrie a anului 1522.

Prima datorie a lui del Cano, de îndată ce a pus piciorul pe ţărm, e să transmită împăratului vestea cea mare. Între timp oamenii săi întind cu lăcomie mâinile spre pâinea proaspătă, caldă, ce li se oferă aici: de ani n-au mai simţit între degetele lor miezul ei moale şi bun; de ani n-au mai gustat vinul, carnea, fructele pământului natal. Adânc mişcaţi se uită ceilalţi la dânşii, se uită mereu, de parcă ar fi venit din întunecimile iadului – şi nu le vine să creadă o asemenea minune. Dar abia s-au mai înviorat puţin, şi mult încercaţii marinari cad pe rogojinile lor şi dorm, şi dorm toată noaptea, dorm iarăşi fără grijă, pentru întâia oară după ani de zile, cu inima lipită iarăşi de inima patriei lor.

În dimineaţa următoare, o altă navă târăşte *Victoria,* corabia biruitoare, pe Guadalquivir în sus, spre Sevilla, căci ea însăşi nu mai are putere, după ce înconjurase lumea întreagă, să lupte măcar împotriva curentului unui fluviu. Din bărcile şi navele care treceau pe lângă dânsa, oamenii privesc cu uimire, strigă nedumeriţi spre tăcuţii marinari. Nimeni nu-şi mai aminteşte de corabia aceea, plecată cu ani în urmă spre meleaguri depărtate; de mult credea

Sevilla, Spania, lumea toată că flota lui Magellan s-a scufundat undeva, că a pierit pentru totdeauna – şi iată că una din corăbiile acelea s-a reîntors victorioasă şi se trudeşte, istovită, dar mândră, să ajungă la limanul triumfului suprem! În sfârşit luceşte de departe Giralda, clopotniţa cea albă – Sevilla! Sevilla! Şi iată că le face semn cheiul, *porto de las Muelas*[81], de unde au pornit. „La bombarde”, ordonă del Cano. E ultima poruncă în această expediţie! Şi o salvă puternică răsună deodată, rostogolindu-şi ecourile deasupra fluviului.

Aşa şi-au luat rămas bun de la patrie gurile acelea de fier, în urmă cu trei ani. Aşa au salutat tunurile, cu toată solemnitatea, strâmtoarea cea nouă, descoperită de Magellan – şi aşa au salutat Oceanul Pacific când flota s-a pomenit în faţa imensităţii sale, aşa au proclamat ele izbânda când au ajuns la arhipelagul acela necunoscut, al Filipinelor. Cu bubuitul lor au vestit apoi bucuria datoriei împlinite, când au aruncat ancora lângă insulele cu mirodenii – ţelul urmărit de Magellan. Aşa au salutat pe camarazii lor când s-au despărţit de ei la Tidore, unde au fost nevoiţi să-i lase cu cealaltă corabie în depărtările acelea ucigătoare. Dar niciodată glasurile lor de aramă n-au răsunat atât de limpede şi de voios ca acum, când ele dau tuturor de ştire: „Ne-am reîntors! Am împlinit ceea ce nimeni n-a săvârşit înaintea noastră! Suntem primii oameni din toate timpurile, care am înconjurat lumea!”

[81] Portul Măselelor (în limba spaniolă). (N.R.)

MORŢII SUNT NEDREPTĂŢIŢI

DE PRETUTINDENI, într-un elan nestăvilit, mulţimea se adună pe plaja Sevillei, „să contemple cu uimire, – cum scrie Oviedo – această unică şi prea glorioasă corabie, a cărei călătorie e fapta cea mai minunată şi cel mai mare eveniment ce s-a întâmplat vreodată de când dumnezeu a creat lumea şi oamenii dintâi”. Cu adâncă emoţie, cetăţenii privesc cum cei optsprezece oameni părăsesc *Victoria* ca nişte schelete rătăcitoare, ce se clatină pe picioare. Ei coboară unul după altul pe uscat. Şi cât de şovăitori sunt paşii lor, cât de slabi, cât de sleiţi, cât de trudiţi, cât de bolnavi, cât de sfârşiţi sunt eroii aceştia fără nume! Fiecare din ei a îmbătrânit cu un deceniu în cei trei ani de nesfârşită pătimire. Sunt împresuraţi cu bucurie, dar totodată şi cu compasiune; li se oferă găzduire, hrană şi îngrijire, toţi le cer să povestească, să povestească iar şi iar aventurile şi suferinţele lor. Dar cei abia reîntorşi acasă nu pot răspunde acum. Mai târziu, mai târziu! Să se dezlege, înainte de toate, de făgăduinţa dată în zilele acelea cumplite când se aflau în primejdie de moarte: ei merg să se pocăiască la biserica Santa Maria de la Victoria şi Santa Maria Antigua. Într-o tăcere respectuoasă, poporul se înşiruie smerit de o parte şi de alta a drumului, ca să vadă cum cei optsprezece oameni, desculţi şi în albă cămaşă de moarte, ţinând fiecare o lumânare aprinsă, păşesc spre biserică să mulţumească lui dumnezeu – în acelaşi loc unde s-au împărtăşit la plecare – că s-a îndurat de dânşii, pogorând asupra lor harul nesperat al mântuirii după atâtea cumplite încercări şi i-a lăsat să se înapoieze în ţara lor. Şi iar răsună orga şi preotul înalţă iar, în umbra catedralei, chivotul agneţului, un soare mic, strălucitor, deasupra penitenţilor îngenuncheaţi. După ce au mulţumit

atotputernicului şi sfinţilor săi că i-a scăpat pe ei de moarte, marinarii rostesc poate şi rugăciunea pentru morţi – pentru toţi fraţii şi camarazii cu care au îngenuncheat acolo, în urmă cu trei ani, pentru rugă şi jurământ. Căci unde sunt ei, toţi acei care şi-au ridicat privirea spre Magellan, spre amiralul lor, în clipa când a desfăcut stindardul de damasc, pe care i l-a încredinţat regele şi pe care l-a binecuvântat preotul? Înecaţi în mare, ucişi de sălbaticii indios, morţi de foame şi de sete, dispăruţi sau prizonieri. Numai ei au scăpat, numai pe ei i-a ales destinul, în voinţa-i de nepătruns, pentru izbânda supremă. Numai ei au scăpat, pentru izbânda supremă. Şi astfel cei optsprezece rostesc laolaltă, cu glas scăzut, cu buze tremurânde, veşnica pomenire pentru conducătorul lor căzut în luptă şi pentru cei două sute de morţi ai Armadei.

Între timp, cu aripi de foc zboară asupra întregii Europe vestea fericitei lor reîntoarceri, stârnind mai întâi nemăsurată uimire şi pe urmă admiraţie nemărginită. De la expediţia lui Columb, niciun alt eveniment n-a entuziasmat în asemenea măsură lumea contemporană. S-a sfârşit acum cu nesiguranţa! Îndoiala, duşmanul cel mai înverşunat al oricărei ştiinţe omeneşti, e înfrântă pe tărâmul geografic. De când o corabie pornită din portul Sevillei s-a înapoiat iarăşi în portul Sevillei, după ce a străbătut mările în aceeaşi direcţie, s-a dovedit în mod incontestabil că pământul e rotund, că el e o sferă ce se învârteşte în jurul axei sale şi că toate mările sunt legate între ele într-un singur ocean ce împresoară planeta. Cosmografia grecilor şi romanilor e definitiv depăşită. S-a terminat odată pentru totdeauna cu împotrivirea bisericii şi cu fabula simplistă după care cei de la antipozi merg cu picioarele în sus şi cu capul în jos. S-a stabilit pentru toate timpurile diametrul circumferinţei pământului şi prin aceasta s-a obţinut, în sfârşit, măsura sigură a cosmosului terestru. Alţi exploratori îndrăzneţi vor întregi unele amănunte geografice, dar forma iniţială a planetei noastre ne este dată prin Magellan, neschimbată până în zilele noastre şi în toate veacurile viitoare. Pământul este de acum înainte un ocol, o sferă

limitată – şi omenirea şi-a cucerit-o! Din ziua aceasta istorică, mândria naţiunii spaniole se înalţă încununată de glorie. Sub flamura ei a început Columb opera de explorare a lumii şi tot sub flamura ei a terminat-o Magellan. Omenirea a învăţat într-un sfert de secol mai mult decât aflase despre sălaşul ei până atunci în mii şi mii de ani. Şi generaţia care participă într-o atmosferă de exaltare şi fericire la această schimbare a lumii, în răstimpul unei singure vârste de om, simte – oarecum instinctiv – că o nouă epocă a început: epoca modernă.

Entuziasmul stârnit de marea cucerire spirituală a acestei expediţii este unanim. Până şi antreprenorii expediţiei, cei care au finanţat şi au înjghebat flota: consilierii *Casei de Depuneri* şi Christofor de Haro, pot fi bine dispuşi. Ei au şi pus cruce celor opt milioane de maravedis, învestite în cele cinci corăbii, şi iată că această navă, care s-a înapoiat pe neaşteptate, nu numai că acoperă toate cheltuielile, dar le aduce şi un excedent nebănuit. Cele cinci sute douăzeci de chintale de mirodenii (aproximativ douăzeci şi şase de tone) pe care *Victoria* le transportase cu atâta trudă de la Moluce pană la Sevilla, dau la sfârşit un beneficiu net de aproape cinci sute ducaţi de aur; încărcătura unei singure corăbii a compensat cu prisosinţă pierderea celorlalte patru: în această socoteală, desigur pierderea a două sute de vieţi omeneşti e înregistrată cu un simplu zero.

Numai o duzină de oameni în tot Universul simt că le îngheaţă sângele în vine când află cu spaimă vestea că o corabie din flota lui Magellan a izbutit să ocolească pământul şi s-a reîntors cu bine acolo de unde a pornit. Sunt căpitanii rebeli şi pilotul lor, care au dezertat cu *San Antonio* şi au debarcat cu un an înainte la Sevilla; ştirea cea îmbucurătoare le sună în urechi ca dangătul funebru al unui clopot. De mult s-au legănat ei în speranţa că martorii şi acuzatorii aceia primejdioşi nu se vor reîntoarce niciodată în Spania. Prin declaraţiile lor făţişe, după cum reiese din

procesele-verbale, ei au consemnat actul de deces al cutezătorului argonaut *(al juicio y parecer de los que han venido no volvera a Castilla el dicho Magellanes*[82]*).* Au crezut cu atâta siguranţă că corăbiile şi echipajul lor putrezesc de mult în fundul oceanului, încât în faţa comisiei regale de anchetă s-au lăudat fără teamă cu rebeliunea lor, înfăţişând-o ca un act patriotic; au avut însă grijă să treacă sub tăcere faptul că Magellan a şi găsit trecătoarea în momentul acela critic, când ei l-au părăsit. Au povestit ceva numai despre un „golf” în care au intrat *entraron in una bahia*[83] şi au susţinut că drumul căutat de Magellan nu are niciun rost, că e „inutil şi fără vreun avantaj” *(inutil e sin provecho).* Cu atât mai grav îl acuză ei pe cel absent. Amiralul a ucis cu perfidie pe oamenii de încredere ai regelui, pentru a da întreaga flotă pe mâna portughezilor, iar dânşii au putut salva propria lor corabie abia după ce l-au dezarmat pe Mesquita, vărul amiralului, introdus pe furiş printre membrii echipajului.

Desigur că tribunalul regal n-a dat deplină crezare declaraţiilor rebelilor şi, cu o lăudabilă obiectivitate, a declarat că ambele părţi sunt deopotrivă de suspecte. Atât căpitanii rebeli şi pilotul lor, cât şi credinciosul Mesquita au fost arestaţi, dar în acelaşi timp s-a interzis şi soţiei lui Magellan – care încă nu ştia că era văduvă – să părăsească oraşul. Trebuie să se aştepte, aşa a decis tribunalul regal, până ce se vor înapoia celelalte corăbii şi amiralul lor, pentru a depune mărturie. După ce a trecut un an şi aproape încă unul, fără să parvie vreo veste despre Magellan, rebelii au prins iarăşi curaj. Dar salvele care vesteau reîntoarcerea uneia din corăbiile flotei lui Magellan bubuie a moarte până în adâncul conştiinţei lor. Acum sunt pierduţi! Magellan a reuşit să ducă până la capăt expediţia sa: se va răzbuna amarnic pe acei care l-au părăsit în mod laş, călcându-şi jurământul, şi, împotriva oricărui drept maritim, s-au răsculat şi au pus în lanţuri pe căpitanul lor.

---

[82] După cum pare şi se crede din spusele celor sosiţi, Magellan nu se va mai întoarce în Castillia (în limba spaniolă). (N.R.)

[83] Au intrat într-un golf (în limba spaniolă). (N.R.)

Dar cât de uşuraţi respiră ei pe urmă, când află că Magellan a murit! Acuzatorul principal a amuţit pentru totdeauna. Şi ei se simt şi mai siguri, de îndată ce cunosc numele aceluia care a condus *Victoria* la izbânda din urmă – del Cano! Doar acesta fusese complicele lor, tovarăşul lor de rebeliune, în noaptea aceea de la Port San Julian! Ah, acesta nu-i va acuza! Nu-i poate acuza pentru un delict pe care l-a săvârşit el însuşi. El nu va depune mărturie împotriva lor, ci în favoarea lor. Binecuvântată fie deci moartea lui Magellan, binecuvântată mărturia lui del Cano! Şi au dreptate! Într-adevăr Mesquita e eliberat din temniţă şi chiar despăgubit. Dar şi ei înşişi, graţie lui del Cano, scapă de orice pedeapsă, şi, bucuria generală, revolta lor rămâne uitată, întotdeauna mortul e vinovat.

Între timp, ştafeta lui del Cano a adus la castelul de la Valladolid ştirea fericitei reîntoarceri. Împăratul Carol Quintul se înapoiase tocmai atunci din Germania. De la un mare moment istoric, el trece acum la altul. În parlamentul din Worms, el văzuse cum mâna fermă şi dură a lui Luther a frânt pentru totdeauna unitatea spirituală a bisericii; acum el află că, în acelaşi timp, un alt bărbat a schimbat faţa lumii şi a dovedit cu sacrificiul vieţii sale unitatea geografică a oceanelor. Nerăbdător să afle mai multe despre fapta aceasta glorioasă – căci contribuise personal la înjghebarea expediţiei care reprezintă, poate, cel mai desăvârşit şi mai durabil triumf al său – împăratul trimite lui del Cano chiar în aceeaşi zi, la 13 septembrie, ordinul de a veni cât mai grabnic la curte, împreună cu doi dintre oamenii săi, cei mai destoinici şi mai inteligenţi *(lasmas cuerdas y de mejor razon),* aducându-i şi toate însemnările şi documentele referitoare la călătorie.

Cei doi oameni pe care Sebastian del Cano îi ia cu dânsul la Valladolid trebuie să fi fost într-adevăr cei mai destoinici – şi anume: Pigafetta şi pilotul Alvaro. În ce priveşte însă cealaltă dorinţă a împăratului, aceea de a-i înmâna toate

hârtiile flotei, purtarea lui del Cano apare, dimpotrivă, extrem de ciudată. O anumită bănuială umbreşte figura lui: căci del Cano n-a predat suveranului niciun rând scris de mâna lui Magellan (singurul document redactat de Magellan în timpul călătoriei a fost salvat graţie împrejurării că el căzuse în mâinile portughezilor o dată cu *Trinidad*). Nici nu se poate pune serios la îndoială faptul că Magellan, omul acela meticulos, care-şi făcea datoria cu fanatism şi era conştient de însemnătatea misiunii sale, a avut un jurnal în care nota totul zi cu zi. Numai o mână pizmaşă l-a putut nimici în taină. Probabil că acei care s-au răsculat împotriva conducătorului lor au socotit că e prea primejdios pentru ei ca împăratul să-şi poată face o idee nepărtinitoare despre toate acele întâmplări tulburi. Şi astfel, după moartea lui Magellan, a dispărut misterios orice rând scris de mâna lui, şi nu mai puţin ciudată e pierderea marelui jurnal, pe care-l redactase Pigafetta şi al cărui manuscris l-a predat personal împăratului cu prilejul acelei audienţe. *(Fra le altre cose li detti uno libro, scritto de mio mano, de tutte le cose passate de giorno in giorno nel viaggio nostro.)*[84] Căci textul original al jurnalului nu putea fi în niciun caz identic cu descrierea călătoriei apărută mai târziu şi care ne este cunoscută; descrierea aceasta nu e decât o prescurtare, o expunere rezumativă a acelei *Diarium*. Şi că este într-adevăr vorba de două cărţi deosebite, aceasta ne-o dovedeşte raportul ambasadorului din Mantua, care, la 21 octombrie, relatează textual despre o carte a lui Pigafetta, scrisă zi cu zi *(libro molto nello che de zorno in zorni li e scritto el viaggio e paese che anno ricercato)*[85] pentru ca mai târziu cu trei săptămâni el să făgăduiască un scurt rezumat al acestei cărţi *(un breve extracto o summario del libro che hano portato quelli de le Indie)*[86] – aşadar tocmai descrierea călătoriei pe care o cunoaştem azi. Această

[84]Între alte lucruri îi dădui o carte scrisă de mâna mea, despre toate câte s-au întâmplat zi de zi în călătoria noastră (în limba italiană). (N.R.)
[85] O carte splendidă, care din scoarţă în scoarţă descrie călătoria şi ţările pe care le-au străbătut (în limba italiană). (N.R.)
[86] Un scurt extras sau rezumat al cărţii pe care au adus-o aceia din Indii (în limba italiană). (N.R.)

prelucrare e insuficient completată de însemnările diferiţilor piloţi, precum şi de scrisoarea lui Peter Martyr şi a lui Maximilian Transsylvanus. Din ce motive a dispărut fără urme manuscrisul jurnalului lui Pigafetta nu putem şti cu precizie. Putem doar presupune că ulterior, pentru a se pune într-o lumină mult mai favorabilă triumful lui del Cano, al gentilomului basc, a fost necesar să se întunece tot ce relatase Pigafetta despre uneltirile şi rebeliunea ofiţerilor spanioli contra portughezului Magellan. Şi aci, precum s-a întâmplat de atâtea ori în cursul istoriei, vanitatea naţională a precumpănit adevărul şi dreptatea.

Această intenţionată denaturare a faptelor, care pune în umbră pe Magellan, pare să fi indispus foarte mult pe credinciosul Pigafetta. El simte că nu e lucru curat la mijloc. Tocmai acela care a vrut să împiedice în momentul hotărâtor expediţia lui Magellan, tocmai Sebastian del Cano, care se răzvrătise contra amiralului său, recoltează acum toată gloria, toate onorurile, toate demnităţile. Un delict mai vechi (care l-a determinat în oarecare măsură să se angajeze în flota lui Magellan) şi anume acuzaţia că el, del Cano, a vândut unui străin o corabie, e anulată în mod solemn. I se acordă o pensie viageră de cinci sute florini de aur. Împăratul îl înalţă la rangul de nobil cavaler şi îi conferă un blazon care-l prezintă în mod alegoric pe del Cano drept împlinitorul nemuritoarei fapte a lui Magellan. Fondul acestui blazon cuprinde două tulpini de scorţişoară, încrucişate cu nuci tămâioase şi cuişoare; deasupra acestora e un coif care susţine globul terestru, cu această mândră inscripţie: *Primus circumdedisti me*. „Eşti primul care m-ai înconjurat”. Şi mai absurdă e nedreptatea săvârşită prin răsplătirea acelui Estevao Gomez, care dezertase când flota a ajuns în strâmtoarea Magellan şi, la Sevilla, minţise în faţa judecăţii, susţinând că nu s-a găsit nicio trecătoare, ci numai un golf deschis. Tocmai el, Estevao Gomez, care negase cu atâta neruşinare descoperirea lui Magellan, obţine un titlu de nobleţe pentru meritul „de a fi găsit strâmtoarea, în calitate de conducător şi fruntaş al piloţilor”. Toată gloria, toate meritele lui Magellan

sunt atribuite, cu o cumplită răutate, tocmai acelora care s-au străduit cu cea mai mare înverşunare în timpul expediţiei să saboteze opera supremă a vieţii sale.

Pigafetta tace şi cugetă în sinea sa. Tânărul acesta, care crezuse într-un chip atât de mişcător în misiunea lui Magellan şi care-i fusese ataşat până în ultimul moment printr-o minunată fidelitate, presimte pentru întâia oară ceva din nedreptatea care există în lumea noastră. Şi, pe nesimţite, el îşi întoarce faţa de la Curte, de la oamenii ei. „Am plecat de acolo cât am putut mai repede” – *Me ne partii de li al meglio potei*. Linguşitorii de la Curte pot să nu scoată un cuvânt despre Magellan, nechemaţii se pot înghesui să primească onorurile ce i se cuveneau amiralului: el, însă, Pigafetta, ştie cui aparţine ideea, cine a însufleţit-o, al cui e meritul acestei fapte nepieritoare. Acolo, la Curte, nu poate vorbi, dar de dragul dreptăţii e hotărât să restabilească adevărul şi să slăvească pentru posteritate pe marele uitat. Descriind reîntoarcerea în Spania, nici nu pomeneşte numele lui del Cano; el scrie numai: „Noi am plecat”, „Noi am hotărât”, pentru a arăta astfel că del Cano n-a lucrat şi n-a realizat mai mult decât toţi ceilalţi. Curtea poate răsplăti pe câştigătorii aceia norocoşi, dar adevărata glorie aparţine numai lui Magellan, pe care nicio altă cinstire nu-l mai poate răsplăti. Cu înduioşătoare lealitate, Pigafetta se află de partea învinsului şi aduce mărturia sa pentru cel care nu mai poate grăi. El pledează cu elocvenţă pentru dreptate. „Nădăjduiesc – scrie Pigafetta în fruntea cărţii sale dedicate marelui maestru al Ordinului de Rhodos – că gloria unui căpitan atât de mărinimos nu se va stinge în vremurile noastre. Printre alte multe virtuţi care îl împodobeau, una era cu deosebire vrednică de relevat: că el a rămas întotdeauna cel mai statornic, cel mai neclintit dintre toţi, chiar în cea mai mare nenorocire. A îndurat foamea cu mai multă răbdare decât oricine. N-a existat în lumea întreagă om care să se priceapă mai bine ca dânsul în ştiinţa hărţilor şi a navigaţiei. Şi că aceasta era adevărat, reiese din faptul că el a scos la iveală lucruri pe care nimeni nu cutează să le vadă sau să le descopere înaintea lui”.

Numai moartea dezleagă în cele din urmă taina vieţii unui om. Abia în ultima clipă, când ideea lui Magellan a biruit pe deplin, se vădeşte tragicul lăuntric al acestui om singuratic, căruia îi era îngăduit să poarte numai povara unei misiuni, dar să nu se bucure niciodată de reuşita ei finală. Dintre milioanele de oameni, destinul a ales pentru trudă, numai pentru trudnică înfăptuire, pe omul acesta posac, taciturn, închis în el însuşi – şi care, cu voinţă neclintită, era gata să sacrifice pentru ideea sa tot ce poseda în lumea aceasta pământească, şi mai mult decât atât: să-şi dăruiască viaţa. Numai pentru amarnică muncă l-a chemat destinul, nu pentru bucurie. Şi l-a concediat ca pe un salahor, fără un dar, fără un cuvânt de mulţumire. Alţii recoltează gloria operei sale, alţii adună câştigul, alţii sărbătoresc izbânda – căci aspru, cum fusese el însuşi în toate şi faţă de toţi, voia să fie destinul faţă de soldatul acesta sever şi neînduplecat. Numai un singur lucru, spre care râvnise cu toate puterile sufletului său, îi este îngăduit: să găsească drumul în jurul lumii. Dar nu i-a fost hărăzit şi triumful reîntoarcerii – partea din urmă, mai fericită, a faptei sale. I-a fost dat numai să contemple, să ţină în mână cununa biruinţei, dar când a vrut să şi-o pună pe cap, destinul a rostit un cuvânt: „De ajuns!” şi mâna ridicată cu atâta ardoare a căzut inertă, sleită de viaţă.

Atâta i-a fost dat lui Magellan, numai atât: fapta însăşi, dar nu şi aureola ei, nu şi gloria ei vremelnică. De aceea nimic nu e mai adânc emoţionant decât să recitim testamentul lui Magellan, acum, după ce voinţa vieţii sale s-a adeverit şi a devenit o realitate. Ursita îi refuză tot ce solicitase cu atâta smerenie în ora aceea a plecării. Nimic din ceea ce dobândise prin luptă, pentru el şi pentru ai săi, nimic din ce era prevăzut în acea *Capitulacion* nu i se mai recunoaşte. Niciuna, într-adevăr, nici măcar una din toate acele dispoziţii pe care el le exprimase cu atâta cumpănire şi prevedere în testamentul său nu se mai acordă urmaşilor

lui după moartea sa eroică; fără cruţare, îi este interzisă realizarea oricărei dorinţe a sa, chiar a celei mai curate şi mai pioase. Magellan a cerut să fie înmormântat în catedrala din Sevilla – şi cadavrul său putrezeşte pe un ţărm străin. A vrut să se slujească treizeci de liturghii lângă sicriul său – şi în jurul trupului său oribil mutilat, hoarda lui Silapulapu şi-a urlat biruinţa, dănţuind cu frenezie. În ziua pogorârii sale în mormânt, trei săraci trebuiau să fie îmbrăcaţi şi ospătaţi, dar niciunul nu capătă încălţăminte, haine şi îngrijire. Nimeni nu e chemat, nici măcar cel mai umil cerşetor, ca „să se roage pentru mântuirea sufletului său”. Realii de argint, pe care-i destinase sfintei cruciade, nu s-au plătit – şi nici pomenile pentru prizonieri, daniile pentru mânăstiri şi spitale. Căci nu era nimeni pentru a îndeplini ultimele sale dorinţe; şi chiar dacă rămăşiţele lui pământeşti ar fi fost aduse în ţară de camarazii săi, nu s-ar fi găsit niciun maravedi, ca să i se cumpere un linţoliu.

Dar cel puţin moştenitorii lui Magellan nu sunt acum oameni bogaţi? Oare nu li se cuvine urmaşilor săi, potrivit contractului, a cincea parte din toate veniturile? Văduva lui nu este oare una din cele mai înstărite femei din Sevilla? Iar fiii săi, nepoţii şi strănepoţii săi nu vor fi oare guvernatori ereditari ai noilor insule descoperite de dânsul? Nu, nimeni nu-l moşteneşte pe Magellan, căci niciunul din cei de sângele său nu se mai află în viaţă pentru a pretinde această moştenire. În cei trei ani au murit după dânsul Beatrix, soţia lui, şi cei doi fii minori – tot neamul lui Magellan s-a stins dintr-o dată. Nu e niciun frate, niciun nepot, nicio rudă de sânge care să poarte mai departe blazonul său. Nu e nimeni, nimeni, nimeni! Zadarnică fusese toată grija gentilomului, zadarnică toată grija soţului, a tatălui! Numai Barbosa, socrul său, îi mai supravieţuieşte, dar cum trebuie să blesteme el ziua când acest oaspete funest, acest „olandez zburător” a pus piciorul în casa lui. El i-a luat fata – şi ea a murit; a luat cu dânsul în expediţie pe fiul lui, pe unicul fiu şi nu l-a mai adus. Ce atmosferă de jale şi nenoroc stăruie în jurul acestui om! Cine-i era prieten, cine l-a ajutat a fost târât de dânsul pe calea întunecată a

ursitei sale. Cine s-a încrezut în el a ispăşit amarnic. Fapta sa, măreaţă acţiune, a prins în vârtejul ei pe toţi din juru-i, pe toţi acei care au lucrat pentru dânsul; ca un vampir, ea i-a mistuit, le-a distrus viaţa. Faleiro, fostul său tovarăş, e întemniţat deîndată ce se întoarce în Portugalia; Aranda, care i-a înlesnit primele tratative, e supus unor umilitoare cercetări şi pierde toţi banii pe care i-a învestit pentru Magellan. Enrique, căruia i-a făgăduit libertatea, e vândut iarăşi ca sclav; Mesquita, vărul său, a fost pus de trei ori în lanţuri, pentru că i-a rămas credincios. Fatalitatea care l-a urmărit peste tot a dus la pieire şi pe Duarte Barbosa şi Joao Serrao, măcelăriţi după trei zile de la moartea amiralului. Şi numai unul, acela care fusese împotriva lui, Sebastian del Cano, adună cu mâini lacome toată gloria, toate câştigurile şi onorurile cuvenite celor care au fost credincioşi lui Magellan, celor care au murit...

Dar lucru şi mai tragic e că până şi fapta căreia Magellan i-a adus atâtea jertfe, căreia s-a sacrificat el însuşi pare şi ea zadarnică, dacă ţinem seama numai de urmările practice. Magellan a vrut să câştige pentru Spania insulele cu mirodenii – şi le-a câştigat cu preţul vieţii sale. Dar întreprinderea începută de el atât de eroic, se termină într-o meschină tranzacţie negustorească: împăratul Carlos cedează Portugaliei insulele Moluce, adică le vinde pentru trei sute cincizeci de mii de ducaţi. Calea spre apus, găsită de Magellan, nu mai e străbătută multă vreme de alte nave; strâmtoarea ce-i poartă numele nu aduce nici aur, nici alte venituri. Şi după moartea lui, nenorocul a urmărit pe oricine s-a încrezut în Magellan; aproape toate flotele care au încercat să repete expediţia lui cutezătoare naufragiază în strâmtoarea Magellan. Curând, navigatorii o evită cu teamă, şi spaniolii preferă să-şi transporte mărfurile cu lungi caravane de-a curmezişul istmului Panama, decât să se aventureze prin sinistrele fiorduri ale Patagoniei. În cele din urmă, strâmtoarea Magellan, a cărei descoperire fusese salutată cu entuziasm de lumea întreagă, e unanim detestată, proscrisă cu desăvârşire – astfel că ea cade cu totul în uitare, chiar în decursul

aceleiaşi generaţii, şi devine iarăşi ceea ce fusese înainte: un mit. Treizeci şi opt de ani după ce Magellan străbătuse strâmtoarea, găsim în celebrul poem *Aruacana*, a lui Ercilla, exprimată făţiş credinţa că strâmtoarea Magellan nu mai există, că nu mai poate fi găsită, că a devenit cu desăvârşire impracticabilă, pentru că un munte s-a ridicat de-a curmezişul ei sau pentru că vreo insulă plutitoare i-a astupat intrarea:

„Esta secreta senda descubierta
Quedó para nosotros escondida
Ora sea yerro de la altura cierta,
Ora que alguna isleta removida
Del tempestoso mar y viento airado
Encallando en la boca la ha cerrado.”

Atât de ignorată, atât de legendară ajunge iarăşi strâmtoarea, încât – cu jumătate secol mai târziu – îndrăzneţul pirat Francis Drake se foloseşte de ea ca de o ascunzătoare sigură: el se năpusteşte de-acolo, ca un uliu, asupra coloniilor spaniole de pe costa apuseană şi poate prăda în voie corăbiile încărcate cu argint. Abia atunci spaniolii îşi amintesc de existenţa strâmtorii Magellan şi se grăbesc să construiască o fortăreaţă, pentru a împiedica pe alţi flibustieri să-şi caute acolo un refugiu. Dar nenorocul urmăreşte pe oricine porneşte pe calea străbătută de Magellan. Flota, pe care Sarmiento o conduce în strâmtoare din ordinul regelui, naufragiază; fortăreaţa pe care el o înalţă nu mai e la urmă decât o jalnică ruină – şi numele ei: *Porto Hambre*, Portul Foamei, e un înfiorător avertisment, căci nu rareori coloniştii ei se prăpădesc de foame. Câţiva pescuitori de balene, câte o corabie cu pânze se mai aventurează de atunci prin strâmtoarea despre care Magellan visase că va deveni marea cale comercială din Europa spre Orient. Şi din ziua când, în toamna anului 1913, preşedintele Wilson apasă la Washington butonul electric care deschide stăvilarele canalului Panama, unind astfel pentru totdeauna cele două oceane, Atlanticul şi Pacificul,

strâmtoarea Magellan a devenit cu desăvârşire de prisos. Soarta ei e definitiv pecetluită. Ea nu mai are decât o semnificaţie istorică; e redusă la o simplă noţiune geografică. Mult căutatul *paso* n-a ajuns calea de trecere pentru mii şi mii de corăbii, calea cea mai scurtă şi mai rapidă spre India şi nici Spania nu şi-a sporit bogăţiile, nici Europa n-a devenit mai puternică de pe urma acestei descoperiri. Dintre toate zonele lumii locuibile, coastele dintre Patagonia şi Ţara de Foc se numără şi astăzi printre cele mai sărace şi mai părăsite colţuri ale pământului.

Dar în lumina istoriei, utilitatea practică nu determină niciodată valoarea morală a unei înfăptuiri. Numai acela care sporeşte cunoştinţele omenirii despre ea însăşi, care dezvoltă conştiinţa şi puterile ei creatoare, numai acela o îmbogăţeşte cu adevărat, pentru toate veacurile. În acest sens, fapta lui Magellan întrece însă toate faptele mari din epoca sa; şi ceea ce reprezintă pentru noi o glorie deosebită, ceea ce adaugă o nouă strălucire gloriei lui Magellan este că – spre deosebire de cei mai mulţi conducători – el n-a sacrificat pentru ideea sa mii şi sute de mii de oameni, ci numai propria sa viaţă. Prin această jertfire de sine, într-adevăr eroică, va rămâne în veci neuitată splendida îndrăzneală a celor cinci corăbii atât de mici, atât de slabe şi singuratice în imensitatea mărilor, şi care au cutezat totuşi să pornească în sacrul război al omenirii împotriva Necunoscutului. Şi neuitat va rămâne el însuşi, care a îndrăznit cel dintâi să schimbe în faptă această idee, cea mai temerară din toate: ocolul lumii – a cărui etapă finală e realizată de ultima dintre corăbiile sale. Căci, cunoscând în sfârşit măsura circumferinţei pământului, zadarnic căutată timp de un mileniu, întreaga omenire dobândeşte pentru întâia oară o nouă măsură a puterilor sale. Cucerind tot mai mult spaţiu, pătrunzând tot mai departe în nesfârşirile Universului, ea îşi sporeşte curajul şi bucuria de a lupta, devenind astfel conştientă de propria-i măreţie.

Întotdeauna un om realizează maximum posibil numai când fapta lui devine exemplară. Şi, din această privinţă, exemplul lui Magellan – fapta lui aproape uitată – a dovedit

pentru toate timpurile că o idee, dacă e purtată de aripile geniului, dacă e dusă mereu şi hotărât înainte de o pasiune, se vădeşte la urmă mai puternică decât toate elementele naturii, a arătat că un singur om, cu scurta şi trecătoarea sa viaţă, poate transforma într-o realitate şi într-un adevăr nepieritor ceea ce fusese numai o dorinţă, numai un vis pentru sute de generaţii.

CRONOLOGIE

Naşterea lui Magellan (Fernao de Magalhais) **1480**
serviciul militar în India **1505–1512**
serviciul militar în Africa **1513**
audienţă la rege; e concediat din serviciul flotei portugheze **1515**
se expatriază; soseşte la Sevilla; e numit de aci înainte Hernando de Magallanes **20 octombrie 1517**
semnează contractul cu regele Spaniei **22 martie 1518**
Cele cinci corăbii ale lui Magellan pleacă de la Sevilla la San Lucar **10 august 1519**
Flota porneşte de la San Lucar de Barrameda spre largul oceanului **20 septembrie 1519**
ajunge la Teneriffa **26 septembrie 1519**
părăseşte Teneriffa **3 octombrie 1519**
soseşte la Rio de Janeiro **13 decembrie 1519**
părăseşte Rio de Janeiro **26 decembrie 1519**
ajunge la Rio de La Plata **10 ianuarie 1520**
pleacă mai departe, spre sud **2 februarie 1520**
aruncă ancora la Port San Julian pentru popasul de iarnă **31 martie 1520**
Rebeliune în Port San Julian **2 aprilie 1520**
Osândirea rebelilor, execuţia lui Quesada **7 aprilie 1520**
Pierderea primei corăbii: Santiago **22 mai 1520**
Flota părăseşte Port San Julian **24 august 1520**
după alt popas la gura fluviului Santa Cruz, pleacă mai departe **18 octombrie 1520**
ajunge la „Capul Fecioarelor”, intrarea în strâmtoarea Magellan **21 octombrie 1520**

Toată flota pătrunde în strâmtoarea Magellan	**25 octombrie 1520**
A doua corabie, San Antonio, **dezertează**	**8 noiembrie 1520**
Flota ajunge prin strâmtoarea Magellan în Oceanul Pacific	**28 noiembrie 1520**
trece pe lângă Insula San Pablo	**24 ianuarie 1521**
trece pe lângă insulele Tiburone	**4 februarie 1521**
ajunge la insulele Ladrone	**6 martie 1521**
ajunge la insulele Samar (Filipine)	**16 martie 1521**
popas la insula Massawa	**28 martie 1521**
popas la Sebu	**7 aprilie 1521**
Moartea lui Magellan pe insula Macton	**27 aprilie 1521**
Moartea lui Serrao şi Barbosa	**1 mai 1521**
A treia corabie, Concepcion, **incendiată**	**4 mai 1521**
San Antonio, **corabia care a dezertat, soseşte la Sevilla**	**6 mai 1521**
Victoria şi Trinidad **sosesc la insulele Moluce (Tidore)**	**8 noiembrie 1521**
A patra corabie, Trinidad, **e pierdută**	**18 decembrie 1521**
Ultima corabie, Victoria, **porneşte de la Tidore spre Spania**	**21 decembrie 1521**
Victoria **părăseşte Ombay**	**25 ianuarie 1522**
părăseşte Timor	**13 februarie 1522**
ocoleşte Capul Bunei Speranţe	**18 mai 1522**
ajunge la insulele Capului Verde	**9 iulie 1522**
soseşte la San Lucar	**6 septembrie 1522**
după trei ani (fără 12 zile) de la plecare, aruncă iarăşi ancora la Sevilla	**8 septembrie 1522**

Lector: FELICIA MARINCA
Tehnoredactor: COREL CRISTESCU
Apărut: 1972. Comanda nr. 324. Coli de tipar: 16,5.
Tiparul executat sub comanda nr. 50
la Întreprinderea poligrafică „Crişana”
str. Moscovei nr. 5, Oradea,
Republica Socialistă România.